Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

Coperta

DETALIU DE PE
SCOARȚĂ MUNTENEASCĂ
DIN SECOLUL XIX

Foto: SORIN RADU

Secolul 20
Revistă de literatură universală
editată de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România

Comitetul de redacţie:
ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

8
1968

SUMAR

SCRIITORI STRĂINI DESPRE ROMÂNIA

Emmanuel Roblés, Albert Ayguesparse, Valentin Kataev, Robert Merle, Julius Dolanski, Galina Serebreakova, V. P. Rosleakov, Alain Bosquet, Iovan Cirilov. • 3

•

PIER PAOLO PASOLINI: « *Teorema* », fragmente, în româneşte, cu un interviu, de Dragoş Vrânceanu • 9

•

MILAN KUNDERA: *Nimeni nu va rîde*, nuvelă, în româneşte de Jean Grosu • 21

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVA UNIVERSALĂ

Tineri poeți: ION ALEXANDRU: *Job;* CEZAR BALTAG: *Le temps;* ANA BLANDIANA: Les parents; GRIGORE HAGIU: *Temps concentré;* MARIN SORESCU: Shakespeare; NICHITA STĂNESCU: *Le fantôme du temps perdu* — Adaptation par Romulus Vulpescu

GEO DUMITRESCU: *Întîmpinarea poetului tînăr* • 43

EDWARD ALBEE

Gingașa balanță, piesă în trei acte, în românește de R. Căplescu și Z. Florea. • 57

•

Întîlnire la New York: Ionel Perlea, Aaron Copland, de Valeriu Râpeanu

ROMANUL SECOLULUI XX

ITALO SVEVO
SENILITATE

roman (III), în românește de Florian Potra și Ștefan Delureanu • 109

NINA FAÇON: *Italo Svevo în tradiția realismului european* • 171

•

Gallimard la București, interviu de Gabriela Dolgu • 179

•

Acad. G. OPRESCU: *Valori românești în arta bizantină* • 185

MUZICĂ ȘI POEZIE

SIMONA DRĂGHICI: *The Rolling Stones* • 189

Scriitori străini despre ROMÂNIA

EMMANUEL ROBLÉS

Pentru francezi, românii sînt verii noştri primari, ai francezilor! În România, un francez se simte de îndată ca acasă, niciodată nu se simte străin: limba îi pare cunoscută, aspectul ţării de asemenea. Sîntem fără îndoială, apropiaţi unii de ceilalţi.

ALBERT AYGUESPARSE

România se întoarce la sursele ei şi se deschide spre lume. Creatorii români de azi resping inerţia şi urmăresc sondarea valorilor permanente într-o quadruplă confruntare: cu natura, cu alţii, cu conştiinţa şi cu limba lor. . . Măreţia literaturii române se găseşte în această dinamică internă a ei, în această dialectică deschisă. . .

VALENTIN KATAEV

Invitaţia de a vizita în luna iunie a acestui an România a venit să împlinească o veche năzuinţă a mea. De mult visam să revăd ţara de care erau legate amintirile tinereţii. Într-adevăr în timpul primului război mondial am fost de două ori în România şi am participat la luptele care s-au dat pe teritoriul ei. Prima din aceste «vizite» a avut loc în 1916, în regiunea Dobrogei, a doua în 1917 pe frontul din Moldova. Doream cu adevărată ardoare să revăd pămîntul pe care luptasem şi fusesem rănit.

Luna petrecută în România mi-a oferit prilejul să revăd locurile cunoscute altădată. N-aş putea exprima întru totul emoţia de care m-am simţit cuprins,

revăzînd peisajul cunoscut și păstrat undeva într-o amintire îndepărtată, auzind denumiri de localități care veneau și ele din ani de altădată: Medgidia, Babadag, Tecuci, Galați etc. Cu cîtă bucurie am străbătut drumul de la Bacău la Ploiești în regiunea dealurilor sub-carpatice și am revăzut valea unde în ziua de 11 iulie 1917 am pornit la luptă într-un iureș năvalnic și unde am și fost apoi rănit. Dar toate acestea sînt digresiuni lirice, amintiri. . . Trebuie să mărturisesc că întîlnirea cu România de astăzi și impresiile culese în timpul îndelungii călătorii întreprinse în toată țara au fost nu mai puțin puternice decît amintirile. În fața ochilor noștri și-a desfășurat bogăția și frumusețea un stat socialist în plină dezvoltare și creștere. Un peisaj industrial impresionant, rivalizînd cu frumusețile firești ale pitoreștii naturi atît de variate și de încîntătoare. În acest proces furtunos de creștere și dezvoltare am simțit roadele ideilor leniniste care și-au găsit împlinirea concretă în munca creatoare a oamenilor, am văzut încă o afirmare a luminoaselor idealuri afirmate de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Măreţul plan național de electrificare pe care România îl pune în aplicare cu atîta succes, mi-a amintit de binecunoscutul plan leninist de electrificare GOELRO. Am văzut minunate hidrocentrale, baraje construite în munte, creații uimitoare ale minții și mîinilor poporului român. Am străbătut șosele excelente, am văzut cîmpii irigate, ogoare arate de tractoare, am văzut uzine de fire sintetice, sonde din cele mai moderne. Am străbătut Delta Dunării și am admirat toată splendoarea peisajului românesc scăldat de soare.

Aș vrea să transmit pe această cale cele mai sincere sentimente de simpatie și prețuire scriitorilor și oamenilor de artă români pe care i-am cunoscut: Zaharia Stancu, Pop Simion, Ioanichie Olteanu, Ion Horea, Marcela Cordescu, Vladimir Colin, tuturor prietenilor noi din România.

ROBERT MERLE

În România am fost o singură dată, acum cincisprezece ani, cînd s-a publicat acolo traducerea cărții mele « La mort est mon métier ». Și ce am admirat în clipa aceea, au fost două lucruri care m-au izbit puternic: mai întîi arhitectura care mi-a părut să fie una din cele mai originale din sfera noilor căutări arhitecturale, mai ales în răsăritul Europei. Apoi teatrul. Păstrez o amintire deosebită a unor spectacole românești pe care le-am vizionat, și în special, a unei reprezentații cu « Nunta lui Figaro », realizată cu o înflăcărare și o tinerețe de neuitat.

JULIUS DOLANSKY

Se împlinesc aproape douăzeci de ani cînd în toamna anului 1948 am avut fericirea să cunosc pentru prima oară România. Am mai revăzut-o de atunci în vreo două trei rînduri și de fiecare dată cu aceeași bucurie. De aceea consider România ca una dintre cele mai îndrăgite țări, pe care o simt totdeauna foarte aproape de inima mea. Cu îndreptățită bucurie răsfoiesc paginile amintirilor. Cîteva dintre ele au început să pălească și s-au contopit cu șuvoiul necontenit al altor impresii. Memoria trădătoare nu reușește să rețină totdeauna cu precizie locurile și prietenii. Dar sentimentul fundamental care mă leagă de România rămîne același: România — o țară minunată !

În îndepărtata mea tinerețe, auzisem de Ovidiu nefericit în exilul lui la Tomis. Dacă poetul Metamorfozelor *ar fi revenit astăzi în România, după două mii de ani, sînt convins că n-ar mai fi scris* Tristiile. *Versurile lui ar fi cîntat în acorduri luminoase secolul de aur, dar nu cel rămas în urma noastră, ci cel din fața noastră, în pragul noii epoci a socialismului victorios. În fața ochilor noștri în România are loc o metamorfoză măreață a istoriei.*

Pentru mine România este o țară nouă ca de basm, o țară a muncii, un uriaș furnicar omenesc, ce strălucește de ordine , de elan vital și temperament optimist. Îi invidiez pe locuitorii ei care au știut să se elibereze repede de cătușele trecutului, să pășească hotărît și măreț pe o nouă cale cu mult mai bine și mai energic decît am știut s-o facem noi.

Poporul român păstrează o părticică din temperamentul vechilor daci. Limba are un fundament latin. Șuvoiul rapid al limbii vorbite ne amintește prin moliciunea sunetelor ceva din limpezimea și dulceața italienei. Ici-colo, fulgeră printre cuvinte și cîte o rădăcină slavă, dovadă că între oameni și popoare nu sînt granițe de netrecut. Europa noastră este prea mică ca să ridicăm ziduri chinezești de netrecut. Toți sîntem un tot, toți ne-am dezvoltat și ne dezvoltăm în mijlocul acelorași greutăți și toți năzuim spre o viață nouă mai bună. Republica Socialistă România și-a găsit un fundament pentru această nouă viață în muncă. Din muncă izvoresc miracolele ei. Cea mai concludentă mărturie este capitala ei. Despre București se spunea mai de mult că este un Paris al Orientului. Cîndva acest lucru era adevărat numai în ceea ce privește principalele străzi, în timp ce restul reprezenta o imagine balcanică. Astăzi Bucureștiul aparține celor mai frumoase și mai armonioase orașe din sud-estul Europei. Bulevarde largi, piețe spațioase, parcuri întinse, străzi animate, cartiere aerate, peisaje liniștite cu mici bisericuțe, cartiere muncitorești, toate acestea nu s-au construit peste noapte. Cu proprii mei ochi m-am convins cum știe să construiască noua Românie. Ori de cîte ori am revenit după ani la București, m-a uluit aspectul nou și inedit al orașului.

Am vizitat și calea ferată construită de către tineret în ținutul Alpilor transilvăneni pe traseul Bumbești-Livezeni, cea mai dificilă și cea mai grea porțiune a căii ferate Simeria-București. Ceea ce nu a știut să ridice regimul regal în aproape treizeci de ani, au realizat brigăzile tineretului român într-un singur an. O linie ferată printre văi sălbatice. Peste treizeci de tuneluri în masivul muntos, viaducte înalte peste prăpăstii. Coșurile semețe ale fabricilor de ciment. În fața barăcilor din lemn de-a lungul întregului traseu, pretutindeni, ne întîmpinau fețele entuziaste ale tinerilor muncitori, mîndri, pe drept cuvînt, de munca lor. Pretutindeni se muncește, se construiește. Întrega țară românească, pămîntul rodnic și bogat în zăcăminte naturale de cărbune, petrol, sare, metale, înflorește sub bagheta fermecată a muncii poporului său.

Întotdeauna mi-au răsunat în urechi strunele fermecate ale cîntecelor populare românești. M-a vrăjit muzica românească așa cum m-a vrăjit literatura și teatrul. Niciodată nu voi uita strîngerea prietenească de mînă a muncitorilor care ne-au întîmpinat în uzine, precum și a muncitorilor cu condeiul și cartea din școli și din universități, din București, Cluj și instituțiile științifice ale Academiei Române. Sînt fericit că patria lor este și pentru noi cei din Cehoslovacia una dintre cele mai frumoase pe drumul comun, pe drumul socialismului.

GALINA SEREBREAKOVA

Mi-e dragă România ! Mi-e dragă această țară în care se îmbină într-un chip armonios peisajul variat cu temperamentul energic, activ, cu sufletul visător și complicat al oamenilor ce locuiesc pămîntul României.

Poporul român este însetat de cărți și de muzică, e plin de vitalitate și energie, are mintea ascuțită și pătrunzătoare. În aceste calități văd eu chezășia înfloririi țării, a progresului ei continuu.

Dar mai mult decît orice m-a fermecat în timpul călătoriei mele întîlnirea cu literatura română, cu scriitorii români. Literatura română m-a cucerit prin străduința ei continuă de-a căuta, de-a pătrunde cît mai adînc viața, de-a găsi o expresie cît mai originală.

Am cunoscut numeroși scriitori români și păstrez vie amintirea întîlnirilor mele cu Nina Cassian, Sînziana Pop, Laurențiu Fulga, Ioanichie Olteanu și cu atîți alți reprezentanți ai generației tinere, vîrstnice sau mijlocii. Totuși aș vrea să spun, în deosebi, cîteva cuvinte despre personalitatea lui Zaharia Stancu al cărui talent de o mare originalitate m-a cucerit de mult, după cum a cucerit numeroși admiratori în Uniunea Sovietică.

Pentru mine Zaharia Stancu este însă nu numai prozatorul pe care-l cunoaştem noi în Uniunea Sovietică datorită romanului său Desculţ. *El este şi un mare poet (să nu uităm de altfel că este unul dintre cei mai iscusiţi traducători şi, în România, primul, al lui Serghei Esenin).*

Într-o discuţie pe care am avut-o, Maxim Gorki mi-a spus cu mulţi ani în urmă, că după părerea lui prozatorii se afirmă pe deplin de abia după patruzeci de ani. Am impresia că biografia de scriitor a lui Zaharia Stancu confirmă pe deplin această opinie. După 1944 s-a afirmat el deplin, în toată puterea talentului său original, realizînd în Desculţ *o uriaşă frescă umană profund veridică şi grăitoare pentru satul românesc de la începutul secolului nostru. Pentru mine romanul* Desculţ *este o măreaţă simfonie de idei şi sentimente în care omul şi viaţa apar în continuă luptă cu sine însuşi şi cu evenimentele istorice.*

V. P. ROSLEAKOV

În toamna anului 1967 am vizitat România. Întrucît era prima întîlnire, o aşteptam cu nerăbdare şi aştepătrile nu mi-au fost înşelate. Ce ţară minunată şi ce oameni minunaţi! Am fost împreună cu colegii mei, oaspeţii Uniunii Scriitorilor din România. Din păcate cunoştinţele mele despre literatura română erau la sosirea în România destul de reduse. Am avut bucuria să le completez făcînd cunoştinţă cu o serie întreagă din colegii mei români, vizitînd redacţiile revistelor literare din capitală şi din provincie, iniţiindu-ne fie şi sumar asupra mişcării şi vieţii literare. O impresie profundă a produs asupra mea Zaharia Stancu. Îi cunoşteam dinainte unele opere, mai ales romanul Desculţ *care a fost tradus de mult în limba rusă şi de altfel cred că nu exagerez dacă spun că a făcut ocolul lumii întregi. Întîlnirile, discuţiile purtate cu Zaharia Stancu au fost deosebit de interesante şi de instructive. În zilele noastre se vorbeşte foarte mult despre căutările literaturii contemporane, despre tendinţa ei de-a lărgi graniţele realismului. Mulţi dintre noi cunosc zîmbetul sceptic, bunăvoinţa puţin ironică cu care unii scriitori tineri privesc opera confraţilor lor mai vîrstnici.*

Zaharia Stancu aparţine generaţiei vîrstnice de scriitori, dar cînd citeşti Desculţ *sau cînd discuţi cu el probleme de măiestrie, uiţi de zîmbetul sceptic şi de bunăvoinţă ironică a tineretului şi îţi zici că generaţia vîrstnică nu şi-a epuizat încă toate posibilităţile sale de afirmare. Dimpotrivă ajungi la concluzia că în mijlocul zbaterilor, a căutărilor şi soluţiilor fericite sau*

ale pierderilor amare ale tinerii literaturi, în toată această lume de frămîntări și zbucium e o plăcere să asculți glasul unui scriitor cu mare experiență, să te cufunzi în lectura operelor sale.

În ce constă forța unor meșteri ai cuvîntului scris ca Zaharia Stancu? În primul rînd în cunoașterea profundă a vieții poporului, ceea ce lipsește uneori tinerii literaturi. Dar trebuie să adaug că nu cunosc scriitor care să vorbească cu atîta dragoste, înțelegere și interes ca Zaharia Stancu despre destinele tinerei literaturi. E o adevărată plăcere și bucurie să-l asculți caracterizînd unele sau altele dintre tinerele talente ale literaturii române, apreciind succesele lor, străduințele lor de-a înnoi și îmbogății literatura.

Pentru noi scriitorii sovietici a fost o plăcere să-l auzim pe Zaharia Stancu, exprimîndu-și prețuirea față de literatura rusă și sovietică. Știam și înainte de-a veni în România că în această țară poezia lui Serghei Esenin s-a bucurat de o largă și timpurie răspîndire, de o adevărată dragoste din partea cititorilor. Dar de abia după ce am venit în România am aflat că primul care a transpus în limba română versurile atît de dragi nouă ale lui Serghei Esenin a fost cu trei decenii în urmă, la data aceea, tînărul scriitor Zaharia Stancu.

ALAIN BOSQUET

Primii poeți din care am citit un număr destul de mare de poeme — Arghezi, Beniuc, Stancu, Jebeleanu și alții dintre contemporani — mi-au lăsat mai ales impresia unui temperament continuu agitat și de un tumult interior contrariu oarecum tradiției greco-latine. Tocmai această latură diferită, plină de zbucium și sfîșiere m-a frapat mai întîi, și într-o măsură mult mai mare decît poemele de echilibru pe care le-am descoperit mai tîrziu.

IOVAN CIRILOV

Englezii arată ce îi datorează Henri Moore lui Constantin Brâncuși, unul dintre inițiatorii culturii contemporane. Brâncuși este, se pare, cel mai cunoscut nume din glorioasa familie a românilor care s-au afirmat pe plan european ca, de exemplu, în proză, Panait Istrati, în poezie, Mihai Eminescu și Tudor Arghezi, în muzică, Enescu . . .

PIER PAOLO PASOLINI

Corpul sacru al oaspetelui stăpînilor

(TEOREMA, 7).

E o după amiază de primăvară tîrzie (sau, față de natura ambiguă a acestei povestiri, de început al toamnei), o după amiază tăcută. Zgomotul orașului — prea departe — abia se aude.

Un soare pieziș luminează grădina. Casa pare ciudată, din cauza tăcerii. Poate că toți au ieșit. A rămas în grădină numai tînărul oaspete. E întins pe un scaun sau pe un fotoliu de rafie. Citește — cu capul în umbră și corpul la soare.

Așa cum vom vedea mai bine peste o clipă — cînd, urmărind privirile ațintite asupra lui, vom fi mai aproape de amănuntele corpului bătut de soare — citește fascicole ale unui curs de medicină sau de inginerie.

Tăcerea grădinii în pacea adîncă a acelui soare neutru și mîngîietor, cu primul geranium ce răsare (sau cu întîile frunze de rodie care cad) este întreruptă de un zgomot enervant, monoton și excesiv: o secerătoare mecanică ce scîrțîie, mișcîndu-se în sus și în jos prin iarbă și reîncepînd de la capăt, în mod egal, fără pauze, rumoarea ei nedefinită.

Împinge secerătoarea, în acel chip, înainte și înapoi, Emilia.

Partea întîia a volumului « Teorema » apare ca un « scenariu » propriu zis: prezentări rapide — între cotidian și fabulos, între burghez și biblic — de personaje, de interioare și de exterioare, alternează cu poeme ce desvăluie nu atît intimitatea eroilor, cît un înțeles sociologic — metafizic al lor.

A doua parte este alcătuită din « corolare ». Se trec din nou prin reflector personajele, văzute în situații ce nu intră în eventualul film, ci le luminează din afară, din viața lor următoare.

Un tînăr « sub-proletar », frumos la chip, sosește ca oaspete de cîteva zile în casa unui mare industriaș din Milano. Șederea lui scurtă în mijlocul acestei famillii stîrnește o unanimă tulburare erotică. Aceasta e schema cărții.

Traducem după capitolul « Corpul sacru al oaspetelui stăpînilor » « corolarul » intitulat « *Încă despre urzici* », privind pocăința Emiliei, fostă fată în casă a industriașului din Milano; apoi poemul de la sfîrșitul « *Picioarele mele goale* ».

Ea se află într-un colț al grădinii, în fundul unui mic cîmp neted și plat, de un verde închis, aproape orbitor, în timp ce tînărul e în celălalt colț, lîngă casă, sub o boltă de iederă.

Uneori zgomotul obsedant al secerătoarei se curmă. Emilia pentru o clipă își îndreaptă corpul, se oprește. Aruncă stăruitor către tînăr o stranie privire, ca a cuiva ce nu îndrăznește să privească și totodată este destul de inconștient ca să nu se rușineze de propria-i insistență. Dimpotrivă, privirea i se întunecă, de pare că ofensa acelei insistențe-ar suferi-o ea însăși.

Cîtă vreme Emilia continuă să se miște cu secerătoarea în sus și în jos, să se oprească și să se uite, pentru a-și relua mersul, iarăși în sus și în jos, încovoiată și transpirată?

Și cîtă vreme, fără să o observe, și nici măcar nedîndu-și seama că o ignoră, tînărul continuă să-și citească cursurile? Pe mult timp — poate pe tot timpul dimineții — sau al acelei scurte dimineți a zilei din casele bogaților, unde orele zece sînt un moment antelucan. Soarele se înalță mereu pe cerul curățit de nori, pînă cînd devine aprins — într-o aridă pace de vară.

Emilia continuă să împingă, nebunește, cu stîngăcie, secerătoarea (la urma urmei nici n-ar trebui să fie treaba ei, ci a grădinarului. Și-a luat această sarcină dintr-un fel de rivalitate cu grădinarul, ca fiică de țărani care vine de-a dreptul din sat).

Tînărul nu-și dă seama că e privit, pe deplin și aproape inocent cufundat în lectură — ceea ce în ochii Emiliei e un privilegiu aproape sacru. În așa măsură, că de data aceasta, în locul cursurilor — poate spre a se odihni puțin — el citește un mic volum într-o ediție economică a versurilor lui Rimbaud. Această lectură îl atrage mai mult decît cea precedentă.

Mai întîi privirea fetei, care se oprește să se uite la el, e o căutătură rapidă, fugară, ce nu poate cuprinde, prin urmare, decît figura întreagă a oaspetelui, cu corpul în soare și capul la umbră.

Apoi ochiul se ascute însă și se oprește și mai mult pe acel obiect depărtat și fără reacție: în timp ce el își trece antebrațul pe frunte spre a-și șterge sudoarea, ea cercetează pieziș detaliile corpului, care i se oferă ochiului întreg și inconștient.

Încetul cu încetul, gesturile ei — care par obsesive numai printr-o mecanicitate simplă a lor — devin obsesive în mod explicit și aproape fățiș.

Adică, acel mers în sus și în jos, cu umila treabă de a tăia iarba, își pierde naturalețea și caracterul său de trudă de fiecare zi și se schimbă aproape în forma externă a unei obscure intenții.

Privirea neîntreruptă asupra oaspetelui începe, în adevăr, să aibă ceva suspect și nebun. Întru atît, că pînă la sfîrșit — ca și cum n-ar mai putea rezista (dar tînărul încă nu observă nimic, cufundat în lectură — și pe

de altă parte, social, spiritual, aşa de departe de ea). Emilia — teatral — lasă secerătoarea în mijlocul ierbii şi intră aproape alergînd în casă.

Trece prin living-room, bucătărie şi intră în odaia ei, ca o chilie, cu luxul pe care i l-au acordat stăpînii şi cu bietele ei mici lucruri colorate. Aici începe să facă gesturi, care ar părea normale, dar care, prin frenezia şi nesăbuinţa cu care sînt săvîrşite, apar absurde. Se piaptănă. Îşi scoate cerceii, se roagă (o scurtă rugăciune între bigot şi extatic). Apoi se scutură, după ce a sărutat şi din nou a sărutat o iconiţă; şi iese. Se întoarce, din nou teatral, la secerătoarea din grădină.

Şi iată că reîncepe acel ceremonial obsesiv, cu secerătoarea, în sus şi în jos prin iarbă, mereu cu acel ochi tulbure şi inocent care explorează corpul tînărului.

Treptat, contemplarea acelui corp devine de nesusţinut. Ea se revoltă feroce împotriva propriei sale tentaţii.

Fuge din nou, de data aceasta cu mai mult zgomot, adică plîngînd şi aproape urlînd, ca în prada unui atac de isterie.

Calcă iarba, intră în bucătărie şi cu un gest violent, dar puţin buimac şi idiot, deschide tubul de gaz, ca şi cum ar voi să se sinucidă.

Acum tînărul, prin forţa lucrurilor, trebuie să o observe şi să se intereseze de ea. E cu neputinţă să nu fi auzit acel plîns şi acele sughiţuri demente, să nu fi întrevăzut fuga femeii, care pretindea, clar, să fie observată şi luată în seamă de el. Deci o urmează aproape alergînd, ca şi ea, şi o ajunge în bucătărie. Aci o găseşte tocmai făcînd acele gesturi exaltate de protestare nebună. O ajută. Îi smulge tubul de gaz din mîini, caută să o însufleţească, să-i dea curaj, să găsească calea de a curma acel şuvoi de necugetată durere, care nu mai recunoaşte nimic.

O tîrăşte în camera ei şi o întinde pe pat: Emilia începe să se agite şi să suspine, cu o mai puţin nebunească suferinţă, arătîndu-şi dorinţa de a fi calmată şi consolată.

În tot acest timp — prin felul cum o ridică, cum îi vorbeşte, cum o întinde pe acel trist culcuş — tînărul oaspete are un aer ciudat de ocrotitor, aproape matern; este ca o mamă care îşi dă seama de capriciile copilului şi le prevede, drăgăstos.

Există şi un fir de subtilă ironie în purtarea lui, în acea răbdare fără a se mira. Este ca şi cum nebunia femeii, slăbiciunea ei, brusca prăbuşire a oricărei rezistenţe şi demnităţi — prăbuşirea întregei lumi a îndatoririlor — ar fi trezit în el nimic mai mult decît un fel de compătimire amoroasă — tocmai: un fel de atenţie maternă.

Această atitudine şi această expresie a ochilor care par a spune: « Nu e nimic grav ! », se accentuează şi mai mult, cînd Emilia (măgulită de duioşia şi de mîngîierile lui — şi ascultînd orbeşte de instinct fără nici o re-

ţinere) aproape mecanic, cu un fel de inspiraţie mai curînd mistică decît isterică, îşi trage rochia deasupra genunchilor.

Este singurul ei mod, lipsită de conştiinţă, de vorbe şi acum şi de pudoare, de a face o declaraţie; de a oferi ceva, implorator, tînărului. Şi tocmai fiindcă prezintă ceva enorm, toate aceste lucruri au o puritate şi o umilinţă de animal.

Atunci tînărul — mereu cu aerul lui matern ocrotitor şi blînd ironic — îi trage puţin rochia în jos, ca spre a-i apăra pudoarea pe care o uitase, dar care pentru ea era totul. Apoi o mîngîie uşor pe faţă.

Emilia plînge de ruşine: deşi nu e vorba de acel fel special de plîns de uşurare infantilă, care potoleşte o criză.

El îi şterge lacrimile cu degetele.

Ea îi sărută acele degete — care o mîngîie — cu respectul şi umilinţa unui cîine sau a unei fiice care sărută mîna tatălui.

Nimic nu se mai opune dragostei: şi tînărul se întinde peste corpul femeii, cedînd dorinţei sale de a fi posedată de el.

Încă despre urzici

(TEOREMA, 8)

Cei doi copii ai casei (sînt numai doi, în vreme ce bătrînii se ridică la o duzină şi singurul bărbat încă tînăr este uriaşul lor tată) se găsesc pe cîmp, atenţi la o îndeletnicire ce pare făcută mai mult ca niciodată pentru copiii din basme.

Culeg urzici.

Împachetaţi în veşmintele lor de ţărani cu stare, aproape asemănători burghezilor, culeg urzici în tăcere, cu sîrguinţă. Numai fetiţa se vaietă adesea de pişcături.

Cratiţa o ţine în mînă băiatul. E aproape plină. Stau aplecaţi peste iarbă — atît de spălată de ploile recente încît pare iarba din cărţile cu basme. În jurul lor, ameţitoare din cauza verdelui, se întind cîmpurile mărginiite de liniile regulate ale plopilor, străvezii una peste alta.

În mijlocul acestui verde — aprins ca în Sud, sau ca în mijlocul Africei — ori palid, de o puritate desăvîrşită, străluceşte şi mai vie culoarea casei de ţară, cu formele ei ciudate, extraordinare, devenite extravagante din cauza unei funcţionalităţi rigide — ca o cazarmă cu gheretele şi observatoarele ei, cu bastioanele părăsite şi cu turnurile rămase doar de podoabă.

După ce au umplut crăticioara, comici şi înţelepţi, cei doi copii se întorc pe marea poartă rotundă în curtea casei.

Iată acum în fund, lipită de un vechi perete scorojit, ros şi bătînd în stacojiu, în flanelul ei negru, pe Emilia ce stă nemişcată pe o bancă.

Spre ea se îndreaptă cei doi copii. La o anumită depărtare se opresc şi cu mişcări stabilite — pentru că, vădit, de multă vreme fac această treabă — pun jos cratiţa de pămînt plină de urzici şi încep să aprindă focul pe o mică vatră din cîteva cărămizi scoase din moloz, plină de cenuşă.

Izbucnesc flăcările unui foc dulce şi familiar şi urzicile încep să fiarbă în crăticioară. Puţin după aceea aburesc gata pregătite.

Cîteva din bătrînele casei vin din obicei — dar cu dezamăgire şi tristeţe — să fie de faţă la masă, cu un aer evlavios şi la oarecare distanţă.

Un alt grup de ţărani bătrîni sosesc pe poartă, murmurînd rugăciuni. Cu aceste şoapte fac o coroană în colţul pe care sfînta l-a ales ca loc de singurătate.

Cei doi copii, sbîrliţi de sfială (au în mîini o lingură de lemn scoasă brusc de fetiţă din buzunarul hainei) aduc Emiliei supa verde.

Emilia îi priveşte pieziş, pierdută în ale sfinţeniei. Este în ea însă ceva straniu, neobişnuit: nu e nici o îndoială că fenomenul ţine de miraculos. Cît se potriveşte unei sfinte (dacă Emilia e o sfîntă) este greu de spus.

Hrana necontenită doar cu urzici a făcut ca toate firele de păr, genele, sprîncenele şi părul însuşi să devină verzi. Chiar pielea e uşor verzue, mai ales în jurul ochilor.

Impresionează îndeosebi capul: coafura, acum răvăşită, căzută pe frunte, adunată în cioturi abundente, umflate şi arse în dosul urechilor, de loburile cărora lucesc cele două puncte de aur ale cerceilor de la prima comuniune.

Culoarea verde de urzică a coafurei « permanente » a slujnicei nu pare deloc făcută să dea un aer de demnitate acelei singurătăţi ofensate a sfintei. Bătrînele casei o privesc cu grijă, oftînd. Sînt unite într-un fel de complicitate, de acea nenorocire sau mai bine zis de acea fatalitate, faţă de care rămîn neputincioase.

Dar Emilia absorbită de altceva, cu ochii întunecaţi care nu privesc nicăieri, duce încet la gură, cu lingura, acea supă verde a unei pocăinţe de scandal.

În româneşte de DRAGOŞ VRÂNCEANU

ţinere) aproape mecanic, cu un fel de inspiraţie mai curînd mistică decît isterică, îşi trage rochia deasupra genunchilor.

Este singurul ei mod, lipsită de conştiinţă, de vorbe şi acum şi de pudoare, de a face o declaraţie; de a oferi ceva, implorator, tînărului. Şi tocmai fiindcă prezintă ceva enorm, toate aceste lucruri au o puritate şi o umilinţă de animal.

Atunci tînărul — mereu cu aerul lui matern ocrotitor şi blînd ironic — îi trage puţin rochia în jos, ca spre a-i apăra pudoarea pe care o uitase, dar care pentru ea era totul. Apoi o mîngîie uşor pe faţă.

Emilia plînge de ruşine: deşi nu e vorba de acel fel special de plîns de uşurare infantilă, care potoleşte o criză.

El îi şterge lacrimile cu degetele.

Ea îi sărută acele degete — care o mîngîie — cu respectul şi umilinţa unui cîine sau a unei fiice care sărută mîna tatălui.

Nimic nu se mai opune dragostei: şi tînărul se întinde peste corpul femeii, cedînd dorinţei sale de a fi posedată de el.

Încă despre urzici

(TEOREMA, 8)

Cei doi copii ai casei (sînt numai doi, în vreme ce bătrînii se ridică la o duzină şi singurul bărbat încă tînăr este uriaşul lor tată) se găsesc pe cîmp, atenţi la o îndeletnicire ce pare făcută mai mult ca niciodată pentru copiii din basme.

Culeg urzici.

Împachetaţi în veşmintele lor de ţărani cu stare, aproape asemănători burghezilor, culeg urzici în tăcere, cu sîrguinţă. Numai fetiţa se vaietă adesea de pişcături.

Cratiţa o ţine în mînă băiatul. E aproape plină. Stau aplecaţi peste iarbă — atît de spălată de ploile recente încît pare iarba din cărţile cu basme. În jurul lor, ameţitoare din cauza verdelui, se întind cîmpurile mărginiite de liniile regulate ale plopilor, străvezii una peste alta.

În mijlocul acestui verde — aprins ca în Sud, sau ca în mijlocul Africei — ori palid, de o puritate desăvîrşită, străluceşte şi mai vie culoarea casei de ţară, cu formele ei ciudate, extraordinare, devenite extravagante din cauza unei funcţionalităţi rigide — ca o cazarmă cu gheretele şi observatoarele ei, cu bastioanele părăsite şi cu turnurile rămase doar de podoabă.

După ce au umplut crăticioara, comici şi înţelepţi, cei doi copii se întorc pe marea poartă rotundă în curtea casei.

Iată acum în fund, lipită de un vechi perete scorojit, ros şi bătînd în stacojiu, în flanelul ei negru, pe Emilia ce stă nemişcată pe o bancă.

Spre ea se îndreaptă cei doi copii. La o anumită depărtare se opresc şi cu mişcări stabilite — pentru că, vădit, de multă vreme fac această treabă — pun jos cratiţa de pămînt plină de urzici şi încep să aprindă focul pe o mică vatră din cîteva cărămizi scoase din moloz, plină de cenuşă.

Izbucnesc flăcările unui foc dulce şi familiar şi urzicile încep să fiarbă în crăticioară. Puţin după aceea aburesc gata pregătite.

Cîteva din bătrînele casei vin din obicei — dar cu dezamăgire şi tristeţe — să fie de faţă la masă, cu un aer evlavios şi la oarecare distanţă.

Un alt grup de ţărani bătrîni sosesc pe poartă, murmurînd rugăciuni. Cu aceste şoapte fac o coroană în colţul pe care sfînta l-a ales ca loc de singurătate.

Cei doi copii, sbîrliţi de sfială (au în mîini o lingură de lemn scoasă brusc de fetiţă din buzunarul hainei) aduc Emiliei supa verde.

Emilia îi priveşte pieziş, pierdută în ale sfinţeniei. Este în ea însă ceva straniu, neobişnuit: nu e nici o îndoială că fenomenul ţine de miraculos. Cît se potriveşte unei sfinte (dacă Emilia e o sfîntă) este greu de spus.

Hrana necontenită doar cu urzici a făcut ca toate firele de păr, genele, sprîncenele şi părul însuşi să devină verzi. Chiar pielea e uşor verzue, mai ales în jurul ochilor.

Impresionează îndeosebi capul: coafura, acum răvăşită, căzută pe frunte, adunată în cioturi abundente, umflate şi arse în dosul urechilor, de loburile cărora lucesc cele două puncte de aur ale cerceilor de la prima comuniune.

Culoarea verde de urzică a coafurei « permanente » a slujnicei nu pare deloc făcută să dea un aer de demnitate acelei singurătăţi ofensate a sfintei. Bătrînele casei o privesc cu grijă, oftînd. Sînt unite într-un fel de complicitate, de acea nenorocire sau mai bine zis de acea fatalitate, faţă de care rămîn neputincioase.

Dar Emilia absorbită de altceva, cu ochii întunecaţi care nu privesc nicăieri, duce încet la gură, cu lingura, acea supă verde a unei pocăinţe de scandal.

În româneşte de DRAGOŞ VRÂNCEANU

PIER PAOLO PASOLINI

Picioarele mele goale

(TEOREMA, 19)

Ah, picioare goale, care mergeţi
pe nisipul deşertului !
Picioarele mele goale, ce mă duceţi
unde e o unică prezenţă
şi nimic să mă ferească de vreo privire.
Picioare goale, care aţi luat un drum
urmat ca într-o viziune
avută de părinţii mei construind
în 1920 Milanul şi de tinerii arhitecţi
ce l-au completat în 1960.
Ca şi pentru poporul Israelului sau apostolul Pavel,
deşertul mi se înfăţişează drept ceea ce
în realitate este unicul lucru indispensabil.
Ori mai bine, drept realitatea
goală de toate, dar nu de esenţa ei
cum şi-o reprezintă cel ce trăieşte, ori
o gîndeşte, fără a fi un filosof.
Nimic în adevăr nu există împrejur
dincolo de ce este necesar:
pămîntul, cerul şi corpul omului.
Oricît de nebunesc, abisal sau eteric
ar fi orizontul întunecat, linia lui este una:
şi fiecare punct al lui e egal altuia.

Deşertul obscur ce pare că scînteie,
atît de mare e duritatea lui de zahăr
şi cavitatea cerului de nevindecat albastră
se schimbă, rămînînd mereu aceleaşi.
Bine. Dar ce să spun de mine?
de mine care sînt unde eram, ori eram unde sînt,
automat al unei persoane reale
trimes în deşert să păşesc pentru ea?
Sînt plin de o întrebare căreia nu pot să-i răspund.
Trist rezultat, dacă acest deşert l-am ales eu,
ca loc adevărat şi real al vieţii mele.
Cel care căuta pe străzile Milanului
e acelaşi căutînd acum pe căile deşertului?
Este adevărat: simbolul realităţii
posedă ceva ce realitatea nu are:
el îi reprezintă orice înţeles
sau îi adaogă — prin însăşi natura sa
reprezentativă — un înţeles nou.
Dar — nu desigur ca pentru poporul Israelului
ori apostolul Pavel —
acest înţeles nou îmi rămîne nedescifrabil.
În adînca tăcere a evocării sacre
mă întreb atunci dacă, pentru a merge în deşert,
nu trebue să fi avut o viaţă
predestinată deşertului: şi dacă,
trăind zilele istoriei — mai puţin
pură şi esenţială decît reprezentarea ei —
nu era necesar să fi ştiut să răspunzi
infinitelor şi inutilelor ei întrebări,
pentru a putea da răspunsul, acum,
aceleia a deşertului, unică şi absolută.
Mizeră, prozaică încheiere
— laică prin constrîngerea unei culturi de oameni oprimaţi
a unor întîmplări începute pentru a duce la Dumnezeu!
Dar ce va atîrna mai greu? Aviditatea mondană
a raţiunii sau religiei, vrednică de dispreţ,
rodnicie a celui lăsat în urmă de istorie?
Chipul meu e dulce şi resemnat
cînd păşesc încet —
obosit şi gîlgîind de sudoare,
cînd alerg —

plin de o spaimă sfîntă,
cînd privesc în jur această unicitate nesfîrşită —
copilăreşte îngrijat,
cînd observ, sub picioarele mele goale,
nisipul pe care alunec şi mă caţăr.
Ca şi în viaţă, ca şi la Milano.
De ce dar de-odată mă opresc?
De ce privesc fix în faţa mea, ca şi cum văd ceva?
De îndată ce nu e nimic dincolo de orizontul obscur,
ce se desenează infinit de divers şi egal
pe cerul albastru al acestui loc
imaginat de biata mea cultură?
De ce, dincolo de voinţa mea,
faţa mi se strînge, vinele
gîtului mi se umflă,
ochii mi se umplu de o lumină înfocată?
De ce urletul care, după o clipă,
îmi iese furios din gură,
nu adaogă nimic la ambiguitatea care pînă-acum
a stăpînit acest mers prin deşert?
Este cu neputinţă de spus ce fel de urlet
să fie acesta al meu: e atît de grozav
— pînă la a-mi schimonosi trăsăturile,
făcîndu-le asemenea gîtlejului unei bestii —
dar este de asemenea aproape vesel,
incît mă face copil.
E un urlet care cere atenţia cuiva
ori ajutorul lui: dar, poate, făcut să-l blesteme.
E un urlet care vrea să aducă la cunoştinţă
în acest loc nelocuit că eu exist
sau că nu numai exist,
dar că ştiu. E un urlet
în care la fundul neliniştii
se simte vreun laş accent de speranţă;
sau un urlet de certitudine, cu totul absurd,
în care răsună, pură, deznădejdea.
În orice caz, aceasta e sigur: că ori şi ce
sens ar avea acest urlet al meu,
el e sortit să dureze dincolo de orice posibil sfîrşit.

În româneşte de DRAGOŞ VRÂNCEANU

cu

PIER PAOLO PASOLINI

despre

«T E O R E M A»

Multiplu în intenţii şi realizări, Pier Paolo Pasolini trebuia să ajungă la această ultimă carte, pe care a intitulat-o « Teorema » (Garzanti, Milano, 1968), stîrnind în jurul ei un roi de discuţii, ce pot să-l ducă la unul din marile premii ale anului.

El însuşi nu-i poate găsi o definiţie. În cuvîntul introductiv « Cum trebuie citită această carte », spune în treacăt : « De fapt « Teorema » a luat naştere ca o piesă în versuri, acum trei ani; apoi s-a schimbat în film şi totodată într-o povestire, din care a fost tras filmul, care, la rîndul lui, a corectat această povestire. » Aspectul ei « mai mult decît de mesaj, este unul de codice ». Ar fi vorba aşadar de un « codice » (definit însă şi « parabolă »), care totuşi nu este decît un « simplu studiu asupra crizei comportării » . . .

Problema rămînînd în picioare, mă grăbesc — în întîlnirea pe care o am cu Pasolini, între două cafele, la locuinţa sa din uriaşul cartier nou al Romei EUR — să-i mai pun cîteva întrebări iniţiale asupra noii sale cărţi. Ca răspuns, el denumeşte pe neaşteptate « Teorema » drept una din cele şase « tragedii moderne » pe care este în în curs de a le da la iveală (dintre care una se petrece în Spania, alta în Germania, o a treia în Cehoslovacia. . .)

— Am trecut la tragedie — îmi spune — ca un rezultat al experienţei stilistice făcută în ultimul volum de versuri intitulat « Poezia în formă de roză ».

Rămîn surprins, şi Pasolini se grăbeşte să adauge că « acest mic manual laic » cuprinde fragmente din opt poeme. Răsfoind cartea pe loc, întîlnesc în adevăr, la pagina 51, un lung poem intitulat: « Cei dintîi care se iubesc », cu acest început : « Cei dintîi care se iubesc/sînt poeţii şi pictorii generaţiei precedente/sau de la începutul secolului :/ei iau în spiritul nostru locul părinţilor, rămînînd totuşi tineri/ ca în fotografiile lor îngălbenite ». Apoi găsesc alte versuri, unele tipărite în litere cursive.

— Încercăm să ieşim din ariditate cum putem — continuă Pasolini, făcînd un salt în idei. Avangărzile recente ne-au secătuit prin false rebeliuni şi false probleme. Trebuie să ne întoarcem să vorbim sincer. Se naşte o dezbatere pasionată, profundă, raţională şi o altă formă de angajare : nu mai va fi o angajare programatică ci una problematică.

Pier Paolo Pasolini completează neaşteptata sa filipică împotriva avangardismului (pentru susţinerea căruia a cheltuit multe idei), în modul următor :

— S-a spus că există şapte tipuri de ambiguitate. Eu cred că există şapte tipuri de obscuritate. Putem continua să fim obscuri, dar să comunicăm tainic o obscuritate

enigmatică, vitală. Obscuritatea avangardismului nostru se datorează ariditâţii.

Obiectez că şi « angajarea problematică » trebuie să devină, pînă la un punct, o « angajare programatică ».

— Nu ne interesează această urmare, îmi răspunde — Anagrafic eu sînt un burghez, care urăşte însă burghezia. Nu am nici un program. Din sînul burgheziei nasc cu duiumul forţe antagoniste. Îmi e suficient spectacolul mişcării profunde pe care burghezia o îndreaptă împotriva ei însăşi. Timpul protestelor a trecut şi trebuie să facem o literatură practică.

Amalgamul de tendinţe pe care le exprimă « Teorema » dezvăluie, în adevăr, o pornire de sinteză cu totul semnificativă în pulverizarea actuală a literaturii. O acuzaţie curentă care i se aduce totuşi lui Pasolini este aceea a lipsei unei amprente stilistice proprii, a covîrşirii inteligenţei asupra structurii scrisului. Una este poezia din « *Cenuşa lui Gramsci* » şi alta este proza din « *O viaţă violentă* », diverse sînt studiile din « *Pasiune şi ideologie* » şi cu totul eterogenă este tehnica sa de scenarist şi regizor din « *Evanghelia după Matei* » şi « *Uccellacci e uccellini* ». Ce uneşte toată această activitate vulcanică? Este greu de spus. Pasolini apare ca o piramidă răsturnată, sprijinindu-se pe vîrful unor resurse intelectuale, care, în adevăr, sînt de excepţie.

Scriitorul încearcă în « Teorema » o ieşire disperată. Cartea este un decoct al pornirilor sale irefrenabile cele mai tipice: aceea a moralistului (sau mai bine zis a imoralistului) cu tehnicianul, a evazionistului cu ideologul, a mînuitorului de fapte cu artistul morbid şi lucid al nuanţelor de cuvinte.

Multora le-a plăcut acest roman, poem, scenariu, codice, parabolă, jurnal, eseu, viziune de scandal (« Am ajuns — spune scriitorul — la un uşor simţ al umorismului, la o distanţare şi la o măsură, care mă fac, spre marea mea furie, mai puţin scandalos decît ar fi cerut-o tema însăşi »).

Dar tema cărţii este suficient de scandaloasă. Lucrurile se petrec la Milano, în casa unui mare industriaş, ce trăieşte, ca un păianjen acaparator, susţinut pe « golul convenţiilor». Există o serie de tineri şi există el, Industriaşul. Ia naştere un joc obscur, care se revarsă într-o mistică a posesiunii metafizico-carnale. O viziune biblică şi o viziune tehnologică a « deşertului » umple această carte: « Cum s-a întîmplat pentru poporul lui Israel sau cu apostolul Pavel — spune un personaj, în versuri — deşertul mi se înfăţişează drept tot ce se poate reţine mai indispensabil din realitate ». Mottoul cărţii este luat din Exodul, versetul 13,18: « Dumnezeu a înfrînt cerbicia poporului numai pe calea deşertului ». Cu titlul de explicaţii pentru interpreţii de film, intervin în cîteva locuri consideraţiuni sociologice ca acestea: « Burghezia, identificîndu-se pe sine cu întreaga umanitate, nu mai are pe nimeni din afară căruia să-i treacă greutatea propriei sale condamnări, pe care n-a ştiut sau n-a putut niciodată să o pronunţe. Ambiguitatea ei a devenit în sfîrşit tragică ».

Întreb pe Pasolini dacă eroii acestei cărţi păstrează ceva din « veselia funciară a mulţimii » care-l pasiona mai înainte, în « Băieţii de viaţă ».

— Unii, da, îmi răspunde. Dar — adaogă el — ceea ce mai înainte se concentra în jurul unei figuri, a devenit acum atmosferă difuză în toată cartea. În rest, dispreţuesc burghezia în aşa măsură, încît n-aş fi capabil să o zugrăvesc. Găsesc că unii din tinerii de aici posedă nobleţe de gesturi, o distincţie fizică, pe care burghezia nu are de unde să o scoată. Ea este totdeauna vulgară.

Terminînd de citit « Teorema », îmi dau seama că Pasolini « a pus prea multă carne la foc », cum spune un proverb italian. Rapiditatea cinematică a cărţii nu o face încă să ajungă la o amprentă stilistică palpabilă. Cel mult « unghiul vizual extremist » creează acestui volum un accent « fără alternative ».

DRAGOŞ VRÂNCEANU

KARLSBAD 1966

La paginile 19, 20 și 29 desene de DAN CIOCA

MILAN KUNDERA

Nimeni nu va rîde

Mai toarnă-mi un păhărel de slibovită, îmi spuse Klara, şi eu nu avui nimic împotrivă. Găsiserăm, pentru a deschide sticla, un pretext cu totul obişnuit, dar care se ţinea în picioare: încasasem în ziua aceea o sumă destul de frumuşică pentru un articol apărut într-o revistă de estetică şi istoria artei.

Am avut destule de tras pînă să-l văd publicat, căci tot studiul nu era decît ghimpe şi polemică. Aşa se şi explică de ce revista *Vytvarná Myslenka*, cu a sa redacţie cenuşie şi circumspectă îmi reproşase sistematic textul pe care, în cele din urmă, avem să-l încredinţez concurenţei, o revistă ce-i drept mai puţin faimoasă, dar cu o redacţie compusă din oameni mai tineri şi mai îndrăzneţi. Postaşul îmi adusese mandatul la facultate şi o dată cu banii îmi înmînase şi o scrisoare. O misivă lipsită pentru mine de orice interes şi pe care, dimineaţa, o parcursesem în grabă sub impresia încă proaspătă a noului meu triumf. Dar, o dată ajuns acasă, în timp ce ne apropiam de miezul nopţii şi, în sticlă nivelul scădea treptat, am ridicat de pe masă scrisoarea cu pricina, şi, ca pe un divertisment i-am citit-o Klarei: « Dragă tovarăşe, şi, dacă-mi este îngăduită folosirea termenului, dragă şi stimate coleg — vă rog să-l scuzaţi pe un om căruia nici o dată nu i-aţi vorbit nimic despre viaţa dumneavoastră, pentru faptul de a-şi fi permis să vă scrie. Mă adresez dumneavoastră cu rugămintea de a binevoi să citiţi articolul alăturat. Nu vă cunosc personal, dar vă preţuiesc, căci în ochii mei dumneavoastră sînteţi omul ale cărui opinii, raţionamente şi concluzii mi s-au părut a veni să sprijine întotdeauna şi într-un mod atît de surprinzător, rezultatele propriilor mele cercetări, încît de fiecare dată rămîneam de-a dreptul consternat. Totodată, recunoscînd valoarea părerilor şi analizelor dumneavoastră comparative, ţin totuşi să vă atrag atenţia cu insistenţă că încă înainte de a fi citit studiul dumneavoastră mi-am exprimat părerea privind strînsa legătură dintre artă şi poporul ceh. E un fapt pe care eu l-aş putea demonstra fără dificultate, aducînd chiar şi mărturii grăitoare pentru a-l atesta. Dar aceasta nu-i decît o observaţie făcută în treacăt căci studiile dumneavoastră. . .» După care urma o sumedenie de alte elogii la adresa meritelor mele şi, bineînţeles, o petiţie prin care-mi solicita amabilitatea de a întocmi

un referat despre articolul său, cu alte cuvinte o notă de lectură pentru revista Vytvarná Myšlenka, care de şase luni refuza publicarea textului, considerîndu-l lipsit de orice valoare. I se mai spusese celui interesat, că părerea mea ar fi hotărîtoare, astfel că eu rămăsesem unica speranţă a autorului, unica licărire de lumină, pentru el, în această amarnică beznă a deznădejdei.

Klara şi cu mine debitam tot felul de glume pe seama acestui domn Zaturecky, al cărui nume pompos, ne dăduse gata. Glumele, despuiate bineînţeles de orice urmă de răutate, curgeau de la sine după atîtea elogii care au darul să te gîdile la inimă şi, mai cu seamă, atunci cînd te afli cu o sticlă de excelentă slibovitţă chiar sub nasul tău. În clipele acelea de neuitat iubeam toată lumea şi, mai presus de toate pe Klara, bineînţeles, şi asta în primul rînd pentru faptul că ea se afla aici lîngă mine, în timp ce restul lumii se ascundea privirilor noastre dincolo de zidurile mansardei mele din cartierul Vrsovice. . . Ori, neputînd face daruri întregii lumi, i le făceam Klarei, daruri care, deocamdată, se rezumau la nişte simple promisiuni.

La cei douăzeci şi cinci de ani ai săi, Klara era, cum se zice, o fată de familie bună. Dar ce tot spun bună ! Excelentă ! De familie excelentă ! Tatăl ei, fost director de bancă şi prin urmare, reprezentant al marei burghezii, fusese evacuat din Praga prin anul 1950, şi se instalase în orăşelul Celakovice, aflat la o distanţă apreciabilă de capitală. În ceea ce mă priveşte, sînt un om fără idei preconcepute şi nu cred că averea părintelui ar putea exercita vreo influenţă oarecare asupra seminţei din care se trag urmaşii săi. De altfel, mă întreb care sînt astăzi plebeii, şi care patricienii? Aţi putea oare să-mi spuneţi? Atîtea răsturnări şi atîtea schimbări s-au petrecut în viaţa oamenilor încît uneori e nespus de greu să te descurci în anumite concepte de ordin sociologic. Pe scurt, în preajma Klarei eu unul n-am avut niciodată sentimentul că mă aflam în faţa duşmanului de clasă. Mă aflam în faţa unei frumoase croitorese şi încurajam slăbiciunea ei pentru mine, şoptindu-i despre avantajele slujbei pe care făgăduiam să i-o obţin cu ajutorul prietenilor mei. Socoteam că era inadmisibil ca o fată fermecătoare ca ea, să-şi irosească frumuseţea aplecată asupra maşinii de cusut, şi hotărîsem că trebuie neapărat să devină manechin. Klara nu mă contrazicea şi în felul acesta petrecurăm toată noaptea într-o cordială înţelegere.

•

Străbatem prezentul cu ochii legaţi; putem, mai mult sau mai puţin, să presimţim şi să ghicim ce ne aşteaptă în clipa următoare. Dar mai tîrziu, cînd ne dezlegăm ochii şi examinăm trecutul, ne dăm seama de ceea ce am trăit şi începem să-i desluşim tîlcul.

Mă vedeam, în seara aceea, bînd pentru reuşita mea, şi pentru nimic în lume nu mi-ar fi trecut prin gînd că această seară ar fi putut însemna începutul solemn al sfîrşitului meu. Şi, cum n-aveam nici un fel de îndoieli, în dimineaţa următoare m-am trezit bine dispus şi în timp ce Klara îşi mai dormea somnul ei dulce şi fericit, am luat articolul anexat la scrisoarea domnului Zaturecky şi m-am apucat să-l citesc cu o amuzată indiferenţă.

Articolul, intitulat: « Mikolas Ales, un maestru al desenului ceh », nu merita nici măcar atenţia acelei jumătăţi de ore pe care i-am acordat-o. Era un talmeş balmeş de formulări adunate de pretutindeni fără nici un pic de logică şi fără ca autorul să manifeste cea mai mică ambiţie de a da, în vreun fel, acestor banalităţi, dimensiunea unei idei originale.

Era, fără nici un dubiu, o inepţie. Fapt, de altfel, confirmat în aceeaşi zi la telefon de domnul dr. Kolousek, redactorul şef al revistei *Vytvarnó Myslenka.* (Personaj, între noi fie spus, dintre cele mai antipatice cu putinţă).

M-a chemat la facultate şi mi-a spus:

— Ai primit, cumva, dizertaţia lui Zaturecky?

— . . .

— Fă-mi, te rog, acest serviciu şi scrie referatul; pînă acum cinci lectori i-au făcut praf articolul, dar el continuă să insiste, convins că tu eşti singura autoritate în materie. Scrie şi tu cîteva rînduri, în care să arăţi că povestea n-are nici cap, nici coadă; eşti cel mai nimerit pentru aşa ceva, te pricepi să fii necruţător şi în felul ăsta scăpăm şi noi de o belea.

Ceva însă se stropşi în mine. În definitiv, de ce să fiu tocmai eu călăul lui Zaturecky? Oare eu sînt acela care primeşte pentru o asemenea treabă salariul de redactor şef? Şi, apoi, de ce să uit că aceeaşi *Vytvarna Myslenka* socotise înţelept să refuze publicarea propriului meu studiu; în afară de asta, numele domnului Zaturecky era puternic legat, pentru mine, de amintirea Klarei, de sticla de slivoviţă, şi de o seară cît se poate de agreabilă. Şi, în sfîrşit, — de ce-aş tăgădui, e un lucru omenesc — aş putea să-i număr pe degete, eventual chiar pe un singur deget, pe toţi acei care mă consideră o adevărată autoritate în acest domeniu. De ce să-mi fac deci un duşman din unicul meu admirator?

Am încheiat convorbirea cu Kalaousek, prin cîteva cuvinte spirituale şi vagi, pe care fiecare dintre noi le putea interpreta cum îi convenea, el ca pe o promisiune, eu ca pe o portiţă de scăpare; am lăsat receptorul în furcă, ferm hotărît de a nu scrie nici o dată vreun referat asupra lucrării lui Zaturecky. Aşa stînd lucrurile am scos repede din sertar o bucată de hîrtie şi i-am scris domnului Zaturecky o scrisoare în care am evitat, cu cea mai mare grijă, să formulez vreo apreciere asupra studiului său, prevalîndu-mă, în concluzie, de faptul că ideile mele privind pictura cehă din secolul XIX sînt considerate, în general, eronate, confuze şi excentrice, şi aceasta, mai cu seamă, în redacţia revistei *Vytvarna Myslenka*, astfel că o intervenţie de-a mea risca să-i aducă mai curînd necazuri decît foloase; în acelaşi timp, îl copleşeam pe domnul Zaturecky cu o elocvenţă amicală în care nu putea să nu sesizeze o notă de simpatie în ceea ce-l privea. O dată cu introducerea în cutia postală a acestei scrisori am şi uitat de domnul Zaturecky; în schimb nu m-a uitat el pe mine.

●

Într-o bună zi, cînd tocmai îmi terminam cursul (ţin un curs de istoria picturii), secretara, doamna Maria, o persoană mai în vîrstă şi extrem de amabilă, care prepară cafelele şi răspunde că nu sînt acolo, ori de cîte ori se fac auzite la telefon nişte voci feminine indezirabile, bătu la uşa sălii de cursuri şi, strecurînd uşor capul înăuntru îmi spuse că sînt aşteptat afară de un domn.

De bărbaţi nu mi-e teamă niciodată. M-am despărţit de studenţii mei şi, cu inima uşoară, am ieşit pe coridor unde, un domn măruntel, îmbrăcat într-un costum negru ponosit, şi cu o cămaşă albă, mă salută politicos. Îşi prezentă foarte respectuos scuzele de rigoare după care mă anunţă că numele său era Zaturecky.

Mi-am poftit oaspetele într-o încăpere liberă, i-am oferit un fotoliu şi am început să discut cu el, pe un ton jovial, despre toate şi despre nimic, despre cumplita vară care ne năpăstuise, şi despre expoziţiile pragheze. Domnul Zaturecky consimţea politicos la toate reflecţiile mele, încercînd însă, de fiecare dată, să aducă vorba despre articolul său, care pe neaşteptate se interpuse între noi, cu invizibila-i substanţă, ca un magnet irezistibil.

— Aş scrie, cu plăcere, o notă despre lucrarea dumneavoastră, i-am spus în cele din urmă, dar, aşa cum v-am explicat în scrisoarea mea, nimeni nu mă ia drept un specialist în pictura cehă din secolul al XIX-lea, şi, în plus, nici nu sînt în relaţii prea bune cu revista *Vytvarna Myslenka*, ai cărei redactori văd în mine

un modernist inveterat, astfel că o apreciere, chiar favorabilă, din partea mea, n-ar putea decît să vă dezavantajeze.

— Vai ! cît sînteţi de modest, exclamă domnul Zaturecky. Cum poate fi un specialist ca dumneavoastră atît de pesimist în privinţa poziţiei sale? ! La *Vytaarna Myslenka* mi s-a spus că totul depinde de acum încolo de părerea dumneavoastră. Dacă avizul dumneavoastră va fi favorabil, articolul va fi publicat. Sînteţi singura mea salvare. Lucrarea aceasta reprezintă trei ani de studiu, trei ani de cercetări neobosite. Acum totul e în mîinile dumneavoastră.

Cu cîtă nepăsare şi din ce metal prost ne făurim noi pretextele ! În clipa aceea nu mai ştiam ce să-i răspund domnul Zaturecky ! Ridicîndu-mi maşinal ochii pentru a-l privi în faţă, am zărit nişte ochelari mici, inocenţi şi demodaţi, dar şi o cută adîncă şi energică brăzdîndu-i fruntea, vertical.

Într-o scurtă clipă de luciditate, am simţit un fior rece pe şira spinării. Această cută, atentă şi îndîrjită, nu reflecta numai martiriul intelectual al posesorului ei, aplecat cu sîrg asupra desenelor lui Mikolaš Aleš, ci şi o putere de voinţă puţin obişnuită. Pierzîndu-mi întreaga prezenţă de spirit, nu mai eram în stare să găsesc scuze suficient de abile. Ştiam prea bine că nu voi scrie niciodată acest referat, dar tot atît de bine ştiam că nu voi avea tăria să spun asta în faţa omuleţului pe al cărui chip nu se citea altceva decît rugămintea. Aşa stînd lucrurile am schiţat un zîmbet şi i-am făcut nişte vagi promisiuni. Domnul Zaturecky mi-a mulţumit menţionînd că va reveni curînd să se mai intereseze; iar eu l-am părăsit cu faţa numai zîmbet. Într-adevăr, la numai cîteva zile după aceea, domnul Zaturecky reveni ; am izbutit să-l evit, cu dibăcie, dar, în ziua următoare mi s-a adus la cunoştinţă că m-a căutat din nou la facultate. Mi-am dat seama atunci că lucrurile începeau să ia o întorsătură neplăcută. M-am dus numaidecît la doamna Maria, pentru a lua, împreună cu ea, măsurile ce se impuneau.

— Am o rugăminte, doamnă Maria, dacă acest domn mai vine vreodată, să întrebe de mine, spuneţi-i că sînt plecat într-o călătorie de studii în Germania, şi că nu mă întorc mai devreme de o lună. A doua chestiune: după cum ştiţi eu ţin toate cursurile marţea şi miercurea. Începînd de azi, le voi ţine joia şi vinerea. Numai studenţii mei vor fi informaţi de această schimbare ; nu mai spuneţi asta, vă rog, nimănui şi nici nu operaţi modificarea în programul de cursuri. Mă văd silit să trec în ilegalitate.

Am izbucnit în hohote de rîs, şi doamna Maria îmi ţinea isonul ; ştia foarte bine cît eram de năzdrăvan şi că niciodată nu pregetam prea mult să trec de la un gînd zănatec la o faptă nesăbuită.

•

Puţin timp după aceea, domnul Zaturecky îşi făcu din nou apariţia la facultate şi se arătă de-a dreptul disperat în clipa în care secretara îi comunică vestea neaşteptatei mele plecări în Germania.

— Dar bine, asta nu e cu putinţă ! Domnul Klima trebuia să scrie o notă despre un articol de-al meu ! Cum de-a putut să plece aşa?. . .

— Ce ştiu eu, îi replică doamna Maria; tot ce pot să vă spun e că va fi înapoi peste o lună.

— Încă o lună. . . se lamentă domnul Zaturecky. Nu-i cunoaşteţi, cumva, adresa în Germania?

— Nu, n-o cunosc, îi răspunse, prompt, secretara.

Şi timp de o lună am fost lăsat în plata Domnului.

Dar luna a trecut mai repede decît mi-am închipuit şi iată-l din nou pe domnul Zaturecky în biroul doamnei Maria.

— Nu, încă nu s-a întors, îi comunică ea, şi cînd mă văzu îmi spuse pe un ton tînguitor:

— Acest Zaturecky al dumneavoastră, a fost iar pe aici, ce doriţi să-i mai spun?

— Ştiţi ce, spuneţi-i că m-am îmbolnăvit de icter în Germania şi că mă aflu internat într-un spital din Jena. E bine, scumpă doamnă Maria?

— În spital? Dar bine, asta-i cu neputinţă! Domnul Klima trebuia să scrie un referat despre articolul meu! izbucni furios domnul Zaturecky, la cîteva zile după acea, cînd secretara îi anunţă această ultimă noutate.

— Domnule Zaturecky, îi spuse secretara pe un ton de reproş, domnul Klima e grav bolnav în străinătate şi dumneavoastră nici nu vă pasă, vă gîndiţi numai şi numai la articolul dumneavoastră!

Domnul Zaturecky îşi lăsă capul între umeri şi părăsi biroul dezolat, dar peste cincisprezece zile îşi făcu din nou apariţia.

— Am trimis o scrisoare recomandată la Jena. Jena e un oraş mic şi, fără îndoială, nu poate avea decît un singur spital. Iată, însă, că scrisoarea mi-a venit înapoi!

— O să ajung la balamuc, cu omul dumneavoastră, îmi spuse doamna Maria a doua zi. Nu vă supăraţi, dar ce vreţi să-i mai spun? I-am spus că v-aţi întors, de-acum încolo descurcaţi-vă singur, cum puteţi, cu acest pisălog!

Nu i-am luat enervarea în nume de rău, doamna Maria făcea pentru mine tot ce putea, şi-apoi, eram departe de a mă socoti învins. În primul rînd eram de negăsit. Nu mai trăiam decît într-o adîncă clandestinitate, îmi ţineam cursurile clandestin, joia şi vinerea, şi tot clandestin veneam în fiecare marţi şi miercuri să mă tupilez în spatele porţii mari a unui imobil de peste drum de facultate, pentru a mă amuza copios de spectacolul oferit de domnul Záturecky, care stătea la pîndă aşteptîndu-mă să ies. Aş fi avut un chef nebun să-mi pun o perucă şi o barbă falsă. Mă vedeam în chip de Sherlock Holmes, de Om invizibil, străbătînd oraşul nestingherit, ca un strengar.

Iată însă că într-o bună zi, domnul Zaturecky, obosit, renunţă să mai facă pe copoiul şi-i dădu o lovitură de graţie doamnei Maria:

— Spuneţi-mi, vă rog, în definitiv, cînd îşi ţine cursurile domnul Klima?

— Consultaţi programul, îi replică secretara arătîndu-i pe perete un tabel mare, liniat în pătrăţele şi pe care orariul cursurilor era trecut cu o claritate exemplară.

— Ştiu, spuse domnul Zaturecky, care nu se mai lăsa dus de nas, dar, cum văd, tovarăşul Klima nu vine niciodată la cursuri marţea şi miercurea. E cumva în concediu fără plată?

— Nu, îi răspunse doamna Maria, încurcată.

Şi omuleţul începu s-o ucidă cu reproşurile: de ce n-a pus la zi programul cursurilor. Apoi, cu ironie, o întrebă cum se face că o secretară nu ştie cînd îşi ţin profesorii cursurile. În cele din urmă, îi aduse la cunoştinţă, vociferînd, că se va duce să se plîngă de ea şi de tovarăşul asistent Klima care nu-şi ţine cursurile. Întrebă de rector.

Din nefericire, rectorul era prezent.

Domnul Zaturecky bătu la uşa lui şi intră. Nu trecură nici zece minute şi se afla din nou în biroul doamnei Maria, căreia îi ceru pe un ton sec, adresa mea de acasă.

— Skalnikova 20, Litomysl, îi răspunse tot atît de sec, doamna Maria.

— Cum adică, Litomysl?

— Domnul Klima nu-i decît cu un picior în Praga, şi nu doreşte să comunic nimănui adresa. . .

— Cer cu insistenţă să-mi daţi adresa, din Praga, a domnului Klima, strigă omuleţul, cu o voce tremurătoare.

Doamna Maria își pierduse curajul de-a-binelea. Îi divulgă adresa mansardei mele, a amărîtului meu adăpost, a fericitului meu bîrlog, unde trebuia să fiu încolțit.

•

Da, într-adevăr, domiciliul meu permanent este la Litomysl. Acolo o am pe mama, acolo prietenii și tot acolo amintirile despre tata ; ori de cîte ori mi se ivește prilejul, părăsesc Praga pentru a mă duce să scriu și să lucrez acasă, în locuința modestă a mamei. De aceea am și păstrat adresa mamei ca adresă permanentă. La Praga n-am fost în stare să-mi găsesc nici măcar o garsonieră convenabilă, așa cum ar fi fost necesar și normal, astfel că locuiam ca subchiriaș în cartierul Vrsovice, într-o mică mansardă, cu totul izolată, a cărei existență o ascundeam pe cît era cu putință, și despre care nu vorbeam nimănui niciodată, pentru a evita o întîlnire inutilă cu diverși oaspeți nedoriți, cu numeroasele mele companii efemere, ale căror vizite, mărturisesc, puteau să pară uneori a se succeda pe cît de repede, pe atît de răzleț. De aceea n-aș putea pretinde că m-aș bucura în imobil de o reputație din cele mai bune. Pe de altă parte în timpul șederii mele la Litomysl, împrumutasem de mai multe ori mansarda unor amici care nu făcuseră acolo altceva decît să se distreze în lege ; în asemenea măsură chiar, încît nimeni din imobil să nu poată închide ochii pînă dimineața. Firește, toate acestea au avut darul să stîrnească indignarea anumitor locatari care duceau cu mine o bătălie surdă ce se manifesta din cînd în cînd prin cîte o notă adresată comitetului de stradă sau chiar prin depunerea unor plîngeri împotriva mea la serviciul spațiului locativ.

În perioada de care vă vorbesc, pe Klara începuse s-o sîcîie veșnica navetă dintre Praga—Celakovice și retur. Luase astfel hotărîrea să doarmă uneori la mine ; la început cu sfială și numai în cazuri excepționale, apoi își lăsase la mine o rochie, pe urmă mai multe rochii, pentru ca, după un timp, cele două costume ale mele să fie strivite în fundul șifonierului, iar mansarda mea să fie transformată într-un salon de mode.

Țineam mult la Klara; era frumoasă, și-mi plăcea grozav că oamenii își întorceau privirile după noi cînd ieșeam împreună ; era cu cel puțin treisprezece ani mai tînără decît mine, și faptul acesta nu putea face decît să-mi crească prestigiul în ochii studenților mei ; într-un cuvînt, aveam o mie și unul de motive ca să țin la ea. Totodată, însă, nu voiam să se știe că locuia la mine. Mi-era teamă de trăncăneli și de ce se va spune. Și mai mi-era teamă ca pînă la urmă să nu se lege cineva de bunul și bătrînul meu proprietar, care mai tot timpul anului și-l petrecea departe de Praga, și avea față de mine o atitudine discretă și binevoitoare ; tremuram de frică să nu mă trezesc într-o bună zi cu el aici, și să mă roage, cu inima lui largă, să-mi expediez prietena, pentru a-i salvgarda buna reputație. De aceea Klara primise instrucțiuni foarte precise și severe, care îi impuneau să nu deschidă ușa absolut nimănui.

În ziua aceea se afla singură acasă. Era o zi frumoasă, însorită, și în mansardă o zăpușeală de-a dreptul sufocantă. Se întinsese, așadar, goală pușcă pe divanul meu și se cufundase într-o adîncă contemplare a plafonului.

Deodată însă auzi un ciocănit în ușă. N-avea de ce să se neliniștească, deoarece la ușa mansardei nu exista nici o sonerie. Așa stînd lucrurile, Klara nu se lăsă deloc tulburată de acest zgomot și nici nu se gîndea să-și întrerupă contemplarea plafonului. Dar iată că loviturile în ușă nu mai conteneau ; dimpotrivă, continuau cu o perseverență calmă și de neînțeles. În cele din urmă, Klara începu să-și iasă din fire. Își imagina în spatele ușii un bărbat care, încet și cu convingere, își întoarce reverul hainei, pentru ca în clipa următoare s-o întrebe cu brutalitate de ce n-a deschis, ce avea de ascuns și dacă era declarată pe această adresă la biroul de evidență a

populației. Se lăsă pradă unui sentiment de vinovăție, lăsă în jos ochii cu care fixase pînă atunci plafonul și căută dintr-o privire locul unde își așezase îmbrăcămintea. Dar loviturile în ușă erau atît de îndîrjite, încît, de zăpăceală, nu izbuti să găsească decît impermeabilul meu atîrnat lîngă intrare. Îl trase repede pe ea și deschise. În prag, spre marea ei surprindere, în loc să vadă o mutră fioroasă și indiscretă, zări un tip mărunțel care o salută respectuos.

— Domnul Klima e acasă?

— Nu, a ieșit!

— Păcat, spuse omulețul scuzîndu-se, politicos, de deranj. Știți, domnul Klima trebuie să scrie un referat despre un articol de-al meu. Mi-a promis acest lucru și chestiunea a devenit acum foarte urgentă. Dacă mi-ați permite i-aș lăsa cîteva rînduri.

Klara îi dădu hîrtie și creion, și, în aceeași seară, mi-a fost dat să citesc că soarta articolului despre Mikolaš Aleš era în mîinile mele și că domnul Zaturecky aștepta cu respect să scriu referatul făgăduit. În ziua următoare, doamna Maria îmi povesti că domnul Zaturecky o amenințase, făcuse scandal, și fusese la rector să se plîngă; biata de ea, îi tremura vocea și era gata-gata s-o podidească lacrimile; de data aceasta am început să-mi ies din sărite. Înțelegeam prea bine că doamna Maria, care pînă nu de mult se amuzase copios de acest joc de-a v-ați ascunselea (mai curînd din simpatie pentru mine decît dintr-o veselie sinceră — de chestia asta pun mîna în foc), se simțea acum jignită și, firește, vedea în mine singura cauză a necazurilor ei. Și dacă la aceste plîngeri se mai adaugă faptul că doamna Marie fusese silită să divulge adresa mansardei mele, că mi se ciocănise la ușă timp de zece minute, plus spaima trasă de Klara, furia mea era îndreptățită să se transforme în turbare.

Așadar, mă aflam aici, bătînd în lung și-n lat biroul doamnei Maria, mușcîndu-mi buzele, clocotind de mînie, frămîntîndu-mi mintea să găsesc o răzbunare, cînd iată că ușa se deschise și în prag își făcu apariția cine credeți? — domnul Zaturecky.

De cum mă zări, chipul lui se lumină de fericire. Făcu o plecăciune și-mi dădu bună ziua.

Venise prea devreme, înainte de a fi apucat să pun la cale răzbunarea.

Mă întrebă dacă mi s-a înmînat mesajul lui din ziua precedentă.

Am tăcut.

Repetă întrebarea.

— Da, i-am răspuns în cele din urmă.

— Și-o să scrieți referatul, nu-i așa?

Îl vedeam în fața mea firav, încăpățînat, umil și rugător, vedeam brazda verticală care desena pe fruntea lui trăsătura unicei sale pasiuni; vedeam această trăsătură rectilinie și-mi dădeam seama că era o linie dreaptă, determinată de două puncte: referatul meu și articolul lui, și înțelegeam că în afară de păcatul acestei linii maniace, nimic nu mai exista pentru el în viață decît o asceză demnă, într-adevăr, de un adevărat sfînt. Și m-am lăsat biruit de o rea credință salvatoare.

— Sper, am început eu, că după cele întîmplate ieri, noi doi nu mai avem nimic să ne spunem.

— Nu vă înțeleg.

— Lăsați, nu e cazul să jucați teatru. Prietena mea mi-a spus totul. E inutil să mai tăgăduiți.

— Nu vă înțeleg, repetă pentru a doua oară omulețul, de data aceasta însă pe un ton mai energic.

Am adoptat un ton jovial, aproape prietenos.

— Uitați-vă ce este, domnule Zaturecky, nu vreau să vă fac nici un fel de reproș. Sînt și eu un afemeiat, așa că vă înțeleg foarte bine. Și eu, în locul dumneavoastră, aș face cu plăcere propuneri unei fete frumoase dacă m-aș afla cu ea singur într-un

apartament şi unde mai pui, dacă ar mai fi şi goală, înfăşurată într-un simplu impermeabil.

Omuleţul păli.

— Asta-i o insultă !

— Nu, ăsta-i adevărul, domnule Zaturecky.

— Aşa v-a spus doamna aceea?

— Da, n-are nici un secret faţă de mine.

— Tovarăşe asistent, asta-i o insultă, sînt un om căsătorit ! Am o soţie. Am şi copii !

Omuleţul făcu un pas înainte obligîndu-mă să bat puţin în retragere.

— Asta-i o circumstanţă agravantă, domnule Zaturecky.

— Ce vreţi să spuneţi?

— Vreau să spun că faptul de a fi căsătorit constituie o circumstanţă agravantă pentru un afemeiat.

— Vă cer să retrageţi aceste cuvinte ! spuse domnul Zaturecky, pe un ton ameninţător.

— De acord ! i-am răspuns împăciuitor. Căsătoria nu-i neapărat o circumstanţă agravantă pentru un afemeiat. Dimpotrivă uneori ea poate chiar să scuze o mulţime de lucruri. Dar asta n-are nici o importanţă. V-am mai spus doar că nu vă iau nimic în nume de rău, şi că, vă înţeleg perfect. Un singur lucru însă mă uimeşte şi mă depăşeşte : cum puteţi să pretindeţi cuiva să scrie un referat despre articolul dumneavoastră, după ce înainte aţi încercat să obţineţi favorurile prietenei sale.

— Tovarăşe asistent ! explodă Zaturecky ; doctorul Kalousek, redactorul şef al revistei Vytvarná Myslenka, publicaţie periodică a Academiei de ştiinţe, este acela care vă solicită acest referat şi dumneavoastră sînteţi obligat să-l scrieţi !

— Ca să fie clar, ce anume vă interesează, referatul sau amanta? Şi una şi alta nu-mi puteţi cere.

— Cum vă permiteţi? ! strigă domnul Zaturecky, pradă unei furii deznădăjduite.

Ciudat, nu ştiu cum, dar deodată am avut sentimentul că, într-adevăr, domnul Zaturecky avea intenţia s-o seducă pe Klara. Am izbucnit şi eu la rîndul meu :

— Dumneavoastră îndrăzniţi să-mi faceţi mie morală? Dumneavoastră care ar trebui să-i cereţi scuze secretarei noastre?

I-am întors spatele şi, descumpănit, domnul Zaturecky părăsi încăperea clătinîndu-se pe picioare.

— În sfîrşit, slavă Domnului ! am spus eu, răsuflînd uşurat, la capătul unei bătălii atît de grele, dar victorioase, după care am adăugat adresîndu-mă doamnei Maria : Cred că de data asta s-a lecuit şi-o să mă lase în pace cu referatul lui !

Doamna Maria zîmbi, apoi întrebă cu sfială.

— Dar, în definitiv, de ce nu vreţi să-i faceţi acest referat, domnule Klima?

— Pentru că articolul lui, scumpa mea Marie, e o ţesătură de idioţenii.

— Şi mă rog, de ce nu arătaţi acest lucru în referat?

— De ce să fac asta tocmai eu? Ce interes aş avea să-mi fac încă un duşman? Dar nici n-am pronunţat bine aceste cuvinte şi mi-am dat seama că domnul Zaturecky îmi devenise oricum duşman şi că lupta pe care o duceam pentru a nu scrie acest referat era o luptă absurdă şi inutilă, dar, din păcate, nu mai puteam nici să mă opresc, nici să retractez.

Doamna Maria mă privea cu acel surîs indulgent pe care femeile îl au întotdeauna faţă de poznele unui copil năzdrăvan, cînd iată că deodată uşa se deschise din nou şi domnul Zaturecky îşi făcu apariţia cu braţul întins înainte.

— Vom vedea noi cine şi cui îi va prezenta scuze.

Rosti aceste cuvinte guiţînd cu o voce tremurătoare şi se făcu neavăzut.

KARLSBAD 1966

Nu-mi amintesc prea bine dacă în aceeaşi zi sau într-una din zilele următoare, am găsit în cutia de scrisori un plic fără adresă. Plicul conţinea o scrisoare în care se puteau citi următoarele cuvinte scrise stîngaci, cu literă mare:

« Doamnă ! veniţi la mine duminică să discutăm despre jignirea adusă soţului meu ! Voi fi acasă toată ziua. Dacă nu veţi veni, mă voi vedea obligată să acţionez.

Anna Zaturecká, Praha III, Dalimolova 14 »

Klara se sperie şi începu să-mi spună că eu eram vinovat de întreaga poveste. I-am risipit temerile cu un gest al mîinii declarînd că tot hazul vieţii este tocmai să-ţi baţi joc de viaţă, că viaţa e leneşă şi e de datoria noastră să-i dăm ghes cu cîte un ghiont uşor. Omul trebuie să pună mereu şaua pe aventuri, armăsarii focoşi — fără de care el s-ar tîrî în ţărînă ca un infanterist istovit. Cînd Klara mi-a răspuns că n-are deloc intenţia să se angajeze într-o aventură de dragul aventurii, i-am dat garanţii solemne asigurînd-o că ea n-avea să-l întîlnească niciodată pe domnul Zaturecky, nici pe soţia acestuia, şi că eu n-aveam nevoie de ajutorul nimănui pentru a ieşi cu bine dintr-o aventură pe care eu însumi o încălecasem de bună voie.

Dimineaţa, în clipa în care ne pregăteam să ieşim, ne opri intendentul imobilului. Intendentul nu mi-e duşman. Mai de mult avusesem înţeleapta inspiraţie de-ai strecura în mînă o hîrtie de cincizeci de coroane şi, de atunci, trăiesc cu agreabila convingere că el a înţeles să nu mă ia în seamă, să mă ignoreze şi să nu toarne gaz peste focul întreţinut împotrivă-mi de duşmanii mei din imobil.

— V-au căutat ieri două persoane, îmi spuse el.

— Cine anume?

— Un domn mărunt şi o doamnă.

— Şi doamna cum arăta?

— Era cu două capete mai înaltă decît el. Părea o femeie foarte energică. O femeie aspră. A cerut tot felul de informaţii. Apoi adresîndu-se Klarei: în special despre dumneavoastră. Voia să ştie cine sînteţi şi cum vă numiţi.

— Dumnezeule ! Şi ce i-aţi spus? izbucni Klara.

— Ce să-i fi spus? Ce ştiu eu cine vine la domnul Klima? I-am spus că are în fiecare seară altă femeie.

— Perfect, am încuviinţat eu scoţînd din buzunar o hîrtie de zece coroane. Aşa să spuneţi mereu.

— Nu te speria, am liniştit-o apoi pe Klara; duminică nu te vei duce nicăieri şi te asigur că nimeni nu se va atinge de tine.

Veni duminica, veni şi lunea, şi marţea şi miercurea, fără să se întîmple nimic.

— Ai văzut? i-am spus Klarei, triumfător.

Dar iată că veni şi Joia.

Tocmai le explicam studenţilor — bineînţeles la un curs, ca de obicei, clandestin — cum anume tinerii « fauveişti », cu o fervoare şi un spirit de prietenie dezinteresat, eliberează culoarea de impresionismul descriptiv, cînd doamna Maria deschise uşa sălii de curs ca să mă anunţe cu jumătate de glas;

— Soţia lui Zaturecky !

— Ştiţi doar că nu sînt aici, arătaţi-i orariul.

Secretara însă clătină din cap:

— I-am spus că nu sînteţi aici, dar ea a tras cu ochiul în biroul dumneavoastră şi-a zărit impermeabilul agăţat de cuier. Domnul Zeleny care tocmai trecea pe acolo i-a confirmat că-i al dumneavoastră. Acum stă şi vă aşteaptă pe culoar.

Dacă destinul m-ar persecuta niţel mai sistematic, aş izbuti, poate, să realizez ceva. Dar impasul este, pare-se, pentru mine prilejul celor mai frumoase inspiraţii. M-am adresat studentului meu preferat:

— Vrei să-mi faci un mic serviciu? Du-te, te rog, pînă în biroul meu, îmbracă impermeabilul şi ieşi aşa din facultate. O doamna va încerca să-ţi demonstreze că dumneata eşti asistentul Klima: misiunea dumitale este tocmai de a nega acest lucru cu îndărătnicie.

Studentul plecă şi se înapoie după un sfert de oră comunicîndu-mi că misiunea a fost îndeplinită, calea e liberă, iar doamna cu pricina dispărută fără urmă.

De data aceasta, am cîştigat.

Dar veni şi ziua de vineri, şi întorcîndu-se seara de la lucru, Klara tremura toată ca varga.

În ziua aceea, domnul amabil, care primeşte clientele în frumosul salon al casei de mode, deschisese pe neaşteptate uşa din fundul atelierului în care Klara mea, împreună cu alte cincisprezece muncitoare, lucrează aplecate asupra maşinilor de cusut, şi strigase:

— E cineva dintre dumneavoastră care locuieşte în strada Puşkin numărul 5?

Klara înţelesese numaidecît că era vorba de ea, căci strada Puşkin nr. 5 e doar adresa mea. Dar, întărită cu prudenţa inoculată atît de grijuliu de către mine, ea rămăsese neclintită, ştiind foarte bine că locuia la mine clandestin, şi că acest lucru nu priveşte absolut pe nimeni. «I-am spus eu» ţinuse să se explice curtenitorul domn, văzînd că lucrătoarele tăceau mîlc. Şi ieşise. Klara aflase mai tîrziu, că o voce severă de femeie îl obligase, în urma unei îndelungate convorbiri telefonice, să cerceteze adresele tuturor salariatelor, străduindu-se timp de aproape o jumătate de oră să-l convingă că una dintre ele trebuie să locuiască în strada Puşkin, nr. 5.

Aşadar, umbra domnului Zaturecky plana deasupra idilicei noastre mansarde.

— Cum de-au aflat unde lucrezi? Aici, în bloc, nimeni nu ştie de existenţa ta! am spus cu voce ridicată.

Da, eram într-adevăr încredinţat că nimeni nu ştia nimic despre viaţa noastră. Trăiam ca acei oameni ciudaţi care-şi închipuie că scapă privirilor indiscrete, cuibăriţi la adăpostul unor ziduri înalte, uitînd însă să ţină seama de un mic detaliu: că aceste ziduri sînt din sticlă transparentă.

Îl mituiam pe intendent ca să n-o divulge pe Klara, o convingeam pe Klara să adopte cea mai stricată discreţie şi să accepte cea mai riguroasă clandestinitate şi, cu toate acestea, întregul imobil era informat de faptele şi gesturile ei. A fost deajuns să se angajaze o dată într-o discuţie imprudentă cu nişte locatari de la etajul doi, ca să se afle numaidecît unde lucra.

Fără nici o îndoială, fuseserăm de multă vreme descoperiţi. Un singur lucru mai rămăsese necunoscut persecutorilor noştri, numele Klarei şi încă un mic amănunt: că ea locuia la mine fără a fi declarată; aceste două secrete rămăseseră unicul şi ultimul nostru refugiu unde mai puteam scăpa de urmărirea doamnei Zaturecká, care se angajese în luptă cu o precizie şi cu o încăpăţînare atît de înverşunată, de îi se făcea părul măciucă.

Am înţeles dintr-o dată că situaţia devenea serioasă; că, de data aceasta, calul aventurii mele era bine strunit.

•

Aşadar, asta se petrecuse vineri. Sîmbătă, cînd se înapoie de la lucru, Klara tremura iar din tot corpul. Iată ce se întîmplase: doamna Zaturecká, însoţită de soţul ei, venise la întreprinderea de confecţii, unde telefonase în ajun şi-i ceruse directorului permisiunea de a vizita împreună cu soţul ei, atelierul, pentru a cerceta lucrurile la faţa locului.

Desigur o cerere atît de categorică îl surprinse pe tovarăşul director, dar în faţa atitudinii ferme a doamnei Zaturecky era cu neputinţă să procedeze altfel. Această

aruncase în joc cuvinte neliniştitoare în care punea chestiunea calomniei, a vieţii distruse şi a unui proces. Domnul Zaturecky stătea lîngă ea, nu scoatea o vorbă, şi îşi încrunta tot timpul sprîncenele.

În fine au fost introduşi în atelier. Lucrătoarele îşi întoarseră capul cu indiferenţă şi în clipa aceea Klara îl recunoscu pe omul acela mărunţel, păli şi îşi văzu mai departe de munca ei cu o discreţie bătătoare la ochi.

— Poftim, se adresă directorul, cu o ironică politeţe, celor doi vizitatori care rămaseră pe loc ca împietriţi. Doamna Zaturecka înţelese că trebuia să preia iniţiativa:

— Ei, caută ! spuse ea încurajîndu-şi soţul. Domnul Zaturecky îşi ridică ochii şi începu să-şi plimbe privirea lui sumbră de la un capăt la celălalt al atelierului.

— E aici ? îl întrebă doamna Zaturecká, cu voce scăzută.

Chiar şi cu ochelarii pe nas, domnul Zaturecky n-avea o privire atît de pătrunzătoare pentru a cuprinde dintr-o singură aruncătură de ochi această imensă sală în dezordine, ticsită cu zdrenţe şi cu o sumedenie de confecţii agăţate pe nişte bare lungi, orizontale; ca să nu mai vorbim de lucrătoarele gălăgioase şi turbulente, care n-aveau timp să stea cu faţa spre uşă, ci, dimpotrivă, le întorceau spatele, se mişcau neastîmpărate pe scaunele lor, se ridicau în picioare sau îşi îndreptau privirea în altă parte. Domnul Zaturecky se văzu, în cele din urmă, silit să înainteze în atelier pentru a le examina pe fiecare în parte.

Văzîndu-se fixate cu atîta insistenţă de un personaj atît de bocciu şi atît de puţin dezirabil, femeile încercară un sentiment confuz de ruşine şi îşi exprimară indignarea prin murmure şi glume deşuchiate la adresa nefericitului vizitator. Una dintre ele, foarte tînără, strigă chiar cu impertinenţă:

— Dumnealui caută prin tot oraşul tîrfa pe care a lăsat-o borţoasă !

Un rîs brutal şi sonor se abătu peste cei doi soţi, care înfruntară această batjocură sfioşi şi dîrji, cu o demnitate de-a dreptul ciudată.

— Mămico, îi strigă tînăra impertinentă doamnei Zaturecka, nu prea ştii să-ţi păzeşti puişorul ! Să am eu un fecior atît de frumos, o clipă nu l-aş lăsa să-şi scoată nasul din casă !

— Caută, îi şopti soţia soţului, şi bietul omuleţ, cu un aer timid şi sumbru, făcea încă un pas şi încă un pas prin vastul atelier, ca şi cînd ar fi înaintat între două garduri vii de lovituri şi insulte, dar înainta mereu, cu pas ferm, cercetînd neobosit, unul cîte unul, chipurile femeilor.

— Spuneţi-mi, în definitiv, cum arăta femeea pe care o căutaţi ?

Domnul Zaturecky se întoarse spre director şi spuse încet şi grav:

— Era frumoasă. . . tare frumoasă. . .

În acest timp, într-un colţ al încăperii, Klara se făcuse mică de tot, cu capul plecat, contrastînd vizibil cu femeile acelea deslănţuite, prin nervozitatea şi activitatea ei febrilă. Ah, ce prost îşi juca ea rolul de jună copilă, ştearsă şi lipsită de importanţă. Acum domnul Zaturecky era la numai doi paşi de maşina ei; dintr-o clipă în alta avea s-o descopere !

— Dumneavoastră vă amintiţi că era frumoasă, asta însă nu înseamnă nimic, ţinu să observe, foarte curtenitor, tovarăşul director. Femei frumoase sînt multe !. . . Era înaltă sau scundă ?

— Înaltă, spuse domnul Zaturecky.

— Brună sau blondă ?

— Blondă, răspunse domnul Zaturecky, după un moment de ezitare.

Această parte a povestirii mele ar putea servi drept o parabolă despre puterea frumuseţii; cînd o văzuse pentru întîia oară pe Klara, la mine acasă, domnul Zaturecky rămăsese atît de uluit, încît de fapt nici n-o văzuse. Frumuseţea îi pusese în faţa

ochilor un fel de diafragmă opacă. O diafragmă de lumină care pe semne o învăluise pe Klara ca un voal. Căci Klara nu era nici înaltă, nici blondă. Numai măreția lăuntrică a frumuseții îi putuse împrumuta, în ochii domnului Zaturecky, aparență măreției fizice. Iar lumina care emana din frumusețe, împrumutase părului ei amprenta aurului.

Cînd în sfîrșit, ajunse în colțul în care Klara, în salopetă maro, lucra convulsionată la încheierea unei fuste, omulețul nostru n-o recunoscu. Și n-o recunoscu, pentru simplul motiv că n-o văzuse niciodată.

•

După ce Klara își termină povestirea ei destul de neclară și dezlînată, i-am spus:

— Vezi, avem noroc !

Dar ea îmi răspunse printre sughițuri de plîns:

— Ce noroc? ! Nu m-au găsit azi, o să mă găsească mîine. . .

— Aș vrea să știu și eu, cum?

— Vor veni să mă caute aici, la tine.

— Nu deschid nimănui.

— Și dacă trimit poliția? Dacă insistă și te fac să mărturisești cine sînt? Doamna Zaturecká vorbea de o plîngere scrisă împotriva mea, mă acuză că i-am calomniat soțul.

— Fii serioasă ! O să-i fac de rîs. Totul n-a fost decît o glumă, o farsă.

— Astăzi nu-s vremuri de glumit, acum totul se ia în serios; vor spune că am vrut, cu bună știință, să-i știrbesc reputația. E destul numai să se uite la el, ca să-și dea seama că nu-i în stare să fie incorect cu o femeie.

— Ai dreptate, Klara, vei fi probabil arestată. Dar gîndește-te și tu puțin: Karel Havliček Borovsky, a stat în închisoare și vezi bine unde a ajuns: la școală ai fost obligată să-i înveți versurile pe dinafară.

— Vorbești prostii, rispostă Klara. Știi foarte bine că eu trebuie să mă țin deoparte. Citarea mea în fața unei instanțe penale, chiar și pentru o simplă anchetă, ar însemna o nouă referință proastă la dosarul meu, și pe urmă, adio, nu mai ies din atelierul de confecții în vecii vecilor. Apropo, aș vrea să știu ce se aude cu locul acela de manechin pe care mi-l tot promiți. Asta în primul rînd. Și-n al doilea rînd, nu mai vreau să rămîn noaptea la tine; mi-e teamă să nu fiu căutată .Aș vrea să mă întorc la Čelakovice.

Aceasta a fost prima discuție a zilei.

Dar a mai urmat una, în după amiaza aceleiași zile, la facultate, îndată după terminarea ședinței de catedră.

Șeful catedrei de istoria artei, un bărbat cărunt și înțelept, mă invită în cabinetul său:

— Studiul pe care l-ai publicat recent nu servește deloc reputației dumitale, sper că știi acest lucru, începu el.

— Da, știu, i-am răspuns.

— Aici, la facultate, mai mulți profesori se simt direct vizați, iar rectorul apreciază că articolul e un atac îndreptat împotriva propriilor sale concepții.

— Și ce s-ar putea face?

— Nimic, îmi replică profesorul. Știi, însă, că asistenții specializați sînt numiți pe trei ani. În ceea ce te privește, termenul de expirare se apropie și, pe cîte știu postul dumitale va fi scos în concurs. Evident, se obișnuiește ca postul să fie atribuit de către comisie unui candidat care a mai activat în facultate, dar ești dumneata sigur că în cazul dumitale uzanțele vor fi respectate? În sfîrșit, vom vedea, dar nu numai despre asta voiam să-ți vorbesc. . . Hm. . . Pînă acum a existat întotdeauna

un argument în favoarea dumitale, îţi ţineai cursurile cu conştiinciozitate, erai iubit şi stimat de studenţii, care aveau de învăţat cîte ceva de la dumneata.Dar acum dumneata nu te mai poţi bizui pe acest fapt. Cu cîteva clipe înainte, rectorul m-a anunţat că dumneata nu mai ţii cursuri de mai bine de trei luni şi asta fără nici un fel de scuză. Iată un motiv pentru care ai putea fi concediat imediat.

I-am explicat profesorului că nu mi-am neglijat deloc cursurile, că totul n-a fost decît o glumă, şi i-am povestit pe larg întreaga istorie cu domnul Zaturecky şiKlara.

— Foarte bine, în ceea ce mă priveşte, te cred, îmi spuse profesorul binevoitor, dar faptul că eu te cred nu schimbă cu nimic starea lucrurilor. În clipa de faţă în toată facultatea se vorbeşte că dumneata nu-ţi ţii cursurile şi nu munceşti. Chestiunea a şi fost pusă în discuţia comitetului de instituţie, iar ieri în consiliul profesoral al facultăţii.

— Şi de ce nu s-a stat de vorbă cu mine înainte de discuţie?

— Ce-ai fi vrut să ţi se spună? Se pare că totul e limpede. Acum se analizează retroactiv întreaga dumitale atitudine şi se caută o legătură între trecutul şi atitudinea dumitale actuală.

— Ce cusur s-ar putea găsi trecutului meu? Dumneavoastră ştiţi mai bine ca oricare altul cît de mult îmi iubesc munca mea. Niciodată n-am tras chiulul. În privinţa asta am cugetul curat.

— Viaţa omului poate da loc la interpretări multiple. După modul în care e prezentat, trecutul oricăruia dintre noi poate deveni la fel de bine biografia unui şef de stat foarte iubit, ca şi a unui criminal de rînd. Uite, gîndeşte-te, de pildă, cu atenţie, la propriul dumitale caz. Nimeni nu-ţi reproşează că nu-ţi iubeşti munca. Să presupunem însă că această muncă n-a fost pentru dumneata decît un mijloc de evadare? La şedinţe nu prea erai văzut şi chiar atunci cînd veneai, aproape că nu scoteai o vorbă. Nimeni nu putea şti ce anume gîndeai în realitate. Personal îmi aduc aminte că de cîteva ori ai glumit în timp ce se discutau chestiuni grave şi importante, şi pot să spun că glumele dumitale au stîrnit întotdeauna anumite îndoieli. Pe moment aceste îndoieli erau uitate, dar acum, cînd sînt cercetate în lumina trecutului, ele capătă deodată o semnificaţie precisă. Sau, adu-ţi aminte de toate femeile care veneau să te caute la facultate, şi cărora dumneata puneai să li se răspundă că nu eşti aici ! Sau, să luăm ultimul dumitale articol despre care, oricine — totul e numai să vrea — poate să afirme că e scris de pe o poziţie suspectă. Desigur, toate astea nu sînt decît fapte izolate, dar e deajuns că fie analizate în lumina ultimului dumitale delict pentru ca ele să formeze un tot închegat, un ansamblu coherent, care să ilustreze în mod grăitor mentalitatea şi atitudinea dumitale.

— Dar, în fond, despre ce delict e vorba? Toată povestea, poate fi explicată în cîteva cuvinte. Faptele sînt cît se poate de simple şi de clare.

— Faptele înseamnă prea puţin faţă de o anumită stare de spirit. Combaterea zvonurilor sau a unei stări de spirit e tot atît de zadarnică şi de inutilă ca şi încercarea de a risipi în ochii unui credincios dogma despre imaculata concepţiune. Oricum, continuă profesorul, noi comitem o grosolană eroare imaginîndu-ne că putem lipsi viaţa omenească de credinţă. Credinţa este o necesitate care trebuie satisfăcută întocmai ca orice necesitate afectivă sau potolită ca setea. Poate că ar fi de preferat ca această necesitate umană să fie satisfăcută în biserici, prin rugăciune, cu excluderea, fireşte, a tuturor mijloacelor improprii, dar, în momentul de faţă, precum bine ştii, noi căutăm această satisfacţie în mai toate domeniile şi, oriunde o găsim, ea provine din universul raţional. Într-un cuvînt — şi aici am vrut să ajung — dumneata eşti o victimă a credinţei, tovarăşe asistent.

— Există, desigur, o fărîmă de adevăr în raţionamentul dumneavoastră, i-am răspuns eu atunci, dar, ştiţi, n-am obiceiul să capitulez fără luptă. De vreme ce dum-

neavoastră considerați drept un act de credință starea de spirit care domnește împotriva mea, nu văd de ce n-aș lupta împotriva credinței cu armele rațiunii. Voi explica public lucrurile, așa cum s-au petrecut; dacă ființele umane sînt ființe umane, ele nu vor găsi în povestea asta nimic mai bun, decît să rîdă.

— Cum dorești. Îți vei da seama însă, că ființele umane nu sînt ființe umane sau că dumneata n-ai știut pînă acum ce sînt ființele umane. Nimeni nu va rîde, te asigur. Dacă vei explica lucrurile așa cum s-au petrecut, se va constata, în afara faptului că dumneata nu te-ai achitat de sarcini așa cum e prevăzut în program, cu alte cuvinte, că n-ai făcut ceea ce ar fi trebuit să faci, dar că, pe lîngă asta, ți-ai ținut cursurile clandestin, cu alte cuvinte, ai făcut ceea ce n-ar fi trebuit să faci. Se va constata de asemenea că ai jignit un om care ți-a cerut să-l ajuți în muncă. Și se va mai constata că duci o viață descompusă, că în apartamentul dumitale locuiește o tînără fără să fie declarată legal, ceea ce, desigur, va produce o impresie din cele mai nefavorabile în ochii tovarășului președinte al comitetului de instituție. Povestea va fi, fără îndoială, divulgată, și numai Dumnezeu știe ce zvonuri se vor mai naște și răspîndi, spre marea bucurie a celor indignați de teoriile dumitale, dar care nu îndrăznesc să te înfrunte în această privință.

Știam bine că profesorul nu căuta nici să mă sperie, nici să mă inducă în eroare, dar eu îl consideram un om ciudat și, în nici un caz, nu intenționam să cedez scepticismului său. Afacerea Zaturecky începea să ia o întorsătură foarte neplăcută, dar eu nu mă recunoșteam de loc învins. Încălecasem de bună voie calul acestei aventuri și nu-mi puteam permite luxul de-a scăpa frîul din mînă, lăsînd calul să mă ducă unde vrea, după bunul lui plac. Eram gata de luptă.

●

Și calul nu refuză această luptă. Întorcîndu-mă acasă, am găsit în cutia de scrisori o convocare la ședința proximă a comitetului de stradă. Știam perfect despre ce era vorba.

Și nu m-am înșelat. Cum m-au zărit, membrii comitetului de stradă, adunați în jurul unei mese lungi dintr-o fostă prăvălie devenită acum locuință, adoptară pe loc un aer grav, morocănos. Un bărbat, numai sare și piper, cu ochelari pe nas și cu bărbia teșită și strîmtă, îmi arată un scaun. Am mulțumit și, după ce m-am așezat, același bărbat, sare și piper, luă cuvîntul pentru a-mi aduce la cunoștință faptul că de mai multă vreme comitetul de stradă era cu ochii pe mine, că-mi cunoștea foarte bine viața descompusă pe care o duceam, lăsînd o impresie urîtă celor din jurul meu; că locatarii imobilului în care locuiesc s-au mai plîns de cîteva ori de mine pentru motivul de a nu fi putut închide un ochi toată noaptea din pricina scandalului ce se auzea din apartamentul meu; că toate aceste date sînt suficiente pentru a se forma o părere exactă asupra persoanei mele; și, pentru a se pune capacul, doamna Zaturecká, soția unui onest cercetător științific venise să ceară sprijinul comitetului de stradă; de mai bine de șase luni trebuia să scriu un referat despre o lucrare științifică a soțului ei, și nu l-am scris, cu toate că știam perfect de bine că soarta acestei lucrări era în mîinile mele.

— E greu să calific această lucrare drept o lucrare științifică; e o compilație de idei adunate de peste tot, am ținut să subliniez, întrerupîndu-l pe bărbatul cu bărbia mică.

— Curios, tovarășe, interveni deodată o blondă de vreo treizeci de ani, îmbrăcată ca o femeie de lume; și continuă cu un zîmbet radios, lipit parcă pe chipul ei: îngăduiți-mi să vă pun o întrebare: care-i specialitatea dumneavoastră?

— Istoria artei și estetica.

— Și a domnului Zaturecky?

— De unde să știu. Poate că încearcă și el să lucreze în același domeniu.

— Vedeţi? izbucni blonda, adresîndu-se cu însufleţire celorlalţi membri ai comitetului; pentru tovarăşul Klima, un lucrător ştiinţific din specialitatea sa, nu reprezintă un tovarăş de muncă, ci un concurent.

— Mai departe, reluă bărbatul cu bărbia mică, tovarăşa Zaturecka ne-a declarat că soţul ei a fost să vă caute acasă şi a dat acolo de o femeie. Se pare că această femeie l-a calomniat apoi în faţa dumneavoastră, pretinzînd că tovarăşul Zaturecky ar fi încercat să profite de ea din punct de vedere sexual. Bineînţeles, tovarăşa Zaturecká poate aduce oricînd probe incontestabile din care să reiasă că soţul ei este incapabil de o asemenea faptă; vrea să cunoască numele calomniatoarei soţului ei şi intenţionează să înainteze o plîngere împotriva dumneavoastră comisiei penale de pe lîngă Comitetul naţional, întrucît această calomnie poate aduce prejudicii grave reputaţiei soţului ei, şi riscul de a-l priva de mijloacele sale de existenţă.

Am încercat, pentru orice eventualitate, încă o dată, să desprind această afacere grotescă de poanta ei hipertrofiată:

— Uitaţi-vă, tovarăşă, am început pe un ton degajat; toată povestea e o copilărie şi n-are nici un rost să ne pierdem vremea cu ea. Lucrarea amintită e atît de slabă încît nu văd cine ar accepta s-o recomande spre publicare; eu unul, n-am de gînd s-o fac. Cît priveşte neînţelegerea dintre femeia aceea şi domnul Zaturecky, dacă într-adevăr ea s-a produs — nu văd în asta nici un motiv pentru convocarea unei şedinţe.

— Din fericire, tovarăşe, nu-i în căderea dumneavoastră de a hotărî oportunitatea şedinţelor noastre, îmi răspunse bărbatul cu bărbia mică. Şi dacă acum pretindeţi că lucrarea tovarăşului Zaturecky e lipsită de orice valoare, noi ne vedem obligaţi a vedea în această atitudine un act de răzbunare. Tovarăşa Zaturecká ne-a citit o scrisoare pe care i-aţi adresat-o soţului ei, după ce aţi luat cunoştinţă de lucrarea sa.

— Da, dar în această scrisoare nu pomeneam nici un cuvînt despre calitatea lucrării.

— Exact. În schimb îl asiguraţi pe tovarăşul Zaturecky de spirjinul dumneavoastră. Din lectura scrisorii reieşea limpede că aveaţi o părere bună despre lucrarea domnului Zatuecrky, iar acum susţineţi că e vorba de o compilaţie. De ce nu i-aţi comunicat acest lucru imediat? De ce nu i-aţi spus această părere în mod sincer, deschis?

— Tovarăşul Klima e un om cu două feţe, spuse blonda.

În clipa aceea interveni în discţuie o femeie mai în vîrstă, cu ondulaţie permanentă (şi cu expresia omului dispus oricînd să se amestece cu abnegaţie, în viaţa altora). Intră direct în miezul problemei:

— Am vrea să ne spui, tovarăşe, cine era femeia pe care domnul Zaturecky a întîlnit-o la *tine*.

Am înţeles că nu era în puterea mea să smulg acestei afaceri gravitatea ei absurdă şi că nu-mi mai rămînea decît o singură ieşire: să şterg urmele, să încurc iţele, să-i îndepărtez pe toţi aceşti oameni de Klara, întocmai ca potîrnichea care, abătînd cîinele de vînătoare de la cuibul ei, se oferă pradă urmăritorului pentru a-şi salva puii.

— E penibil, într-adevăr, penibil, dar nu-mi mai aduc aminte de numele acestei femei.

— Cum? Nu ţii minte numele femeii cu care trăieşti? întrebă indignată femeia cu permanent.

— Altă dată le notam pe toate, pe urmă, însă, mi-am dat seama că asta nu ajută la nimic şi am renunţat. Şi, precum vedeţi, e greu să te încrezi în memoria ta.

— Cum văd, aveţi o comportare exemplară faţă de femei, tovarăşe Klima, ţinu să sublinieze blonda.

— Aş putea eventual să-mi aduc aminte, dar ar trebui să mă gîndesc puţin. Nu ştiţi în ce zi a fost domnul Zaturecky să mă caute?

— Era... un moment, vă rog, spuse omul cu bărbia mică, uitîndu-se prin hîrtiile sale. Da, era în paisprezece, deci miercuri după amiază.

Miercuri paisprezece... Staţi... Mi-am lăsat capul în palme şi-am început să mă gîndesc. Da, de data asta îmi amintesc. Era Helena. I-am surprins pe toţi cu ochii agăţaţi de buzele mele.

— Aşadar, Helena... Bine, Helena şi mai acum?

— Din păcate nu ştiu. N-am vrut să-i pun întrebări. La drept vorbind, nici nu sînt sigur dacă o chema Helena. Îi spuneam Helena, deoarece mi s-a părut că soţul ei era roşcovan ca Menelau. În orice caz, îi plăcea foarte mult să-i spun Helena. Am cunoscut-o marţi seara într-un local de noapte şi am reuşit să schimb cu ea cîteva cuvinte în timp ce Menelau al ei se dusese să bea un coniac la bar. În ziua următoare a venit să mă vadă, şi apoi a rămas toată după amiaza la mine. Seara, cînd m-am întors acasă, mi-a spus scîrbită că, între timp, un domn oarecare venise să-i facă propuneri ruşinoase. Era convinsă că între mine şi acel domn exista o înţelegere şi din clipa aceea n-a vrut să mai ştie de mine. Vă daţi seama, deci, că n-am avut cînd să-i aflu măcar nici pronumele adevărat.

— Tovarăşe Klima, spuse blonda, indiferent dacă ceea ce spuneţi e adevărat sau nu, un lucru însă mi se pare mie cu totul de neînţeles: cum e cu putinţă ca un om ca dumneavoastră să se ocupe de educaţia tineretului? Cum se face că viaţa din ţara noastră, nu vă oferă alt îndemn decît să beţi şi să seduceţi femeile? Puteţi fi sigur că, în privinţa aceasta, vom face cunoscut punctul nostru de vedere forurilor în drept.

— Intendentul nu ne-a vorbit de nici o Helena, interveni la rîndul ei femeia cu permanent; în schimb ne-a spus că de mai bine de o lună locuieşte la *tine*, fără s-o declari, o tînără care lucrează la un atelier de confecţii. Nu uita, tovarăşe, că tu însuţi locuieşti ca subchiriaş! Îţi închipui că ai voie să găzduieşti pe oricine? Sau că poţi transforma casa ta într-un bordel?

Imaginea hîrtiei de zece coroane, pe care i-o dădusem intendentului trecu pe dinaintea ochilor mei ca o fantomă şi în clipa aceea am înţeles că încercuirea era totală. Şi femeia din comitetul de stradă continuă:

— Dacă tu nu vrei să ne dai numele ei, o să ştie ea poliţia să-l afle şi singură...

•

Pămîntul îmi fugea de sub picioare, şi încă cum! Începusem eu însumi să simt acea atmosferă de ostilitate despre care îmi vorbise profesorul. E drept, nimeni nu mă convocase încă, dar auzeam ici colo cîte o aluzie, iar doamna Maria, — în al cărei birou profesorii veneau să-şi bea cafeaua şi nu-şi puneau de loc frîu gurii îmi divulgă, plină de compasiune, anumite lucruri. Juriul care trebuia să se întrunească peste cîteva zile, primea de pretutindeni tot felul de aprecieri şi referinţe; mi-i imaginam pe membrii juriului citind raportul comitetului de stradă, acel faimos document despre care nu ştiam decît un singur lucru: că era secret şi n-aveam cum să formulez nici o observaţie în privinţa lui.

Există în viaţă momente cînd trebuie să adopţi o tactică defensivă: ori să baţi în retragere, ori să părăseşti nişte poziţii mai puţin importante pentru a salva altele vitale şi, dacă nu se poate altfel, să păstrezi una singură, ultima şi cea mai vitală, pentru că într-un fel trebuie să te opreşti pe o anumită linie, dacă nu vrei să reîncepi viaţa de la zero, cu mîinile goale şi cu sentimentul de a fi un ratat. Ori, singura poziţie vitală pentru mine mi se păru a fi dragostea mea. Da, în aceste zile agitate, am început să-mi sau seama că mi-era dragă gingaşa, plăpînda

și nefericita mea croitoreasă, deopotrivă năpăstuită și răsfățată de soartă. O iubeam și eram fericit că o iubeam.

În fond, nu iubisem pînă atunci nici o femeie; mă simțeam puternic și independent; chiar dacă, uneori, în forul meu interior, aveam sentimentul că această independență mă frustra de un anumit lucru.

În ziua aceea mă înțelesesem cu Klara să ne întîlnim la Muzeu. Nu acasă, asta în nici un caz. Căci mai era oare casă casa mea? O cameră cu pereții de sticlă mai poate fi socotită casă? O cameră pe care niște observatori nevăzuți o urmăreau cu binoclul? O cameră în care ești silit să-ți ascunzi femeia pe care o iubești, ca pe o marfă de contrabandă?

Așadar, la noi nu mai eram la noi acasă. Ne simțeam acolo ca niște intruși care s-au strecurat ilegal pe un teritoriu străin, riscînd în orice moment să fie luați cu asalt; ne pierdeam sîngele rece cum auzeam un ecou de pași pe coridor; ne așteptam ca, din clipă în clipă, cineva să bată în ușă, cu insistență. Klara se reîntoarse la Celakovice și nici unul dintre noi nu mai avea dorința să ne reîntîlnim, fie și pentru cîteva clipe, în această casă a noastră care ne devenise străină. Iată de ce îi cerusem în ziua aceea unui prieten pictor să-mi încredințeze, pentru întîia oară, cheia atelierului său.

Ne revedeam, așadar, sub acoperișul unei clădiri din cartierul Vinohrady, într-o încăpere imensă cu un singur divan, mic, și cu o fereastră mare, înclinată, de unde se deschidea perspectiva Pragăi cufundată în clarobscurul înserării; în mijlocul cantității enorme de tablouri, sprijinite de-a lungul pereților, în mizeria și dezordinea neglijentă a artistului, mi-am regăsit dintr-odată vechile impresii de dulce libertate. M-am tolănit pe divan, am înfipt tirbușonul în dopul sticlei și am deschis-o. Flecăream în voia mea și mă bucuram de seara plăcută pe care urma s-o petrecem împreună.

Din păcate, însă, teama care se lăsase de pe umerii mei o apăsa acum pe Klara, cu toată greutatea.

Am mai spus, la început, Klara se instalase la mine fără nici un scrupul, și chiar în modul cel mai firesc cu putință. Acum, însă, cînd ne reîntîlneam pentru cîteva clipe într-un atelier străin, ea nu se mai simțea deloc în apele ei.

— E umilitor, îmi spuse ea.

— Ce anume? am întrebat-o.

— Faptul că am fost siliți să împrumutăm o locuință.

— Și de ce te socotești umilită de faptul că ni s-a împrumutat o locuință?

— Pentru că e un lucru umilitor.

— N-am avut încotro, ce puteam face altceva?

— Știu, îmi răspunse, știu, dar în acest apartament împrumutat, mă simt ca o tîrfă.

— Dumnezeule, de ce să te simți ca o tîrfă, într-un apartament care ne-a fost împrumutat? Tîrfele își exercită, în general, activitatea la domiciliu și nu într-o locuință împrumutată.

Era zadarnic să ataci, pe cale rațională, bariera puternică a prejudecăților iraționale din care e plămădit, după cum se știe, sufletul femeii. De la bun început, discuția noastră se angajă pe făgașul unor prevestiri sumbre.

Așa stînd lucrurile, i-am povestit tot ce mi-a spus profesorul, cum s-a desfășurat ședința comitetului de stradă, încercînd s-o conving că, în cele din urmă, vom izbuti să trecem peste toate obstacolele dacă ne vom iubi și vom rămîne împreună.

Klara păstră cîteva clipe de tăcere după care îmi spuse că eu eram vinovat de toate.

— Vei putea, măcar să mă scoți din acest atelier de confecții?

I-am răspuns că, pentru moment, va trebui să aibă puțină răbdare.

— Vezi, izbucni Klara, toate n-au fost decît promisiuni deşarte, ca pînă la urmă să nu faci nimic. Acum nu mai scap eu de atelierul ăsta, chiar dacă ar vrea să mă mai ajute cineva, pentru că greşala ta va fi trecută la dosarul meu.

I-am dat cuvîntul de onoare că nu va avea nimic de pătimit de pe urma încurcăturilor mele cu domnul Zaturecky.

— Oricum, îmi spuse în cele din urmă Klara, nu-s în stare să pricep de ce refuzi să scrii acest referat. Dacă l-ai scrie am scăpa numaidecît de toate necazurile şi am fi liniştiţi.

— Ori ce-aş face, Klara, e prea tîrziu, i-am răspuns eu. Dacă scriu acum referatul vor pretinde că-i anulez lucrarea din răzbunare şi se vor deslănţui şi mai tare.

— Şi de ce trebuie neapărat s-o anulezi? Dă-i un aviz favorabil.

— Asta nu pot să fac, Klara. Articolul lui e ceva imposibil.

— Ei şi? O să-ţi prindă bine să-i joci puţin pe apărătorii adevărului! Oare nu era o minciună cînd i-ai scris acestui omuleţ că părerile tale n-au nici o greutate la Vytvarna Myslenka? Oare n-ai minţit cînd i-ai spus că s-a purtat incorect faţă de mine? Oare n-ai minţit cînd le-ai vorbit despre acea Helenă? În definitiv, după atîtea minciuni, nu văd ce te-ar mai deranja o minciună în plus, dînd un aviz favorabil unui articol lipsit de valoare? E singurul mijloc de a lichida întreaga poveste.

— Cum să-ţi spun, Klara, am început eu; te înşeli închipuindu-ţi că o minciună îndreptăţeşte altă minciună. Fireşte, în aparenţă ai dreptate, dar în realitate greşeşti. Eu pot scorni orice, să iau oamenii peste picior, să recurg chiar la unele mistificări. Făcînd tot soiul de farse, nu mi se pare că sînt un mincinos; cel puţin aşa cred, şi am sentimentul că mi-e cugetul curat; minciunile de care pomeneai, dacă vrei neapărat să le numeşti astfel, ţin de firea mea, mă întruchipează pe mine, aşa cum sînt; cu minciunile acestea eu nu ascund nimic; în realitate, cu aceste minciuni, eu spun adevărul. Dar, există lucruri despre care nu pot să mint. Există lucruri pe care socot că le cunosc şi că le-am înţeles sensul profund, lucruri pe care le iubesc şi le iau în serios. Şi cu aceste lucruri eu nu glumesc. Să mint în această privinţă ar însemna să cobor în ochii mei şi asta nu pot; nu-mi cere aşa ceva, Klara, pentru că nu voi face.

Nu ne mai înţelegeam deloc.

Dar eu o iubeam pe Klara cu adevărat, şi eram hotărît să fac totul ca să nu aibă nimic a-mi reproşa. În dimineaţa următoare, i-am scris doamnei Zaturecká o scrisoare în care îi comunicam că a doua zi la orele zece, o voi aştepta în biroul meu.

•

Fidelă preciziei sale înspăimîntătoare, doamna Zaturecká bătu la uşa biroului meu exact la ora indicată. I-am deschis şi am poftit-o să intre.

În sfîrşit, o vedeam la faţă. Era o femeie înaltă, foarte înaltă, şi ochii albaştri se detaşau de chipul ei uscăţiv şi prelung.

— Făceţi-vă comodă, i-am spus, şi ea îşi scoase, cu mişcări stîngace, un pardesiu lung, de culoare maro, strîns pe talie, şi cu o croială ciudată, care mă făcu să mă gîndesc, Dumnezeu ştie de ce, la o veche manta militară.

Nu intenţionam să atac eu primul; voiam ca adversarul să deschidă focul. Deîndată ce doamna Zaturecká a luat loc, am îndemnat-o, prin cîteva cuvinte, să înceapă discuţia.

— Domnule Klima, îmi spuse ea, cu o voce gravă, şi fără nici o nuanţă de agresivitate — ştiţi de ce v-am căutat atîta timp. Soţul meu v-a stimat întotdeauna, foarte mult, atît ca om cît şi ca savant. Totul depinde de avizul dumneavoastră şi dumneavoastră aţi refuzat să scrieţi referatul care v-a fost cerut. Soţul meu şi-a consacrat acestei lucrări trei ani fără întrerupere. A avut o viaţă mai grea decît aţi avut dumneavoastră. A fost învăţător şi zilnic trebuia să bată şaizeci de kilometri

pînă la locul de muncă. Eu însumi l-am făcut să se lase păgubaş şi să se ocupe numai de ştiinţă.

— Cum? Domnul Zaturecky nu-i încadrat?

— Nu. . .

— Şi din ce trăiţi?

— Pentru moment trebuie să mă descurc singură. Ştiinţa asta, domnule Klima, e pasiunea soţului meu. Dacă aţi şti cîte lucrări a studiat. Dacă aţi şti cîtă hîrtie a consumat. El spune că un adevărat om de ştiinţă trebuie să scrie trei sute de pagini ca să păstreze doar o treime. . . Pe urmă a intervenit femeia aceea. . . Vă rog să mă credeţi, domnule Klima, îl cunosc doar şi ştiu sigur că nu-i în stare de ceea ce îl acuză această femeie. Să mai spună asta o dată de faţă cu noi. Cunosc femeile, s-ar putea să vă iubească şi dumneavoastră să n-o iubiţi. Cine ştie, o fi vrut să vă stîrnească gelozia. Dar vă rog să aveţi încredere în mine, soţul meu n-ar îndrăzni una ca asta, niciodată.

O ascultam pe doamna Zaturecká şi deodată s-a întîmplat cu mine ceva ciudat: uitasem că din cauza acestei femei eram obligat să părăsesc facultatea, că din cauza acestei femei, o umbră de neîncredere se furişase între mine şi Klara, că din cauza acestei femei pierdusem atîtea zile în beleli şi amărăciuni. Legătura dintre ea şi povestea în care amîndoi jucam acum un fel de rol trist, mi se părea deodată confuză, inconsistentă, întîmplătoare şi nevinovată. Am înţeles, deodată, că în ceea ce mă priveşte nu era decît o iluzie să-mi închipui că noi doi am putea încăleca şi conduce împreună calul aventurilor noastre; că aceste aventuri poate nici nu sînt ale noastre şi că, într-un fel, ne sînt impuse de undeva din afară, că ele nici măcar nu ne caracterizează, cîtuşi de puţin; că nu sîntem de loc responsabili de cursul lor neobişnuit; că ele ne atrag şi ne antrenează, fiind ele singure dirijate nu se ştie de unde şi de ce forţe străine de noi. Nu, nu vreau să vorbesc de forţele supranaturale ale cerului, ci de forţele aruncate în joc de înseşi fiinţele umane, căci adeseori din clipa în care anumite fiinţe umane formează o colectivitate, ele devin, unele pentru altele, nişte ceruri străine.

De altfel, cînd mă uitam în ochii doamnei Zaturecká, aveam sentimentul că aceşti ochi nici nu erau în stare să pătrundă în adîncul faptelor mele, că aceşti ochi nici măcar nu vedeau; căci ei nu făceau altceva decît să plutească pe suprafaţa chipului meu şi, cel mult, să mă fixeze.

— S-ar putea să aveţi dreptate, doamnă Zaturecká, i-am spus pe un ton împăciuitor. E posibil ca, într-adevăr, prietena mea să fi minţit. Dar dumneavoastră ştiţi ce înseamnă un bărbat gelos; am crezut-o şi nervii m-au părăsit. Asta se poate întîmpla oricui.

— Da, bineînţeles, că da, răspunse doamna Zaturecky şi se vedea că i se luase o piatră de pe inimă. Dacă dumneavoastră singur recunoaşteţi acest lucru, atunci e bine. Nouă ne era teamă că o credeţi pe această femeie, care, nu-i aşa, ar fi putut să-i distrugă viaţa soţului meu. Ca să nu mai vorbesc de umbra pe care această poveste o aruncă asupra lui, din punct de vedere moral. În fine, asta s-ar mai fi putut suporta, dar soţul meu aşteaptă referatul dumneavoastră, de care, aşa cum i s-a spus la redacţie, depinde soarta articolului său. Căci soţul meu e convins că dacă acest articol va fi publicat, el va fi, în sfîrşit, angajat ca cercetător ştiinţific. Aţi putea scrie acum, foarte repede, acest referat, pentru ca întreaga chestiune să fie clarificată?

Sosise momentul să mă răzbun şi să-mi potolesc mînia; numai că acum nu mai încercam nici un sentiment de mînie, şi ceea ce i-am spus doamnei Zaturecká, i-am spus pentru că nu puteam altfel:

— În privinţa acestui referat există o dificultate. O să vă explic totul deschis. Sînt un om care detestă să spună în faţă lucruri neplăcute. E o slăbiciune a mea. Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă pentru a nu da ochii cu domnul Zaturecky şi credeam că, în cele din urmă, el îşi va da seama de ce-l evit. Adevărul e, că studiul dumisale e slab. N-are nici o valoare ştiinţifică. Mă credeţi?

— Sincer vorbind, mi-e greu să cred aşa ceva. Nu, nu vă cred, spuse apăsat doamna Zaturecká.

— În primul rînd lucrarea nu-i de loc originală. Mă înţelegeţi? Un om de ştiinţă trebuie să vină întotdeauna cu ceva nou; un om de ştiinţă n-are voie să copieze lucruri cunoscute, pe care alţii le-au scris înaintea lui.

— Sînt sigură că soţul meu n-a copiat acest articol.

— Doamnă Zaturecká, nu mă îndoiesc că l-aţi citit şi dumneavoastră şi că...

Am vrut să continui dar doamna Zaturecká m-a întrerupt.

— Nu, eu nu l-am citit.

Am rămas surprins.

— În cazul ăsta, citiţi-l.

— Am vederea proastă, îmi răspunse ea; nu disting decît lumina de umbră, mi-s ochii bolnavi, de cinci ani n-am mai citit un rînd, dar n-am nevoie să citesc pentru a şti dacă soţul meu este sau nu un om cinstit. Sînt lucruri care se simt altfel decît prin citit. Îmi cunosc soţul aşa cum îşi cunoaşte o mamă copilul, ştiu totul despre el. Şi ştiu că în tot ceea ce face, e cinstit.

Nu mai aveam încotro, trebuia să trec peste orice. I-am citit cîteva aliniate din articolul soţului ei şi, în paralel, aliniatele corespunzătoare din studiile lui Matejcek, Pecirka şi Micek, din care domnul Zaturecky preluase ideile şi formulările sale. Desigur, nu era vorba de un plagiat premeditat, ci mai curînd de tributul involuntar plătit unor autorităţi în materie, faţă de care domnul Zaturecky nutrea un sentiment de sincer şi neţărmurit respect. Dar în acelaşi timp era evident pentru oricine ar fi făcut o comparaţie între pasajele încriminate că lucrarea domnului Zaturecky nu putea fi publicată de nici o revistă ştiinţifică serioasă.

Nu ştiu în ce măsură doamna Zaturecká era concentrată asupra expunerii mele, nu ştiu în ce măsură o urmărea şi o înţelegea, ştiu doar atît că stătea în fotoliu umilă şi supusă, ca un soldat care îşi dă perfect de bine seama că n-are voie să plece din post. O jumătate de oră m-a mai costat pînă să ne lămurim. După care, doamna Zaturecká s-a ridicat din fotoliu, m-a fixat cu ochii ei translucizi şi cu o voce ştearsă, mi-a cerut iertare; eu însă am înţeles că ea nu şi-a pierdut de loc încrederea în soţul ei, şi că n-avea nimănui nimic de reproşat decît sieşi pentru faptul de a nu fi fost în stare să ţină piept argumentelor mele care i se păreau obscure şi incomprehensibile. Şi-a tras pe ea mantaua ei militară şi, în clipa aceea, mi-am dat seama că femeia aceasta e într-adevăr soldat trup şi suflet, un soldat trist şi credincios, un soldat obosit de marşuri lungi, un soldat incapabil să priceapă semnificaţia ordinelor, pe care însă le va îndeplini întotdeauna fără să crîcnească, un soldat care acum părăseşte cîmpul de bătălie învins, dar fără de prihană.

A rămas în urma ei ceva din oboseala, din fidelitatea, din întristarea ei. Şi deodată am uitat şi de mine şi de tristeţile mele. Tristeţea care mă cuprindea şi mă copleşea în această clipă era mai curată şi mai bună, pentru că nu mai izvora din mine ci venea, ca un fluid, de undeva din afară, de undeva de departe.

•

— Ei, acum n-are de ce să-ţi mai fie teamă, i-am spus Klarei, în faţa unui pahar de vin, în bodega Dalmaţiana, după ce i-am povestit cu lux de amănunte întreaga discuţie avută cu doamna Zaturecká.

— La drept vorbind, eu nici n-am avut de ce să mă tem, mi-a răspuns Klara cu o siguranţă de sine care m-a uimit.

— Cum adică? Dacă nu era vorba de tine, nici prin gînd nu mi-ar fi trecut să mă întîlnesc cu doamna Zaturecká.

— Ba e foarte bine că te-ai întîlnit cu ea, pentru că, între noi fie vorba, ceea ce le-ai făcut acestor oameni a fost de-a-dreptul penibil. Doctorul Kalousek mi-a spus că un om inteligent cu greu ar putea înțelege o asemenea atitudine.

— Cînd l-ai văzut pe Kalousek?

— L-am văzut.

— Și i-ai spus totul.?

— Și ce dacă i-am spus? E cumva un secret? Acum știu foarte bine cine ești.

— Hm.

— Vre-i să-ți spun ce ești?

— Mă rog.

— Ești un cinic stereotip.

— Astea-s cuvintele lui Kalousek.

— De ce neapărat ale lui Kalousek? Crezi că nu-s în stare să le găsesc și singură?... De altfel, în general, mă socotești o proastă, incapabilă să-ți citească intențiile. Ei, află atunci că te cunosc. Îți place să duci oamenii de nas. Domnului Zaturecky i-ai promis un referat.

— Nu i-am promis nici un referat!

— N-are importanță... Iar mie, dacă nu mă înșel, mi-ai promis un post. De mine te-ai folosit împotriva domnului Zaturecky și, invers, de domnul Zaturecky împotriva mea. Ei bine, dacă vrei să știi, postul acela îl voi căpăta.

— Datorită lui Kalousek? m-am străduit să fiu caustic.

— În orice caz, nu datorită ție! Poziția ta e șubredă peste tot, nici nu știi cît e de șubredă.

— Și tu știi?

— Da, știu. Concursul acela n-ai să-l cîștigi și ai să fii fericit dacă o să fii primit undeva la o galerie de pictură, ca simplu funcționar. Trebuie însă, să-ți intre în cap un lucru: singur ți-ai făcut-o. Dacă îmi permiți, ți-aș da un sfat: pe viitor să fii cinstit și să nu mai minți niciodată, căci femeilor nu le plac bărbații mincinoși.

Am ascultat pînă la capăt predica plină de învățăminte a Klarei și mi-am zis în sinea mea că în conștiința ei origina socială lăsase amprente puternice și, de aceea, dorința ei primordială a fost întotdeauna un soi de *mimetism* pe care nu l-a putut găsi decît în sfera *mentală*, în timp ce înfățișarea ei *fizică* rămîne, în mod inevitabil, strălucitoare și ispititoare. M-am uitat la ea și mi-am dat seama, încă o dată (de data aceasta cu oarecare regret) cît e de frumoasă și că, fără îndoială, se simte obligată față de frumusețea ei; că pentru această frumusețe are datoria să găsească, în mijlocul oamenilor printre care trăiește, *un spațiu al siguranței*, și apoi, în funcție de acesta, să simtă, să gîndească, să vorbească, să acționeze. Am înțeles deodată că faptul de a se fi legat de viața mea dezordonată, a însemnat pentru ea o nedreptate; că a trebuit să se simtă josnic înșelată în clipa în care, pe neașteptate, a priceput că eu nu-i voi putea oferi niciodată ceea ce, în adîncul sufletului ei, era convinsă că i se cuvine *de drept;* și că, părăsindu-mă acum, pentru a obține favorul acestui nesuferit de doctor Kalousek, e profund convinsă, că, în sfîrșit, va da cîștig de cauză acestei justiții ofensate.

Aș fi vrut să-i împărtășesc într-un fel aceste reflexii greu de formulat, dar înainte de a apuca să mi le rînduiesc în minte, ea s-a ridicat, mi-a întins mîna (evident pentru ultima oară), mi-a întors spatele și a plecat.

Abia peste cîteva clipe mi-a venit în minte că (în ciuda tăcerii înfiorătoare care mă înconjurase) întîmplarea mea nu era din genul întîmplărilor tragice, ci mai curînd din al celor comice.

Și asta mi-a adus o oarecare mîngîiere.

În românește de JEAN GROSU

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

Tineri poeţi

Jeunes poètes

ION ALEXANDRU

Job

Quand Job perdit son dernier fils,
il commenca à se convaincre
que, dès cet instant-là, seule la mort
lui sera compagne à jamais.
Et il s'approcha d'elle tant et tant
et peu à peu lui fit ses confidences
que pour Job commenca une autre vie:
sans risques, sans conseils, sans espoirs,
sans le désir le plus élémentaire,
sans remords, sans reproches.
La foi n'était plus la cité
que par ferveur on conquiert.
Le sens de l'action il le perdit,
et la raison de la tentation de même.
Il y avait déjà un temps
que sa chair s'était prise à le quitter.
Ses yeux tournaient leur regard vers eux-mêmes.

Et ses mains s'étaient arrêtées.
Job passait sans regret dans l'autre monde,
et sans savoir,
comme naquirent les morts, et moururent,
avant la naissance de Dieu.

L'Enfer discutable (Infernul discutabil)

CEZAR BALTAG

Le temps

Moi je sais: la main dans le frais sombre,
Se tarit la source de mes veines,
Vers le crépuscule — étend son ombre
Et me couvre avec — la terre-reine.

Mes élans — à peine nés — s'effritent,
Mon bras perd son aviron trop tôt,
L'invisible temps, glissant trop vite,
Fauche mon corps souple de sa faux.

La Monade (Monada)

ANA BLANDIANA

Les parents

Les parents font pour nous toujours tout:
Nous engendrent et nous font devenir plus grands qu'eux,
Puis s'effacent par discrétion
Et ne nous dérangent que peu.

Ils éprouvent la honte d'être vieux, trop malades,
Trop modestes pour nous, et trop simples parents,
Et fautifs pour le long temps perdu,
Nous regardent muets, sagement.

Lorsque, adultes, la chute nous fait de nouveau
Tourner nos yeux vides vers eux, père et mère,
Les parents, ils ne tardent pas même un instant
— Pour nous être soutien — de s'étendre sous terre.

Le Talon vulnérable (Călcîiul vulnerabil)

GRIGORE HAGIU

Temps concentré

Une faux rôde autour du garni
où
j'écris:
l'herbe drue s'abat
foudroyée d'un coup
de haut en bas;
mes instants à leur tour, aussitôt
s'abattent foudroyés
de bas en haut,
jusqu'à ce que près
de l'austère pré
reste après, seulement
tendre un front pensant.

La Sphère pensante (Sfera gînditoare)

Shakespeare

Shakespeare créa le monde en sept jours.

Le premier il fit le ciel, les montagnes et les abîmes de l'âme.
Le deuxième il fit les fleuves, les mers, les océans
Et les autres sentiments —
Dont Hamlet, Jules César, Antoine, Cléopâtre, Ophélie,
Othello et bien d'autres
Héritèrent — eux et leurs descendents,
Jusqu'à la fin des temps.
Le troisième jour il ramassa tous les hommes
Et leur apprit les goûts:
Le goût du bonheur, celui de l'amour, le goût du désespoir,
Le goût de la jalousie, celui de la gloire et ainsi de suite,
Jusqu'à ce que tous les goûts prissent fin.
Lors arrivèrrent
Quelques retardataires.
Le Créateur leur caressa la tête compatissant,
Leur disant
Qu'ils n'avaient qu'à se faire
Critiques littéraires
Contempteurs de son œuvre.
Le quatrième et le cinquième
Les consacra au rire blême:
Il permit aux clowns
De faire des cabrioles,
Et laissa les rois, les empereurs
Et d'autres malheureux s'amuser.
Le sixième il résolut quelques problèmes administratifs:
Il combina un orage
Et apprit au roi Lear
Comment il devait porter la couronne de paille.
Il lui restaient quelques déchets depuis la genèse
Et il créa Richard III.

Le septième jour
Il regarda à l'entour
S'il y avait encor quelque chose à faire:
Les directeurs de théâtre avaient déjà
Placardé des affiches sur toute la terre,
Et Shakespeare pensa
Qu'aprés tant de peine
Il mériterait bien lui aussi d'assister à un spectacle.
Mais d'abord, parce qu'il était fatigué outre mesure,
Il s'en alla mourir un peu.

Poèmes (Poeme)

NICHITA STĂNESCU

Le fantôme du temps perdu

Moi donc je remuais brillamment mes épaules,
mais davantage encor le faisait le fantôme.
Puis, moi je m'inclinais: lors, lui plus amplement
s'inclinait à son tour de Carthage vers Rome.

Moi donc je remuais mon beau genou-soleil,
mais davantage encor le faisait le fantôme.
Et si je passais moi, lors, lui plus amplement
passait de la pluie vers l'hiver monotone.

Si mon cœur résonnait dans les pierres,
plus fort, beaucoup plus fort, vibrait donc le fantôme.
Les volets claquaient haut dans toutes les maisons,
dans les sapins se dechirait l'arôme.

Moi donc je remuais tout mon passé,
pour pouvoir dans le vide écouter ses assauts.
Mais par-devers lui s'avérait le fantôme
beaucoup plus triste et de beaucoup plus haut.

Le Droit au temps (Dreptul la timp)

Adaptation par ROMULUS VULPESCU

GEO DUMITRESCU

întîmpinarea poetului tînăr

Vino, prietene. Ești așteptat. M-au trimis să te chem. Vino. Ți se va lua măsură pentru hlamidă, pentru raft, pentru căciula care te face invizibil. Vei primi, firește, și un rînd de puncte cardinale. Ai grijă: vezi să fie cel puțin patru (uneori, se dă lipsă !) și să nu fie toate de-un fel (cîțiva poeți au primit doar cîte unul, și le vine foarte greu). Unii o să-ți spună, cum e obiceiul, « să fii cuminte » și-o să-ți ia sînge pentru « valoarea globulară », « viteza de sedimentare » și altele, și-o să-ți măsoare cantitatea de precipitații metaforice pe centimetrul pătrat, și așa mai departe. Ce vei face cu aceste daruri, probe și sfaturi — te privește. Sfaturile sînt, de altfel, mai întotdeauna, înduioșător de stupide și fără rost. Cei slabi, săraci cu duhul, nu știu ce să facă cu ele, deși ar vrea să le urmeze; cei tari le înfruntă și le resping, chiar dacă, mai tîrziu, s-ar putea să ajungă ei înșiși, prin efort sau experiență proprie, la aceleași concluzii (după cum s-ar putea foarte bine — s-au văzut cazuri ! — să ajungă la altele). Și poate tocmai aici, în acest neconformism, în acest refuz al prefabricatelor înțelepte și practice, se află condiția esențială, specifică, a poetului. Un poet adevărat nu poate trăi din contemplație, chietudine și docilitate și el nu poate fi, cu atît mai puțin, subalternul prejudecăților și al inerției. El trebuie să scuture toate lucrurile din jur, să înlăture praful, ori falsul luciu, pentru a le găsi adevărata culoare și consistență. El trebuie să sgîlțîie toate lucrurile din jur, pentru a afla de unde pornește înălțimea lor, cît sînt de trainice și de adînci în rădăcini. El trebuie să-și aprindă paie-n cap cu toată lumea, să pună sub semnul întrebării toate lucrurile din jur, spre a primi răspunsul hotărîtor asupra identității lor reale, spre a obține integrarea lor organică într-un univers cert, armonios, în care nu mai bîntuie « cumplita îndoială despre lucruri ». El trebuie, la urma urmei, să descopere și să creeze lumea din nou, pentru sine, sub specia înțelesurilor poetice, ca să o poată revela, în adevăruri și frumuseți autentice, oamenilor.

Pentru el, viața nu e un cal de dar și el nu și-o poate petrece, cu mîinile sub cap, la umbra arborelui generos cu fructe mălăiețe. Și el necontenit o speră și o crede un adevărat ban de aur, pe care încercîndu-l în dinți spre încredințare, e gata în fiecare clipă, mai ușor decît se știe îndeobște, să-l lepede cu silă și dezolare, dacă strălucitoarea nomismă se dovedește a fi falsă, de plumb, ori de tinichea. E lesne de înțeles, așadar, cît de puțin sens are să i se spună poetului « fii cuminte », să i se spună, ca lui Rotschild, « stai în banca ta » (fiindu-i, oricum, mult mai ușor și mai plăcut aceluia să se supună sfatului), cînd el are de săvîrșit, în răstimpul unei treceri fulgerătoare și cîtuși de puțin senine, ceea ce Dumnezeu a creat, mult mai ușor și mai simplu, în imensitatea netulburată a săptămînii lui fără început și fără sfîrșit, mînuind stihii și materii virgine, neîntinate și nepervertite, și nefiind nici o clipă nevoit să dreagă, să curețe și să aleagă. În zadar se reped, așadar, oamenii de bine, asupra poetului, apucîndu-l de aripi și încercînd să-l ferească de foc și de apă — nu se poate creea nimic fără elementele primordiale, fără condițiile primordiale, reconsti-

tuite în uriaşe, nelimitate iluzii, în care ard concentrat energii de miliarde de ori mai mari decît cele cheltuite de Dumnezeu la facerea lumii. Aceste energii sînt ale poetului, ele sînt sîngele, conştiinţa, viaţa lui. (Nu este de loc nemotivat să se vorbească despre aceste lucruri în cuvinte enorme, căci soarta poetului e, prin ea însăşişi din atîtea pricini, grea, neîmpăcată, astfel că ivirea lui pe lume ar putea fi salutată mai degrabă, aşa cum făceau Dacii cu noii născuţi, cu întristare şi lacrimi). Aceste energii adună în focarul inimii lui (şi numai astfel sînt ale lui) neistovitele aleanuri, năzuinţe şi ardori omeneşti spre frumuseţe şi adevăr, către alungarea spaimei şi înstrăinării, către adînca, esenţiala reintegrare în înţelepciunea naturii, prin incorporarea acesteia în armoniile cutezătoare ale creaţiei umane. Şi ele ard acolo, se mistuie, spre a da lumină. Dar nu pentru a scălda lumea în lumină, nu pentru a o polei din afară, ci spre a aprinde în lucruri, în oameni, în fenomene, dinăuntrul lor, adevărata lor lumină, spre a creea din nou lumea, într-o nouă revelaţie.

Dacă însemnările de pînă aici sînt cumva în preajma adevărului, atunci, deschizînd paginile care urmează, vom băga de seamă cu uşurinţă că autorii lor (care nu mai sînt de multă vreme nişte începători) se află destul de departe, în această cumplită osteneală a genezei. Se zăresc prin file chipuri, umbre şi urme de oameni (ceea ce nu e cu totul obişnuit în paginile de poezie), lucru ce pare să însemne că poeţii respectivi s-ar găsi în ziua a şasea a creaţiei, ori în pregătirile ei. Dar, eludînd nişte norme şi uzanţe, nu mă gîndesc să stărui, direct, asupra acestor pagini, în pragul cărora mi s-a încredinţat măgulitoarea sarcină şi încurcătură de a mă iscăli în chip de semafor literar. Mi-ajunge să reţin această semnificativă apariţie, printre rînduri şi deasupra lor, a omului — analizele de laborator, acordarea de adeverinţe, brevete şi grade, le-au făcut şi le vor face, cum spuneam, cei ce sint în drept sau se consideră a fi. (Dacă e vorba însă de grade, trebuie să observăm din vreme că, pentru cine doreşte să avanseze în mod sigur şi ritmic, după regulamente şi norme precise, e mai bine să lase dracului poezia şi să se facă ofiţer. . .) În drumul spre oameni al poetului, interesează însă mai puţin aceste lucruri. Iar pentru semnificaţiile majore ale năzuinţei de a descoperi şi explica omul, sînt tot atît de puţin importante şi canoanele şi formalităţile literare, vraful de legi şi reguli deduse de judecători şi de arhivari din setea şi ardoarea inexorabilă cu care poeţii s-au îndreptat, de-a lungul vremurilor, ca nişte fluturi spre lampă, către oameni. Doar acest drum contează. Să vii spre oameni, să te-apropii de ei, să pătrunzi în ei, pînă la nucleele lor vii, veşnice. Şi această cale n-o poate găsi decît fiecare pentru sine, indiferent de felul cum o va eticheta judecata (întotdeauna şovăitoare) a aparatelor de laborator literar: e poem ?, e discurs ?, e cîntec ?, e romantic ?, e realist ?; e vers alb ?, e vers clasic ?, etc., etc. În această expediţie crucială către esenţe, toate mijloacele, toate uneltele, toate sunetele şi culorile sînt la voia exploratorului, în cea mai deplină libertate. Căci poetul nu este, fireşte, o fabrică de literatură, şi nu există, pentru poezie, o tehnologie unică, riguroasă, infaibilă, determinantă în chip fatal, ca, bunăoară electroliza sării pentru extragerea clorului, ori amestecul marnei şi calcarului pentru prepararea cimentului (şi aici fiind de altfel, nelimitat posibile, după cum se ştie, variantele, ameliorările, inovaţiile, descoperirile).

Desigur, aceste însemnări în legătură cu chemarea poetului, cu datoriile şi drepturile lui, au în vedere un profil care se află la capătul de sus al aspiraţiilor noastre. Orice asemănare a personajului din aceste rînduri cu persoane reale, în carne şi oase, este, care va să zică, întîmplătoare, dar nu mai puţin binevenită.

Vino, aşadar, prietene. Eşti aşteptat. Şi iată că nici cu asta n-am spus o noutate. Căci, bineînţeles (uitasem să adaog, spre a întregi o efigie), adevăratul poet ştie întotdeauna că e aşteptat şi ştie foarte clar şi de cine şi de ce (după cum o şi mărturiseşte undeva, fără ocol, unul dintre ei):

. . . Oameni m-aşteaptă
Asemeni pădurii, ferindu-mă
De vîntul pustiului.

VALERIU RÂPEANU

întîlnire la New York

IONEL PERLEA

Urcam pe vestita Fifth Avenue, *spre strada numărul șaptezeci și cinci. Era într-o luni către cinci după-amiază cînd, pierdut în fluviul de oameni și automobile care se revarsă atunci pe străzile centrale ale New Yorkului, am uitat cîteva clipe unde mă aflu. Mă gîndeam numai că peste o jumătate de ceas îl voi întîlni pe Ionel Perlea. Acum, cînd rememorez clipele care mi s-au întipărit atît de adînc în amintire, încît nici un amănunt nu s-a pierdut — totul mi se pare firesc. Atunci însă emoția se transformase într-o stare de adevărată inhibiție. Explicabilă, gîndindu-mă că nu peste multă vreme voi întîlni un mare dirijor, unul din cei ce au marcat arta interpretativă contemporană cu numeroase pagini antologice, sub bagheta căruia Scala din Milano, Opera din Roma, Metropolitanul din New York — numind astfel trei din cele mai prestigioase instituții artistice ale lumii — au obținut performanțe artistice ce nu se uită. « Amintiți-vă — spune un ziar american în aprilie 1967 — că Perlea a fost unul din marii dirijori wagnerieni de la Metropolitan în primii ani ai celui de-al șaselea deceniu ».*

Dar după amiază aveam să întîlnesc nu numai un mare dirijor: Ionel Perlea reprezenta pentru mine mai mult decît atît: era unul din numele de artiști pe care-l auzeam cu insistență încă din copilărie. Nume pe care le descifram aruncîndu-mi ochii pe o revistă sau un ziar . . . Nu mai țineam minte dacă îi văzusem vreodată fotografia. Dar ceea ce nu uit este speranța că o dată aveam să-l văd la pupitru. Și cîți dintre noi n-am gîndit astfel ? Pe el, ca și pe George Georgescu, Constantin Silvestri, Theodor Rogalski, Alfred Alessandrescu, Constantin Bobescu. Și rînd pe rînd i-am văzut. Și acum mi-l amintesc pe George Georgescu dirijînd solemn prima simfonie de Brahms sau pe Silvestri în interpretarea ce a rămas, pentru noi, nemuritoare, a Boleroului *care, prin 1950, făcea atîta vîlvă*

și atîtea săli pline, sau pe Rogalski în seara cînd ni l-a readus pe Wagner în sala Ateneului, sau pe Alfred Alessandrescu pe care îl bisam frenetic după Ucenicul vrăjitor, sau pe Constantin Bobescu dirijînd Vîltava a cărei melodie o fredonam apoi . . .

Dar Ionel Perlea continua să rămînă ceea ce fusese în anii copilăriei: un nume auzit la posturile de radio şi văzut mai apoi pe discuri. Adică o abstracţiune. De aceea de fiecare dată cînd la posturile noastre de radio se spunea: « dirijează Ionel Perlea », retrăiam zilele copilăriei cînd speram că o dată voi fi mare şi îl voi vedea totuși . . . Și iată-mă acum, prin mulţimea grăbită și agitată, în drum spre strada 75, la numărul 330, unde la etajul doi locuiește Ionel Perlea.

Sîntem primiți cu căldură de reputatul dirijor și de soția sa. Se bucură auzind vorbă românească. Maestrul are șaizeci și șapte de ani și, în ciuda bolii care l-a lovit în urmă cu cîțiva ani, astăzi se află din nou pe podiumul de concert. Cu cîteva zile înainte de vizita noastră, apăruse la Carnegie Hall. Reintrarea sa în viața de concert după anii de suferință a avut la New York, așa cum se exprima un critic american, o semnificație cu totul ieșită din comun. Faptul că Perlea dirijează, se afirma în World Journal Tribune, *« reprezintă o fantastică mărturie a biruinței spiritului uman ». Dacă ar fi să cităm numai din cronicile scrise cînd în fruntea orchestrei « American Society Opera », avînd ca soliști pe Elisabeth Schwartzkopf și Dieter Fiescher-Dieskau, a repurtat un succes triumfal cu* Orfeu și Euridice *de Glück, și încă am avea o imagine a ceea ce reprezintă astăzi marele nostru compatriot. « Perlea este unul la un milion », « Perlea izbutește să facă mai mult cu un deget decît altul cu zece ». Dar litera ziarului nu mi-ar fi spus totul, dacă în cele trei ore cît l-am privit și l-am auzit vorbind nu mi-aș fi* explicat misterul: *dragostea pentru muzică reprezintă pentru Ionel Perlea* totul. *Omul acesta mic de stat, cu o sfială și o modestie care îl fac să vorbească greu despre sine și cînd i se aduce un elogiu să taie aerul cu mîna și să spună încurcat « lasă »..., a trăit numai pentru muzică, i s-a dăruit cu toată ființa. De aceea biruința sa asupra bolii nu este numai un fenomen biologic, ci și unul moral. Triumful artei asupra a ceea ce este trecător în ființa umană. Cînd ne vorbește despre compozitorii săi preferați — Mozart, Wagner, Verdi — un licăr ciudat i se aprinde în ochi; vocea nu mai are inflexiunile obișnuite și mîna stîngă începe parcă să desemneze contururile unei opere preferate... Și în acele clipe nu mi s-ar fi părut deloc straniu ca de undeva din tăcerea camerei să izvorască muzica.*

Acum privim un album cu istoricul « Scalei » din Milano. O fotografie a maestrului Perlea într-un grup de dirijori și interpreți. Purta barbă, avea o figură slăbită, aproape ascetică. Ne vede uimiți: barba era urmarea zilelor de lagăr.. 23 August 1944 îi găsise pe Ionel Perlea și soția sa în străinătate, unde avea contractat un concert. La Viena, autoritățile naziste îl internează în lagăr. După cîteva săptămîni conducerea lagărului îi oferă niște avantaje și eliberarea în schimbul unei declarații de repudiere a patriei sale. Iar maestrul Perlea refuză o asemenea abjecție. Detențiunea în lagăr se prelungește zece luni, pînă la terminarea războiului, cînd renumele lui Ionel Perlea fiind bine cunoscut în străinătate, dirijorul începe seria marilor sale succese internaționale.

Țara nu și-a uitat-o niciodată. Și cînd cu degetele tremurînde de emoție răsfoiește albumul « Brâncuși », de Dan Hăulică și Dan Er. Grigorescu, adus de noi, fiecare pagină însoțită de o exclamație admirativă face să sporească emoția. Și cînd privește « Poarta sărutului », ochii i se umezesc. Spune încet, parcă pentru sine: « Ei... România» ! Îi vorbesc despre viața noastră teatrală, vrea să știe ce se joacă la București. Amintirile îi sînt proaspete, judecățile asupra oamenilor și operelor cunoscute în anii dintre cele două războaie precise, limpezi, pătrunzătoare. Ne vorbește de colegii săi dirijori și compozitori, Mihai Jora, Alfred Alessandrescu, George Georgescu, Silvestri, Constantin Bobescu, își aduce aminte de mulți scriitori dintre cele două războaie. Îl apreciază îndeosebi pe Paul Constantinescu, socotindu-l un adevărat pisc al compoziției românești. Îi vorbesc

despre primirea de care s-a bucurat în toamnă « Oratoriul de Crăciun » al marelui şi prea de timpuriu dispărutului maestru al compoziţiei noastre. Se bucură aflînd că opera lui Paul Constantinescu s-a aflat şi se află la cuvenitul loc de cinste în patrimoniul muzicii româneşti.

Dar a sta de vorbă cu Ionel Perlea nu înseamnă numai a depăna amintiri, ci a cunoaşte concepţia despre artă a unuia din şefii de orchestră cei mai reputaţi din vremea noastră. Faptul că nu se apropie ca dirijor de muzica modernă corespunde unei concepţii intime bazate pe o profundă cunoaştere istorică. Admiră fără îndoială primele compoziţii ale lui Stravinski (« Petruşka », « Pasărea de foc », « Ritualul primăverii » etc.), cele de după 1930 i se par mai seci, mai reci, mai lipsite de vibraţie. Crede că muzica modernă abuzează prea mult de zgomote şi uneori se identifică din multe puncte de vedere cu ele.

Şi, atunci, care este pentru Ionel Perlea compozitorul ideal? Mozart — ne spune. Îl numeşte compozitorul complet, mare în fiecare pagină pe care a scris-o, şi consideră interpretarea operei lui drept suprema verificare a talentului unui dirijor. De altfel, repertoriul lui Ionel Perlea nu este expresia ecletismului; el corespunde unei riguroase judecăţi asupra compozitorilor şi valorii operei lor. Între douăzeci-treizeci de ani îi dispreţuia pe Verdi şi Puccini. După aceea, însă, a descoperit, datorită lui Falstaff, *valorile muzicale şi umane ale operei lor şi a început cu o adevărată fervoare aducerea lor în atenţia contemporanilor. Ne mărturiseşte apoi că, aşa cum compozitorul ideal este pentru el Mozart, dirijorul perfect este întruchipat de Arturo Toscanini. Prinşi de vraja conversaţiei cu omul căruia îi displace să vorbească despre sine, cu omul care a păstrat intactă modestia proprie marilor şi adevăraţilor artişti, n-am băgat de seamă cînd au trecut aproape trei ceasuri . . .*

Cînd am plecat era noapte. Uitasem că mă aflu la New York, unde regăsisem nu numai graiul ţării, ci şi nostalgia ce încearcă pe toţi cei ce au văzut aici lumina zilei. Nostalgia ce nu se pierde niciodată şi care în limba atît de plină de sevă a poporului nostru se numeşte dor.

AARON COPLAND

— Dacă-l vedeţi pe Copland, transmiteţi-i cele mai calde salutări din partea mea. Au fost cuvintele lui Ionel Perlea, atunci cînd i-am mărturisit că sper să-l întîlnesc pe autorul baletelor Rodeo *şi* Billy Copilul. *Cu aceste cuvinte am început convorbirea cu Aaron Copland la Clubul din New York al Universităţii Harvard. A fost mişcat de gîndul confratelui său, faţă de care nutreşte sentimente de aleasă preţuire. Ne evocă apoi întîlnirea cu George Enescu, în casa Nadiei Boulanger, la Paris. O amintire veche, din tinereţe — era în anii imediat următori primului război mondial dar care i s-a întipărit în toate detaliile ei.*

— Ceea ce te impresiona la George Enescu, spune Aaron Copland, erau trăsăturile de o înaltă şi profundă umanitate ale personalităţii lui, care te izbeau de la primul schimb de cuvinte şi chiar de la cea dintîi privire ce-o îndrepta asupra interlocutorului. Te cucerea din primul moment, prin modul său firesc de a se comporta, prin modestie . . .

Pe Aaron Copland îl surprinsese la început faptul că un critic de teatru dintr-o ţară atît de îndepărtată doreşte să întîlnească un compozitor. Era curios să ştie ce anume mă făcea să solicit această întrevedere. Îi spun că dorinţa mea îşi are o origină ceva mai veche şi o primă explicaţie se află în revelaţia pe care şi eu, ca şi atiţia iubitori de muzică şi balet din Bucureşti, o avusesem cu opt ani în urmă: întîlnirea pe scena Sălii Palatului, în neuitata interpretare a baletelor din New York, cu Rodeo, *această partitură extrasă din inima vieţii populare, din folclorul, din ceea ce are mai autentic existenţa oamenilor cîmpiei nesfîrşite. A fost, într-adevăr, o seară memorabilă, cînd printre clasicele lucrări ale genului,* Silfidele *sau* Lebăda neagră, *servite de o distribuţie scînteietoare de stele internaţionale,* Rodeo *a izbucnit viguros, straniu, molipsindu-ne cu vitalitatea-i neobişnuită, entuziasmîndu-ne şi cucerindu-ne fără reţinere, asemenea unui poem de Carl Sandburg.*

Atunci mă întîlnisem cu arta lui Copland, compozitorul reprezentativ al Americii contemporane, autor fecund de muzică simfonică, de cameră, cunoscut dirijor şi pedagog. Dar cum în ţara noastră numele său se leagă mai ales de Rodeo *şi* Billy Copilul, *prima întrebare care s-a născut din discuţia noastră a fost despre trăsăturile naţionale ale muzicii. Generaţia anilor 1920, ne spune Copland, a vrut să creeze o muzică esenţial americană, pe teme folclorice. Şi aceasta, pentru că înaintaşii noştri făcuseră o muzică prea puţin americană şi prea mult europeană. E drept, tinerii compozitori de astăzi nu mai întreprind în acest moment căutări în această direcţie. Cred, spune Copland, că nu e cazul să ne alarmăm şi nici să facem obstrucţii într-un sens sau în altul. Aria muzicii şi a artei în general este foarte vastă şi, practic, infinită. De aceea, nici în ceea ce priveşte accesibilitatea, Copland nu are o perspectivă rigidă. Am scris, ne mărturiseşte compozitorul, lucrări foarte accesibile, ce s-au adresat şi au cucerit instantaneu un public larg şi care figurează şi astăzi în repertoriul marilor orchestre. Altele, în paginile cărora mi-am pus întrebări de conţinut şi de expresie, au avut ecou mai ales în rîndurile specialiştilor. Nu cred că fiecare lucrare a noastră poate cîştiga toate categoriile de auditori, deşi — trebuie să fim sinceri — nu există creator care să nu spere aceasta.*

— Acum, de pildă, în acest moment, este mai dificil să oferi o imagine asupra muzicii contemporane, deoarece — spre deosebire de literatură, unde chiar direcţiile cele mai contradictorii sînt totuşi fixate pe anumite făgaşuri — pe tărîmul acesta trăim o fază pe care aş numi-o de fluiditate. Aşa, de pildă, acum se caută aplicare inovaţiilor electronice în arta compoziţiei. În America, unele conservatoare au secţii de muzică electronică. Apelul la procedeele muzicii electronice — la televiziune, pentru a reda muzica sferelor se folosesc chiar calculatoare electronice — este, de sigur, pentru unii compozitori un fenomen prea fascinant deocamdată pentru a-l respinge a priori. *Fără îndoială, emoţia nu va fi în nici un caz aceeaşi cu emoţia pe care ne-o produce muzica executată la instrumentele clasice.*

— Cred însă, adaugă Aaron Copland, că acesta este numai unul din aspectele muzici contemporane, mai mult chiar, unul din aspectele ei de șoc, care pune sub semnul întrebării fundamentul însuși al acestei arte. Și, ca să încheiem primul punct al discuției noastre, aș vrea să subliniez că izvoarele naționale ale muzicii continuă să existe și în America și în alte țări. La noi, subliniază compozitorul, folclorul negru are o mare vitalitate, nu au fost puse încă în valoare așa cum se cuvine muzica populară de după războiul civil și muzica religioasă adusă din Anglia. Și nu mă îndoiesc că, după consumarea acestor

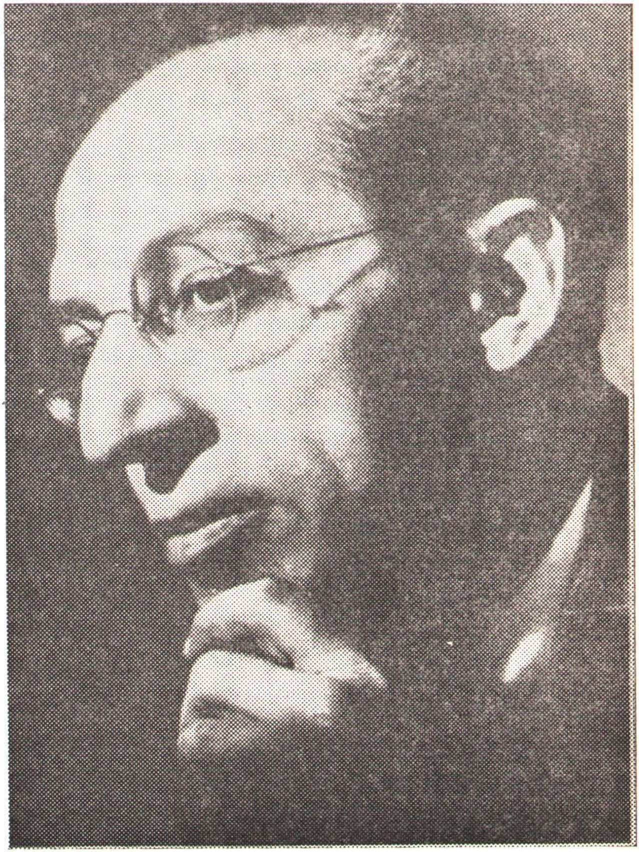

experienţe de şoc, generaţia viitoare se va îndrepta spre acest tezaur folcloric. Pentru că inspiraţia din formele naţionale nu e o carte definitiv închisă. Dimpotrivă, interesul pentru muzica populară va reveni.

Discuţia noastră a ajuns, firesc, la raporturile publicului cu muzica în Statele Unite ale Americii.

— Sala de concert, ne spune Copland, tinde să devină o sală de muzeu. Repertoriul orchestrelor este restrîns, pentru că se cîntă mereu aceleaşi şi aceleaşi lucruri. Se vorbeşte despre rezistenţa publicului ca factor determinant în această configuraţie stereotipă a repertoriului. Dar publicul trebuie educat pentru ca în aria lui de percepţie să pătrundă stiluri şi genuri cît mai deosebite ale muzicii. Aaron Copland, ca şi alţi muzicieni şi oameni de teatru din America, îşi pune mari speranţe în suflul nou pe care-l va aduce prezenţa tineretului în sala de concert. Am avut şi eu prilejul să mă conving de acest adevăr. De sigur, spune Copland, tinerii cresc şi-şi fac educaţia cu muzica pe care-o aud la radio. Dar în acelaşi timp sînt foarte interesaţi de ceea ce este nou. Vor să cunoască mai mult din creaţia contemporană. Şi ca o mărturie a faptului că aceasta nu e numai o simplă speranţă, Copland ne spune că astăzi aproape 70% din muzica de bună calitate se prezintă în America în universităţi. De fapt, oricine vizitează marile universităţi americane poate vedea că aici se organizează adevărate stagiuni muzicale, cu participarea marilor orchestre — Philadelphia, Cleveland, Boston, Minneapolis etc. — cu cei mai buni dirijori, cu solişti de reputaţie mondială, cu formaţii de cameră de prestigiu internaţional.

Continuîndu-şi ideea, Copland ne arată că statisticile recente dovedesc că tînăra generaţie, este, în America, o constantă cumpărătoare de discuri. Mi se pare foarte semnificativ faptul că muzicienii americani sînt preocupaţi de relaţia creator-public, singura aptă să dea talentului şi muncii artistice ratificarea şi consacrarea supremă.

Ajunşi la acest punct al discuţiei noastre, Aaron Copland se interesează de viaţa muzicală românească, bucuros că multe din lucrările sale sînt cunoscute publicului nostru, exprimîndu-şi totodată dorinţa de a dirija cît mai curînd în ţara noastră. O scrisoare primită zilele acestea de la ilustrul muzician ne îndreptăţeşte să sperăm că nu peste multă vreme melomanii din România îl vor avea drept oaspete.

EDWARD ALBEE

Gingașa balanță

Piesă în trei acte

PERSONAJELE

AGNES — o femeie cu înfățișare plăcută, trecută bine de 50 de ani ; TOBIAS — soțul ei, ceva mai în vîrstă ; CLAIRE — sora lui Agnes, mai tînără decît ea cu cîțiva ani ; IULIA — fiica lui Agnes și a lui Tobias, 36 de ani, trăsături colțuroase ; EDNA și HARRY — o pereche foarte asemănătoare cu Agnes și Tobias ; DECORUL UNIC — salonul unei case confortabile, cu tot dichisul, situată în afara orașului. Acțiunea se petrece în zilele noastre

ACTUL I — *Vineri seara, tîrziu* • ACTUL II — *Sîmbătă;* Scena I — *pe la începutul serii;* Scena II — *Mai tîrziu, noaptea* • ACTUL III — *Duminică, dis-de-dimineață*

ACTUL I

Salonul-bibliotecă. Agnes stă într-un fotoliu; Tobias, în picioare, lîngă o servantă, făcîndu-și de lucru printre sticle.

AGNES *(vorbește de obicei pe un ton blînd, cu o umbră de zîmbet pe față, nici sardonic, nici trist . . . poate melancolic)*:Două lucruri sînt pentru mine un mister pe lumea asta: în primul rînd, ideea că într-o bună zi, deși nu cred că treaba asta se va întîmpla așa de curînd, s-ar putea ca să zic așa, să-mi pierd mințile. Și ce-i mai surprinzător, ideea asta să nu mă sperie de loc. E drept, nu-mi vine să cred că asta se va întîmpla azi, mîine . . . cît ai bate din palme.

TOBIAS *(vorbește cam în același fel)*: Nu există pe lume femeie mai întreagă la minte decît tine, Agnes. *(Cotrobăie fără rost printre sticle)*.

AGNES: . . . Pentru că nu e genul meu; dar nu e exclus să se întîmple: frînele slăbesc treptat și mintea începe să o ia razna și să plutească fără țintă, ca un balon . . . Da, asta e după mine principalul . . . Să rătăcești fără țintă . . . să devii străin . . . de lumea care te înconjoară, desprins . . . cu totul. Da, după mine, nu e o răbufnire violentă, ci doar o rătăcire fără rost . . . Ce tot cauți acolo, Tobias?

TOBIAS: Nici o grijă, o să ne pierdem cu toții mințile înaintea ta. Păi ce să caut? Lichiorul de anason.

AGNES *(izbucnește satisfăcută în rîs)*: Mulțumesc, dragul meu. Dar niciodată n-aș putea să fac asta — s-o iau razna. Gîndește-te ce s-ar întîmpla cu voi? Și cum ziceam, două lucruri nu pot să-mi explic: gîndul ăsta pe care ți l-am împărtășit — și mă întreb uneori dacă nu sînt singura dintre voi care o recunoaște. Poate că pe toți vă chinuiește același gînd, teama de a nu înnebuni, numai că vă e frică s-o recunoașteți . . . Și de ce mă rog tocmai lichiorul de anason?

TOBIAS *(se gîndește o clipă)*: Am crezut că puțin lichior n-ar strica.

AGNES *(strîmbă din nas)*: Prea dulceag. Prefer coniac. Se zice că ăsta e semn bun: dacă tot îți spui în sinea ta « n-oi fi oare nebun »? înseamnă că precis nu ești. Asta însă nu prea mă consolează. După mine, tot întrebîndu-mă, dacă n-o să-mi sară complet o doagă, cîndva pe înserate — într-un amurg de toamnă — atunci pînă la urmă s-ar putea întîmpla chiar așa. *(Ride veselă)*. Parcă văd: toamnă în amurg: Tobias stînd la biroul lui, cu nasul înfundat în păcătoasele alea de facturi. Deodată ridică ochii și vede pe Agnes a lui, smintită de-a binelea, molfăind în gură panglicuțele de la rochie . . .

TOBIAS *(turnînd)*: Coniac?

AGNES: Da, Agnes cea bună și cuminte, cu gura plină de panglicuțe, cu mintea rătăcită, plutind cine știe unde; ce poți face cu ea sărmana decît s-o

bagi la balamuc, să vinzi casa, să te munţi în alt oraş, să zicem la Tucson şi să trîndăveşti acolo la soare, pînă la 104 ani. *(Tobias îi dă păhărelul cu coniac)*, Mulţumesc, dragul meu.

TOBIAS *(o sărută pe frunte)*: De fapt şi coniacul e dulceag.

AGNES: Da, dar e mai bun. Vrei să vii lîngă mine?

TOBIAS *(se aşează pe braţul fotoliului lui Agnes; ridică paharul)*: În sănătatea soţiei mele dragi şi smintite. Şi a panglicuţelor ei !

AGNES *(zîmbeşte)*: Acum ce-i drept n-am purtat rochia cu panglicuţe de cînd s-a recăsătorit Iulia. Stai bine?

TOBIAS: Deocamdată, da.

AGNES: Şi cum ziceam, două lucruri sînt pentru mine un mister pe lumea asta: mai întîi teama care, chipurile, ar fi un semn bun — nu, nu e teamă, e stupid să spun aşa ceva — gîndul că, într-o bună zi, aş putea deveni o povară pentru tine. Şi celălalt mister, lucru care mă uimeşte şi mai mult, deşi am văzut multe, deşi am văzut multe în viaţa mea . . . celălalt mister este Claire.

TOBIAS *(curios)*: Claire? De ce?

AGNES: Faptul că cineva — fie că ţi-e soră sau nu — poate fi atît de . . . da' nu vreau să folosesc un cuvînt neplăcut . . . dar ne simţim atît de bine aici, nu-i aşa?

TOBIAS *(pe un ton de avertisment, mascat de un zîmbet)*: Poate.

AGNES: Cum spune proverbul: De veninul şarpelui şi sora cu suflet hain, fereşte-te ca de ucigă-l toaca.

TOBIAS *(ridicîndu-se şi îndreptîndu-se spre un fotoliu)*: Proverbul nu spune chiar aşa.

AGNES: Ar trebui. Dar de ce te-ai ridicat?

TOBIAS: Am obosit.

AGNES *(pe un ton jumătate zeflemitor)*: Cînd ceva nu-i e pe plac, înapoi dă ca un rac. Nu-i aşa?

TOBIAS *(prefăcîndu-se că nu a remarcat înţepătura)*: Nu mai sînt chiar atît de tînăr cum eram odinioară amîndoi.

AGNES *(ridicînd în cinstea lui paharul)*: Mă simt la fel de tînără ca în ziua cînd m-am măritat cu tine — şi asta pentru că am un soţ foarte bun . . . aproape tot timpul. Fireşte însă nu mai arăt ca pe vremuri. Dar vorbeam despre Claire, sau începusem să vorbesc.

TOBIAS *(dînd din cap cu înţeles)*: Da, aşa-i.

AGNES: Dacă ar fi să fac o listă cu tot ce mă copleşeşte şi îmi frînge spinarea — pentru asta mi-ar trebui un caiet gros şi o lună întreagă în care să nu fac altceva — ştii cu ce-aş începe, dacă n-aş pune la socoteală problemele de căsnicie ale Iuliei? Cu felul ăsta al tău de a sări instinctiv sau mai bine zis *automat* să iei apărarea lui Claire, ori de cîte ori îşi dă în petec . . .

TOBIAS *(pe un ton foarte blînd, sub care se simt însă inflexiuni de oţel)*: Încetează, Agnes.

AGNES *(rîde scurt)*: Ai de gînd să arunci cu ceva în mine? Cu paharul poate? Doamne fereşte, sper că nu . . . Lichiorul ăsta oribil de anason ar murdări totul.

TOBIAS *(cu multă răbdare)*: Nu.

AGNES *(sfidătoare)*: Atunci ce-ai de gînd să faci?

TOBIAS *(privindu-şi mîna)*: Am să stau foarte liniştit . . .

AGNES: Ca întotdeauna.

TOBIAS: . . . întocmai, şi am să te rog să-i ceri scuze sorei tale pentru ceea ce, după părerea mea, a fost o ieşire foarte . . .

AGNES: Să-i cer scuze! Cui? Lui Claire? De cînd mă știu n-am făcut altceva decît să cer *altora* scuze pentru ieșirile ei; n-o să mă umilesc și mai mult cerîndu-i acum și *dumneaei* scuze.

TOBIAS *(prefăcîndu-se sentențios)*: Cu alte cuvinte, să nu ceri niciodată scuze acelora pentru care trebuie să te scuzi față de alții?

AGNES *(făcîndu-i cu ochiul)*: Bună... bună...

TOBIAS: Ca formulare e succintă, dar una din regulile aforismelor...

AGNES: I-aș fi zis mai degrabă butadă.

TOBIAS *(schițînd un zîmbet)*: Butada presupune simțul umorului, pe cînd tu...

AGNES: ... pe cînd eu sînt teribil de serioasă. Nu-i așa?

TOBIAS: Cam așa.

AGNES: Ce-ar fi s-o lăsăm pe Claire de-o parte și să vorbim despre... ce li se trage altora din pricina ei; ce-ai face dacă într-o bună zi te-ai pomeni că mi-a sărit o doagă?

TOBIAS *(dă din umeri)*: Te-aș vîrî în balamuc, aș vinde casa și m-aș muta în alt oraș, la Tucson. Acolo aș trîndăvi la soare și aș trăi în vecii-vecilor.

AGNES *(chibzuiește)*: Hm, cred și eu că ți-ar conveni.

TOBIAS *(pe un ton prietenos)*: Totuși ar fi cazul să te grăbești puțin.

AGNES: Am să încerc. Te previn numai că n-o să fie o simplă manifestare paranoică. Atîta am încercat să... dar știi prea bine cît de puțin îmi ies din ale mele. Dar dacă se întîmplă cine știe ce nenorocire ridic și eu vocea. Reacționez la bucurie și la durere cu măsură, încet, în mine; o adiere blîndă, nu o vijelie. În viața mea nu sînt munți... nici prăpăstii. Mai degrabă o cîmpie ușor ondulată, nu lipsită de farmec... plină de verdeață. Îți mulțumesc pentru amabilitate, dragul meu.

TOBIAS *(tăind capătul unei țigări de foi)*: Care cum poate.

AGNES *(face o grimasă)*: Ce-ar fi să facem și noi ca nobilii, să ne alegem o deviză? Dacă o să ne lovească vreo pacoste, comandă o emblemă pe care să scrie neapărat în latinește: care cum poate. Parcă văd cuvintele astea brodate pe bluzele tale de sport, înscrise deasupraș căminului, n-ar strica poate să împodobim cu ele și rufăria...

TOBIAS: Crezi că ar trebui să urc pînă sus să văd ce face Claire?

AGNES *(după o clipă de tăcere, pe un ton ce nu admite replica)*: Nu. *(Tobias ridică din umeri, își aprinde țigara de foi)* Dacă vrea să coboare, bine; dacă nu, treaba ei.

TOBIAS: Așadar, « care cum poate ».

AGNES: Firește. *(Nu primește nici un răspuns.)* Prin urmare, n-o să fie o criză de nervi, o simplă manifestare paranoică. Mai degrabă un început de schizofrenie... deși nu cred că aș fi predispusă la așa ceva. Schizofrenia însă poate fi provocată pe cale chimică... *(Zîmbește)*... dacă toate celelalte mijloace dau greș; și dacă nu mai poți suporta rațiunea. Uneori mă bate gîndul... ce bine ar fi să poți lua o pilulă — ori să-ți faci o injecție — și gata, adio rațiune.

TOBIAS *(tăios)*: Ai putea să iei stupefiante, draga mea.

AGNES: Da, dar au efect numai pe moment; nu-ți aduc decît o alinare temporară. Pentru mine alinarea asta e prea puțin... am neapărat nevoie de liniște... nu de o simplă ușurare. Și pe urmă, nu fac parte din cei care nu se pot controla... așa sînt unii... de pildă iubita noastră Claire.

TOBIAS: Nu fii rea.

AGNES: Nu-mi plac jumătățile de măsură. Prefer totul sau nimic, chiar dacă asta ar însemna să rămîn pe veci cu mintea rătăcită. Să te arunci singură în bra-

țele nebuniei, să folosești chiar mijloace artificiale pentru a-ți pierde rațiunea, dacă de la sine nu se poate, dacă asta e singura speranță. *(Cu o urmă de mirare în voce)*. Să nu mai poți niciodată deveni iarăși ce-ai fost? Teribil trebuie să fie... De ce mi-ai turnat coniac într-un pahar așa de mic?

TOBIAS *(se scoală în picioare și se îndreaptă spre ea)*: O... scuză-mă.

AGNES *(îi întinde paharul; Tobias i-l ia din mînă)*: Astăseară n-am chef de băut, doar să simt mirosul alcoolului, să-mi înfund nasul în pahar, în lumea minunată și plină de tăcere de acolo.

TOBIAS *(turnîndu-i încă un coniac)*: După părerea mea Claire a fost astăseară mult schimbată în bine. Nu văd de ce a fost nevoie să te răstești la ea.

AGNES *(pe un ton obosit)*: N-a fost schimbată în bine. Zău așa, Tobias.

TOBIAS *(rămînînd la părerea sa)*: Ba eu cred că da.

AGNES *(punînd capăt discuției)*: Ei bine, n-ai dreptate.

TOBIAS: Totuși...

AGNES *(luînd paharul cu coniac)*: Mulțumesc. Cîntărind bine lucrurile, am hotărît să nu mai caut nebunia cu lumînarea. După toți anii ăștia, în care ne-am suportat reciproc, toate capriciile, ne-am cîștigat dreptul să ne bucurăm fiecare de prezența celuilalt. Și-ți făgăduiesc că am să mă gîndesc numai la lucruri bune, la lucruri frumoase, cuminți — ca un zid de apărare în fața nebuniei dacă ar veni... nechemată.

TOBIAS *(zîmbește)*: Cu alte cuvinte, nici o speranță, adio Tucson?

AGNES: Absolut.

TOBIAS *(cu prefăcută tristețe)*: Păcat...

AGNES: Singura speranță care-ți rămîne e să îmbătrînești tot mai mult și mai mult, alături de o soție credincioasă și o cumnată cam bețivă, primind din cînd în cînd vizita melancolicei noastre Iulia. *(Cu o undă de tristețe.)* La altceva nu te poți aștepta, dragul meu Tobias.

TOBIAS *(și el cu o undă de tristețe, dar și cu anumită căldură)*: Asta este, n-ai ce-i face.

AGNES *(fericită)*: Știam eu c-ai să spui așa. *(Aude un zgomot și spune posomorîndu-se)* Ascultă. *(Intră Claire)*. Cine-i acolo?

TOBIAS *(o vede pe Claire, care, stînjenită, rămîne la oarecare distanță)*: A, tu erai. Tocmai îi spuneam lui Agnes...

CLAIRE *(adresîndu-se lui Agnes, care stă cu spatele; vorbește în silă, ca o lecție învățată pe de rost)*: Agnes, trebuie să-mi cer scuze. Îmi pare... foarte rău.

AGNES *(fără să se întoarcă cu fața spre ea; vorbește pe un ton de prefăcută surpriză)*: Dar pentru ce îți pare rău, Claire?

CLAIRE: Te rog să mă scuzi că firea mea păcătoasă te aduce în asemenea hal, încît îți dai pe față întreaga brutalitate.

TOBIAS *(încearcă să potolească spiritele)*: Ei, ce-i asta, cred că ne-am putea lipsi de asemenea...

AGNES *(se scoală din fotoliu și dă să iasă din cameră)*: Vii la masă clătinîndu-te pe picioare; încerci să spui « bună seara, ce zi frumoasă de toamnă a fost azi... » și ți se împleticește limba; duhnești a vodcă de la o poștă — și să nu-mi spuneți mie că dacă bei vodcă nu te simte nimeni după miros: cînd știi că cineva bea vodcă, cînd te aștepți, din păcate, la asta, atunci... îl simți. Dacă asemenea lucruri se întîmplă, dacă se repetă mereu, și dacă cineva ține la tine, atunci reacția lui nu înseamnă brutalitate, deși în asemenea cazuri ar fi justificată. Nu-i vorba de brutalitate, ci de altceva: de amărăciunea care te cuprinde cînd vezi în asemenea hal pe cineva care ți-e drag. Nu-mi place să fac morală, dar sînt obligată. Sînt poate aspră, dar în locul meu cine n-ar fi la fel?

Şi dacă iar o să-mi spună cineva că pun prea multe la suflet, am să-i răspund: aşa mi-e firea şi nu pot să mi-o schimb. Îmi cer scuze pentru că am spus lucrurilor pe nume. Tobias, mă duc s-o chem la telefon pe Iulia. Care e diferenţa de ore între noi şi oraşul unde stă ea? O oră sau două? . . . Nu pot niciodată să ţin minte.

TOBIAS *(pe un ton sec)*: Trei ore.

AGNES: A, da. Ai grijă de Claire, dragul meu. Se simte jignită. *(Iese. O clipă de tăcere).*

TOBIAS: Hm. Da.

CLAIRE: Nu ştiu niciodată dacă trebuie să aplaud sau să fiu indignată. Mai bine zis, nu ştiu exact ce aşteptaţi din partea mea.

TOBIAS *(cu oarecare tristeţe)*: Eşti o mare proastă.

CLAIRE *(cu tristeţe)*: Aşa-i. De ce-i telefonează Iuliei?

TOBIAS: Vrei un coniac mic pînă se întoarce?

CLAIRE *(rîde ironic)*: Da de unde; ce să-mi ajungă? Dă-mi unul ca lumea. Umple-mi un pahar mare pe jumătate şi am să sorb din el ca o doamnă. Şi cînd Agnes o să se întoarcă, am să mă întind pe parchet şi am să ţin în echilibru paharul pe frunte. O să aibă atunci prilejul să mai ţină o predică şi tu să repeţi sarcastic: « Potoliţi-vă o dată ».

TOBIAS *(turnîndu-i coniac în pahar)*: Mare proastă eşti.

CLAIRE: Ce, Iulia iar divorţează?

TOBIAS: Habar n-am.

CLAIRE *(ia paharul)*: În definitiv nu-ţi e decît fiică. Mulţumesc. După cîte am observat, bănuiesc că Iulia iar se întoarce la voi acasă, sub acoperişul părintesc. *(Cu dezinvoltură).* În definitiv de ce n-o strîngi de gît pe Agnes?

TOBIAS *(cu dezinvoltură şi mai accentuată)*: Uite, asta n-aş putea s-o fac.

CLAIRE: Sau mai bine aştepţi pînă cînd Iulia se desparte iar şi se întoarce acasă, amărîtă şi fără să ştie pe ce lume se mai află. Şi atunci să pui mîna pe o armă şi să ne zbori la toate creerii? . . . Mai întîi lui Agnes din respect, fireşte, apoi sărmanei Iulia şi la urmă — dacă ai să fii atît de amabil — şi mie.

TOBIAS *(blajin, trist)*: Chiar vrei să te împuşc?

CLAIRE: În primul rînd s-o împuşti pe Agnes. Pe urmă om mai vedea.

TOBIAS: Bine, dar ca să se întîmple aşa ceva, trebuie mai întîi să-mi ies din minţi, şi aşa mai departe. Nu-mi vine să cred că am să aştept cu pistolul fumegînd în mînă în timp ce Iulia, baricadată în camera ei, urlă cît o ţine gura şi tu nu te-ai hotărît încă dacă vrei sau nu să mori.

CLAIRE: Dar, pînă n-o ucizi pe Agnes . . . Cum am să ştiu dacă merită sau nu să trăiesc? *(Ca şi cum nu şi-ar crede urechilor).* E nevoie să-ţi ieşi din minţi, ai spus?

TOBIAS *(puţin jignit)*: Păi . . . da.

CLAIRE *(rîde)*: Ei, asta-i bună.

TOBIAS *(pe acelaşi ton)*: Îmi pare rău.

CLAIRE *(rîde, fără nici o urmă de răutate)*: O, dragul meu Tobias, îmi pare şi mie rău, dar pur şi simplu nu mi te pot închipui aşa — scos din minţi, turbat de furie, acţionînd orbeşte . . . Tu te vezi într-o asemenea postură? Tobias cel raţional, care nu-şi pierde niciodată cumpătul. « Am simţit dintr-o dată că mi se face negură dinaintea ochilor, domnule preşedinte. Şedeam comod în fotoliu şi-mi sorbeam . . . » ce-ai în pahar?

TOBIAS: Lichior de anason.

CLAIRE: « Anason »? Glumeşti? Lichior de anason!

TOBIAS *(puţin înţepat)*: Mie îmi *place*.

CLAIRE *(strîmbă din nas)*: Prea dulceag.« Şedeam comod în fotoliu, domnule preşedinte, şi-mi sorbeam lichiorul de anason ... Şi pe urmă nu mai ştiu ce s-a întîmplat ... Cînd m-am trezit, fiecare din ele zăcea în camera ei într-un lac de sînge şi eu aveam în mînă o armă. Nu pot ... nu pot să-mi reamintesc nimic, domnule preşedinte ». Poţi să-ţi închipui o asemenea scenă, Tobias?

TOBIAS: Nu uita însă că dacă o să fiţi toate pe lumea ailaltă, cu creerii zburaţi, n-o să aibă cine să spună că n-a fost de fapt un moment de rătăcire.

CLAIRE: Pe mine să mă laşi ultima. Adie zefirul, se spulberă cenuşa.

TOBIAS: De cine sînt versurile astea?

CLAIRE: Nu ştiu, de nimeni. Sună însă frumos.

TOBIAS: De ce nu te mai duci pe la ... societatea aia ... cum îi zice?

CLAIRE *(pe jumătate serioasă)*: Pentru că nu pot să-i înghit pe tipii de acolo.

TOBIAS: Cum îi zice?

CLAIRE: Societatea anonimă a foştilor alcoolici.

TOBIAS: Exact. De ce nu te mai duci pe acolo?

CLAIRE *(posomorîndu-se brusc, pe un ton nu lipsit de duritate)*: De ce-ţi bagi nasul unde nu-ţi fierbe oala?

TOBIAS *(jignit)*: Iartă-mă, Claire.

CLAIRE *(trimiţîndu-i o sărutare din vîrful degetelor)*: Am eu motivele mele pentru care nu mă mai duc.

TOBIAS: Da, dar să ştii că era mai bine.

CLAIRE *(întinde paharul ca să i-l umple din nou; Tobias şovăie o clipă)*: Hai, fii un cumnăţel de treabă; e doar primul pahar în plus.

TOBIAS *(umplîndu-i paharul)*: După părerea mea era mai bine.

CLAIRE: Mulţumesc. *(Se întinde pe parchet, ţine paharul în echilibru pe frunte, îl pune apoi pe jos, etc.)* Vrei să spui că Agnes credea că e mai bine.

TOBIAS *(calm, cu blîndeţe)*: Nu, şi eu eram de aceeaşi părere. Am crezut c-o să fie mai bine.

CLAIRE: Ţi-am mai spus. Nu erau genul meu; n-aveam nimic comun cu ei. Cînd te mai ocupai încă de afaceri — înainte de a te retrage la ţară ca să te plimbi ţanţoş de colo pînă colo, încurcîndu-l pe grădinar ...

TOBIAS *(jignit)*: Niciodată n-am făcut aşa ceva.

CLAIRE: Înainte de toate astea ... *(Zîmbeşte, rîde pe înfundate)* ... dragul meu Tobias ... cînd îţi pierdeai toată vremea prin oraş cu prietenii tăi de afaceri, care toţi erau o apă şi-un pămînt, deşi asta nu înseamnă că semănau leit unul cu altul ... ce aveai comun cu ei?

TOBIAS: Ei, păi ... totul. *(Oarecum în defensivă, dar mai degrabă confuz)* Mai întîi afacerile; pe urmă ne simţeam bine unul cu altul, eram prieteni în afara orelor de birou; apoi la club, vreau să spun ... înţelegi ... o ambianţă.

CLAIRE: Da, hm. Dar ce aveai comun cu ei? Chiar şi cu Harry, prietenul tău cel mai bun ... cum susţii tu; vreau să-ţi spun că n-ai întîlnit încă pe nimeni cu care să ... ce, nu mai iei lichior, ai trecut acum la coniac?

TOBIAS *(turnîndu-şi un coniac)*: Mi s-a făcut cam lehamite. Ai ceva împotrivă?

CLAIRE: Mi-e indiferent. Da. Prietenul tău cel mai bun ... Spune-mi, dragul meu Tobias, ce ai tu comun cu el ? Hm?

TOBIAS *(cu blîndeţe)*: Te rog, Claire.

CLAIRE: Nu zău, ce-ai comun cu prietenul tău cel mai bun ... în afară de faptul că întîmplător amîndoi v-aţi înşelat nevestele în aceeaşi vară, cu aceeaşi femeie .. sau fată, ştiu eu? Ce-aţi avut comun în afară de asta? Şi pe urmă nici n-a fost cine ştie ce ispravă. Pare-mi-se că-n luna aia a mai avut de-aface cu o grămadă de bărbaţi.

TOBIAS *(scrîşnind puţin din dinţi)*: Iartă-mă, Claire, dar trebuie să ţi-o spun: cam întreci măsura.

CLAIRE: Biata fată, sau ce-o fi fost! Şi era o lună atît de înăbuşitoare şi ploioasă. *(Cu multă duritate)*. Ar fi fost o ispravă dacă v-aţi fi abţinut, dacă n-aţi fi profitat ca toţi ceilalţi, Dumnezeu ştie cîţi au fost, de biata ... creatură. Şi era un iulie atît de înăbuşitor.

TOBIAS: Mai încet, te rog! Ne aude Agnes!

CLAIRE *(cu glas mai scăzut)*: E adevărat că n-ai ţinut-o în braţe pe deşuchiata aia decît o dată, în timp ce Harry, bunul tău prieten Harry, chiar el mi-a spus-o, a repetat de două ori figura şi a mai încercat şi a treia oară în şopron, pe un covor de frunze putrezite.

TOBIAS *(calm)*: Tacă-ţi gura.

CLAIRE *(se ridică în picioare, îl înfruntă cu privirea; apoi spune încetişor)*: Bine, fie. *(Se aşează din nou)*. Cum o chema?

TOBIAS *(cu tristeţe)*: Nu-mi amintesc.

CLAIRE *(ridică din umeri)*: N-are nici o importanţă; şi apoi cine ştie pe unde o fi. *(Pe un ton mai vesel)*. Ai fi gata să-i dai prietenului tău Harry şi cămaşa de pe tine?

TOBIAS *(vădit uşurat de schimbarea subiectului)*: Cred că da. În definitiv e prietenul meu cel mai bun.

CLAIRE: Şi treaba asta nu te întristează?

TOBIAS *(o măsoară cu privirea, apoi)*: Nu prea mult; ştiu şi eu? Oarecum.

CLAIRE: Să n-ai pe nimeni cu care să asculţi muzică de Bruckner, să n-ai pe nimeni cui să-i spui că ţi-e lehamite de golf; să n-ai pe nimeni cui să-i mărturiseşti că — uneori — te cuprinde brusc spaima, fără motiv?

TOBIAS *(destul de surprins)*: Spaima? Nu cred aşa ceva.

CLAIRE: Fie. Vrei să ştii ce s-a întîmplat ultima dată cînd am fost la clubul acela luxos al foştilor aloolici şi de ce nu m-am mai dus de atunci pe acolo? Vrei să-ţi spun de ce *nu* am nimic comun cu oamenii ăia?

TOBIAS *(fără să manifeste prea mult entuziasm)*: Sigur că da.

CLAIRE *(rîde pe înfundate)*: Sărmanul Tobias! « Sigur că da ». Vrei să-mi aprinzi, te rog, o ţigară? *(Tobias şovăie o clipă, apoi aprinde o ţigară)* Acum nu-mi mai trebuie nimci *(Tobias îi dă ţigara aprinsă; Claire continuă să stea întinsă pe parchet)*. Tot ce-mi trebuie e o ţigară bună, un pahar şi o scîndură pe care să mă întind. Mulţumesc.

TOBIAS *(foarte aproape de ea)*: Te simţi bine?

CLAIRE *(cu ţigara într-o mînă şi cu paharul într-alta, ridică braţele: e ca un fel de invitaţie. Tobias o priveşte o clipă, apoi se dă cîţiva paşi mai încolo)*: Excelent. Îţi aminteşti de primăvara cînd m-am mutat la voi, cînd eram cu *adevărat* bolnavă, cînd beam pînă nu mai puteam? Cîte aţi mai tras atunci din pricina mea. Tu şi Agnes m-aţi instalat într-un apartament lîngă gară, iar Agnes în *marea* ei bunătate venea din cînd în cînd să mă vadă. *(Tobias oftează din greu)*. Iartă-mă.

TOBIAS *(pe un ton rugător)*: Cînd ... o să dăm uitării ... toate astea.

CLAIRE: Cînd vom recunoaşte că viaţa ne-a înfrînt. Cînd totul va aparţine trecutului şi vom deveni mai îngăduitori. Cînd Agnes va fi pe patul morţii.

TOBIAS: Ştii că Agnes are o ... stăpînire de sine nemaipomenită? N-am văzut-o plîngînd de ... nu mai ştiu cînd ... chiar în momentele cele mai grele ...

CLAIRE: Să-mi atragi atenţia cînd se întoarce. Am să mă prefac cherchelită. Închipuie-ţi, dragul meu Tobias, că te simţi foarte rău ca atunci cînd aveai crizele alea de stomac. Închipuie-ţi în plus că măruntaiele ţi-au putrezit, că ochii

te dor, că ești pe jumătate surd și capul ți se învîrtește, că ai o nevralgie teribilă, că abia te poți mișca și că ești bîntuit de ură. Că măruntaiele tale în putrefacție te fac să urăști toată lumea... pe tine și pe *toți* ceilalți... te macină ura și — o, Doamne! — cîtă nevoie ai de dragoste, dra-gos-te — adică de puțină înțelegere, de puțină căldură — dar cînd colo te macină ura și îți dai seama cu o nepăsare aproape amuzată că pe zi ce trece devii tot mai mult un simplu animal. Îți arăți colții și, ca o fiară te năpustești să-ți astîmperi foamea. Devii un fel de maniac, îți ascunzi lucrurile așa cum fac dulăii cu oasele și nu mai știi unde le-ai pus, uiți să te speli și preferi să te spele alții și cîteodată îți murdărești așternutul și zaci așa acolo în nesimțire; n-ai măcar atîta putere să te dai jos... închipuie-ți toate astea. Nu-i așa că te cuprinde scîrba?

TOBIAS: Nu știu unde vrei să ajungi...

CLAIRE: Bine, da' vrei să știi ce înseamnă să fii alcoolic, nu-i așa?

TOBIAS *(cu tristețe)*: Firește.

CLAIRE: Atunci închipuieți toate lucrurile astea. Și închipuie-ți că prietenul tău, cu care-ți pierzi vremea prin cîrciumi, te îndeamnă spre societatea anonimă a foștilor alcoolici. Și intri acolo, la clubul bețivanilor și te așezi și privești pe cei care s-au mai pus pe picioare — nu s-au lecuit definitiv, pentru că alcoolicul alcoolic rămîne pînă la moarte; și trebuie să ții minte mereu treaba asta, altfel s-a zis cu tine cînd treci pe lîngă o cîrciumă. Stai și privești cum se ridică în picioare și începe fiecare să-și depene pe rînd povestea.

TOBIAS *(trist, melancolic)*: Cînd începi să te rostogolești... s-ar putea să găsești ceva de care să te agăți și să te menții o clipă... dar niciodată... niciodată n-ai să revii de unde ai plecat. Tot mai jos, și mai jos.

CLAIRE *(adresîndu-i-se cu blîndețe, ca unui copil)*: Asta-i viața, baby.

TOBIAS: Mare proastă ești.

CLAIRE: Oi fi proastă, dar alcoolică nu sînt. Nu sînt și n-am fost niciodată.

TOBIAS *(clătinînd din cap)*: Cîte speranțe... cîte prilejuri pierdute.

CLAIRE: Era mult mai simplu să fi fost... alcoolică. *(În timp ce își rostește replica se ridică în picioare și arată cum s-a întîmplat)*. Într-o seară, nu știu cînd, n-are importanță, băusem un Martini — așa de încercare — și pe urmă, femeie cu voință cum mă știi, am mai băut încă două, așa că s-au făcut trei și simțeam că devin... mai îndrăzneață, mai puternică, că încep să nu-mi mai pese de nimic, că sînt alt om, că nu mai simt nevoia să-mi arăt colții. Așa că, străduindu-mă să mă țin cît mai bine pe picioare, m-am îndreptat țintă către capătul sălii și i-am înfruntat cu privirea pe cei din tagma cărora făceam și eu parte. I-am măsurat cu atenție pe toți — cum se străduiau, fără succes, să reziste ispitei, cum se simțeau copleșiți de vină și cum încercau iarăși să se împotrivească, dar degeaba... și am simțit o clipă cum mă cuprinde mila și dezgustul. Aproape că mi-au dat lacrimile dar m-am abținut — așa cum se abține scumpa mea soră, ah Dumnezeule — și m-am pomenit spunînd cu o voce pițigăiată, care parcă nu era a mea: « Sînt alcoolică ». *(Cu o voce pițigăiată)*. « Mă numesc Claire și sînt alcoolică ». *(Adresîndu-se direct lui Tobias)*: Încearcă să spui și tu.

TOBIAS *(cu gîndul aiurea, dar fără să-și schimonosească vocea)*: Mă numesc... mă numesc Claire și sînt alcoolică.

CLAIRE: « Mă numesc Claire și sînt... alcoolică ». Și pe urmă trebuia să spun, după tipic, în ce hal am ajuns, că nu mai pot, că m-am săturat, să le povestesc cum m-am apucat să beau și cît aș dori să mă las de băutură și să-i rog să mă ajute ca să mă pot singură ajuta... Dar n-am mai putut să scot o

vorbă, am stat așa ca o momîie cîteva secunde și apoi am făcut o reverență; am făcut o reverență cum face o fetiță bine crescută, și cu pași mărunți de fetiță m-am întors la locul meu.

TOBIAS *(după o pauză, puțin stînjenit)*: Au rîs de tine?

CLAIRE: Da, un necredincios nu prea e privit cu simpatie în sfînta sfintelor, cel mult cu oarecare condescendență. A, firește, să nu mă înțelegi greșit, ca număr de circ le-a plăcut. Una din doamne a fost chiar drăguță cu mine. S-a apropiat, ceva mai tîrziu, de locul unde stăteam și mi-a spus: « Ai făcut primul pas, draga mea ».

TOBIAS *(optimist)*: Drăguț din partea ei.

CLAIRE *(amuzată)*: Numai că n-a precizat încotro am făcut acest pas. Spre rațiune, spre nebunie, spre revelație, spre autoînșelare . . .

TOBIAS *(nu prea convins)*: Da' uneori știi . . . o schimbare . . . chiar dacă . . .

CLAIRE *(răspunde înveselită)*: Ești formidabil . . . Tobias . . . Totdeauna găsești cuvîntul potrivit. Trebuie însă să-ți spun că la început m-am lăsat furată: aplauzele, faptul că mă simțeam pe scenă . . . în fine; am fost mai sîrguincioasă ca un școlar, o dată n-am lipsit. O dată.

TOBIAS: Dar pe urmă ai încetat să te mai duci.

CLAIRE: Da, cînd am descoperit . . . *(intră Agnes fără ca Tobias sau Claire să observe)* . . . cu încetul, pentru că la vîrsta mea pricep mai greu . . . că nu sînt, că nu am fost niciodată . . . alcoolică. Cînd am descoperit că nu aveam nimic comun cu oamenii aceia. Că ei erau alcoolici, pe cînd eu nu. Mie îmi plăcea doar să beau și atîta tot. Ei nu se puteau abține, pe cînd eu puteam dar nu voiam. Ei erau bolnavi, pe cînd eu . . . la mine era doar o . . . slăbiciune.

AGNES: Am vorbit la telefon cu Iulia.

TOBIAS: Da? Ce face?

AGNES *(apropiindu-se de Claire)*: Hm, da' paharul ăsta nu e de loc potrivit pentru limonadă. Tobias, văd că nu ești cu totul lipsit de simțul umorului.

TOBIAS: Agnes, te rog.

CLAIRE: Pe naiba, simțul umorului!

AGNES *(renunțînd să mai fie subtilă)*: Nu, nu poate să fie coniac. Tobias e doar un om în toată firea și știe foarte bine că nu trebuie să . . .

CLAIRE *(cu o voce răgușită, gesticulînd cu paharul)*: În cinstea ta, scumpa mea surioară, ridic acest pahar cu coniac, e strașnic, zău așa, nu știu cîți ani o fi avînd. Nu, nu în sănătatea ta. Nu! Îl ridic pentru ca să te rabde pămîntul mai departe.

AGNES *(cu un zîmbet forțat, făcîndu-se că nu o bagă în seamă pe Claire)*: Ai merita dragul meu Tobias să dispar, să-mi iau cîmpii. N-ai mai avea nici un suflet de femeie lîngă tine . . . doar pe Claire și Iulia . . . nici o prezență omenească. Ai merita, zău așa.

CLAIRE *(foarte ironică)*: Dar nu sînt alcoolică, iubito!

TOBIAS: Știi, are voie să bea . . . cîte puțin.

AGNES *(izbucnește de data aceasta pătimaș, în ciuda tuturor eforturilor de a se stăpîni)*: NU ÎNGĂDUI! NU PERMIT AȘA CEVA! *(Pe un ton mai scăzut, cu buzele strînse)*. Nu-mi pasă dacă ți-ai umple baia cu băutură, dacă te-ai îneca în ea. Unde ar fi norocul ăla. Mi-aș căpăta și eu liniștea dacă aș ști că ești în stare să faci și tu o dată ceva pînă la capăt. Dacă vrei să te omori . . . n-ai decît. Poftim!

TOBIAS: Agnes, te rog.

AGNES: Nimic nu mă scîrbește mai mult pe lumea asta decît egoismul. Mi-e scîrbă de cei care-și tot doresc moartea . . . și o lungesc așa toată viața.

CLAIRE *(pe un ton nepăsător, prin care răzbate ura și disprețul)*: După cum vezi soției tale îi plac numai lucrurile duse pînă la capăt... nu se mulțumește cu jumătăți de măsură; cu oameni de soiul ăsta e foarte greu să te înțelegi.

TOBIAS *(către Agnes pe un ton rugător)*: Claire nu e alcoolică... așa zice; are voie să bea puțin.

CLAIRE *(ca un copil, fără să-și pițigăiască glasul)*: Nu sînt alcoolică!

AGNES: Foarte nostim. O să fim acum cu toții mai liniștiți. Așadar nu-i vorba decît de o slăbiciune. Îți verși și mațele din tine. Te podidește din senin plînsul. Nu mai știi pe ce lume te afli. Lași mucuri de țigară pe toate mesele. Primim telefoane de prin localuri să venim să te luăm acasă... toate astea nu sînt decît dovezi de slăbiciune. *(Calmă dar pe un ton destul de caustic)*. Dacă nu ești alcoolică, n-ai nici o justificare, nimeni și nimic nu te poate ierta.

CLAIRE *(același joc)*: Crezi că pînă acum a fost altfel, scumpo?

AGNES *(fără să privească pe nici unul din ei)*: Cine nu e în stare să pună picătură în gură fără să se ducă să se dea în spectacol, e alcoolic. Asta e.

CLAIRE: Și cine mă rog susține asta?

AGNES: Eu!

CLAIRE *(pe un ton litanic)*: Așadar, dacă ne este scris să ne ducem zilele aici din mila lui Tobias, atunci trebuie să ne supunem voinței soației sale. Dacă ne-ar fi întrebat cineva atunci cînd bietul tata era pe patul de moarte...

AGNES *(pe un ton care nu admite replică)*: E vorba de principii aici. Cine se supune bine, cine nu...

CLAIRE *(cu un zîmbet trist)*: Tu ce spui, Tobias? *(Un moment de tăcere)*. Nimic? *(Tăcerea persistă)*. Așadar astea sînt principiile? N-ai nimic de spus, Tobias? Zarurile au fost așadar aruncate? Hotărîrea e definitivă? Nu se mai poate schimba nimic? *(Pe un ton agreabil)*. Bine. Fie. *(Din nou către Agnes)*. E în regulă, Agnes. Ai cîștigat. Am să fiu alcoolică. *(Cu un zîmbet exagerat de dulce)*. Și ce-ai de gînd să faci în cazul ăsta?

AGNES *(privește țintă spre Claire o clipă, apoi hotărăște să n-o mai bage în seamă. Va ignora replicile lui Claire atîta timp cît nu se va da altă indicație scenică. Tobias se va preta la acest joc, dar fără să se simtă deloc în largul lui)*. Tobias, presupun că n-o să fii prea încîntat, sau în orice caz o să te contrarieze: aflã că Iulia se întoarce din nou acasă.

CLAIRE *(rîde scurt)*: Firește. Se putea să nu se întoarcă?

TOBIAS: Da?

AGNES: L-a părăsit pe Douglas, lucru care de altfel pe mine una nu mă surprinde.

TOBIAS: Bine, dar credeam că e fericită? Nu mi-ai spus niciodată nimic din care să...

AGNES: Dacă Iulia ar fi fost fericită, nu s-ar întoarce acum acasă. N-aș vrea de loc să vină iar aici, martor mi-a cerul. Adică vreau să spun, firește, e oricînd bine venită.

CLAIRE: Tocmai la țanc, la fiecare trei ani... pac!

AGNES *(o clipă închide ochii ca să facă în continuare abstracție de prezența lui Claire)*: ... doar e casa ei, sîntem amîndoi părinții ei, avem obligații față de ea. Știi, Tobias, am ajuns la o vîrstă cînd aș dori să fim singuri, doar tu și eu, fără... paraziți, fără nimeni.

CLAIRE *(pe un ton vesel, dar ferm)*: Ei bine, eu una nu plec.

AGNES: .... Dar dacă ea a terminat cu Douglas — și nu vreau să spun că vina e neapărat a lui — atunci locul ei e aci, așa cum locul altora *nu* e aici.

CLAIRE: Unu, doi, trei, patru, s-au dus toți de-a berbeleacu.

TOBIAS: Aş vrea să stau de vorbă cu Douglas.
AGNES *(ca şi cum din partea ei s-ar aştepta alt răspuns)*: Aş vrea s-o văd şi p-asta! Dacă ai fi stat de vorbă cu Tom, sau cu Charlie! Da, chiar cu Charlie, sau cu... cu ...
CLAIRE: Cu Phil?
AGNES *(făcîndu-se că n-o ia în seamă)*: ... Cu Phil, poate că ar fi ieşit ceva. Dacă te-ai hotărît în fine să pui piciorul în prag, acum cînd, după părerea mea, e prea tîrziu ...
CLAIRE: Cum o întorci tot prost iese.
AGNES: ... Cel puţin Iulia o să vadă că lui taică-su îi pasă cît de cît de ea; chiar dacă nu ajută la nimic, ar fi totuşi o consolare pentru ea.
TOBIAS: Da, am să stau ... am să stau de vorbă cu Douglas.
CLAIRE: De ce nu-l inviţi *aici*? Şi dacă-i p-aşa, de ce nu-i inviţi şi pe ceilalţi?
AGNES *(cu oarecare reproş în glas)*: Ai putea să stai de vorbă şi cu Iulia. Nu prea ai obiceiul ăsta.
TOBIAS: Da, aşa am să fac.
CLAIRE *(îngînă în bătaie de joc, un cîntecel)*:

Philip era cartofor;
Tommy niţeluş craidon
Charlie era depravat,
Iară Douglas un ...

AGNES *(întorcîndu-se spre Claire)*: Încetează, auzi? Încetează o dată!
CLAIRE: Aha! Aha, care va să zică mai sînt şi eu pe aici. Care va să zică mai exist, n-am murit!
AGNES: N-ar fi mai bine, dragă Claire, acum cînd Iulia se întoarce acasă, să mai ieşi puţin prin lume, să-ţi iei şi tu o vacanţă, să dai o raită pe la distileriile de whisky de acolo? Sau de ce nu te încui în camera ta, sau mai bine de ce nu-ţi găseşti un bar cu o garsonieră anexă ...
CLAIRE: Agnes, de ce nu te ia o dată dracu? *(Agnes şi Claire se înfruntă nemişcate, din priviri)*
TOBIAS *(fără să se ridice din fotoliu, vorbeşte mai mult pentru sine)*: Dacă aş şti că nu e inutil, dacă i-aş vedea vreun rost ... aş putea să încerc. Dacă aş şti că pot să-i ajung pînă-n adîncul sufletului ei şi să-i spun: «Iulia ...» Şi pe urmă ce i-aş mai spune? «Iulia ...» şi atîta tot.
AGNES *(încetînd s-o mai înfrunte cu privirea pe Claire)*: Cînd nu iubeşti pe cineva ... cînd n-ai ştiut niciodată ce-i iubirea.
TOBIAS *(o corectează cu blîndeţe)*: Nu, dragostea nu se exprimă prin vorbe.
AGNES *(mai mult curioasă)*: Şi chiar ai vrea să mă vezi moartă, Claire?
CLAIRE: De dorit o doresc. Dacă aş vrea să fie aşa, nu ştiu; probabil că da, deşi s-ar putea ca pe urmă să-mi pară rău.
AGNES: Nu-ţi spuneam eu Tobias, fereşte-mă doamne de veninul şarpelui şi de sora cu ...
TOBIAS *(aducîndu-şi aminte de ceva)*: Am avut o dată o pisică.
AGNES: Ce spui?
TOBIAS: Am avut o dată o pisică ... cam cu un an sau doi înainte de te-am cunoscut. Era foarte bătrînă; să fi tot avut vreo 15 ani sau mai mult. O aveam de cînd eram puşti. O pisicuţă obişnuită, de pripas. Cred că nu prea-l avea pe oameni la stomac. Cînd intra cineva, se scula de unde era şi pe-aci ţi-e drumul. De mine se simţea însă oarecum legată; sau mai bine zis, cînd eram singuri vedeam că e mulţumită; venea şi mi se aşeza în braţe. Nu ştiu dacă era fericită, dar mulţumită era.

AGNES: Da.

TOBIAS: Şi pe urmă nu ştiu cum s-a *întîmplat*. Într-o bună zi. El bine, într-o bună zi, mi-am dat seama că nu-i mai sînt pe plac. Adică, nu . . . nu. Într-o bună zi mi-am dat seama că încetase probabil de cîtăva vreme să se mai simtă legată de mine. Într-o seară eram singur acasă şi deodată i-am simţit lipsa. Nu era vorba de faptul că nu se afla în cameră, ci de altceva. Nu se mai ţinea după mine, nu mă mai privea cum mă bărbieresc . . . De cînd? Nu puteam să-mi dau seama. Nu dispăruse; adică, într-un fel da, dar vreau să spun că nu fugise de acasă. Ştiam că e pe undeva, prin preajmă. Mi-am adus aminte că din cînd în cînd o zărisem — sub un scaun, furişîndu-se afară . . . dar abia atunci cînd mi-am dat seama că se petrecuse ceva cu ea am fos tîn stare să înţeleg ce semnificaţie aveau toate astea. Pur şi simplu încetase să se mai simtă legată de mine.

CLAIRE: Ce te miri, îmbătrînise.

TOBIAS: Nu despre asta era vorba. Pur şi simplu nu se mai simţea legată de mine. Atunci am încercat cu sila s-o atrag din nou.

AGNES: Ce vrei să spui?

TOBIAS: Închideam uşa camerei; o luam în braţe şi o aşezam în braţe; ea nu vroia să stea dar o ţineam cu sila. Dar n-a mers: cînd n-avea încotro se resemna, dar la primul prilej sărea jos şi dădea să iasă.

CLAIRE: Poate că era bolnavă.

TOBIAS: Nu, nu era! Am dus-o la veterinar. Pur şi simplu nu mă mai înghiţea. Într-o seară — acum eram perfect dumirit despre ce e vorba — o luasem pentru a nu ştiu cîta oară în braţe şi nu voia să se uite la mine, nici să toarcă şi mi-am dat seama . . . mi-am dat seama că abia aştepta să sară jos. Şi atunci am strigat: « De ce nu mă mai înghiţi, lua-te-ar naiba să te ia? Doar nu ţi-am făcut nimic, blestemato! » Şi am zgîlţîit-o, am apucat-o cu amîndouă mîinile şi am zgîlţîit-o . . . şi atunci ea m-a muşcat; rău de tot; m-a scuipat şi m-a muşcat. Atunci am pocnit-o. I-am tras una peste cap de-a văzut stele verzi. O . . . cît o uram!

AGNES: Ai lovit-o rău?

TOBIAS: Da; adică nu prea rău . . . Cred că a păţit ceva la ureche; vreo două zile tot scutura capul. Şi toate astea . . . aşa, fără nici un motiv. Ne cunoşteam de atîta vreme, ne împăcasem bine şi . . . nu exista nici un motiv. Şi din cauza asta o uram. O uram bănuiesc, pentru că prezenţa ei era ca o învinuire mută că . . . nu mi-am făcut datoria. Dar nu mă purtasem rău cu ea în mod intenţionat; dacă dădusem dovadă de nepăsare, aşa era felul meu . . . simţeam că mă cuprinde ura. Ura că . . . cineva îşi arogă dreptul să mă judece. Mă simţeam ca şi cum eram trădat de un prieten.

CLAIRE: Şi ce-ai făcut atunci?

TOBIAS: Trăise sub acoperişul meu atîta vreme; făcusem pentru ea totul. Şi . . . şi dacă cumva nu izbutisem . . . nu era vina mea. Şi acum mă trezeam cu o imputare mută.

CLAIRE: Da; şi atunci ce-ai făcut?

TOBIAS *(sfidător şi în acelaşi timp plin de dezgust faţă de sine)*: Am ucis-o.

AGNES *(corectîndu-l cu blîndeţe)*: Nu. Ai suprimat-o ca s-o scapi de chinuri. Era prea bătrînă. Trebuia s-o scapi de chinuri.

TOBIAS *(corectînd-o la rîndul lui)*: Am ucis-o. Am dus-o la veterinar şi . . . şi a pus-o pe masă şi i-a făcut o injecţie şi. . . *(Mai tare)*. . . şi i-a făcut o injecţie şi a ucis-o! Eu am omorît-o.

AGNES *(după o clipă de tăcere)*: Ce-ai fi putut face altceva? Nu mai era nimic de făcut; între voi . . . nu mai era posibilă nici o apropiere.

TOBIAS: Aş fi putut să mai încerc. Aş fi putut continua ca şi pînă atunci; în definitiv pisicile nu trăiesc prea mult. Aş fi putut să-mi torn cenuşe în cap. Aş fi putut face penitenţă. Pentru ce? Dumnezeu ştie.

CLAIRE: Ai făcut probabil lucrul cel mai bun. N-aveai încotro. Ai ales calea cea mai puţin . . . neplăcută.

TOBIAS: Crezi asta? *(Nici unul nu mai scoate o vorbă)*

AGNES *(uitîndu-se pe fereastră)*: Parcă a trecut un automobil.

TOBIAS: Dacă nu iubeşti pe cineva . . . cînd n-ai ştiut niciodată ce-i iubirea . . .

CLAIRE *(izbucneşte brusc în rîs)*: Încetează o dată! Nu «dragostea» e problema. Tu o iubeşti pe Agnes, Agnes o iubeşte pe Iulia, Iulia mă iubeşte pe mine, eu la rîndul meu te iubesc pe tine, Tobias. Toţi ne iubim unul pe altul; chiar aşa. Ne iubim toţi unii pe alţii.

TOBIAS: Crezi?

CLAIRE *(sarcastic)*: Da; chiar dacă, scormonind pînă la fund, dai de altceva. Mila faţă de tine însuţi şi dorinţa de a acapara totul. Ce altceva poate fi asta decît iubire?

TOBIAS: Nu greşeşti? Poate nu dragostea, ci păcatul e termenul potrivit.

CLAIRE *(rîde)*: Tot ce se poate: dragostea şi păcatul merg mînă în mînă. *(Se aud bătăi în uşă; Agnes se duce să vadă cine e)*.

AGNES: Edna? Harry? Ce surpriză! Tobias, au venit Harry şi Edna. Poftiţi, poftiţi. Dar de ce nu vă scoateţi . . . *(Intră Harry şi Edna. Pentru nişte prieteni atît de apropiaţi par cam stînjeniţi, nu prea se simt în largul lor)*.

TOBIAS: Edna!

EDNA: Hello, Tobias.

HARRY *(îşi freacă mîinile, încearcă să pară vesel)*: Ei, ce se mai aude?

TOBIAS: Harry!

CLAIRE *(manifestînd o surpriză exagerată)*: Edna! *(Încercînd să-l imite pe Harry, îngroşîndu-şi vocea)*: Hello, Harry?

EDNA: Hello, draga mea. *(Cu oarecare timiditate)* Hello, Agnes.

HARRY *(puţin distrant)*: 'Nă seara . . . Claire.

AGNES *(vorbeşte iute, tocmai în momentul cînd se lasă o clipă de tăcere)*: De ce nu staţi jos? Tocmai luam un păhărel . . . *(Ridicînd prea mult vocea)*. Aţi fost . . . undeva? La club?

HARRY *(ca şi cum n-a auzit întrebarea lui Agnes)*: E plăcut aici la voi.

AGNES: Aţi fost la club?

CLAIRE *(pe un ton exagerat, dar nu lipsit de căldură)*: Ce mai face bunul nostru prieten Harry?

HARRY *(lăsîndu-se cuprins de autocompătimire)*: Binişor, Claire, nu chiar cum aş vrea eu, dar . . .

EDNA: Harry are iar de furcă cu respiraţia.

HARRY *(fără să intre în amănunt)*: Sînt momente cînd simt că mă sufoc.

TOBIAS *(amestecîndu-se şi el în conversaţie)*: Asta se întîmplă la tenis, cînd oboseşti.

EDNA *(încearcă să-şi reamintească ceva)*: Parcă e ceva schimbat în cameră, Agnes?

AGNES *(priveşte în jur puţin neliniştită, apoi cu uşurare)*: O, am scos draperiile de vară.

EDNA: Exact, fireşte.

AGNES *(insistînd, cu un zîmbet puţin forţat)*: Aţi fost la club?

HARRY *(adresîndu-se lui Tobias)*: Tocmai discutam cu Edna că n-ar strica să ne legăm cărţile în piele.

TOBIAS: Da, zău? *(O clipă de tăcere).*

CLAIRE: Nu ştiu, poate că nu mai aud eu bine din cauza băuturii — dar întrebarea suna: « Aţi fost la club? »

AGNES *(cu nervozitate, încercînd să se scuze)*: Mă întrebam şi eu aşa!

HARRY *(şovăind)*: Păi . . . nu . . . nu . . .

EDNA *(ezitînd şi ea)*: Nu, Agnes . . . n-am fost.

AGNES: Mă întrebam pentru că am crezut că aţi trecut pe la noi în drum spre casă.

HARRY: . . . Nu . . . nu . . .

AGNES: . . . Sau poate v-am invitat la noi şi zăpăcită cum sînt am uitat.

HARRY: Nu, pur şi simplu . . . stăteam acasă.

EDNA *(oarecum mişcată)*: Agnes . . .

HARRY *(privindu-şi mîinile)*: Pur şi simplu . . . stăteam acasă.

AGNES *(cu veselie, dar neştiind ce să spună)*: Ca să vezi.

TOBIAS: V-am invitat, nu v-am invitat, ce importanţă are? Îmi pare bine că aţi venit.

HARRY *(cu uşurare)*: Mă bucur că te văd, Tobias!

EDNA *(toată numai un zîmbet)*: Ce face Iulia?!

CLAIRE: Mai bine nu puneai o asemenea întrebare. *(Ridică paharul)* Mai îmi dai puţin coniac, Tobias?

AGNES *(o fulgeră cu privirea pe Claire, apoi adresîndu-se Ednei)*: Cred că . . . se întoarce acasă.

EDNA *(cu mîhnire)*: Cum? . . . vrei să spui că iarăşi . . . ?

TOBIAS *(luînd paharul lui Claire, pe un ton de prefăcută veselie)*: Cred că măritişul nu e de ea şi gata.

EDNA: Vai, Agnes, nu m-am aşteptat la asta.

HARRY *(mai mult stînjenit decît întristat)*: Tţţţ, ce păcat. *(Tăcere).*

CLAIRE: De ce aţi venit?

AGNES: Claire! Te rog! *(Pe un ton liniştitor).* Ne pare bine că aţi venit; ne pare bine că ne-aţi făcut o surpriză.

TOBIAS *(adaugă şi el repede)*: Da! *(Harry şi Edna schimbă priviri între ei).*

HARRY *(cu multă tristeţe şi pe un ton nefiresc)*: Stăteam acasă . . . pur şi simplu stăteam acasă.

EDNA: Întocmai . . .

AGNES *(cu dojană în voce)*: Ne bucură că aţi venit.

CLAIRE *(privind printre gene)*: Ce s-a întîmplat, Harry?

AGNES *(pe un ton aspru)*: Claire! Te rog!

TOBIAS *(tresare, apoi clatină capul a dojană)*: Claire . . .

EDNA *(liniştindu-l)*: E în regulă, Tobias.

AGNES: Nu văd de ce trebuie să pui întrebări cuiva care vine într-o vizită priete . . .

CLAIRE *(triumfătoare)*: Lasă-l să vorbească, surioară.

EDNA: Ei, Harry?

HARRY: Tocmai stăteam acasă şi . . .

TOBIAS: Vrei să bei ceva, Harry?

HARRY *(dă din cap în semn de refuz)* . . . ne bătea gîndul să mergem la club, dar . . . ştiţi cîtă lume e acolo vineri seara, înainte de week-end . . .

EDNA *(îi vine în ajutor cu o voce timidă)*: Ştiţi, s-a organizat o partidă de canasta şi pe deasupra se fac pregătiri pentru serata dansantă de mîine.

HARRY: .... Aşa, că am renunţat, eram şi... obosit, aşa că am renunţat.
EDNA: Harry a fost obosit toată săptămîna.
HARRY: ... Aşa că am mîncat acasă şi ne-am gîndit să...
EDNA: ... Ne odihnim.
AGNES: Înţeleg.
CLAIRE: Ssst.
AGNES *(enervată)*: Ia nu mai sîsîi atîta, ştii?
HARRY: Pot să continui? *(Aşteaptă o clipă).*
TOBIAS *(cu blîndeţe)*: Continuă, Harry.
HARRY: Cum v-am spus, stăteam aşa şi Edna îşi vedea de chestia aia, cum îi spune, goblenul ei...
EDNA *(cu tristeţe, găsindu-şi greu cuvintele)*: ... ştiţi, lucrul meu de mînă...
HARRY: ... iar eu repetam la franceză; cu accentul nu prea merge, da' la cuvinte mă descurc. *(O clipă de tăcere.)*
CLAIRE *(încetişor)*: Şi apoi?
HARRY *(îşi îndreaptă privirea spre ea, ca prin vis, ca şi cum n-ar şti unde se află)*: Hmm.
CLAIRE *(cu blîndeţe)*: Şi apoi?
HARRY *(aruncînd o privire spre Edna)*: Şi... nu ştiu prea bine ce s-a întîmplat apoi; eram... eram... adică... peste tot linişte şi eram singuri numai noi... *(Edna începe să plîngă încetişor; Agnes se face că nu observă; ceilalţi nu remarcă nimic)*... si apoi... nu s-a îmtîmplat nimic, numai că... *(Edna plînge mai tare)*... nu s-a întîmplat nimic, numai că...
EDNA *(plînge tare, fără să mai încerce să se stăpînească)*: Am simţit că... ne cuprinde spaima. *(Plînge în hohote; nimeni nu face un gest).*
HARRY *(confuz, vorbeşte încetişor, neputîndu-se nici acum dumiri ce s-a întîmplat)*: Ne-a cuprins spaima.
EDNA *(printre hohote)*: Ne-a învăluit spaima.
HARRY: Nu s-a întîmplat nimic... numai că ne-a cuprins o panică teribilă. *(Agnes încearcă s-o liniştească pe Edna, care hohoteşte cu disperare. Claire se lungeşte iar, încetişor, pe parchet.)*
EDNA: Ne-a cuprins... groaza.
HARRY: Panica. *(O clipă de tăcere; Agnes încearcă s-o liniştească pe Edna. Harry stă ca înlemnit. Cu inocenţă, aproape ca un copil.)* Aveam senzaţia că ne-am rătăcit; parcă eram din nou copii şi ne-am fi rătăcit în întuneric. Nu se petrecuse... absolut... nimic... care să ne... înspăimînte — dar...
EDNA *(printre lacrimi; uşor isterică)*: Am simţit că ne cuprinde spaima... Şi nu se petrecuse nimic. *(O clipă de tăcere.)*
HARRY *(pe un ton degajat, dar cu o urmă de sfidare)*: Am simţit că nu mai puteam să stăm acolo, aşa că am venit la voi. Sînteţi doar prietenii noştri cei mai buni.
EDNA *(plînge liniştită acum)*: Cei mai buni pe lumea asta.
AGNES *(încercînd s-o liniştească, luînd-o de umeri)*: Gata, Edna, gata.
HARRY *(ca un fel de scuză)*: N-avem unde să ne ducem în altă parte, aşa că am venit la voi.
AGNES *(răsuflă adînc, pentru a se stăpîni)*: Da, da... aţi făcut bine... fireşte.
TOBIAS: Absolut.
EDNA: M-aş duce să mă culc acum. Se poate?
AGNES *(o clipă de tăcere; apoi, neînţelegînd prea bine)*: Să te culci?
HARRY: Nu ne mai putem întoarce acolo.
EDNA: Se poate?

AGNES *(pe un ton distrat)*: Să te culci?
EDNA: Sînt aşa de . . . obosită.
HARRY: Voi sînteţi singurii noştri prieteni, cei mai buni prieteni. Nu-i aşa Tobias?
TOBIAS *(puţin perplex, răspunde mecanic)*: Sigur că da, Harry.
EDNA *(se ridică în picioare, face cîţiva paşi)*: Se poate? *(Începe iar să plîngă).*
AGNES *(o mulţime de gînduri i se învolburează în cap, lucru care i se citeşte pe faţă)*: Fi . . . fireşte că da. Odaia . . . Iuliei . . . e liberă şi . . . *(O ia pe după umeri pe Edna)*. Vino cu mine, draga mea. *(Se îndreaptă spre uşă; se întoarce spre Tobias; o întrebare mută care rămîne fără răspuns). Tobias, ce stai?*
HARRY *(se ridică, dă s-o urmeze pe Edna, ca un automat)*: Edna, te duci să . . .
TOBIAS *(confuz)*: Nu te duci şi tu, Harry?
HARRY *(dînd din cap)*: N-aveam unde să ne ducem în altă parte. *(Iese după Agnes şi Edna. Claire se ridică, îl urmăreşte din ochi pe Tobias, care nemişcat, priveşte în jos; o clipă de tăcere).*
CLAIRE *(rîde încet, trist)*: Tocmai mă întrebam cînd o să înceapă. Cînd o să pornească iureşul?
TOBIAS *(îşi dă seama de ce vrea să spună Claire abia după o clipă)*: Iureşul? *(Mai tare)* Iureşul? *(Pauză)* Care iureş?
CLAIRE *(îl salută cu paharul)*: Nu ştii încă? *(Chicoteşte pe înfundate)* Ai să afli, nici o grijă.

ACTUL II

SCENA I-a

Acelaşi decor; în seara următoare, înainte de cină. Iulia şi Agnes sînt singure. Agnes e aşezată într-un fotoliu. Iulia — în picioare, eventual măsurînd camera încoace şi încolo.

IULIA *(pe un ton prea ridicat, în care se ghiceşte enervarea şi autocompătimirea)*: Crezi că mie îmi place? Crezi aşa ceva?
AGNES *(fără menajamente)*: Iulia ! Te rog !
IULIA: Crezi asta? Crezi că-mi face plăcere?
AGNES: Iulia !
IULIA: Crezi că-mi place să fac pe . . . martira? Crezi aşa ceva?
AGNES: Ce-ar fi să taci o dată?
IULIA: De ce nu răspunzi?
AGNES: Nu-ţi dai seama că nu sîntem singure? Casa e plină de lume.
IULIA: Exact ! Tocmai asta voiam să spun şi eu ! Viu acasă şi ce să vezi: Harry şi Edna se lăfăiesc în camera mea. N-am unde să-mi pun lucrurile . . .
AGNES *(conciliatoare)*: O să-i instalăm în camera lui Tobias, iar el o să doarmă la mine . . .
IULIA *(bombănind)*: Aşa mai merge.
AGNES: Ia repetă te rog ce-ai spus, domnişoară.
IULIA: Am spus că o să fie foarte bine.
AGNES: Nu, n-ai spus asta. Ai spus . . .
IULIA: Da ce caută oamenii ăştia aici? Nu mai au şi ei casă? S-a produs un crah la bursă şi n-am aflat încă? N-oi fi ştiind eu ce se întîmplă pe lume, dar nici chiar aşa . . .
AGNES: Iulia . . . termină.

IULIA *(printre dinți, stăpînindu-și un accent de isterie)*: Ce caută ei aici?
AGNES *(obosită, își reazămă capul de spătarul fotoliului; vorbește calm)*: A intrat... spaima în ei. Nu știai?
IULIA *(fără să-și creadă urechilor)*: Spaima?...
AGNES *(cu aceeași voce calmă)*: Da. Spaima. Acum vrei să încetezi odată?
IULIA *(jignită)*: Da de ce i-a cuprins spaima? Tocmai pe Harry și pe Edna? Spaima?
AGNES: Nu știu... n-am aflat încă.
IULIA: Bine, dar nu i-ai întrebat? Da pentru Dumezeu.....
AGNES *(încercînd să-și păstreze calmul)*: Nu, nu i-am întrebat.
IULIA: Bine, dar ce-au făcut toată ziua. Au stat tot timpul în cameră — camera mea — ! — fără să coboare? S-au încuiat pe dinăuntru?
AGNES: Da.
IULIA: Cum adică?
AGNES: Da, au stat toată ziua în cameră.
IULIA: În camera mea.
AGNES: Da, în camera ta. Acum termină o dată.
IULIA *(dă să continue pe același ton ca și pînă acum; se stăpînește însă și vorbește cu glas foarte suav)*: Bine, dar eu...
AGNES: Ce-ai spus?
IULIA: Îmi pare rău, mamă, că am ridicat tonul.
AGNES: Sînt prea bătrînă și nu mai țin minte cum trebuie să se poarte cu părinții o fată la vîrsta ta, să mă ierte tata și mama, acolo sus unde-or fi. Un lucru știu însă, e mult mai greu să fii mamă.
IULIA *(puțin înțepată)*: Da mi-am cerut scuze.
AGNES *(mai mult pentru a se amuza și în același timp pentru a-și răspunde propriilor ei nedumeriri)*: Nu țin minte dacă am întrebat-o vreodată pe biata mama despre asta. Uneori regret însă că nu sînt bărbat.
IULIA *(clatină din cap; cu multă degajare)*: Nu-i cine știe ce scofală.
AGNES: Ce problemă au ei? Viața lor se desfășoară între doi poli. Banii și moartea. Se zbat din răsputeri s-o scoată la capăt pînă cînd, într-o bună zi, se pomenesc pe neașteptate la capătul vieții. *(Autopersiflîndu-se pe un ton exagerat.)* Dacă ar ști ei ce înseamnă să fii... soție; mamă; iubită; doică; amfitrioană; să trezești ambiții și să le pui stavilă; să spui adevărul și să-l ascunzi...
IULIA *(ca și cum ar trece arcușul pe strunele unei viori nevăzute, fredonează)*: La-la-la-la; la-la.
AGNES *(rîde încetișor)*: A apărut acum o carte nouă, mi se pare. O carte scrisă de unul din cei 30 de milioane de psihiatri care-și practică meseria la noi în America. Și știi ce spune? Că sexele încep să se inverseze sau în orice caz încep să se asemene prea mult. E o carte interesantă, dar nu trebuie să crezi tot ce scrie acolo, pentru că te pune pe gînduri și-ți pierzi liniștea. Dacă e adevărat ce scrie acolo, și mi-e teamă că da, atunci n-ar fi nici o scofală dacă aș fi bărbat... nu crezi?
IULIA *(încuviințează cu seriozitate, deși pe față i se citește ironia; dă din cap)*: Absolut. Nici o scofală.
AGNES *(cu prefăcută agitație)*: O! Deci nici o speranță, să-mi reazem și eu în vreun locșor capul obosit... *(Întinde mîna, cu afecțiune în glas, deși pe un ton puțin teatral)*. Ce mai faci scumpa mea?
IULIA *(nelămurită)*: Poftim?
AGNES *(rămîne cu mîna în continuare întinsă; oarecum contrariată)*: Ce mai faci, scumpa mea?

IULIA *(pe un ton tot mai vehement)*: Ce mai face scumpa ta? Tocmai asta voiam să-ți spun cînd mi-ai închis gura; vezi Doamne, Harry și Edna stau în camera lor și nu trebuie să-i . . .

AGNES: Încetează o dată! *(Tăcere)*.

IULIA *(stăpînindu-se cu greu)*: Am să mai încerc mamă încă o dată, pînă n-apuci să te transformi în bărbat, să-ți spun cum s-au petrecut lucrurile . . .

AGNES: Iar eu am să încerc să te ascult pînă la capăt, dar să mă scuzi dacă vocea o să mi se îngroașe în timp ce tu . . . bați cîmpii . . . să mă scuzi, dacă și eu ca toți bărbații am să-mi pierd răbdarea și am să încep să mă uit la ceas sau să mă joc cu monedele din buzunar . . . *(O zărește pe Iulia îndreptîndu-se spre deschizătura sub formă de arcadă care dă în altă cameră)* . . . Ce înseamnă asta? . . . Unde te duci ? . . .

IULIA *(cu capul în piept, bombănind)*: Să te ia naiba.

TOBIAS *(încercînd să risipească atmosfera)*: Ei, ei, ce se întîmplă aici?

IULIA *(privindu-l drept în ochi, vorbește pe un ton ridicat)*: Vrei să-i spui să tacă odată?

TOBIAS *(ca și cum nu și-ar crede urechilor)*: Ce să-i spun?

AGNES *(îndreptîndu-se și ea spre deschizătura sub formă de arcadă)*: Prin urmare, Iulia, așa stau lucrurile; ai venit din nou acasă și eu, în calitate de tată, pot să mă retrag acum. *(Îl sărută pe Tobias pe obraz)*. Hello, darling! *(Se adresează din nou Iuliei)*. Iată, a sosit maică-ta. N-ai decît să stai de vorbă cu *el*. *(Către Tobias)*: Știi ce-i trebuie fetei tale? S-o consolezi puțin sau să-i dai cîteva după ceafă. Nu știu ce i-ar prinde mai bine.

TOBIAS *(confuz)*: Harry și Edna n-au . . .

AGNES *(în timp ce iese din cameră)*: Nu, n-au coborît încă. *(Iese)*.

TOBIAS *(adresîndu-se din urmă cu voce șovăielnică)*: Am crezut că . . . *(Apoi către Iulia)*. Dar ce s-a întîmplat? Ce-a fost toată chestia asta?

IULIA: Să mă tai dacă știu.

TOBIAS *(preferînd să nu insiste)*: Oh, Oh!

IULIA *(cu voce nesigură)*: Au venit ziarele de seară?

TOBIAS: Da. Vrei să le citești?

IULIA: Ce mai e nou prin lume?

TOBIAS *(luminîndu-se la față)*: Fata mea s-a întors acasă.

IULIA *(refuzînd să-i cînte în strună)*: Și alte bucurii în afară de asta nu mai sînt?

TOBIAS: Îmi pare rău. *(Oftează)*. Nu. Războaie mici, griji berechet, scumpii noștri republicani continuă să fie la fel de mărginiți ca și pînă acum; nu departe de aici a fost descoperită o casă unde se consumau stupefiante . . . și minorii veneau să fumeze marijuana. *(Cu oarecare mirare)*. De cînd mă știu . . . niciodată n-am fumat marijuana.

IULIA: Ți-ar fi plăcut?

TOBIAS: Pe vremea mea nu era la modă.

IULIA: Ce naiba vor Harry și Edna?

TOBIAS *(se scarpină în creștetul capului)*: S-o lăsăm încurcată.

IULIA: Ai încercat să stai de vorbă cu ei? Vreau să spun . . .

TOBIAS *(nu pare stînjenit, dar nici în largul său nu se simte)*: Ei bine, nu. Cînd am plecat eu la club, nu coborîseră încă . . .

IULIA: Și zi așa, te mai ții încă de golf?

TOBIAS *(pe un ton surprinzător de dur)*: Iulia, îți atrag atenția, nu încerca să mă iei peste picior.

IULIA (*încercînd să-şi stăpînească nervii; pe un ton amabil*): Nici eu n-am fumat niciodată marijuana. Nu-i aşa că sînt fată cuminte?

TOBIAS (*cu gîndul aiurea*): Aşa o fi, sau cine ştie, poate nu eşti în pas cu moda.

IULIA (*izbucnind; e o izbucnire de mînie, cu o criză isterică*): Dumnezeule! La ce naiba m-am întors acasă? De ce? Amîndoi sînteţi nişte oameni răi, meschini.

TOBIAS: Încetează! (*Se aşterne o clipă de tăcere. Pe un ton mai blînd, dar ferm*) Sînt momente... cînd se adună prea multe... cînd simţi că se revarsă paharul.

IULIA (*cu nervozitate*): Da, da.

TOBIAS (*fără să se lase abătut de la ceea ce vrea să spună*): Sînt *momente* cînd trebuie să ai de-a face cu Agnes şi cu Tobias şi nu cu mama şi tata, nu-i aşa? *Momente* cînd nu ţi se mai iartă toate poznele. Ce faci acolo, îţi muşti unghiile?

IULIA (*dîrză*): Ei, asta-i. Mi s-a rupt o unghie şi gata.

TOBIAS: Sînt *momente* cînd se adună prea multe. Harry şi Edna stau acolo, în dormitor, naiba ştie de ce. Claire s-a apucat iar de băut, se ia tot timpul la harţă cu Agnes ca două... două...

IULIA (*pe un ton suav*): Ca două surori.

TOBIAS: Ce-ai spus? Blestematul de fisc e pe capul meu pentru nişte declaraţii de impunere şi acum, colac peste pupăză, vii şi tu!

IULIA (*sfidătoare*): Da, şi?

TOBIAS: Ştii prea bine cu nu-i prima oară cînd se întîmplă treaba asta. Nu e prima dată cînd te întorci acasă pentru că ţi-ai ratat iar căsnicia. De patru ori pînă acum ai făcut aşa. Numără şi tu! De patru ori!

IULIA (*furioasă*): Ştiu prea bine de cîte ori mi-am făcut-o eu cu mîna mea.

TOBIAS: De patru ori! Şi acum crezi că poţi iar să te întorci acasă, ca şi cum ai fi o fetişcană de 15 ani, care n-a găsit înţelegere din partea soţului? ! Dar, pentru numele lui Dumnezeu, vino-ţi în fire, ai 36 de ani!

IULIA: Iar tu ai o sută! Pe puţin.

TOBIAS: 36 de ani! Şi de fiecare dată vii aici, tîrîndu-ţi... era să spun mîndria... tîrîndu-ţi după tine zdrenţele căsniciei, aşa cum tîrăsc copiii o păpuşă de cîrpă. Umpli toată casa cu scîncetele tale...

IULIA (*furioasă*): N-am nici un zor să stau aici!

TOBIAS: Aici e locul tău. (*Amîndoi suflă din greu şi pînă la urmă, încep să rîdă stînjeniţi*). Aşa... acum după ce mi-am vărsat tot focul, ca un bătrîn prost ce sînt, asupra singurei mele fiice, am să prepar un cocteil straşnic. Un Martini foarte tare. Vrei şi tu?

IULIA (*cu oarecare melancolie*): Cînd eram foarte mică — mă rog, cînd eram mică: după ce doi ani am suferit amarnic din cauza frăţiorului apărut pe neaşteptate, odihnească-l Domnul în pace — cînd eram mică, mi se părea că eşti un om extraordinar, un sfînt, un înţelept. Tăticul meu drag, totul. Şi pe urmă, cînd au trecut anii şi m-am schimbat, eram acum o adolescentă deşirată, numai piele şi os...

TOBIAS (*lîngă bufet fără să dea prea multă atenţie la ce spune Iulia*): O parte gin şi cinci vermut? Sau ceva mai tare?

IULIA: ... şi pe urmă, cînd au trecut anii, te-ai transformat bietul de tine — într-un nimic, într-un zero. Şi aşa ai rămas — foarte cumsecade, dar lipsit de orice putere, indispensabil, dar neluat aproape de nimeni în seamă... Un venerabil cap de familie, aparent o eminenţă cenuşie, de fapt însă lipsit de orice autoritate.

TOBIAS *(pregătind cocteilul, abia ascultă la ce spune Iulia)*: Mda... mda...
IULIA: Și acum te-ai schimbat din nou, ai devenit un monstru, o catastrofă, plin de răutate, violent. Ce mai încoa-și-ncolo numai ești un sfînt, ești un om. Da, ca de obicei, o parte de gin și cinci vermut, sau cum crezi mai bine.
TOBIAS: Cred că am pus șapte părți vermut.
IULIA: Mă uimești cît de mult te-ai transformat. Sau poate că eu sînt cea care m-am schimbat. Mai ești oare acela pe care îl știam eu? *(Tobias îi dă paharul cu cocteil)*. Mulțumesc.
TOBIAS *(în timp ce amîndoi se așează în cîte un fotoliu)*: I-am promis lui Agnes că am să stau de vorbă cu Douglas... dacă ești de părere că asta o să ajute la ceva. E, dar știi că nu-i deloc rea băutura asta, zău așa!
IULIA: Vrei cu adevărat să stai de vorbă cu Douglas? N-o să ajungi la nici un rezultat. Cu cei care nu-și pot stăpîni patima — cartoforii, detracații, lichelele — poți s-o mai scoți la capăt, sau măcar să te legeni cu iluzia asta.
TOBIAS: .... scursorile pămîntului.
IULIA: ... da, poți să te legeni cu iluzia, pentru că fiecare urmărește ceva, caută să dea lovitura, să-și satisfacă poftele... înțelegi ce vreau să spun?
TOBIAS: Bine, dar tu i-ai ales.
IULIA *(pe un ton dur)*: Eu?
TOBIAS: Păi ce, nu-i așa?
IULIA: Eu l-am ales? După cîte știu eu, doar în Evul mediu fetele luau de bărbat pe cel ales de părinții lor ca să nu se fărămițeze moșia sau pentru mai știu eu care motiv din ăsta: « Nu-i nimic, o să vină și dragostea mai tîrziu », așa spuneau părinții.
TOBIAS *(fără prea mult entuziasm)*: E adevărat, poate i-ai cam fost băgată pe gît lui Charlie.
IULIA: Bietul Charlie.
TOBIAS *(simțind că-i sare muștarul)*: Pentru numele lui Dumnezeu, dacă îi simți așa de mult lipsa...
IULIA: Nu-i simt de loc lipsa. Adică da, îi simt lipsa, dar nu în felul în care crezi tu, ci pentru alt motiv. Dacă fratele meu Teddy ar fi trăit sînt sigură că ar fi semănat cu Charlie.
TOBIAS *(înfrînîndu-și mînia, vorbește cu tristețe)*: Fratele tău n-ar fi fost un detracat.
IULIA *(zîmbește amar)*: Cine spune asta?
TOBIAS *(privind-o cu asprime)*: Eu. *(O clipă de tăcere. Claire își face apariția în deschizătura sub formă de arcadă care face trecerea între cele două odăi)*.
CLAIRE: Miroase, parcă a gin sau mi se pare mie? *(Iulia o vede, se repede spre ea cu brațele deschise. Cele două femei se îmbrățișează)*. Darling.
IULIA: Draga mea Claire.
CLAIRE: Iulia, Iulia!
IULIA *(cu reproș pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios)*: Ei, ei, aș spune că nu mi s-a făcut o primire prea strălucită, tu și tata nu erați aici...
CLAIRE: Ei, haide, haide. *(Către Tobias)*. Miroase a gin, sau mi se pare mie?
TOBIAS *(fără să se scoale din fotoliu)*: Ai ghicit.
CLAIRE *(măsurînd-o cu privirea pe Iulia)*: Vreau să-ți spun că arăți prea rău pentru o femeie care a suferit succesiv patru amputări matrimoniale. Ei, Tobias, nu-mi dai și mie un pahar? *(Către Iulia)*: Și afară de asta, draga mea, cu timpul te obișnuiești, nu-i așa?
IULIA *(cu un zîmbet prefăcut)*: Da, cred că da!
CLAIRE *(văzînd că Tobias nu se scoală din fatoliu)*: Dacă nu-mi dă nimeni de băut, mă servesc eu singură.

TOBIAS *(sculîndu-se în picioare, vorbește cu voce obosită)*: Stai jos, Claire, lasă că-ți dau eu.

CLAIRE: N-aș vrea să te deranjezi pentru mine. *(Povestește)*. Ei știți, azi m-am dus în oraș să-mi cumpăr un costum de baie, d-alea moderne.

IULIA *(chicotind)*: Ei taci !

TOBIAS *(întinzîndu-i lui Claire paharul cu Martini; vorbește puțin amuzat)*: Dar ce nevoie ai de costum de baie în mijlocul lui octombrie?

IULIA: Oh, tată, cum poți să spui așa ceva?

CLAIRE: Numai un bărbat poate să pună o asemenea întrebare. *(Soarbe din cocteil)*: Strașnică băutură !

TOBIAS *(stă în picioare lîngă fotoliul ei. Vorbește cu destulă severitate)*: Ești meșteră la ocolit întrebările. Ce nevoie ai de costumul ăla de baie?

CLAIRE: Ce nevoie ! M-am gîndit... *(Stă o clipă pe gînduri)*.... m-am gîndit c-aș putea să plec undeva.

TOBIAS: Asta i-ar face plăcere lui Agnes.

CLAIRE *(dă din cap)*: Cam puține lucruri pe lumea asta i-ar face plăcere. Eu însă mă gîndeam la altceva. Mă gîndeam că într-o bună zi, Toby o să vină cu un teanc de broșuri de turism, o să-și smulgă cravata de la gît și o să anunțe sus și tare că s-a săturat să mai stea aici, că s-a săturat de viața asta cenușie.... bietul Toby ... și și-a cumpărat o insulă nu departe de coasta Paraguayului.

TOBIAS: Ai uitat că Paraguayul nu are litoral ...

CLAIRE: Mă rog, a cumpărat o insulă undeva departe ... Și că o să ne ducă pe toți acolo și o să ne croim drum prin junglă, și o să ne construim o colibă în care să trăim cu toții. Și totul va fi cum nu se poate mai bine. *(Îl privește pe Tobias, care se uită la băutura din pahar, încrețindu-și fruntea)*.

IULIA *(se pretează și ea la acest joc)*: Ai vrea tată?

TOBIAS *(ridică ochii, le surprinde pe amîndouă privind întrebătoare spre el, încrețește și mai mult fruntea)*: E prea tîrziu, în orice caz, nu se mai poate. *(O clipă de tăcere)*.

CLAIRE *(ca să mai înveselească puțin atmosfera)*: Sau pur și simplu am dorit să-mi cumpăr un costum de baie, d-astea la modă și atîta tot. *(Nimeni nu-i răspunde)*. Ei, ce spuneți? Nimic? Poate că e totuși ceva mai complicat. Claire, biata de ea, n-ar fi în stare să-și găsească un bărbat oricît ar încerca. Și atunci vă închipuiți ce se petrece în sufletul ei cînd o vede pe Iulia întorcîndu-se acasă de pe cîmpul de luptă ...

TOBIAS *(contrazicînd-o blînd)*: Ți-ai putea găsi un bărbat.

CLAIRE *(cu amărăciune)*: Am găsit, mai mulți chiar, dar nici unul nu a fost cu adevărat al meu.

TOBIAS *(către Iulia, foarte detașat)*: Iulia, crezi că mătușa Claire n-ar putea să-și găsească bărbatul de care are nevoie?

IULIA *(pe un ton didactic)*: *Nu-mi place* subiectul.

CLAIRE: .... ce se petrece în sufletul ei cînd o vede pe Iulia întorcîndu-seacasă de pe cîmpul de luptă cu patru decorații în piept ?...

IULIA: Ce-ar fi, Claire să mai bei un pahar și să taci din gură?

CLAIRE *(privește spre paharul gol, dă din umeri)*: În regulă.

IULIA *(pe un ton mai degrabă defensiv)*: L-am *părăsit* pe Douglas, n-am divorțat.

CLAIRE: Vrei să spui că deocamdată n-ai divorțat ! Ei, Tobias ce faci? Nu-mi dai un pahar? *(Adresîndu-se din nou Iuliei)* Da, dar de venit acasă, ai venit. Nu-i așa? Și nu s-a întîmplat aceeași poveste și cu ceilalți?

IULIA *(crispată)*: Dar unde-aș putea să mă duc?

CLAIRE: Lumea asta e mare, baby, sînt hoteluri, orașe noi cîte vrei. După ce te-ai întors acasă, la părinți, nu mai e decît un pas pînă la instanța de divorț.
IULIA *(cu condescendență)*: Văd că te pricepi la treburile astea, Claire, ai experiență, nu glumă.
CLAIRE: Spectator de tribună, observator imparțial! Locuri bune, chiar pe centru. Zău așa. Dacă n-aș iubi-o așa de mult pe sora mea, aș crede că te-a îndemnat să te măriți numai pentru plăcerea ca după aceea să-ți strice căsnicia.
IULIA: Ajunge!
TOBIAS: Destul!
CLAIRE *(în tăcerea care urmează)*: Îmi pare rău. Îmi pare foarte rău. *(Agnes intră în cameră prin deschizătura în formă de arcadă).*
AGNES *(dacă a auzit cumva o parte din conversația pe care au avut-o cei din cameră, acest lucru nu i se citește de loc pe față)*: Am fost pe la bucătărie. Se pare că în curînd masa va fi servită. Peste cîteva minute. Ce-ar fi să luăm și noi pînă una-alta, un cocteil? Nu mi-ar strica și mie un păhărel. *(O ia pe Iulia după umeri în momentul cînd ajunge în dreptul ei)*: Nu știu cum, dar azi parcă totul merge pe de-a-ndoaselea. Sîntem însă cu toții laolaltă . . . și asta nu-i puțin lucru.
TOBIAS: Știi ceva despre . . . *(Arată spre tavan)*. . . ce mai e pe acolo, pe sus?
AGNES: Nu. Cînd am trecut să văd ce-i pe-acolo — ce ciudat sună cuvintele astea, nu-i așa? . . . mă rog, cînd am trecut pe acolo, am ciocănit la ușa lui Edna și Harry, sau a Iuliei, cum vreți, și după o clipă l-am auzit pe Harry spunînd: « E în regulă, totul e în regulă ». Și atunci n-am avut . . . mă rog, m-a cuprins o senzație ciudată de stînjeneală și iritare și . . . teamă și . . . oboseală probabil . . . Și atunci n-am insistat.
TOBIAS: Bine, dar n-au ieșit de loc din cameră? N-au mîncat nimic?
AGNES: Vrei să-mi dai și mie ceva de băut? . . . Am aflat la bucătărie că în lipsa noastră, cînd eram plecați fiecare la treburile lui, Edna a coborît și a cerut cîteva tartine. Cînd fata de la bucătărie a urcat cu tartinele, o mînă s-a strecurat prin ușa întredeschisă și a luat tava.
TOBIAS: Ei drăcie, adică vreau să spun . . .
AGNES *(ca și cum ar spune o lecție pe de rost)*: N-are nici un rost să insistăm, doar sînt prietenii noștri dragi, nu-i așa? Cînd o să aibă ceva de spus, o să ne spună ei, singuri, fără să-i întrebăm.
CLAIRE *(privește prin sticla paharului)*: Încă de aseară am avut o străfulgerare; mi-a cam dat mie prin gînd despre ce e vorba.
AGNES *(cu un zîmbet condescendent)*: După cîte știu eu, pe fundul paharului nu vezi altceva decît drojdia care a rămas.
CLAIRE *(se uită foarte surprinsă în pahar)*: Zău? Chiar așa?
TOBIAS *(întinzînd un pahar lui Agnes)*: Parcă spuneai că vrei ceva de băut?
AGNES *(continuînd s-o fixeze pe Claire)*: Întocmai. Mulțumesc.
CLAIRE: Tot îmi bat capul să aflu și încă n-am reușit de ce Miss Iulia, aici de față, s-a întors sub acoperișul părintesc.
AGNES: E drept că e și greu să-ți treacă un asemenea lucru prin cap. Eu aș zice că Iulia s-a întors pentru că așa a vrut. Și în definitiv aici e casa ei. Oricînd e bine venită.
TOBIAS: Cum s-ar zice o retragere strategică?
AGNES: Și tu ai dat în mintea lui Claire?
IULIA: Nimic nu îi e pe plac. E împotriva tuturor.
AGNES: Taică-tu?
IULIA: Nu, Douglas!

AGNES: Nu e nevoie să te dai în spectacol. Ai să-mi povestești mai tîrziu, cînd o să fim între patru . . .

IULIA: Nimic nu îi e pe plac. E împotriva căsătoriei, a banilor, a copiilor . . .

AGNES: Am spus că nu e nevoie să te dai în spectacol.

IULIA: Împotriva ta! Împotriva lui tata! Împotriva guvernului! Împotriva lui Claire — dacă ar cunoaşte-o . . . Împotriva a tot ce e pe lumea asta.

CLAIRE: Mă îndoiesc că i-aş fi antipatică; şi eu sînt împotriva a tot ce e pe lumea asta.

AGNES *(către Iulia)*: Eşti obosită; o să discutăm despre asta mai tîrziu.

IULIA *(cuprinsă de dezgust)*: Să discutăm? Ce să discutăm? Am spus totul.

AGNES *(căutînd să-i pătrundă în suflet)*: Sînt sigură că mai ai şi altele de spus.

IULIA: Nu mai am nimic.

AGNES *(printre dinţi)*: Mai sînt încă multe de discutat şi o să le lămurim mai tîrziu, cînd rămînem singure. Nu-mi vine să cred că te-ai întors la noi după al patrulea dezastru și n-ai nimic să . . .

IULIA: N-auziţi? Se opune. Şi cu asta basta. E împotriva oricărui lucru pe lumea asta!

AGNES *(după o clipă de tăcere)*: Poate o să discutăm după masă.

IULIA: Nu! Nu după masă!

TOBIAS: Tăceţi! Încetaţi o dată! *(Tăcere)*.

CLAIRE *(cu mult aplomb către Tobias)*: Ei, ce facem, începe discuţia sau nu? *(O clipă de tăcere; apoi ca o scuză)*. « Se întîmplă şi la case mari ». *(Harry şi Edna apar în pragul deschizăturii sub formă de arcadă cu pardesiurile pe ei sau eventual purtîndu-le pe braţ)*.

HARRY *(puţin stînjenit)*: Ahm!

CLAIRE *(cu exagerată jovialitate)*: Ia te uită cine e!

TOBIAS *(stînjenit)*: Harry, ai picat tocmai la timp, nu vrei un păhărel?

HARRY: Nu, nu, noi vrem să . . . ei, uite-o pe Iulia!

EDNA *(pe un ton afectuos, plin de compasiune)*: Oh, Iulia!

IULIA *(căutînd să fie amabilă)*: Oh, hello.

AGNES *(ridicîndu-se în picioare)*: Mai e timp să bem ceva înainte de masă; numai de s-ar grăbi puţin bărbatul ăsta al meu . . .

HARRY: Nu, noi . . . ne ducem acasă acum.

AGNES *(surpriză amestecată cu un sentiment de uşurare pe care nu reuşeşte prea bine să şi-l ascundă)*: Oh, Aşa! Mă rog . . . *(Altă pauză)*. Dacă v-am fost de vreun folos, să ştiţi că . . .

HARRY: Ne ducem acasă să ne luăm lucrurile. *(O clipă de tăcere)*. Hainele şi celelalte lucruri.

EDNA: Exact.

HARRY: O să ne întoarcem peste vreo . . . mă rog, după masă, aşa că nu . . .

EDNA: Peste vreo oră sau două. N-o să putem termina aşa de repede. *(Din nou o clipă de tăcere)*.

HARRY: Ştim drumul . . . nu vă deranjaţi. *(Se îndreaptă, şovăind, spre ieşire, observă că ceilalţi îi privesc ţintă. Ies. O clipă de tăcere)*.

IULIA *(stăpînindu-se, dar se observă că aproape o podidesc lacrimile)*: Vreau înapoi camera mea! Vreau camera mea!

AGNES *(calmă, pe un ton glacial, stînd îm picioare în pragul deschizăturii sub formă de arcadă)*: Cred că totul e gata. Puteţi pofti la masă . . .

TOBIAS *(cu gîndul aiurea)*: Da.

AGNES: Dacă mai are cineva poftă de mîncare.

Acelaşi decor, după cină, în cursul aceleiaşi seri. Agnes şi Tobias într-un colţ al scenei. Agnes în picioare, Tobias aşezat în fotoliu; în alt colţ al scenei, Iulia, care evită să-i privească.

IULIA *(neadresîndu-se direct nici unuia dintre ei)*: A fost, fără doar şi poate, cea mai insuportabilă masă din cîte mi-a fost dat să văd.

AGNES *(cu aparentă voioşie)*: Poftim, ce-ai spus? *(Nu primeşte nici un răspuns)* Adică ce vrei să spui? Nu ţi-a plăcut tocana? A fost arsă prăjitura? Cît despre vin, dacă ai ceva de obiectat, te-aş sfătui să te laşi păgubaşă; ştii prea bine că aici taică-tu nu admite să se amestece nimeni . . . E specialitatea lui.

IULIA: Ei, asta-i bună, parcă ai fi papa de la Roma ! . . . « Nu-i cazul să discutăm despre asta ! » « Claire, astîmpără-te ». « Nu, Tobias, asemenea lucruri nu se spun la masă », « Iulia » . . . Papa de la Roma combinat cu o dădacă ! Ne dădăceşti ca pe nişte copii.

AGNES: Cînd ai de-a face cu copii . . .

IULIA: Într-o bună zi am să aflu eu ce-i în capul tău, cine crezi că eşti.

AGNES *(pe un ton glacial)*: Da, ai să afli . . . într-o bună zi.

IULIA: Nu, adică ce spun eu dădacă, mai curînd un majur care comandă la instrucţie ! Fă cutare, nu fă cutare, taci din gură . . .

AGNES: « A struni ». Ştii ce-nseamnă asta? Foarte mulţi îşi închipuie, evident greşit, că asta presupune să abaţi pe cineva din drum, cînd de fapt trebuie doar să-l împiedici s-o ia razna. Cînd struneşti pe cineva înseamnă că-i impui să meargă pe acelaşi drum, indiferent dacă drumul pe care a apucat îţi este sau nu pe plac. Înseamnă să împiedici să nu se ducă totul de rîpă. Nu trebuie să încerci imposibilul. Trebuie doar să ţii în frîu. Să păstrezi aşa cum e.

IULIA: Da? Aşa?

AGNES *(calmă)*: N-am să permit ca această familie s-o ia . . . razna. Am s-o strunesc.

IULIA *(pufnind)*: Dar ai spus că n-ai să încerci imposibilul.

AGNES *(zîmbind)*: Am s-o împiedic s-o ia razna. Dacă asta presupune să mă port ca un majur . . . nu-mi pasă. Văd însă că nici unul din voi . . . nu prea are chef să vorbească despre ultima ta . . . dezamăgire în căsnicie; vă feriţi de asta ca de foc, în schimb prilejul nu-l pierdeţi să vă împungeţi unul pe altul, să vă ţineţi iar de răfuielile voastre meschine . . . Măcar la masă putem fi . . . scutiţi de aşa ceva.

IULIA *(plină de sarcasm, salută milităreşte fără să se scoale din fotoliu)*: Am înţeles, să trăiţi !

AGNES *(pe un ton potolit)*: Faceţi atîta larmă cu gîlcevile voastre mărunte, cu preocupările voastre meschine, de nu s-aude om cu om. Ce, credeţi că mie îmi place să fac pe zgripţuroaica?

TOBIAS *(dornic să evite o discuţie în contradictoriu)*: Nu, nu; aşa-i cum spui tu.

AGNES: Şi dacă ţin cu sfinţenie la anumite principii *(tocmai în clipa în care Iulia deschide gura ca să vorbească)*, dacă par încuiată, cum ar spune Iulia, nu asta voiai să spui, draga mea — dacă ţin la anumite reguli de politeţe, de tact, dacă îmi place ca omul să fie la locul lui, ce mai încoace încolo, dacă ţin la bunul simţ, deşi mai că-mi vine să roşesc spunîndu-le pe nume, ştiţi cum se explică asta? Pentru că sînt singurul membru al acestei familii, destul de fericită, singurul om înzestrat cu capacitatea — nu ştiu dacă asta e un dar sau o năpastă — de a judeca în mod obiectiv o situaţie, chiar dacă sînt implicată în ea . . .

IULIA *(fără să-i dea prea multă atenţie)*: Cît e ceasul?
AGNES *(înăsprind puţin tonul)*: Singura care pot să-mi dau seama nu numai de ce se întîmplă, ci şi de urmările posibile...
TOBIAS: E aproape zece.
AGNES *(dînd semne de iritare faţă de amîndoi)*: ... singura care pot să văd şi mai departe de lungul nasului, La urma urmelor trebui să fie păstrat un anumit echilibru, chiar dacă voi ăştia vă lăsaţi purtaţi cînd în sus, cînd în jos, ca pe un balansoar, fără să vă pese sau să vă daţi seama. Vă închipuiţi că sînteţi ... mai ştiu eu ce, prin harul celui de sus... cu picioarele bine înfipte pe pămînt, deşi nu-i de loc aşa. Şi dacă eu trebuie să fiu singurul punct de sprijin, atunci ... *(Văzînd că nici unul din ei nu-i dă atenţie, continuă pe acelaşi ton)* ... atunci cred că am să divorţez ... *(Zîmbeşte, văzînd că aceste cuvinte n-au nici un efect)*.
TOBIAS *(în momentul în care îşi dă seama de cele spuse de Agnes)*: Ce-ai spus? Ce să faci?
AGNES: Nu te teme; am vrut doar să văd cum reacţionaţi. Parcă sînteţi duşi pe altă lume, aici nimeni n-ascultă la ce spun alţii.
TOBIAS *(strîmbînd din nas)*: Vrei să divorţezi?
AGNES: Nu, nu; în materie de divorţuri, cred că Iulia a divorţat pentru noi toţi. Nu mă gîndesc nici măcar să ne despărţim; asta se întîmplă de la sine: dispariţia ... treptată a sentimentelor de odinioară, preocupările proprii ale fiecăruia, substituirile. Devenim nişte alegorii, dragul meu Tobias, pe măsură ce îmbătrînim. Individualitatea noastră la care ţinem atîta dispare treptat şi ne pomenim că propria noastră imagine reapare, aevea sau deformată, hîdă sau luminoasă în cei aduşi de noi pe lume. *(Vorbindu-şi singură)*. Nu sînt nebună nu, nu sînt.
IULIA *(răsfoind o revistă ilustrată; se vede cît colo că nu e de loc interesată în ce spune Agnes, dar atitudinea ei nu e obraznică)*: De ce pozne s-o mai ţine Claire?
AGNES *(se îndreaptă spre Tobias, îi pune mîna pe umăr)*: Nu sînt cîtuşi de puţin nebună.
TOBIAS *(priveşte spre ea cu afecţiune)*: Absolut.
AGNES *(către Iulia, pe un ton surprinzător de duşmănos)*: De unde vrei să ştiu eu ce-i trece ei prin gînd?
IULIA *(adoptă şi ea acelaşi ton)*: Bine, dar tu eşti punctul de sprijin aici, etcetera, etc., omul care vede mai departe de lungul nasului, specialistă în numerele extraordinare de echilibristică ... *(Nu-şi termină gîndul)*.
AGNES *(priveşte în gol, cu oarecare tristeţe)*: Bănuiesc că e în camera ei.
IULIA *(scîncind)*: Cel puţin ea are camera ei.
AGNES *(răsucindu-se pe călcîie şi măsurînd-o cu privirea; vorbeşte pe un ton foarte dur)*: De ce naiba nu dai atunci buzna pe scări să-ţi iei afurisita de cameră înapoi? Baricadează-te acolo. Pune un birou în faţa uşii! Şi dacă-i aşa, ia şi pistolul lui Tobias! Înarmează-te! *(Se aud sunetele unui acordeon; intră Claire cu instrumentul petrecut pe după gît)*.
CLAIRE: Baricade? Pistoale? Zău? A şi început?
IULIA *(rîde fără să se poată stăpîni)*: Of, Claire...
AGNES *(fără să fie de loc amuzată)*: Claire, ce te-a apucat? Lasă o dată drăcia asta!
CLAIRE *(declamînd)*: De mine toţi joc şi-au bătut cînd la armonică am vrut să cînt. Să las drăcia asta? Nici nu mă gîndesc! O să fie o seară de pomină — am mirosit eu — şi Claire vrea să-şi prezinte şi ea numărul — ca o răsplată că i se îngăduie şi ei să fie de faţă, ca o ... justificare.

AGNES: N-ai să cînţi aici din instrumentul ăsta oribil şi ... *(Restul cuvintelor pe care vrea să le spună este însă acoperit de cîteva acorduri executate la acordeon).* Tobias? *(Calmă).* Fă ceva, ce stai?

TOBIAS *(rîde şi el pe înfundate)*: Ei, Agnes, şi tu acuma, zău aşa...

CLAIRE *(apasă iar pe clapele acordeonului)*: Ei, mai aştept sau îi dau drumul? Ce doriţi, o polcă, altceva?

AGNES *(pe un ton glacial, către Tobias)*: Cine spune că sora mea nu e bună decît să trîndăvească? De cînd şi-a luat zborul din casa părintească a învăţat o mulţime de lucruri; lipsa de maniere, ingratitudinea, beţia şi chiar ... treaba asta. A devenit şi muziciană acum.

CLAIRE: Mama săraca obişnuia să-mi spună « Claire, fetiţo ... » avea un unchi pe care-l chema Claire şi d-aia îmi spunea tot timpul « Claire, fetiţo ».

AGNES *(dînd semne de nerăbdare)*: Nu-i aşa.

CLAIRE: « Claire fetiţo, obişnuia ea să spună, cînd ai să ajungi printre străini, cînd vei fi nevoită să părăseşti casa părintească, sau o să te alunge iubita ta soră . . »

AGNES *(cu ochii scăpărînd, stăpînindu-se să nu izbucnească)*: Minciuni. *(Ochii îi devin ca două lame de cuţit).* Te-a ţinut pe veresie, ţi-a îngăduit totul ... te-a tolerat ! Cîte nu i-au fost dat să rabde de pe urma purtărilor tale neruşinate ... de « fată emancipată » *(Către Iulia, cu prefăcută suavitate).* Chiar înainte de a împlini 20 de ani, mătuşa ta Claire avea modul ei special de a se purta, avea nişte concepţii foarte ... înaintate.

CLAIRE *(rîde)*: M-am distrat la fel ca şi tine, numai că n-am făcut pe mironosiţa şi nu mi-am turnat cenuşă în cap după fiecare escapadă. *(Către Iulia)* Scumpa ta mămică n-a fost de loc uşă de biserică, înainte de a-l cunoaşte pe bunul Tobias.

TOBIAS: Poftim?

AGNES *(pe un ton majestuos)*: Cică n-am fost uşă de biserică. ...

CLAIRE *(puţin posacă)*: Acum la bătrîneţe ţi-ai pierdut memoria sau te prefaci că nu mai ai ţinere de minte, dar nu se poate să fi uitat că ...

AGNES *(mînioasă, deşi nu ridică tonul)*: În primul rînd nu sînt bătrînă. *(Îi trece brusc o idee prin cap; către Tobias).* Tu ce zici? Am îmbătrînit într-adevăr?

TOBIAS *(nu prea se pricepe ce să spună; pe un ton jovial)*: Ei, eşti bătrînica mea ... *(Agnes e cît pe aci să spună ceva, se răzgîndeşte, clatină din cap, rîde încetişor).*

CLAIRE *(apasă pe clapele acordeonului)*: Ei, ce să vă cînt?

IULIA *(întunecată)*: Ar fi mai bine să rezervi această plăcere pentru Harry şi Edna.

CLAIRE: Pentru Harry şi Edna? Lor să le rezerv această plăcere?

AGNES *(pe un ton care încearcă să fie plăcut)*: Hai, fii drăguţă.

CLAIRE: Bine; am să vă fac pe plac. *(Scoate cureaua acordeonului de după gît şi îl pune deoparte).*

AGNES: Cred că ... *(Se opreşte).*

TOBIAS: Ce spui?

AGNES: Nu. Nimic.

CLAIRE *(ascunzîndu-şi un zîmbet)*: Aşteptăm nu-i aşa?

TOBIAS: Ce zici?

CLAIRE: Aşteptăm. Ne aflăm în sala de aşteptare; dincolo e cabinetul doctorului; ne prefacem nepăsători; cercetăm atenţi cu privirea perdelele oribile; răsfoim preocupaţi o revistă anostă de specialitate, aşteptînd rezultatele biopsiei . *(Îşi îndreaptă privirea de la unul la altul).* Nu pricepeţi? Nu înţelegeţi ce vreau să spun?

IULIA *(pe un ton oarecum sfidător)*: Ce-i cu Harry şi Edna?
CLAIRE *(îi ţine isonul; ascunzîndu-şi un zîmbet)*: Iată un subiect despre care e mai bine să nu discutăm.
AGNES: Dacă o să se întoarcă . . .
CLAIRE: Dacă !
AGNES *(închizînd pentru cîteva clipe ochii)*: Dacă o să se întoarcă . . . atunci . . . *(ridică din umeri)*.
CLAIRE: N-ai decît o alternativă, surioară. Ori le acorzi adăpost, ori îi dai pe uşă afară.
AGNES: Cît de simplu pare totul cînd priveşti lucrurile ca simplu spectator.
TOBIAS *(îşi aruncă privirea pe fereastră)*: Cred că n-o să facem nici una, nici alta.
CLAIRE: Şi atunci?
TOBIAS *(se simte stînjenit ca şi cum s-ar afla dezbrăcat în faţa cuiva)*: Ştiţi, de fapt, ei sînt . . . în trecere pe la noi.
CLAIRE: Aşa cum au mai fost . . . de nu ştiu cîte ori
AGNES: În fine, o să aflăm în curînd despre ce e vorba. *(Fără prea multă plăcere)* De altfel, uite-i, s-au şi întors.
TOBIAS *(se ridică din fotoliu, se apropie de fereastră împreună cu Agnes)*: Da?
IULIA: Cred c-o să urc sus . . .
AGNES: Ba te rog să faci bine să stai aici !
IULIA: Vreau să mă duc în camera . . .
AGNES: E camera lor ! Cel puţin deocamdată.
IULIA *(cu răutate)*: Ştii ce gîndea Douglas printre altele? Dacă tu şi toţi cei de teapa ta, aşa spunea el, aţi fi şterşi de pe faţa pămîntului de o bombă atomică, lumea ar deveni un loc unde să poţi respira mai în voie.
CLAIRE: Drăguţ cuvînt ăsta: teapă, nu?
TOBIAS *(ca şi cum nu şi-ar crede urechilor)*: Iulia, cum poţi spune aşa ceva?
CLAIRE: În orice caz, o să ne putem mişca mai în voie.
AGNES *(pe un ton sec)*: Frumos din partea ta, Iulia.
IULIA *(preferînd să dea înapoi)*: Nu eu, el spunea aşa.
AGNES: Totdeauna a spus-o. Mă întreb dacă te-a inclus şi pe *tine* cînd s-a referit la cei de teapa mea. O să fii şi tu cu noi cînd se va ridica « fatala ciupercă atomică »? O să avem plăcerea să fim împreună?
IULIA *(după o clipă de tăcere; cuvintele ei sînt atît o ameninţare cît şi o promisiune)*: Nici o grijă.
TOBIAS: Agnes !
IULIA: Şi vrei să ştii ce mai spunea Douglas?
AGNES *(plină de răbdare)*: Nu, Iulia, nu vreau.
IULIA: Tu vrei să ştii, tată?
TOBIAS *(ca şi cum s-ar scuza)*: Nu, nu acum, Iulia.
IULIA *(vorbeşte sfidător)*: Dar tu, Claire, vrei să ştii?
CLAIRE: Ei, ce mai întrebi? *Ştii* prea bine că *ard* de nerăbdare, numai că Toby şi Agnes se află în faţa unei invazii, şi . . .
AGNES: Prostii.
CLAIRE: . . . şi poate e mai bine să aştepţi pînă vin Harry şi Edna.
AGNES: E o treabă care nu-i priveşte nici pe Edna, nici pe Harry.
CLAIRE: Bine, dar sînt prietenii voştri cei mai buni.
AGNES: Tobias, vii?
TOBIAS *(care între timp se aşezase iar, se ridică fără prea mult chef în picioare)*: Unde? . . . Ce mă bagi pe mine în toate chestiile astea?

AGNES *(îndreptîndu-se spre deschizătura în formă de arcadă)*: Of, dumnezeule! Știu eu atunci ce-am de făcut. *(Agnes și Tobias ies.)*
IULIA *(în timp ce Claire se îndreaptă spre servantă)*: Ce... ce vor oamenii ăștia? Harry și Edna.
CLAIRE *(turnîndu-și un pahar)*: Ce-ai spus?
IULIA: Mama o să fie furioasă dacă o să știe că iar ai băut. Harry și Edna ce vor?
CLAIRE: Alinare.
IULIA *(după o clipă de tăcere)*: Cum?
CLAIRE *(schițează un zîmbet)*: Mîngîiere. *(Văzînd că Iulia nu înțelege)* Căldură. O cameră plăcută cu o lampă aprinsă pe noptieră sau cu ușa întredeschisă ca să știi că privirea ocrotitoare a mamei nu te părăsește nici o clipă.
IULIA *(nu se înfurie, mai degrabă pare dezorientată)*: Bine, dar e camera mea.
CLAIRE: Nu, e camera celor care au nevoie de ocrotire. S-a nimerit că a fost a ta. Ești musafir acum, ca oricare altul. *(Se aude ecoul unei conversații care se desfășoară în hol.)*
IULIA *(scîncind)*: Bine, dar e camera unde am stat de cînd mă știu.
CLAIRE *(cu ironică blîndețe)*: Te-ai întors definitiv acasă? *(Iulia se uită la ea)*. Te-ai întors pentru totdeauna acasă? Ai terminat cu peregrinările tale? Te-ai întors la părinți? La liniștea și tristețea pe care o găsești lîngă ei? Ai venit să-mi iei locul?
IULIA *(cu disperare mută)*: Asta e casa mea!
CLAIRE: Hardughia asta?... Vorbești serios? *(Surprinsă și încîntată.)* Cu alte cuvinte ridici pretenții asupra acestei văgăuni! Nu știu ce-o să iasă din asta. Doar nu trăim în devălmășie, draga mea. *(Edna își face, fără să fie văzută, apariția în deschizătura sub formă de arcadă.)* Nouă americanilor ne place să dăruim, dar asta nu înseamnă că sîntem dispuși să împărțim cu alții avutul nostru; ne place să fim amabili, dar nu legăm prietenie cu oricine.
EDNA: Hello!
CLAIRE *(pe un ton prietenos, dar fără să întoarcă capul spre ea)*: Hello! *(Către Iulia.)* E mai comod să ascundem adevărul și să nu creem complicații, să nu tulburăm apele. Poftim Edna, intră.
EDNA: Mulțumesc.
CLAIRE *(către Iulia)*: Și în timpul ăsta adevărul e undeva pe fundul verzui al apelor, iar noi examinăm cu lupa toate interpretările și toate implicațiile ca și cum n-am trăi decît pentru asta, doamne dumnezeule. *(Se întoarce către Edna.)* Edna, tu crezi că am putea înainta pe creasta valurilor? Sau crezi că ne-am da la fund?
EDNA *(cu răceală)*: Ne-am duce la fund.
CLAIRE: Deci mai bine ar fi să ne crească bronhii, ca la pești.
EDNA: Întocmai.
IULIA: Nu te-am văzut cînd ai intrat.
EDNA: Am tras automobilul la intrarea din spate. Harry îi ajută pe Agnes și Tobias să ne ducă bagajele sus.
IULIA *(ca o învățătoare care face observații unor copii)*: Vrei să spui că Agnes și Tobias îl ajută pe Harry?
EDNA *(obosită)*: Dacă vrei. *(Către Claire)*. Ce puneți la cale aici?
CLAIRE: Cred că de data asta Iulia s-a întors acasă definitiv.
IULIA *(enervată și stînjenită în același timp)*: Pentru numele lui Dumnezeu, Claire.
EDNA *(ca și cum Iulia n-ar fi în cameră)*: Oh! Așa stau lucrurile.
CLAIRE: Totdeauna am spus că pînă la urmă așa se va întîmpla.

IULIA *(șuierînd, către Claire)*: Asta-i o chestiune de familie.
EDNA *(rotindu-și privirea prin cameră)*: Da, dar nu sînt sigură că Agnes și Tobias văd și ei la fel de limpede lucrurile. N-ar strica ca Agnes să dea la tapisat scaunul ăla. Poate chiar azi . . .
IULIA *(explodînd)*: Nu văd de ce nu chemi tu singură tapițerul? Tot te-ai instalat aici.
CLAIRE *(amuzată)*: Formăm toți acum o singură familie.
EDNA: Iulia, nu mai ești copil, te apropii de 40 de ani și cu extravaganțele tale nu s-ar putea spune că viața ta conjugală ar fi un model pentru alții.
IULIA *(tremurînd de furie)*: Uiți că ești oaspete în această casă ! !
EDNA *(lasă să se scurgă un moment, apoi continuă pe un ton liniștit)*: . . . și dacă ai hotărît să . . . *(gînditoare)* . . . să te întorci pentru totdeauna? . . .atunci nu e o treabă care te privește numai pe tine ci . . .
IULIA: Uiți că ești *oaspete* !
CLAIRE *(încetișor)*: Ca și tine, de altfel.
EDNA: . . . și pe alții . . . care au de suferit din această pricină, chiar dacă ce faci tu nu-i atinge neapărat în mod direct. Claire, unde-și dă Agnes scaunele la tapisat? Preferi să . . .
IULIA: Nu !
EDNA *(cu severă blîndețe)*: Așa se vorbește, domnișoară?
CLAIRE *(cu subînțeles)*: Iulia, de ce n-o întrebi pe Edna dacă nu vrea ceva de băut?
IULIA *(rămîne o clipă cu gura căscată)*: Nici prin gînd nu-mi trece ! *(Către Edna)* N-ai nici un drept aici . . .
EDNA: Aș bea un coniac, Iulia. *(Iulia rămîne înlemnită. Edna continuă să vorbească limpede și deslușit.)* Soțul meu și cu mine sîntem prietenii cei mai buni ai părinților tăi. În plus, îți mai sîntem și nași.
IULIA: Și asta vă conferă vreun drept?
CLAIRE *(zîmbește)*: Oarecum.
EDNA: Ei da. Drepturi și datorii. Întocmai.
CLAIRE *(zărindu-l pe Harry în deschizătura sub formă de arcadă)*: Hello, Harry, intră, te rog; Iulia o să ne prepare ceva de băut. Ce preferi . . .
HARRY *(frecîndu-și mîinile; se simte foarte în largul său)*: Lasă pe mine, nu te deranja.
IULIA *(se repede spre servantă, se lipește cu spatele de ea, cu brațele larg deschise, ca și cum ar vrea s-o păzească; pe față i se citește neliniștea și spaima)*: Nu ! Nu te apropia ! Să nu faci un pas !
HARRY *(cu multă răbdare, înaintînd puțin)*: Iulia, ce te-a . . .
IULIA: Nu !
EDNA *(se așează într-un fotoliu, cu mult calm)*: Las-o pe ea să pregătească de băut, Harry. Nu vezi că asta vrea?
IULIA: Nici prin gînd nu-mi trece !
HARRY *(pe un ton ferm)*: Atunci lasă-mă pe mine, Iulia.
IULIA *(brusc, redevenind parcă fetița de pe vremuri, începe să strige)*: Mamă, unde ești? Mama ! !
EDNA *(clătinînd din cap; pe un ton lipsit de blîndețe)*: Zău așa, cine ar crede . . .
IULIA: Mamă, unde ești? !
CLAIRE *(pe tonul cu care o infirmieră vorbește unui pacient pradă agitației)*: Iulia, îmi dai voie? Mă ocup eu de băutură.
IULIA *(șuierînd printre dinți)*: Nu vă apropiați ! Nici unul !
CLAIRE *(ridicîndu-se din fotoliu)*: Iulia, ce-i asta . . .

HARRY: Ei, Iulia, ce-i asta . . .
EDNA: Las-o în *pace*, Harry.
IULIA: Mamă ! Tată ! Ajutor ! *(Intră Agnes.)*
AGNES *(foarte stînjenită)*: Ce-i Iulia, de ce strigi?
IULIA: Mamă !
AGNES *(stînjenită mai departe de prezența celorlalți)*: *Ce* s-a întîmplat, draga mea?
IULIA *(își iese complet din fire, văzînd că nu găsește la nimeni nici cea mai mică urmă de înțelegere)*: Oamenii ăștia ! Oamenii ăștia vor să . . . !
EDNA: N-are nici un rost, Iulia.
HARRY *(rîde încetișor, cu condescendență)*: Da, Iulia, pentru numele lui Dumnezeu, n-are nici un rost.
IULIA: Oamenii ăștia vor să . . .
AGNES *(cu blîndețe, dar și cu anumită condescendență)*: Ar fi poate mai bine să te duci sus.
IULIA *(continuă pe același ton semi-isteric)*: Da? Unde? În ce cameră? !
AGNES: Du-te în camera mea, trîntește-te puțin acolo.
IULIA *(cu un rîs dezagreabil)*: *Camera ta* !
EDNA *(cu calm)*: Dacă preferi, poți să te odihnești în camera noastră.
IULIA *(ca un animal încolțit)*: Camera *voastră* ! *(Către Agnes.)* Camera lor? Camera mea ! ! *(Își rotește privirile de la unul la altul, nu vede decît chipuri pe care se citește expectativa.)* A mea ! !
HARRY *(dă să se îndrepte spre servantă)*: Of, Dumnezeule.
IULIA: Nu te apropia !
AGNES: Iulia . . .
IULIA: *Vreau* . . .
CLAIRE *(cu un zîmbet trist)*: Ce vrei, Iulia?
IULIA: Eu . . .
HARRY: Isuse.
IULIA: . . . Vreau . . . *Ce e al meu* !
AGNES *(în aparență calmă; vorbește după un moment de tăcere)*: În cazul ăsta, draga mea, hotărăște-te odată și spune-ne și nouă despre ce e vorba. Nu crezi că ar fi cazul?
IULIA *(cu fața schimonosită de spaimă, nu mai scoate un sunet; apoi iese în goană din cameră)*: Tăticule, tăticule, unde ești? *(Se așterne tăcerea. Harry se îndreaptă spre bufet, începe să-și toarne un pahar.)*
AGNES *(ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit)*: Cred că e prima dată cînd îl cheamă pe taică-su. N-a mai făcut asta de cînd era mică . . .
CLAIRE: Și cînd își julea genunchii.
AGNES *(vorbește încetișor)*: Întocmai. Și cînd venea acasă plină de sînge. Îmi spuneam în sinea mea că-i un copil zvăpăiat, dar de cîteva ori mi-a trecut prin minte că, mai știi, poate făcea penitență.
EDNA: Adică se ruga în genunchi pe pietriș? Asta vrei să spui prin penitență?
AGNES *(rîde cu duioșie, dar gîndul îi este în altă parte)*: Da. Cel de sus, tocmai, îl chemase la el pe băiețașul nostru, pe bietul Teddy și . . . de durere . . . unii dintre noi, eu de pildă . . . nu mai știam parcă pe ce lume ne aflăm . . . *(Pentru o clipă i se citește pe față o tristețe profundă.)* Bietul băiețel.
EDNA: Bietul de el .
AGNES: Parcă se răsturnase totul pe lumea asta; cînd l-am pierdut pe Teddy am avut imprsesia că Tobias nu mă mai iubește, că nu mă mai poate suporta ca și cum o dată cu bietul copilaș a dispărut legătura care ne unea.
HARRY: Vrei să bei ceva, Edna?

EDNA *(privind-o pe Agnes; vorbește ca în vis)*: Uh, uhîm.

AGNES *(ceea ce spune nu e de fapt o explicație și în orice caz nu e adresată niciunuia din ei)*: Doamne, cîte îndoieli îmi sfîșiau sufletul. Mă întrebam dacă Tobias mă mai iubește și dacă îl mai iubesc și eu! Mă întrebam dacă Teddy trăise cîndva cu adevărat — mintea mi-era parcă învăluită în ceață; mă întrebam dacă Iulia n-o să ne părăsească și ea. Cred că atunci mi-a trecut prin cap că Tobias mă înșeală. Harry, tu trebuie să știi. E adevărat asta?

EDNA: Agnes, cum poți să spui așa ceva?

HARRY *(lipsit de subtilitate)*: Ei și tu, Agnes! Firește că nu! Absolut de loc!

AGNES *(ușor amuzată)*: M-a înșelat, Claire? În vara aceea înăbușitoare cînd Iulia venea acasă cu genunchii plini de sînge, cînd Teddy murise? Spune-mi adevărul. M-a înșelat soțul meu?

CLAIRE *(o privește țintă în ochi, apoi o salută cu paharul)*: Cu asta m-ai făcut praf, surioară.

EDNA: Biata *Iulia*.

AGNES *(ridică din umeri)*: Iulia e o proastă. Harry, tot îi ții locul lui Tobias, vrei să-mi dai și mie ceva de băut? Un whisky.

HARRY *(îi întinde un pahar plin)*: Mai încape vorbă? Claire, bei și tu ceva?

CLAIRE: Și de ce nu?

AGNES *(surîde cu excesivă suavitate)*: Dacă ar vrea Claire, cîte n-ar putea ea să ne povestească, nu-i așa Claire? Claire, spectatorul prin excelență, a văzut atîtea. Ne-a văzut pe toți cu atîta claritate, nu-i așa draga mea? Nu degeaba numele tău vrea să însemne cea care vede totul clar. Nu degeaba te-au botezat Claire.

CLAIRE *(pe un ton agreabil, sub care se ghicește o amenințare)*: Lasă-te de asemenea chestii, surioară.

AGNES *(îndreptîndu-și privirea spre Edna și Harry. Vorbește fără ocolișuri și pe un ton nu prea plăcut)*: Voi ce vreți?

HARRY *(după o pauză și după ce se uită întrebător la Edna)*: Nu înțeleg ce vrei să spui?

EDNA *(aparent nedumirită)*: Nici eu.

AGNES *(încruntîndu-se)*: În definitiv ... ce *vreți*?

CLAIRE: N-ai de gînd să-i comunici care-i adevărul, Harry?

HARRY: Nu, *nu* înțeleg ce vrei să spui, Claire. Agnes, parcă adineaori ai cerut whisky, nu?

AGNES: Așa mi se pare.

HARRY *(pe un ton care nu mai e agreabil)*: Da, dar uitasem.

EDNA *(încruntîndu-se și ea)*: Cum vorbești cu Harry pe tonul ăsta?

AGNES *(se pregătește să-i dea o replică dură, dar se răzgîndește)*: Îmi ... pare rău Edna. Uitasem că v-a ... pătruns spaima pînă în măduva oaselor.

EDNA: Îți interzic să-ți bați joc de noi!

AGNES: Draga mea, Edna, dar eu nu ...

EDNA: Ba da! Îți bați joc de noi.

AGNES: Te asigur, Edna.

HARRY *(îi întinde lui Agnes un pahar de whisky; vorbește în silă)*: Poftim.

AGNES: Te asigur ...

CLAIRE *(trecîndu-și cureaua acordeonului pe după gît)*: Copil, cred că e cazul să ascultăm puțină muzică! Știți, am învățat și un jodel, așa că sînteți dispuși ...

AGNES *(pradă exasperării)*: Nu ne arde de muzică, Claire!

HARRY *(scandalizat și amuzat în același timp)*: Cum ai zis? Cînți acum jodele?

CLAIRE *(ca şi cum ar fi lucrul cel mai firesc de pe lume)*: Păi . . . ce te miri?
EDNA *(pe un ton sec)*: Ce ţi-e şi cu talentul !
HARRY *(refuzînd în continuare să-şi creadă ochilor)*: Cînţi jodele?
CLAIRE *(alintîndu-se)*: Da, zău aşa ! *(Tobias apare în pragul deschizăturii sub formă de arcadă.)*
HARRY: Auzi, dom-le, se pricepe la jodele !
CLAIRE *(bravînd)*: Dar ce-ai vrea să-ţi cînt, Harry? Un cîntec de amor? « Dumă-n sera cea pustie şi mă-nghesuie-ntr-un colţ . . . »?
AGNES: Claire, încetează !
TOBIAS: Aş . . . aş dori să ştiu, dacă înainte de începerea concertului o să aibă cineva amabilitatea să-mi spună şi mie de ce hm, fata mea a urcat sus şi au apucat-o acum istericalele?
CLAIRE: Invidia, dragul meu; moare de nceaz că nu ştie şi ea să cînte. *(Apasă pe clapele acordeonului.)*
TOBIAS: Te rog ! *(Către ceilalţi.)* Ei, nu vrea să-mi spună nimeni?
AGNES *(stăpînindu-se)*: Şi ce, ce făcea, Tobias?
TOBIAS: Ţi-am spus. Au apucat-o istericalele.
AGNES *(cu un zîmbet forţat)*: Asta e o stare; eu am întrebat ce făcea şi a face e un verb care arată o acţiune.
EDNA *(cu mai multă sinceritate ca înainte)*: Biata Iulia.
HARRY: Nu pot s-o înţeleg pe fata asta.
TOBIAS *(de-a dreptul furios)*: Acţiune spui? Asta vrei? O. K. *(În timp ce vorbeşte, mimează scena pe care a văzut-o.)* Am găsit-o ghemuită într-un colţ, sus în hol, cu braţele larg desfăcute, cu palmele întoarse, cu ochii holbaţi, cu privirea rătăcită. *(Edna clatină încetişor din cap în semn de compătimire.)* Apoi s-a repezit în camera lui Harry şi a lui Edna . . . A început să smulgă hainele din şifonier, cu umeraşe cu tot şi să le arunce pe jos. Pe urmă s-a năpustit la sertare.
AGNES *(fără să se clintească)*: Înţeleg.
TOBIAS: Să continui?
AGNES *(fără a se clinti)*: Da.
TOBIAS: Pe urmă s-a repezit în camera ta, s-a prăbuşit pe pat. A început să se zvîrcolească încoa şi-ncolo cu răsuflarea sacadată, cu ochii ieşiţi din orbite. Cuvertura se făcuse toată ghem sub ea. În braţe strângea, ca pe un iubit, perna cea mare cu dantelă. Din ochii ei holbaţi nu mai picura nici o lacrimă. Cînd am încercat să mă apropii de ea, a început să scoată sunete nearticulate şi mi-a fost frică că dacă o s-o ating o să ţipe ca din gură de şarpe. *(O clipă de tăcere.)* Ei, ce zici?
CLAIRE *(după o pauză)*: Nu-i rău. Să ştii că ai talent.
AGNES *(şi ea după o pauză)*: Şi bănuiesc că ai reprodus lucrurile întocmai cum s-au petrecut.
TOBIAS: Exact, fir-ar să fie de treabă ! Acum, o să-mi răspundeţi la întrebare?
AGNES *(adresîndu-se lui Tobias cu un zîmbet trist, ironic)*: Nu ştiu dacă o să te satisfacă, dragul meu, dacă am să-ţi spun că Iulia şi-a ieşit din minţi pentru că Har — adică Edna şi Harry se află aici — şi pentru că . . .
HARRY *(cu braţele larg desfăcute, cuprins de dezolare)*: Pentru numele lui Dumnezeu, pregăteam şi eu ceva de băut şi . . .
EDNA: La început i-am cerut Iuliei să-mi pregăteasscă ea ceva de bă . . .
TOBIAS: Hai, lăsaţi glumele.
EDNA *(simte o oarecare plăcere spunînd ce are de spus)* S-a ridicat din fotoliu . . . ca o stea de cinema de pe vremea filmului mut, a dat buzna spre bufet şi

s-a așezat înaintea lui, cu brațele larg deschise, ca o prințesă din filme, ascunzîndu-și iubitul într-un dulap în momentul cînd intră regele.

CLAIRE: Nu-i un răspuns prea satisfăcător. Ce spui Tobias?

TOBIAS *(căruia nu-i arde de glumă)*: Cam așa.

AGNES: Tobias, știi prea bine că Iulia trece prin momente nu prea plăcute.

HARRY *(întrucîtva scuzîndu-se)*: Bănuiesc că am supărat-o și noi puțin.

EDNA *(pe un ton de consolare)*: Firește!

TOBIAS *(către Agnes; se vede că e dezorientat, nu știe ce să facă)*: Nu crezi că ar fi cazul să te duci puțin sus să vezi ce e cu ea? *(Ceilalți privesc spre Agnes.)*

AGNES *(dă din cap în semn de negație; cu degajare)*: Nu. Dacă coboară singură, bine, dacă nu — nu; n-are decît. O să-i treacă, sau dacă nu — o privește.

TOBIAS *(bolborosind)*: Da bine Agnes, pentru numele lui Dumnezeu...

AGNES *(tăios)*: N-am timp pentru așa ceva, Tobias. *(Cu mai multă blîndețe.)* N-am timp să stau ore în șir de vorbă cu ea, s-o iau iar de la capăt ca să se poată liniști. E greu de suportat, dragul meu să începi să iei totul de la capăt, cum s-a petrecut fiecare lucru. Gesturile afectuoase, masajul ușor pe frunte, pieptănatul încet al părului, toate astea nu rezolvă nimic. Nu. E nevoie s-o iei de la capăt, să depeni tot ce s-a întîmplat. Cum a venit Teddy pe lume și cum a început să creadă că nimeni n-o mai bagă în seamă; cum s-a prăpădit bietul băiat și cum Iulia nu mai știa nici ea bine ce simte: ușurare, tristețe nedefinită? Pe urmă cum a început să meargă la școală, prin cîte școli nu s-a perindat și degeaba. A fost ura la mijloc... dragostea? Și apoi măritișul și tot ce s-a petrecut după aceea: fiecare din căsnicii cu momentele sale de teamă și de fericire, cu clipele de dragoste pătimașe și pe urmă cu dispariția lor, cu indiferențele sucesive

TOBIAS *(încuviințează din cap; vorbește cu blîndețe)*: Bine Agnes, cum vrei tu.

AGNES *(clatină cu tristețe din cap)*: Dragul meu Tobias... am trecut prin multe în viață, mai multe decît i-a fost dat ei să treacă. Mă simt tot mai bătrînă... simt cum mi se scurge viața. Nu mai am timp pentru asta acum. Poate la miezul nopții... *(Zîmbește trist)*... cînd toți veți dormi adînc. Atunci am să încerc să-i aduc puțină alinare Iuliei, am să uit iarăși de mine însămi,

CLAIRE *(pentru a pune capăt unei tăceri care începuse să devină apăsătoare)*: În casa asta, toți ne ducem crucea în spate.

EDNA *(mușcîndu-și o unghie)*: Fiecare cu ursita lui.

AGNES *(pe un ton sec)*: Așa-i pe lume. *(Aruncă o privire către Claire)*:. Deși după mine, sînt unii care nu poartă nici o cruce și alții pe capul cărora se adună toate nenorocirile. Cei slabi sînt și cei mai nemiloși; poverile lor le trec asupra altora.

CLAIRE: După cîte știu eu, măgarului îi place însă să-și poarte samarul în spate.

EDNA *(renunțînd la operația improvizată de manichiură)*: Ce-ar fi să nu vă mai înțepați una pe alta.

HARRY: Da, cred că ar fi cazul! Tobias, nu vrei să bem ceva?

TOBIAS *(trezit din gîndurile în care s-a cufundat)*: Hm, ce-ai zis?

HARRY: Ce cocteil să-ți prepar, băiatule?

CLAIRE *(cu oarecare satisfacție)*: Bravo, Edna; văd că ai spus ce aveai pe suflet.

TOBIAS *(care nu-și dă seama pentru moment unde se află)*: Să-mi prepari *mie* un cocteil?

EDNA: Se mai întîmplă cîteodată...

HARRY: Bineînțeles; tot sînt lîngă servantă.

EDNA *(calmă)*: ... cînd lucrurile nu se prezintă tocmai așa cum ar trebui.

TOBIAS: A, a. Dă-mi mai bine un whisky.

AGNES *(cu un zîmbet forțat)*: Tu spui asta?

CLAIRE *(apasă pe clapele acordeonului)*: Doamnelor și domnilor, concertul începe!

AGNES: Încetează, te rog, dragă Claire. *(Către Edna.)* Ziceam: tocmai tu spui asta?

EDNA *(adresîndu-se lui Agnes; vorbește pe un ton calm, ferm)*: Trebuie să ne ajutăm unii pe alții, draga mea, atunci cînd ne stă în putință; este răspunderea, este condiția esențială a prieteniei . . .

AGNES *(pe un ton puțin doct)*: Da, dar numai cînd ni se cere acest lucru.

EDNA *(clatină capul, zîmbește cu blîndețe)*: Nu. Nu numai atunci *(Cuvintele care urmează rostite sînt spuse cu voce mai tare, așa că le aud cu toții.)* Atîta vreme cît trăim cu toții *sub același acoperiș*, mi se pare normal să . . . *(Se așterne o clipă tăcerea; Agnes și Tobias privesc spre Edna, apoi spre Harry.)*

CLAIRE: Acum, intru eu în scenă. *(Încearcă clapele, atacă un jodl, acompaniindu-se în surdină la acardeon; apare Iulia, a cărei prezență la început nu e observată de ceilalți; cu părul vîlvoi, fața îi e scăldată în lacrimi; în mînă are pistolul lui Tobias, fără să-l îndrepte însă spre cineva: ține pistolul cu stîngăcie, cu țeava în jos).*

IULIA *(pe un ton solemn înecat în lacrimi)*: Dă-i afară, tăticule, dăiafaradăiafara dăiafarădăiafarădăiafarădăiafaradăiafarădăiafarădăiafarădăiafară . . . *(Toți observă concomitent prezența Iuliei și pistolul pe care îl ține în mînă; Edna rămîne cu gura căscată, dar nu dă semne de panică; Harry se trage înapoi; Tobias se apropie încetișor de Iulia).*

AGNES: Iulia!

IULIA: Dă-i afară, tăticule!

TOBIAS *(apropiindu-se de ea încet, calm, vorbind pe un ton liniștitor)*: Bine Iulia, fetița tatii, dă-l încoace acum . . .

IULIA: Dă-l afară, tăticule.

TOBIAS *(ca și mai înainte)*: Hai Iulia, gata.

IULIA *(întinde calm pistolul lui Tobias: dă din cap)*: Dă-i afară, tăticule.

AGNES *(apăsat)*: Ar trebui să fii biciuită, domnișoară.

TOBIAS *(adresîndu-se atît Iuliei cît și lui Agnes)*: Gata acum, destul . . .

IULIA: Îi scoți pe ușă afară tăticule, sau îmi dai pistolul înapoi?

AGNES *(se întoarce spre Iulia, fulgerînd-o cu privirea)*: Cum îndrăznești să intri aici, în felul ăsta! Cum îndrăznești să mă pui pe mine și pe tatăl tău într-o asemenea situație? Cum îndrăznești să vii și să-i sperii pe Edna și pe Harry? Cum îndrăznești să intri aici în felul ăsta?

IULIA *(pe un ton veninos către Harry și Edna)*: Plecați sau nu?

AGNES: Iulia.

TOBIAS: *(pe un ton rugător)*: Iulia, te rog . . .

IULIA: Plecați sau nu!? *(Tăcere, toți își îndreaptă privirile spre Harry și Edna).*

EDNA *(în cele din urmă răspunde ca și cum e o chestiune care nu o privește)*: Să plecăm? Nu, nu plecăm.

HARRY: Nu.

IULIA *(către toți ceilalți)*: Vedeți?

HARRY: E frumos să vii aci cu pistolul în mînă? . ..

EDNA *(adoptînd tonul și felul de a fi al lui Agnes)*: Te întorci acasă după ultimul naufragiu; zdrobită, încerci acum să-l zdrobești și pe ceilalți; umpli casa cu țipetele tale, răstorni totul . . .

IULIA: Spuneți-i să tacă.

EDNA: . . . rea, egoistă, încăpățînată . . .

IULIA: Nu ești mama mea . . . Nu ai nici un drept să . . . !

EDNA: Ba *am* tot dreptul. Casa asta e *şi* a noastră.

IULIA: Mamă!

AGNES *(fără să ştie ce să spună)*: Iulia...

EDNA: Casa asta e şi a noastră, nu?

IULIA *(jubilînd cu răutate)*: În vecii vecilor! *(Tăcere o clipă.)* O să staţi aici în vecii vecilor? *(Din nou tăcere.)*

EDNA *(se îndreaptă spre ea şi fără să-şi piardă cumpătul o pălmuieşte)*: Dacă va fi nevoie. *(Calmă, adresîndu-se lui Tobias şi Agnes.)* Îmi pare rău; ca naşă am dreptul s-o fac. *(Cele ce urmează le spune pe un ton calm, aproape sfidător, vorbind mai degrabă pentru sine, decît pentru ceilalţi.)* Dacă vine o clipă cînd... dacă într-o seară stăm liniştiţi acasă... şi brusc ne cuprinde... ni se furişează în suflete... o spaimă de moarte... dacă simţim deodată nevoia să... atunci unde ne putem duce, dacă nu acolo unde ştim că sîntem bine veniţi, că sîntem aşteptaţi? Unde ne putem duce dacă nu acolo unde ştim că vom găsi masa pusă... patul făcut... tocmai pentru asemenea împrejurări. Nu sîntem nişte simpli... pasageri... ca alţii.

IULIA: Nu!

EDNA *(către Iulia)*: Trebuie să înveţi... cum se spune?... Să coexişti, să trăieşti alături de alţii, draga mea. *(Către ceilalţi.)* Nu credeţi? *(Nimeni nu răspunde; continuă, fără să-şi piardă cumpătul.)* Nu credeţi? După mine asta se înţelege prin prietenie... Nu-i aşa?

AGNES *(lasă să treacă cîteva momente; apoi, cu mult calm)*: Prin urmare aţi venit aici ca să staţi cu noi.

EDNA *(după o pauză vorbeşte şi ea calm)*: Da, aşa e.

AGNES *(fără să i se clintească un muşchi, oftează)*: Bine, mă rog. *(Pauză.)* S-a făcut tîrziu, Iulia, e ora culcării. Haide cu mine.

IULIA *(ca un copil ruşinat)*: Ce spui, mamă?

AGNES: Hai cu mine; am să-ţi pieptăn părul şi am să-ţi fac un masaj. *(O cuprinde pe Iulia cu braţul pe după umeri şi o conduce încetişor spre uşă)*: Totul va trece... totul se va risipi... Somnul îţi va închide pleoapele. Vii şi tu Tobias? *(Iese din scenă împreună cu Iulia. Se lasă tăcerea.)*

EDNA: Eh, cred că e timpul să mergem la culcare.

TOBIAS *(preocupat, cu gîndul în altă parte)*: Da, sigur, fireşte.

EDNA *(se scoală din fotoliu la fel ca şi Harry, schiţează un zîmbet)*: Ştim drumul. *(Se opreşte o clipă cînd împreună cu Harry ajunge în dreptul deschizăturii sub formă de arcadă.)* Prietenia e într-un fel ca şi o căsătorie, nu-i aşa Tobias? Uniţi la bine şi la rău.

TOBIAS *(ca mai înainte)*: Fireşte.

EDNA *(pe un ton în care se ghiceşte o întrebare presantă)*: *N-am* bătut la o uşă străină, nu-i aşa?

HARRY *(pauză, sfios)*: Nu-i aşa, Tobias?

TOBIAS *(pauză; vorbeşte blînd, cu tristeţe)*: Nu. *(Zîmbeşte trist.)* Nu, sigur că nu.

EDNA: Noapte bună dragul meu Tobias. Noapte bună Claire.

CLAIRE *(ascunzîndu-şi un zîmbet)*: Noapte bună la amîndoi.

HARRY *(bătîndu-l încetişor pe umeri pe Tobias)*: Noapte bună, prietene.

TOBIAS *(îi priveşte în timp ce ies)*: Noapte... noapte bună. *(Claire şi Tobias rămîn singuri; Tobias mai ţine încă pistolul în mînă.)*

CLAIRE *(după o pauză)*: Nici un ac nu mai ai unde să arunci în casa asta, Tobias; nu-i locşor unde să nu dai peste cineva, nu-i ungher unde să nu te izbeşti de o taină.

TOBIAS *(fără să se urnească)*: Noapte bună, Claire.

CLAIRE *(se scoală din fotoliu, fără să mai ia cu ea acordeonul)*: Ai să stai de veghe, Tobias? Ca un fel de paznic de noapte? Eu am făcut treaba asta. Știi ce înseamnă să stai singură într-un hol și să auzi respirația sacadată a celorlalți? Ai simțit vreodată răsuflarea caldă a unei case cufundată în somn? Știi ce înseamnă somnul unei case, o casă unde oamenii dorm?

TOBIAS: Noapte bună, Claire.

CLAIRE *(ajunge lîngă deschizătura sub formă de arcadă)*: Dar invers? Știi ce înseamnă o casă în care nimeni nu poate închide ochii toată noaptea, o casă în care toți stau ca împietriți, cu privirea pironită în întuneric? Cînd respirația se aude altfel, cînd frigul te pătrunde pînă la oase? Asta știi ce înseamnă?

TOBIAS: Noapte bună, Claire.

CLAIRE *(cu tristețe)*: Noapte bună, Tobias.

(Iese din scenă în timp ce cade cortina)

ACTUL III

Pe la 7,30, a doua zi de dimineață. Același decor. La început Tobias e singur în scenă. Stă într-un fotoliu, îmbrăcat în pijama, halat și papuci. Intră Agnes într-o rochie de casă elegantă. Mișcările ei sînt domoale, lipsite de ostentație.

AGNES *(zărindu-l pe Tobias)*: A, aici erai?

TOBIAS *(fără s-o privească, consultîndu-și ceasul-brățară; vocea lui nu trădează aproape nici o emoție)*: E ora 7.30 și peste tot domnește liniștea... cel puțin așa cred.

AGNES: Mi s-a părut atît de ciudat.

TOBIAS: Ce tot îndrugi acolo?

AGNES: Azi noapte a fost un străin în cameră la mine.

TOBIAS: Cine?

AGNES: Tu.

TOBIAS: Oh!

AGNES: Drăguț din partea ta că ai venit.

TOBIAS *(schițează un zîmbet)*: Hm.

AGNES: *Le temps perdu*. Cunoști expresia? Niciodată n-am înțeles-o bine; *temps perdu* înseamnă timp pierdut... și nu simpla scurgere a timpului; a fost însă drăguț din partea ta că ai venit. Cînd lucrul acesta nu era ceva neobișnuit, cît de ușor adormeam. Respirațiile noastre se contopeau, dormeam îmbrățișați. Dar azi noapte — ce păcat — ce trist, ai fost ca un străin, iar eu n-am putut închide ochii.

TOBIAS: Îmi pare rău.

AGNES: Tu ai putut să dormi?

TOBIAS: Nu.

AGNES: Din cînd în cînd am ațipit, dar imediat mă trezeam — ce să-i faci, nu mai eram obișnuită cu prezența ta, domnul meu. Deși nu mi-ar fi fost greu să mă obișnuiesc din nou.

TOBIAS: Zău?

AGNES: Așa cred.

TOBIAS: Deci n-ai discutat cu Iulia, așa cum ți-ai propus; s-o legeni, ca pe un copil toată noaptea și să vorbiți în șoaptă.

AGNES: N-a vrut să mă lase să stau cu ea. « Ai propriile tale probleme, vezi-ți de ele », așa mi-a spus. Ai mai stat mult jos, în salon?

TOBIAS: Cînd?
AGNES: După ce... adică înainte de a veni la culcare.
TOBIAS: Am mai stat ceva. *(Rîde încetișor, cu tristețe)*: Era cît p-aci să intru în cameră la mine... din obișnuință... din greșeală mai degrabă, pe urmă mi-am dat seama că acum camera ta este și camera mea, pentru că în camera mea doarme Iulia și pentru că în camera Iuliei dorm...
AGNES: Bineînțeles. *(Se apropie de el, îl mîngîie pe tîmple.)* Cînd ai plecat de la mine din cameră eram trează.
TOBIAS *(dojenind-o cu blîndețe)*: Puteai să-mi spui asta.
AGNES *(mirată de propriile ei cuvinte)*: M-am sfiit.
TOBIAS *(plăcut surprins)*: Hm!
AGNES: Ai fost la Claire?
TOBIAS: Dar niciodată nu intru la Claire.
AGNES: Vreau să spun că nu te-ai dus la ea să stați puțin de vorbă?
TOBIAS: Niciodată nu intru la Claire.
AGNES: Totdeauna pizmuim fără motiv pe alții; îi invidiem pentru puținul pe care-l au. Tu și cu Claire vă potriviți atît de mult unul cu altul, vă înțelegeți atît de bine.!
TOBIAS: Niciodată nu mă duc noaptea la Claire în cameră, niciodată nu vorbesc cu ea cînd sîntem singuri — numai în public.
AGNES *(zîmbește trist)*: Adică acolo unde mai vin și alții... cum ar fi salonul ăsta?
TOBIAS: Întocmai.
AGNES: Și niciodată n-ai făcut asta?
TOBIAS: Poftim?
AGNES: Ne repungă oare nouă fericirea? Vinovați de propriile noastre nenorociri, sîntem, în mare parte, noi înșine... O clipă nu stăm locului.
TOBIAS: Sîntem un popor cu un înalt simț etic: ne batem cu pumnul în piept pentru greșelile comise. Și avem propriile noastre căi de a repara aceste greșeli.
AGNES: Am să-ți simt iar lipsa — cînd ai să te muți din camera mea... dacă o să te muți. Încetasem să mai regret că nu ești lîngă mine.
TOBIAS *(zîmbind fără voia lui)*: Ce-mi place la tine e sinceritatea.
AGNES: Mă rog, nu strică un bărbat... la casa omului.
TOBIAS: Cît e de straniu... să te pomenești singur... noaptea tîrziu, într-o cameră pînă adineaori plină de lume, și unde nu mai e acum țipenie de om. E frig: caloriferul s-a răcit, nu se mai simte nici căldura prezenței umane. O să se dea drumul la calorifer abia la ivirea zorilor. Totul e atît de straniu: se simte un miros ciudat, metalic, de la țigările stinse rămase în scrumieră. Noapta tîrziu, cînd nu mai e nimeni, mirosurile din cameră nu se mai amestecă. Poate de vină e și tăcerea apăsătoare... și lipsa ființelor omenești. Fiecare... lucru parcă se detașează de celelalte.
AGNES: Ce hotărîre ai luat?
TOBIAS: E ora 3 sau 4 noaptea. Într-un colț lumina e aprinsă... Ai lăsat-o chiar tu așa, gîndindu-te că ar putea veni cineva în miez de noapte... Dar cine să vină? Nu mai găsești un locșor unde să-ți pui capul. E ca un han la drumul mare. Iar tu parcă te simți un demiurg; privești în jurul tău și parcă în fața ochilor prinde iar totul viață; te vezi pe tine însuți... pe Iulia, parcă ai fi un străin, parcă ai privi afară. Vezi iar totul cum s-a petrecut, cu ochii altuia asiști ca la un spectacol.
AGNES: Și îi judeci pe ceilalți?

TOBIAS: Nu, asta ar însemna că nu mai eşti simplu spectator, că eşti şi tu atras în vîltoare. Şi apoi, îţi torni un pahar sau două...

AGNES *(uşor surprinsă)*: Ai făcut tu asta?

TOBIAS: ... şi apoi, în liniştea nopţii, cînd te simţi atît de obosit, îţi torni un pahar sau două, şi mintea începe să... vagabondaze.

AGNES: Da?

TOBIAS: Şi îi urmăreşti, cu un fel de uimire şi încîntare, drumurile ei întortochiate... dar şi cu tristeţe, pentru că ştii prea bine că o dată cu zorile va reveni şi tot zbuciumul. Şi raţionamentele tale nu vor mai valora nici cît o ceapă degerată

AGNES: Ce hotărîre ai luat?

TOBIAS: Stai frumuşel şi priveşti. Vezi totul... atît de limpede, vezi pe fiecare cum încearcă să-şi croiască drum prin hăţişurile propriei sale jungle... înţelegi toate tîlcurile ascunse, îţi dai seama de tot ce ar trebui să faci.

AGNES: Bine, bine. Da' ce-ai hotărît?

TOBIAS *(nu spune asta ca un reproş)*: De ce atîta dezordine în camera asta? Ce păzesc servitorii?

AGNES: Se culcă mai devreme şi se scoală mai tîrziu decît noi, asta-i tot. Ce reprezintă slugile decît un comentariu mut aspra modului nostru de viaţă, un fel de memento că nu mai ţinem pasul cu vremea... d-aia le şi dăm leafă. « Să nu fii nici stăpîn, nici slugă » îţi aminteşti?... Shakespeare.

TOBIAS: Îmi aduc aminte cînd...

AGNES *(luîndu-i vorba din gură)*: ... cînd erai foarte tînăr şi stăteai cu părinţii, iar slugile erau treze oricînd şi la orice oră aveai nevoie de ele: la 6 dimineaţa dacă voiai micul dejun, sau la 5 dimineaţa cînd veneai cherchelit acasă — şi te ajutau să urci pînă la tine în cameră şi nu suflau nimănui o vorbă. De furat, furau, în înţelegere cu furnizorii, numai atît cît să-şi rotunjească leafa. Generaţii după generaţii de slugi: spălătoreasa aproape oarbă, abia trăgîndu-şi sufletul, bucătăreasa care gătea nişte bucate straşnice numai cînd se pilea o leacă. Ei, unde mai găseşti slugile de atunci? Unde sînt zilele alea? Erai tînăr pe atunci şi stăteai cu părinţii.

TOBIAS *(amintindu-şi de acele zile)*: Eeei...

AGNES *(vorbeşte blînd, cu tristeţe)*: Acum nu mai eşti tînăr, dragul meu şi nici nu mai stai cu părinţii.

TOBIAS *(cu tristeţe în glas)*: Dar unde stau?

AGNES *(într-un fel de răspuns)*: Undeva, unde e multă tristeţe şi unde nu mai răzbate lumina. Nu crezi?

TOBIAS *(pe un ton retoric)*: Şi acum ce-o să facem?

AGNES: Tu ce-ai hotărît?

TOBIAS *(pauză; amîndoi zîmbesc)*: Nimic.

AGNES: Trebuie totuşi să iei o hotărîre. În casa asta s-a dat totul peste cap, domnul meu, nici măcar să te mişti nu mai ai loc.

TOBIAS: Asta cam aşa e. Trebuie însă să-mi dai şi tu o mînă de ajutor.

AGNES: Nu, nu te bizui pe asta.

TOBIAS *(surprins)*: Nu?

AGNES: Nu. Şi eu am meditat puţin noaptea trecută, cînd erai aici jos şi retrăiai atît de limpede scena de aseară. Am stat în întuneric şi m-am gîndit la viaţa noastră, la anii care s-au scurs. Multe face femeia: aduce pe lume copii, dacă-i dă Dumnezeu norocul ăsta. Toată gospodăria pe capul ei; are grijă de mîncare şi nu orice fel de mîncare; trebuie să fie rufe curate şi cîte şi mai cîte.

TOBIAS *(fără să-şi creadă ochilor)*: Poate că e prea devreme şi nu te-ai trezit încă bine din somn; cu siguranţă asta e. De cînd sînt n-am auzit aşa pros . . . .

AGNES: Dar cu Teddy? Ei, aici mai ai ceva de spus? Sau preferi să faci pe nisnai.

TOBIAS *(vădit stînjenit)*: Agnes, te rog.

AGNES *(continuînd fără milă)*: Mai ţii minte ce s-a întîmplat după ce s-a prăpădit Teddy? *(Pauză.)* Am fi putut avea alt copil, alt băiat; am fi putut măcar încerca. Dar nu, n-ai avut nici măcar curajul să spui: « Nu mai vreau alt copil, nu mai vreau să-l pierdem şi pe ăsta ».

TOBIAS: Agnes, încetează, te rog !

AGNES: De cîte ori nu ţi-am spus: « Tobias, nu mă lăsa aşa, te rog. O să am eu grijă, îţi garantez că n-o să mai avem alt copil, dar te rog nu . . . mă lăsa aşa ». Ce tristă, ce dezgustătoare era . . . dragostea noastră. . . şi tu erai, sînt sigură, la fel de dezgustat.

TOBIAS *(încetişor)*: Da.

AGNES: Şi totuşi n-ai vrut să cedezi.

TOBIAS *(acelaşi joc)*: Nu, n-am vrut.

AGNES *(ironică)*: Aşa că pînă la urmă ai hotărît că e mai bine să te retragi în camera ta şi să trăieşti ca un burlac.

TOBIAS *(acelaşi joc)*: Da.

AGNES: Potrivit principiului: decît jumătăţi de măsură mai bine nimic. Te simţeai vinovat de moartea lui Teddy — ce prostie ! — şi pentru asta *eu* trebuia să *sufăr*.

TOBIAS *(acelaşi joc)*: Da, şi?

AGNES *(încetişor, cu multă tristeţe)*: Tu ai fost cel care a hotărît, nu-i aşa?

TOBIAS *(acelaşi joc)*: Da.

AGNES: Iar eu a trebuit să mă resemnez, să mă împac cu situaţia? Nu-i aşa?

TOBIAS *(după o pauză, pe un ton rugător)*: Bine, şi acum ce-o să facem? Cum o să rezolvăm toate astea?

AGNES *(vorbeşte liniştit, cu tristeţe în acelaşi timp nu fără cruzime)*: O să facem ce-o să vrei tu, fireşte. *(Tăcere. Intră Claire, îmbrăcată şi ea într-o rochie de casă.)*

CLAIRE *(cîntăreşte din ochi situaţia pentru o clipă*: 'Neaţa copii !

AGNES *(către Tobias, referindu-se la Claire)*: Tot ce pot face pentru tine, dragul meu, e să am singură grijă de toate în casa asta şi să-ţi atrag atenţia cînd se iveşte vreo primejdie.

TOBIAS *(sumbru)*: Bună dimineaţa, Claire.

AGNES: Ştii, Claire, Iulia e în bucătărie, face cafea.

CLAIRE: Cu alte cuvinte, e cazul să mă duc şi eu acolo, s-o păzesc cum macină boabele şi toarnă apa în ibric, nu-i aşa? *(Se îndreaptă spre uşă.)* Ascultaţi-mă pe mine: Iulia asta e o fată straşnică, o adevărată fiică a vestului sălbatic; cu ibricul de cafea într-o mînă şi cu pistolul într-alta. *(Iese.)*

AGNES *(schiţează un zîmbet)*: Cînd se crapă de ziuă, Claire e o adevărată comoară la casa omului . . . aşa mi s-a spus.

TOBIAS *(sfidător)*: Zău?

AGNES *(prefăcîndu-se că nu a remarcat tonul lui)*: Aşa mi s-a spus.

TOBIAS *(izbucneşte)*: Să le spun să plece?

AGNES *(o mică pauză)*: Cui?

TOBIAS *(sfidător)*: Lui Harry şi Edna, nu?

AGNES *(rîde încetişor)*: Oh ! Am crezut o clipă că te referi la Iulia şi Claire.

TOBIAS *(sumbru)*: Nu. M-am referit la Harry şi Edna. Să-i dau pe uşă afară?

AGNES *(ca o lecţie învăţată pe de rost)*: Harry e prietenul tău cel mai bun . . .

TOBIAS *(impacientat)*: Da, şi Edna prietena ta cea mai bună. Şi ce-i cu asta?

AGNES: Asta-i realitatea şi n-ai cum să te ascunzi după deget, chit că-i dai afară sau nu; sînt prietenii noştri cei mai buni şi cu asta basta.

TOBIAS *(fierbînd)*: Da, atunci să nu le dau afară pe Iulia şi pe Claire? Sau şi mai bine, de ce nu-i dau pe toţi afară?

AGNES: Sau de ce nu te descotoroseşti de mine? Asta ar fi mult mai simplu. Să te descotoroseşti de scorpia care vă mănîncă la toţi zilele. Atunci ţi-ai putea îndeplini în linişte misiunea de apostol şi ai avea un loc asigurat în calendarul sfinţilor.

TOBIAS *(printre dinţi)*: Am impresia că ai prefera lucrul ăsta.

AGNES: Dar dacă te descotoroseşti cumva de mine . . . n-o să-ţi mai fie totul moale, n-o să-ţi mai duci viaţa după cum vrei tu.

TOBIAS *(perplex)*: Bine, dar nici nu mi-a trecut prin . . . altă soluţie nu e?

AGNES: Nu îmi pasă dacă mai sînt alte soluţii, dragul meu; mă interesează însă ce soluţie alegi tu. *(Intră Iulia şi Claire. Iulia duce o tavă pe care se află cafetiera, ceştile, zaharniţa, borcănelul cu frişcă; Claire — o tavă cu patru pahare cu oranjadă.)* A, iată şi ajutoarele noastre, ce ne-am face fără ele?

IULIA *(tonul şi gesturile rapide, precise)*: V-am făcut un nes; turceasca era mai bună dar n-am reuşit să descopăr unde e cafeaua boabe. Cine ştie pe unde o fi ascunsă? *(Nu găseşte unde să aşeze tava.)* Hai, moşulică, fă puţină ordine pe masă, nu vrei?

TOBIAS: Mo-moşulică?

AGNES *(începe să strîngă paharele rămase pe masă din seara precedentă)*: Are dreptate; n-avem cum să ne bem cafeaua printre toate paharele astea lăsate de aseară. Tobias, pune şi tu mîna. *(Tobias se ridică din fotoliu, ia mai multe pahare din care s-a băut şi le aşează pe bufet, în timp ce Agnes pune altele pe o măsuţă alăturată.)*

CLAIRE *(cu veselie)*: Numai eu n-am avut nimica de făcut; ce noroc pe mine că oranjada se găseşte gata pregătită.

IULIA *(punînd tava pe masă)*: Aşa; ei acu'mai zic şi eu, ce părere aveţi?

TOBIAS *(cu gîndul aiurea)*: Sigur, sigur. Cum spui tu Iulia. *(Iulia toarnă cafeaua, ştie fără să întrebe cîte bucăţi de zahăr preferă fiecare ş. a.)*

CLAIRE: Ei, acum eu fac pe ospătarul. Agnes, tu vrei oranjadă?

AGNES: Mulţumesc, Claire.

CLAIRE: Dar micuţa Iulia?

IULIA: Pune aici paharul lîngă mine, nu vezi că torn cafeaua?

CLAIRE *(o priveşte pieziş o clipă, nu se conformează, în schimb îi oferă un pahar lui Tobias)*: Moşulică?

TOBIAS *(zăpăcit şi intimidat)*: Mulţumesc, Claire.

CLAIRE *(pune paharul Iuliei pe cămin)*: Paharul tău e aici, dominişoară, n-ai decît să-l iei după ce ai să termini de făcut pe gazda matinală.

IULIA *(atentă să nu răstoarne cafeaua pe de lături, ignorează în mod voit înţepătura)*: Mulţumesc Claire.

CLAIRE: Şi acum o oranjadă şi pentru sufleţelul meu.

IULIA *(continuă să toarne cafeaua în ceşti; impasibilă)*: N-ar fi cazul s-o amesteci cu puţină vodcă, Claire? Să-ţi începi ziua aşa cum trebuie. E doar duminică.

AGNES *(pufneşte în rîs; se vede că cele spuse de Iulia au uns-o la inimă)*: Iulia!

TOBIAS *(cu reproş)*: Iulia, te rog!

IULIA *(ridică ochii spre el, cu răceală)*: Am spus ceva ce nu se cuvenea, tată?

CLAIRE: Vodcă? Duminica? La opt fără zece? De ce nu?

TOBIAS *(pe un ton blînd, în timp ce Claire se îndreaptă spre bufet)*: Claire, nu trebuie să faci treaba asta.

IULIA *(punînd zahăr în una din ceşti)*: Las-o să facă ce vrea.

CLAIRE *(turnîndu-şi vodcă în pahar)*: Ba da, Tobias; aşa cer regulile politeţii. Doar avem pe iubiţii noştri oaspeţi şi prieteni ca exemplu, nu-i aşa? Există legi care nu pot fi schimbate. Cînd ştii cu cine ai de-a face, lucrurile sînt limpezi. Beţivii, beţivi rămîn; catolicii se duc la slujba religioasă; mingea cînd dai cu ea de pămînt sare în sus. Nu putem să schimbăm nimic — s-ar duce naibii echilibrul.

IULIA *(acelaşi joc)*: Şi pe lîngă asta îţi şi place să tragi la măsea.

CLAIRE: Şi pe lîngă asta îmi place să trag la măsea. Închipuie-ţi ce s-ar întîmpla, Tobias, dacă s-ar schimba ceva, dacă n-ar mai fi după tipic; n-ai mai şti pe ce lume te afli, ai pluti într-un ocean al incertitudinii; îţi dai seama că aşa ceva este de neconceput.

IULIA *(pe un ton nu prea prietenos)*: Adu-mi paharul de oranjadă, dacă nu te superi.

CLAIRE *(ia paharul de pe cămin)*: Oooho, Iulia s-a întors iar acasă — simte şi ea nevoia să-şi mai tragă puţin sufletul.

IULIA *(întinzîndu-i lui Tobias ceaşca cu cafea)*: Poftim, tată.

TOBIAS *(puţin stînjenit)*: Mulţumesc, Iulia.

IULIA: Vrei şi tu mamă?

AGNES *(cu un oftat de satisfacţie)*: Mulţumesc draga mea.

IULIA: Ceaşca ta e pe tavă, Claire.

CLAIRE *(stă în cumpănă o clipă, priveşte la paharul cu oranjadă al Iuliei pe care-l ţine încă în mînă, apoi calmă îl varsă pe covor)*. Iar oranjada ta e aici, Iulia, cînd ai chef n-ai decît să te serveşti.

AGNES *(furioasă)*: Claire !

TOBIAS *(cu blînd reproş)*: Pentru numele lui Dumnezeu, Claire !

IULIA *(se uită la balta de pe covor, dă din umeri)*: Să fii sănătoasă. N-are nici o importanţă.

CLAIRE: Unde mai pui că prietenilor noştri de sus nu le place cum e aranjată camera asta, vor să-i aducă unele modificări. *(Claire se aşează într-un fotoliu)*.

TOBIAS *(se ridică cu greu, căutînd să se proptească cît mai bine pe picioare)*: Gata ! Ajunge ! Staţi jos ! Tăceţi din gură ! Vreau să vă spun ceva.

IULIA: Mamă, ţi-am pus zahăr?

TOBIAS: Iulia, taci o dată din gură !

AGNES: Ssst, draga mea, da, mi-ai pus.

TOBIAS: Vreau să vă spun ceva. *(O clipă de linişte.)*

CLAIRE *(îl încurajează cu oarecare ironie)*: S-auzim, dă-i drumul, Tobias.

TOBIAS *(rugător)*: Şi tu, Claire? De ce nu vreţi să înţelegeţi o dată? *(Tăcere. Cele trei femei învîrtesc linguriţele în cafea, se uită la Tobias ori stau cu ochii în pămînt. Par nişte copii pe punctul de a fi dojeniţi pentru o boroboaţă, refractari şi periculoşi ca nişte mici sălbăticiuni, dar stăpînindu-se pe moment.)* Ei, bine. *(Pauză.)* Ei bine, aseară s-a petrecut aici un anumit lucru. Nu mă refer la ieşirea isterică a Iuliei, la povestea cu revolverul — Iulia, te rog astîmpără-te ! — deşi în parte şi de asta e vorba, mă refer . . . *(Oftează adînc)* . . . la Harry şi Edna . . . la venirea lor aici. *(Iulia pufneşte)*. Ai spus ceva, Iulia? Nimic? Bun. M-am sculat şi am stat aici, în camera asta, toată noaptea — sau mă rog, ore întregi — şi am făcut ceva care, nu se prea întîmplă în familia noastră: am meditat . . .

AGNES *(cu blîndeţe)*: Îmi pare rău, Tobias, dar să ştii că nu e frumos ce faci.

TOBIAS *(trecînd peste această obiecţie)*: Am *meditat*. Am stat aici şi m-am gîndit la noi toţi şi la toate. Prin urmare, Harry şi Edna au venit la noi şi ... ne-au cerut ajutor.
IULIA: Asta *nu e adevărat*.
TOBIAS: Taci din gură!
IULIA: Asta nu e adevărat! N-au *cerut* nimic.
AGNES: ... Iulia, te rog ...
IULIA: S-au mulţumit să ne *comunice* ce-au hotărît. Au venit aici şi au început să dea ordine!
CLAIRE *(ridică paharul şi închină)*: Aşa cum fac de obicei toţi membrii onorabilei noastre familii.
TOBIAS: Ba nu, au cerut. Dacă cerşeşti ceva şi nu ţi-ai pierdut mîndria.
IULIA: Dacă cerşeşti, înseamnă că nu mai ai nici o mîndrie.
AGNES *(contrazicînd-o cu blîndeţe)*: Nu cred că ai dreptate Iulia.
CLAIRE: Iulia nu are de unde să ştie. Întrebaţi-mă mai bine pe mine.
IULIA *(dîrză)*: Oamenii ăştia n-au nici un drept!
TOBIAS: Nici un drept? În toţi anii ăştia? Bine, dar îi cunoştem de peste ... pentru numele lui Dumnezeu, Iulia, oamenii ăştia sînt *prietenii* noştri!
IULIA *(pe un ton dur)*: Atunci n-ai decît să-i primeşti! *(Tăcere.)* N-ai decît să-i primeşti pe aceşti ... intruşi.
CLAIRE *(către Iulia, cu asprime)*: Ascultă drăguţo, nu ţi-a intrat în cap lecţia de aseară în problema drepturilor? N-ai reţinut ce înseamnă să te vîri cu de-a sila în sufletul altora; cum se prezintă situaţia, cine îşi are locul aici şi cine nu?
IULIA *(către Tobias)*: Să ştii tată, dacă îi aduci pe oamenii ăştia în casă, eu plec!
TOBIAS *(pe un ton aproape sfidător)*: Nu, zău?
IULIA: Vreau să spun că am să plec definitiv şi n-am să mă mai întorc niciodată! Am să rup cu familia asta!
TOBIAS *(cu un sentiment de furie neputincioasă)*: Harry şi Edna sînt prietenii noştri!
IULIA *(la fel)*: Sînt nişte intruşi. *(Tăcere.)*
CLAIRE *(către Tobias, rîzînd)*: În momentele de criză ne dăm totdeauna arama pe faţă, nu-i aşa Tobias? Toată familia e în păr, nu? Iulia stă frumuşel acolo ... şi dă ordine; a rămas acelaşi copil neascultător şi ... cine ştie? e gata să calce pe urmele lui Claire. Şi Claire, biata de ea! Nici ea nu poate să facă prea multe! Iar Agnes, între timp, priviţi-o pe Agnes cea vorbăreaţă, capul familiei, majordonul, soţia prin excelenţă — tace ca peştele. Şade confortabil în fotoliu, cu cafeluţa lîngă ea şi, gîndindu-se la meniul pentru săptămîna viitoare, vezi Doamne, face *planuri*. Bietul Tobias!
AGNES *(calmă, stăpînă pe sine)*: Mulţumesc, Claire; aşteptam doar să termine ceilalţi — mă gîndeam şi eu ca omul şi aşteptam să văd ce spune fiecare. Îmi ziceam în sinea mea că cineva trebuie să-şi păstreze calmul. În primul rînd eu, capul familiei, soţia prin excelenţă, infirmiera ... de noapte. Şi mă gîndeam la Harry şi Edna; la molima asta pe care au adus-o.
TOBIAS *(după o pauză)*: La ce te gîndeai?
CLAIRE *(după ce trage o duşcă)*: La molima asta.
IULIA: Of, pentru numele lui Dumnezeu ...
AGNES: La boala — sau dacă vreţi — la spaima asta groaznică care i-a cuprins.
CLAIRE *(rîde încetişor, pe înfundate)*: He-he.
IULIA *(furioasă)*: Spaima!?
AGNES *(imperturbabilă)*: Da. Spaima sau ciuma — e acelaşi lucru. Edna şi Harry — scumpii noştri prieteni — prietenii noştri cei mai buni, deşi în privinţa asta

cred că s-ar mai putea discuta — au venit la noi şi ne-au adus cu ei ciuma. Iar bietul Tobias n-a putut să închidă ochii toată noaptea şi s-a războit cu o problemă de morală.

TOBIAS *(cu un sentiment de frustare şi mînie)*: Nu m-am ... războit cu ... o problemă abstractă. E vorba de oameni! De Harry şi Edna! La naiba, sînt doar prietenii noştri!

AGNES: Da, dar au adus cu ei ciuma şi vezi că se schimbă lucrurile. Dă-mi voie să-ţi spun două vorbe despre asta. Despre maladia asta mortală. Ori eşti imun . . . ori o combaţi. Dacă eşti imun, deschizi uşa, intri înăuntru şi încerci să lecuieşti pacientul; se vindecă bine, nu, dă ortul popii. Dar dacă nu eşti imun atunci rişti să te molipseşti. Acum 1000 de ani — sau chiar mai aproape de zilele noastre — tratamentul era cît se poate de simplu: le dădeai foc şi se prefăceau în cenuşă. Le ardeai leşurile, casele, hainele — şi dacă aveai minte te mutai în alt oraş. Dar în zilele noastre — cu progresele pe care le-a făcut medicina, ne mulţumim cu izolarea bolnavului; îl punem în carantină, îl ostracizăm — afară de cazul cînd sîntem imuni sau avem veleităţi de sfinţi. Aşa că, dragul meu, dacă ai stat de veghe toată noaptea, ai stat şi ţi-ai frămîntat creierii în orele tîrzii, cînd frigul te pătrunde pînă la oase, gîndul ţi-a fost la pacient şi nu la boală. Aici nu e însă vorba de Edna şi Harry, de prietenii noştri care au venit să stea la noi; e vorba de altceva, de o molimă.

TOBIAS *(pe un ton în care nerăbdarea se amestecă cu o disperare mută)*: Da pentru numele lui Dumnezeu, Agnes! Sînt prietenii noştri! Ce-ai vrea să fac? Să le spun: «Nu, nu puteţi rămîne aici pentru că a dat năpasta peste noi. Om fi noi prieteni şi aşa mai departe, dar de intrat aici nu puteţi intra decît dacă sînteţi fără prihană». Nu, Agnes, pentru numele lui Dumnezeu, dacă asta e tot ce Harry şi Edna înseamnă pentru noi, atunci . . . atunci ce să mai sperăm de la *noi înşine*? Cînd vorbim unul cu altul . . . au vreun înţeles cuvintele noastre? Vreo noimă? În relaţiile dintre noi, cînd spunem . . . da sau . . . te rog . . . înţelegem noi înşine prin asta da . . . însă numai cu anumite condiţii? Dacă e aşa, Agnes, atunci totul a fost zadarnic.

AGNES *(prudentă)*: Poate. Dar nu uita că sîngele apă nu se face. Chiar dacă noi între noi n-avem mai multă . . . afecţiune decît faţă de alţii, sîntem totuşi de acelaşi sînge. Nu-ţi cer să alegi între familie şi . . . prieteni . . .

TOBIAS: Ba tocmai asta faci!

AGNES *(cu ochii închişi)*: Spun doar atît că aici la noi s-a strecurat o molimă! Şi te întreb: cine din familia noastră e imun?

CLAIRE *(pe un ton obosit, ca un simplu fapt lipsit de importanţă)*: Eu. Eu am avut boala asta. Şi, după cum se vede, n-am murit încă.

AGNES: Claire e cea mai rezistentă dintre noi toţi: ăştia care duc boala pe picioare sînt adesea cei mai puţin predispuşi la molipsire; trebuie să te gîndeşti însă şi la noi ceilalţi. Sîntem noi oare imuni? Sîntem imuni faţă de ciuma, faţă de spaima îngrozitoare care s-a cuibărit în odaia de sus? Dacă sîntem, atunci . . . să mergem înainte! Dacă nu . . . *(ridică din umeri)* . . . ei bine, în definitiv n-avem decît să ne molipsim, n-avem decît să murim, orice om trebuie să moară o dată şi o dată. Sau poate-i mai bine să le dăm foc, să ne descotorosim de ei cu boală cu tot . . . şi să aşteptăm molima următoare. Tu trebuie să hotărăşti asta, dragul meu.

(Tăcere. Tobias se ridică, se îndreaptă spre fereastră; ceilalţi rămîn în fotolii; apar în pragul deschizăturii în formă de arcadă Harry şi Edna îmbrăcaţi ca pentru a ieşi în oraş, însă fără pardesie).

EDNA *(impasibilă)*: Bună dinimeaţa.

AGNES *(după o scurtă pauză)*: O, v-aţi sculat.

CLAIRE: Bună dimineaţa, Edna. Bună dimineaţa, Harry. *(Iulia nu-şi întoarce capul spre ei; Tobias face acest lucru dar nu scoate un cuvînt.)*

EDNA *(răsuflă adînc, vorbeşte ca şi cum ar recita ceva învăţat pe dinafară)*: Harry vrea să-i spună ceva lui Tobias. Cred că ar fi mai bine să-l lăsăm singuri. Poate că . . .

AGNES: Fireşte. *(Cele trei femei se ridică din fotolii ca la un semnal, încep să strîngă ceştile de cafea de pe masă.)* Ştiţi ce, eu zic să mergem în bucătărie, să pregătim ceva pentru micul dejun, aşa cum scrie la carte.

HARRY: Nu, vă rog, zău aşa, nu trebuie să . . .

AGNES: Ba da, ba da, trebuie să vă lăsăm să staţi de vorbă. Nu-i aşa, Tobias?

TOBIAS *(încetişor)*: Da . . . fireşte.

AGNES *(către Tobias, pe un ton liniştitor)*: O să fim alături. *(Femeile se îndreaptă spre uşă.)* Ai dormit bine, Edna? Ai putut să închizi ochii? Eu n-am dormit niciodată în patul ăla, dar ştiu că de ocbicei . . . *(Ies una după alta.)*

HARRY *(privindu-le cum ies, rîde cu tristeţe)*: Ia uită-te la ele. Au şters-o cît ai bate din palme. Parcă le-ar fi pus cineva sare pe . . . *(Se opreşte, îl vede pe Tobias că nu se simte în largul său, spune pe un ton blînd)*. Bună dimineaţa, Tobias.

TOBIAS *(recunoscător)*: Bună dimineaţa, Harry. *(Amîndoi stau în picioare)*.

HARRY *(îşi freacă mîinile)*: Ştii, ştii ce-aş avea chef să fac? Ceva ce n-am făcut decît o singură dată în viaţă, cînd aveam 20 de ani.

TOBIAS *(nu e dispus să ghicească)*: Nu. Ce anume?

HARRY: Aş vrea să beau ceva dis-de-dimineaţă pe inima goală. Ce zici, crezi că se poate?

TOBIAS *(schiţează un zîmbet, se îndreaptă încet spre bufet)*: Fireşte.

HARRY *(sfios)*: Vrei să bei şi tu cu mine?

TOBIAS *(dintr-o dată foarte tînăr)*: Cred că da. Păcat că n-avem ghiaţă.

HARRY: Eu zic atunci să bem un pahar de whisky; simplu, fără sifon.

TOBIAS: Nu vrei coniac?

HARRY: O, nu, ferească sfîntul.

TOBIAS: Bine, atunci whisky.

HARRY: Da. Mulţumesc.

TOBIAS *(puţin sumbru)*: Ei bine, să închinăm atunci pentru tinereţea noastră, să ne simţim iarăşi tineri.

HARRY: Da. *(Bea.)* Nu e rău, pe inima goală, ce zici?

TOBIAS: Nu, nu-i rău, numai că eu am mai băut . . . înainte, ăsta nu-i primul pahar.

HARRY: Cînd ai băut?

TOBIAS: Ceva mai înainte . . . Pe la 3 sau 4, cînd dormeaţi cu toţii . . . sau mă rog . . .

HARRY *(cu prefăcută nepăsare)*: O, erai . . . treaz, la ora aia?

TOBIAS: Da.

HARRY: Eu am aţipit *puţin* . . . Tobias ţie . . . hm . . . ţi-e dragă Edna?

TOBIAS *(stînjenit)*: Fireşte că *mi*-e dragă.

HARRY *(după o pauză)*: Tobias, aş vrea să vorbim . . . aş vrea să vorbim despre venirea noastră aici, despre ce s-a întîmplat aseară şi cu o zi mai înainte . . . *(Vorbesc amîndoi în acelaşi timp.)*

HARRY: Tocmai îi spuneam Ednei azi-noapte: « Ascultă, Edna, în definitiv ce căutăm aici ».
TOBIAS: Am stat treaz toată noaptea şi m-am gîndit la treaba asta, Harry, şi am discutat cu Agnes azi dimineaţă, cînd eraţi încă sus.
HARRY: Scuză-mă.
TOBIAS: Ziceam că am stat treaz toată noaptea, Harry, şi m-am gîndit la treaba asta şi am discutat şi cu Agnes cînd eraţi încă sus şi . . . zău aşa . . . nu e chiar atît de simplu, Harry . . . dar o s-o scoatem la capăt . . . dacă vreţi să rămîneţi la noi . . . am să aranjez *eu*, vreau să spun, *cred* c-o să pot aranja.
HARRY: Nu . . . Tobias, noi . . . noi plecăm.
TOBIAS: Nu ştiu dacă asta ajută la ceva . . . nu ştiu cum o să . . .
HARRY: Am spus: noi *plecăm*.
TOBIAS: Fireşte, dar . . . ce-ai spus? Plecaţi?
HARRY *(cu un zîmbet sfios, plin de bunătate)*: Exact.
TOBIAS: Dar ai putea să *încerci*, să vezi cum e aici . . . sau noi am putea încerca, dumnezeule, nici eu nu mai ştiu. Nu te mai poţi întoarce înapoi; trebuie să . . .
HARRY: Da, ce trebuie să facem? Să vindem casa? Să cumpărăm alta? Să ne mutăm?
TOBIAS: Bine, da' aţi venit *aici* !
HARRY *(trist)*: Vrei să rămînem aici, Tobias?
TOBIAS: Aţi venit aici !
HARRY: Vrei să rămînem aici?
TOBIAS: Aici aţi venit !
HARRY *(accentuînd fiecare cuvînt)*: Vrei să rămînem aici? *(pe un ton mai potolit, aproape scuzîndu-se)* Edna şi cu mine . . . am trecut prin atîtea . . . atîtea . . . dezamăgiri, de atîtea ori n-am avut curajul să ne privim în faţă; ne-am minţit poate singuri, cît de multe ne-am dorit cîndva . . . şi cît de puţine . . . am realizat . . . cîteodată stăm de vorbă, de cele mai multe ori însă nu . . . Nu sîntem firi sentimentale. Fireşte, nu sîntem de ghiaţă . . . dar în ce mă priveşte am fost totdeauna timid, cam ursuz şi . . . timid. Iar Edna nu e prea . . . fericită — cred că asta e explicaţia. Ne sînteţi . . . dragi şi tu şi . . . Agnes şi . . . mă rog, Claire şi Iulia, vreau să spun că-mi eşti drag şi cred că şi eu ţie, şi . . . voi sînteţi prietenii noştri cei mai buni dar . . . ştii ce i-am spus Ednei, cînd eram sus în cameră? I-am spus: Edna, închipuie-ţi că ar fi venit ei la noi. Şi Edna n-a scos un cuvînt. Şi atunci am continuat: Edna, dacă ar fi fost ei în situaţia noastră, dacă ar fi bătut ei la uşa noastră, ei bine Edna, chiar dacă noi n-avem toate complicaţiile cu Iulia şi cîte şi mai cîte, eu . . . eu nu i-aş fi primit.
(O clipă de tăcere)
Nu i-aş fi primit Edna; n-au . . . n-au nici un drept. Şi Edna mi-a răspuns: da, ştiu, n-ar avea nici un drept.
(O clipă de tăcere)
Toby, eu nu ţi-aş îngădui să rămîi.
(Sfios, încurcat).
Nu . . . nu vrei să rămînem aici, nu-i aşa, Tobby? Nu vrei să ne primeşti.
(Ceea ce urmează e ca un fel de arie. În interpretarea ei trebuie subliniat tot zbuciumul cumplit şi toată exuberanţa unui om care şi-a stăpînit prea mult emoţiile. Tobias se va lăsa antrenat pînă în pragul isteriei: şi se va pomeni uneori rîzînd, în timp ce alte ori va plînge de uşurare. În general, în această izbucnire, sinceritatea se îmbină cu atitudinea de bravadă fiecare din aceste stări completînd-o pe cealaltă. Vom încerca într-un fel să notăm toate acestea).

TOBIAS *(încetişor, ca şi cum n-ar pricepe înţelesul cuvîntului)*: Să vreau? Să vă primesc? *(Acelaşi joc.)* Ce? Ce anume? *(Izbucneşte brusc în rîs, plin de veselie.)* DACĂ VREAU? *(Rîde mai departe; rîsul e însă întretăiat de un hohot înăbuşit de plîns.)*

DACĂ VREAU SĂ VĂ PRIMESC AICI! *(Aproape că nu mai poate vorbi din cauza rîsului.)* Vii aici la noi, vii aici cu . . . nevastă-ta şi cu . . . spaimele tale! şi mă mai întrebi dacă vreau să te primesc! *(Răsuflă din greu.)* DA! FIREŞTE — FIREŞTE CĂ VREAU SĂ TE PRIMESC! CASA ASTA AM RIDICAT-O CU MÎINILE MELE! POFTIM INTRĂ! POFTIM CU CIUMA TA CU TOT! ŢI-E FRICĂ, TE-A CUPRINS SPAIMA PÎNĂ ÎN MĂDUVA OASELOR? NU-I NIMIC. VINO CU SPAIMA TA CU TOT! *(Pauză. Apoi pe un ton şi mai ridicat.)* AD-O CU TINE! POŢI SĂ INTRI ORICÎND FRĂŢIOARE. UŞA ŢI-E DESCHISĂ — POŢI SĂ INTRI ORICÎND, FRĂŢIOARE — NE CUNOAŞTEM DE 40 DE ANI!

(Vorbeşte acum în şoaptă; încet şi sacadat parcă ar psalmodia.)

Nu trebuie să ceri voie Harry, nici nu trebuie să mă întrebi măcar; sînteţi prietenii noştri, prietenii noştri cei mai buni şi nu trebuie să ceri voie. *(Ţipînd.)* CE-I ASTA SĂ CERI VOIE? *(Vorbeşte din nou blînd, ca mai înainte.)* Vii la noi la masă, nu-i aşa, treci pe la noi să bei un păhărel, ieşim împreună sîmbătă seara în oraş şi stăm la taclale şi spunem la bancuri şi rîdem împreună şi o baţi încetişor pe mînă pe Agnes şi-i spui ce s-ar face bietul Tobby fără ea şi ne cunoaştem de atîta vreme şi ne iubim unul pe altul? *(Ţipînd.)*

NU-I AŞA?! NU NE IUBIM UNUL PE ALTUL? *(Vorbeşte din nou blînd, rîde cu ochii împăinjeniţi de lacrimi.)*

Oare prietenia nu se preface cu vremea în dragoste? Oare 40 de ani nu înseamnă nimic? Soarta ne-a legat unul de altul, frăţioare, sîntem prieteni, am trecut prin multe, bune şi rele. Ce spui frăţioare? *(Ţipînd.)* CE SPUI FRĂŢIOARE?! Bune? Rele? PRIN TOATE CÎTE AU FOST AM TRECUT ÎMPREUNĂ FRĂŢIOARE! *(Blînd.)*

Şi nu trebuie să ceri voie. Mi-eşti drag, Harry, zău crede-mă; Edna nu mi-e simpatică, dar asta n-are importanţă, tu mi-eşti tare drag; dragostea asta a mea are însă limitele ei, îmi dau seama . . . *(Ridică din nou tonul.)*

DAR SÎNT LIMITELE MELE! NU ALE TALE! *(Blînd.)*

Crede-mă, îmi eşti drag, tare drag, dar nu atît cît trebuie . . . prietenia adevărată înseamnă mai mult, şi sînt conştient de asta şi mă doare. Aşa că vino cu nevasta, vino cu spaima voastră cumplită, cu ciumă cu tot. *(Ridică iar tonul.)*

VINO CU CIUMĂ CU TOT!

(Cele patru femei apar în pragul deschizăturii sub formă de arcadă, cu ceştile de cafea în mînă, se opresc şi urmăresc ce se petrece.)

NU VREAU SĂ TE PRIMESC AICI! AI CERUT ASTA?! Nu! NU VREAU. *(Cu vehemenţă.)* DAR PE LEGEA MEA AI SĂ RĂMÎI AICI! AI TOT DREPTUL! TOT DREPTUL! ŞTII CE ÎNSEAMNĂ CUVÎNTUL ĂSTA DREPTUL! *(Pe un ton scăzut.)*

Patruzeci de ani aproape ai trudit pentru el şi eu la fel; şi dacă nici asta nu înseamnă nimic, atunci la dracu, nu-mi pasă, ai tot dreptul să rămîi aici, ţi-ai cîştigat dreptul ăsta. *(Cu vehemenţă.)* ŞI MARTOR MI-E CERUL AI SĂ FACI UZ DE EL! MĂ AUZI?! VINO CU SPAIMA TA CU TOT, VINO AICI ŞI STAI CU NOI! VINO CU CIUMA TA CU TOT! RĂMÎI CU NOI! NU VREAU SĂ TE PRIMESC! NU TE IUBESC! DAR PE DUMNEZEUL MEU . . . RĂMÎI!! *(Pauză.)* RĂMÎI! *(Pe un ton mai blînd.)* Rămîi! *(Încetişor cu lacrimile în ochi.)* Rămîi! Te rog. *(Pauză.)* Rămîi? Te rog! Da, rămîi?

Se aştern e tăcerea. Harry se ridică ca un automat; femeile intră fără zgomot în cameră una cîte una, rămîn în picioare. De acum înainte şi pînă la sfîrşit acţiunea se va desfăşura discret, estompat.

EDNA *(calmă)*: Harry, vrei asă duci bagajele jos? Poate îţi dă şi Tobias o mînă de ajutor?

HARRY *(cu blîndeţe)*: Cum să nu. *(Se îndreaptă spre Tobias care îşi şterge încetişor lacrimile, îl cuprinde blînd de după umeri)*. Tobias, mă ajuţi să luăm bagajele de sus? *(Tobias încuviinţează din cap, îl ia pe Harry pe după umeri. Cei doi ies împreună. O clipă de tăcere.)*

EDNA *(învîrtind cu linguriţa în ceaşca de cafea; se simte că e puţin încordată, însă vorbeşte pe tonul unei conversaţii banale)*: Bietul Harry; nu e un om . . . rău, chiar dacă îi place să pară altfel de cum e. *(Destinzîndu-se puţin, aproape mulţumită.)* Azi noapte . . . s-a apropiat de patul meu şi s-a aşezat lîngă mine . . . A stat aşa în întuneric lîngă mine şi mi-a spus încetişor, parcă era un băieţaş: « Crezi că ei ţin cît de cît la noi? Tu ce crezi, Edna? » Am tăcut o clipă; pe urmă i-am răspuns: « Ştiu eu ce să zic . . . probabil tot atît de mult cît ţinem şi noi la ei . . . » (Pauză.) « Crezi că noi . . . i-am primi în casa noastră, Edna? » Era mai mult o şoaptă. Apoi, iar a tăcut. *(Cu blîndeţe.)* Ei bine, sper că a vorbit pe şleau cu Tobias, că a găsit cuvintele potrivite. Nu trebuie să forţăm uşa norocului, nu-i aşa? Doar să batem încetişor la ea. *(Pauză; schiţează un zîmbet.)* E trist să ajungi la capăt, nu-i aşa? Să te apropii de sfîrşit: atîtea s-au petrecut, cîte n-am lăsat în urmă . . . şi cît de puţine au mai rămas. Şi încă nu ştim — încă n-am aflat . . . ce nu se cuvine să facem . . . ce nu trebuie să cerem, şi asta pentru că ne e teamă să privim adevărul în faţă. *N-ar fi trebuit* să venim aici.

AGNES *(oarecum maşinal)*: Ei, Edna. Da cum poţi să . . .

EDNA: În interesul, nostru n-ar fi trebuit s-o facem . . . Vina e numai a noastră. E trist să-ţi dai seama că ai ajuns aproape de capăt, că ai trecut prin atîtea, şi că ai rămas singur, că nu te poţi bizui decît pe tine — un trup uscat . . . lipsit de vlagă, de căldură.

(Pauză. Revine la tonul de adineaori al unei conversaţii banale, sub care se simte însă o uşoară încordare.) Şi ce-ai de gînd să faci, Iulia? Ai să încerci să stai de vorbă cu Douglas?

IULIA *(privindu-şi ceaşca cu cafea)*: Nu m-am gîndit încă, nu ştiu; nu cred.

AGNES: Timpul. *(Pauză; privirile celorlalte se îndreaptă spre ea.)* Timpul se scurge pe nesimţite fără să-ţi dai seama. *(Pauză.Celelalte continuă s-o privească.)* Oamenii nu-şi dau seama şi pînă la urmă . . . e prea tîrziu. Ştii că sus, pe culmea dealului . . . se dă lupta; vezi norii de praf, auzi strigăte, zăngănit de săbii . . . dar stai şi aştepţi; şi timpul se scurge. Iar pînă la urmă, cînd te hotărăşti şi tu cu sabia scoasă din teacă, cu scutul în mînă . . . nu mai găseşti nimic acolo . . . doar un morman de fiare ruginite; de oase; şi vîntul care suflă printre ele. *(Pauză.)* Îmi pare rău că n-am putut să te servesc cu o cafea turcească, Edna. Să mă tai dacă ştiu unde o fi cafeaua boabe.

EDNA: Ooo! Nu face nimic. La vinuri şi la cafea nu mă pricep de loc. Mai bună, mai proastă, pentru mine tot una e.

CLAIRE: În afară de Claire . . . mai e cineva dispus să tragă o duşcă?

AGNES *(bombănind)*: Claire, zău aşa . . .

CLAIRE: Edna, tu ce zici?

EDNA *(cu un rîs dezaprobator)*: Păcatele mele, Claire, nici nu-mi trece prin gînd. Mulţumesc.

CLAIRE: Iulia?

IULIA *(ridică ochii spre ea; o priveşte fix; apoi spune încet)*: Fie. Poţi să-mi dai şi mie un pahar. Mulţumesc.

EDNA *(se ridică în picioare tocmai cînd Agnes vrea să deschidă gura)*: Parcă-l aud venind. *(Tobias şi Harry apar în pragul deschizăturii sub formă de arcadă cărînd bagajele.)*

TOBIAS: Aşa, acum o să le ducem la maşină.

Cei doi ies cu bagajele.

EDNA *(cu amabilitate căutată)*: Mulţumesc, Agnes, ai fost foarte ... în fine, îţi mulţumesc. O să ne mai vedem.

AGNES *(se scoală şi ea în picioare; pe faţă i se citeşte o oarecare preocupare)*: Bineînţeles; sper că n-o să ne ocoliţi.

EDNA *(rîde)*: Păcatele mele, de ce să vă ocolim? Parcă e vreo deosebire între noi şi voi? Între cum ne petrecem şi unii şi alţii viaţa? *(Pauză.)* Iulia ... Mai gîndeşte-te.

IULIA *(cu o uşoară sfidare în glas)*: Am să mă mai gîndesc, Edna. Ştii prea bine că ador căsnicia.

EDNA: Claire, darling, să fii cuminte.

CLAIRE *(cu cîte un pahar în mînă; bravează)*: Am să încerc.

EDNA: Agnes, joi am de gînd să ies în oraş. Vii şi tu? *(O pauză mai lungă decît ar trebui; Claire şi Iulia se uită la Agnes.)*

AGNES *(cu oarecare stîngăcie)*: Nu ... nu cred că am să pot, Edna; sînt ... sînt ... atît de ocupată.

EDNA *(ceva mai distantă, cu tristeţe)*: Bine, mă rog. Poate ... altădată.

AGNES: Da, neapărat. *Reintră cei doi bărbaţi.*

TOBIAS *(puţin reţinut, rigid)*: Gata. S-a făcut.

HARRY *(oftează uşor)*: Totul e în regulă.

AGNES *(se îndreaptă spre Harry, îl îmbrăţişează)*: Harry, dragul meu; ai grijă de tine.

HARRY *(o sărută cu stîngăcie pe obraz)*: Nu, mulţumesc, Agnes. Şi tu, Iulia, ai şi tu grijă ... să fii cuminte.

IULIA: La revedere, Harry.

CLAIRE *(înmînîndu-i Iuliei paharul)*: La revedere Harry, pe curînd.

HARRY *(zîmbeşte puţin trist)*: Mai încape vorbă?

EDNA *(îl îmbrăţişează pe Tobias)*: La revedere, Tobias, îţi mulţumesc.

TOBIAS *(bolborosind)*: La revedere, Edna. *(O scurtă tăcere.)*

HARRY *(îi ia mîna lui Tobias într-a sa, o strînge cu putere)*: Mulţumesc, bătrîne.

TOBIAS *(vorbeşte blînd, cu tristeţe)*: Te rog. Nu vrei să rămîi? *(Pauză.)*

HARRY *(dă din cap)*: Atunci ne vedem la club. Edna, vii? *(Se îndreaptă spre ieşire.)*

AGNES *(din urmă)*: Fiţi cu băgre de seamă pe drum. Ştiţi cum e duminica puzderie de maşini.

HARRY şi EDNA *(din culise)*: Nici o grijă. La revedere. Mulţumim.

(Cei patru se află acum singuri în cameră. Iulia şi Claire s-au aşezat în fotolii; Agnes se îndreaptă spre Tobias şi îl înconjoară cu braţul.)

AGNES *(oftînd)*: E, iată-ne aici cu toţii. E totul în regulă, dragul meu.

TOBIAS *(îşi drege glasul)*: Fireşte.

AGNES *(continuînd să-l ţină cu braţul de după umeri)*: Fiica ta s-a apucat să bea de dimineaţă, sper c-ai remarcat.

TOBIAS *(cu indiferenţă)*: O, da? *(Se smulge de lîngă ea.)* Aveam şi eu pe undeva ... un pahar. Am băut împreună cu Harry. A, uite-l.

AGNES: Mă rog, se pare că avem acum *trei* băutori matinali în casa asta. Sper că n-o să se transforme într-o cîrclumă. Nu de alta, dar altminteri va trebui să scoatem autorizaţie, nu crezi?

TOBIAS: Dacă te supără că se bea de dimineaţă, n-ai decît să-ţi închipui că e noapte, tîrziu de tot.

AGNES: Bine, cum vrei tu. *(Tăcere.)*

TOBIAS: Am făcut tot ce mi-a stat în putinţă. *(Pauză.)* Am fost sincer. *(Tăcere.)* Nu-i aşa? *(Pauză.)* Spuneţi şi voi.

IULIA *(după o pauză)*: Ai fost foarte sincer, tată, şi ai făcut tot ce ţi-a stat în putinţă.

TOBIAS: Spune şi tu, Claire: n-am încercat? N-am fost sincer?

CLAIRE *(încearcă să-l liniştească; vorbeşte pe un ton trist)*: Sigur că ai fost. Şi de încercat, ai încercat tot ce s-a putut.

TOBIAS: Îmi pare rău. Iertaţi-mă.

AGNES *(ca să înlăture tăcerea apăsătoare care s-a lăsat)*: Două lucruri rămîn pentru mine un mister: Cum de mi-a intrat în cap ideea că aş putea... să-mi pierd minţile... cîndva, într-o bună zi — cînd anume? Anii se scurg, şi încep să cred că asta n-o să se întîmple niciodată sau, dacă ar fi să se întîmple, n-o să-mi dau seama, sau — cine ştie? — poate s-a şi întîmplat... Altceva mi se pare însă şi mai uimitor... lumina zilei, veşnica minune a soarelui. Sute şi sute, mii şi mii de ani, de cînd e lumea. Mă întreb dacă nu i-a fost dat omului să doarmă noaptea, tocmai pentru că întunericul continuă şi azi să-l... înspăimînte? Se zice că în timpul somnului demonii ies din ascunzişul lor... şi mintea o ia razna în lumea viselor şi a coşmarurilor, unde nu mai există nici o logică, unde totul e fără noimă... reversul întunecat al propriei noastre raţiuni. Dar cînd se iveşte iar lumina zilei... totul revine la normal. *(Rîde cu tristeţe.)* Biata Edna, bietul Harry. *(Oftează.)* Bine că s-au dus... o să uităm cu toţii... foarte curînd... tot ce s-a întîmplat. *(Pauză.)* Haideţi să ne vedem de treabă.

C O R T I N A.

În româneşte de ROMULUS CĂPLESCU şi Z. FLOREA

ITALO
SVEVO

Romanul secolului 20
Romanul secolului 20
Teritorii redescoperite

roman (III)

SENILITATE

SENILITATE

(Continuare)

X

Atît durerea, cît și remușcarea lui se potoliră cu totul. Elementele din care se compunea viața lui Emilio rămîneau aceleași, dar se atenuară de parcă ar fi fost privite printr-o lentilă întunecată, care le lipsea de lumină și de violență. O mare liniște și o mare plictiseală îl copleșeau. Înțelesese cu deplină claritate cît de ciudată fusese la el exagerarea sentimentală, și-i spuse, crezîndu-se sincer, lui Balli care-l studia cu oarecare neliniște:

— M-am vindecat.

Putea s-o și creadă fiindcă nimeni nu putea pretinde ca el să-și mai amintească exact starea de suflet în care se aflase înainte de a o fi cunoscut pe Angiolina. Era atît de mică deosebirea ! Căscase mai puțin de plictiseală și nu cunoscuse stinghereala dureroasă ce-l cuprindea cînd se afla lîngă Amalia.

Și anotimpul era foarte întunecat. De săptămîni întregi nu apăruse nici o rază de soare, și de aceea, cînd se gîndea la Angiolina, asocia în gînd chipul dulce, culoarea caldă a părului blond, cu albastrul cerului, cu lumina soarelui, lucruri care dispăruseră toate deodată din viața lui. Ajunsese totuși la convingerea că părăsirea Angiolinei fusese salutară pentru el.

— E preferabil să fim liberi — spunea cu convingere.

Încercă să și profite de libertatea recîștigată. Simțea și-i părea rău că e lipsit de vlagă, și-și amintea cum, cu ani în urmă, arta îi colorase viața, sustrăgîndu-l inerției în care căzuse după moartea tatălui său. Își scrisese romanul, povestea unui tînăr artist căruia o femeie îi ruinează spiritul și sănătatea. În tînărul acela se reprezentase pe sine, propria-i naivitate și bunătate. Își închipuise eroina după moda de atunci : un amestec de femeie și tigru. Avea atitudinile, ochii, caracterul crud al felinelor. Nu cunoscuse niciodată o femeie și o visase astfel, un animal care într-adevăr cu greu ar fi putut să nască și să prospere. Dar cu cîtă convingere o descri-

sese ! Suferise şi se bucurase împreună cu ea, simţind uneori că trăia şi în el acest amestec hibrid de tigru şi femeie.

Luă acum din nou pana şi scrise într-o singură seară primul capitol al unui roman. Găsea o nouă orientare de artă, căreia vru să i se conformeze, şi scrise adevărul. Povesti întîlnirea cu Angiolina, îşi descrise sentimentele — imediat, însă, pe cele din ultimele zile — violente şi furioase, chipul Angiolinei pe care-l văzuse de la prima întîlnire stricat de un suflet josnic şi pervers, şi în sfîrşit minunata privelişte ce decorase începuturile idilei lor. Obosit şi plictisit, părăsi lucrul, mulţumit că aşternuse pe hîrtie într-o singură seară un întreg capitol.

În seara următoare se apucă din nou de lucru avînd în minte două sau trei idei, suficiente după părerea lui pentru o suită de pagini. Dar, înainte, reciti paginile terminate : — De necrezut ! — murmură. Bărbatul nu semăna de loc cu el, iar femeia păstra ceva din femeia-tigru din primul roman, dar nu avea viaţă, sîngele ei. Socoti că adevărul pe care voise să-l povestească era mai puţin demn de crezut decît visele pe care, cu ani în urmă, se pricepuse să le treacă drept adevărate. În clipa aceea simţi o inerţie deznădăjduită şi o nelinişte dureroasă. Lăsă pana, închise iar totul într-un sertar, şi-şi spuse că va relua lucrul mai tîrziu, poate chiar a doua zi. Această hotărîre îl linişti ; dar nu se mai întoarse la masa de scris. Voia să-şi cruţe orice durere, nu se simţea îndeajuns de puternic pentru a-şi studia neputinţa şi pentru a o învinge. Nu mai ştia să gîndească cu pana în mînă. Cînd voia să scrie, simţea că-i rugineşte creierul, şi rămînea extatic în faţa paginei albe, în timp ce cerneala se usca pe toc.

Simţi dorinţa s-o revadă pe Angiolina. Nu luă hotărîrea s-o caute ; îşi spuse doar că acum, într-adevăr, n-ar fi existat nici o primejdie s-o revadă. Ba chiar, dacă s-ar fi conformat întocmai cuvintelor pe care i le spusese părăsind-o, ar fi trebuit să se ducă numaidecît la ea. Nu era oare destul de liniştit ca să-i strîngă mîna ca prieten ?

Îi comunică această intenţie lui Balli, în următoarea formă :

— Vreau numai să văd dacă, apropiindu-mă din nou de ea, aş reuşi să mă port ca un om mai cumpătat.

Balli rîsese prea des de dragostea lui Emilio, ca să nu creadă acum în perfecta lui vindecare. Mai mult, de cîteva zile, el însuşi ardea de dorinţa de-a o revedea pe Angiolina. Concepuse o figurină cu trăsăturile şi cu îmbrăcămintea ei. Împărtăşi faptul şi lui Emilio, care-i făgădui că, de la primele cuvinte pe care i le va adresa fetei o va ruga să-i pozeze lui Balli. Vindecarea lui nu mai putea fi pusă la îndoială. Acum el nu mai era nici măcar gelos pe Balli.

Păru apoi că Balli se gîndea la Angiolina nu mai puţin decît Emilio însuşi. Trebuise să distrugă o schiţă pentru care irosise şase luni de muncă.

Şi el era într-o perioadă de epuizare şi nu mai găsea altă idee decît cea născută în prima seară cînd Emilio îi făcuse cunoştinţă cu Angiolina. Într-o seară, despărţindu-se de Emilio, îl întrebă: — Încă n-ai reluat legăturile cu ea? — Nu voia să fie el cel care să-i împace, ci doar să afle dacă Emilio nu se văzuse cu Angiolina fără ştirea lui. Ar fi fost o trădare!

Liniştea lui Emilio crescuse şi mai mult. Toţi îi permiteau să facă ce voia, iar el în fond nu voia nimic. Chiar nimic. Ar fi căutat s-o revadă pe Angiolina fiindcă ţinea să încerce să vorbească şi să gîndească cu căldură. Trebuia să-i vină din afară căldura pe care el n-o găsise în sine însuşi, şi spera să trăiască romanul pe care nu izbutea să-l scrie.

Numai inerţia îl împiedica să se ducă s-o caute pe fată. I-ar fi plăcut ca altcineva să-şi ia sarcina de a-i împăca, şi se gîndi chiar că ar fi putut să-i ceară lui Balli s-o facă. Totul ar fi fost într-adevăr mai uşor şi mai simplu dacă Balli şi-ar fi procurat singur modelul, şi i l-ar fi încredinţat apoi ca amantă. Se gîndise la asta. Şovăia numai pentru că nu voia să-i acorde lui Balli un rol prea important în destinul lui.

Important? Oh, Angiolina rămînea mereu o persoană foarte importantă pentru el. În raport cu restul, dacă nu altminteri. Totul era atît de neînsemnat, încît ea domina totul. Se gîndea continuu la ea, ca un bătrîn la propria-i tinereţe. Cît de tînăr fusese în noaptea aceea, în care ar fi trebuit să ucidă pentru a se linişti! Dacă ar fi scris în loc să se perpelească umblînd întîi pe străzi şi apoi, la fel de neliniştitor, în patul solitar, ar fi găsit cu siguranţă calea artei pe care mai tîrziu o căutase zadarnic. Dar totul trecuse pentru totdeauna. Angiolina trăia, dar nu mai putea să-i dea tinereţea.

Într-o seară, lîngă Grădina publică, o văzu plimbîndu-se în faţa lui. O recunoscu după pasul bine ştiut. Ea îşi ţinea fusta ridicată pentru a o apăra de noroi şi, la lumina unui felinar zgîrcit, Emilio văzu strălucind pantofii negri ai Angiolinei. Se tulbură numaidecît. Îşi aduse aminte că, în culmea neliniştii lui amoroase, se gîndise că posedarea acestei femei l-ar fi vindecat. Acum se gîndi dimpotrivă: — Mi-ar da viaţă!

— Bună seara, domnişoară — spuse cu puţinul calm găsit în chinul dorinţei care-l cuprinse în faţa chipului acestuia de copil trandafiriu, cu ochii mari a căror tăietură părea făcută chiar în clipa aceea.

Ea se opri, apucă mîna care-i fusese întinsă şi răspunse veselă, senină, la salut: — Ce mai faceţi? Nu ne-am mai văzut de-atîta vreme.

Emilio răspunse, dar era distrat de propria-i dorinţă. Făcuse poate rău arătînd atîta seninătate şi, mai rău, negîndindu-se la comportarea pe care avea s-o urmeze pentru a ajunge imediat unde voia, la adevăr, la posesiune. Păşi lîngă ea ţinînd-o de mînă, dar, după ce rostiră aceste prime fraze, care se schimbă între persoane bucuroase că se întîlnesc, el tăcu şovăitor. Tonul elegiac folosit alteori cu deplină sinceritate,

ar fi fost nelalocul lui, dar şi o indiferenţă prea mare nu l-ar fi dus la ţintă.

— M-aţi iertat, domnule Emilio? — zise ea oprindu-se şi întinzîndu-şi şi cealaltă mînă să i-o strîngă. Intenţia fusese foarte bună, iar gestul surprinzător de original pentru Angiolina.

El răspunse: — Ştiţi ce n-am să vă iert niciodată? Faptul de a nu fi făcut nici o încercare pentru a vă apropia iar de mine. Aşa puţin vă pasă de mine? — Era sincer şi observă că încerca zadarnic să joace teatru. Poate că sinceritatea i-ar fi servit mai bine decît orice prefăcătorie.

Ea se tulbură puţin şi, bîlbîindu-se, îl asigură că dacă nu s-ar fi apropiat de el, a doua zi ea i-ar fi scris. — Dar în fond, ce-am făcut? — şi nu-şi amintea că ceruse iertare cu puţin mai înainte.

Emilio crezu potrivit să se arate neîncrezător. — Trebuie să vă cred? — Spuse apoi cu reproş: — Cu un negustor de umbrele!

Expresia îi făcu să rîdă pe amîndoi cu multă poftă. — Gelos! — exclamă ea strîngînd mîna pe care continua s-o ţină — gelos pe omul acela nespălat! — Într-adevăr dacă el făcuse bine rupînd legătura cu Angiolina, desigur că greşise folosind drept pretext acea stupidă poveste cu negustorul de umbrele. Negustorul de umbrele nu era cel mai de temut dintre rivalii lui. Şi de aceea avu straniul sentiment că trebuia să-şi atribuie lui însuşi toate nenorocirile care-l loviseră de cînd o părăsise pe Angiolina.

Ea tăcu timp îndelungat. Nu putea s-o facă într-adins, fiindcă pentru Angiolina ar fi fost o artă prea fină. Ea tăcea, pesemne, fiindcă nu găsea alte cuvinte pentru a se desvinovăţi şi se plimbară în tăcere, unul lîngă celălalt în noaptea ciudată şi întunecată, cu tot cerul acoperit de nori albiţi doar într-un singur punct de lumina lunii.

Ajunseră în faţa casei Angiolinei şi ea se opri, poate ca să-şi ia rămas bun. Dar el o sili să înainteze: — Să mai mergem, să mai mergem, aşa în tăcere! — Fireşte, ea îi făcu pe plac şi continuă să meargă tăcută alături de el. Şi el o iubi iar din clipa aceea, sau din clipa aceea fu conştient de asta. Mergea lîngă el femeia înnobilată de visul lui neîntrerupt, de acel ultim strigăt de spaimă pe care i-l smulsese părăsind-o şi care pentru multă vreme o personificase toată înnobilată şi de artă, fiindcă acum dorinţa îl făcu pe Emilio să simtă că are alături pe zeiţa în stare de orice nobleţe de ton sau de cuvînt.

După ce trecură de casa Angiolinei, se pomeniră pe strada pustie şi întunecată, închisă de colină de o parte, iar de cealaltă de zidul scund care o despărţea de cîmp. Ea se aşeză pe zid, iar el se rezemă de ea, căutînd poziţia preferată de odinioară, în primele zile ale dragostei lor. Îi lipsea marea. În peisajul umed şi cenuşiu domnea părul bălai al Angiolinei, singura notă caldă, luminoasă.

Trecuse atîta vreme de cînd el nu mai simţea buzele acelea calde pe ale lui, încît încercă o emoţie violentă. — O, scumpă şi dulce ! — murmură sărutîndu-i ochii, gîtul şi apoi mîna şi rochia. Ea se lăsă îmbrăţişată, cu gingăşie, şi atîta gingăşie neaşteptată îl mişcă pe Emilio şi-l făcu să plîngă, la început doar cu lacrimi, apoi cu suspine. I se părea că nu depinde decît de el să continue toată viaţa fericirea aceasta. Totul se dezlega, totul se lămurea. Viaţa lui nu mai putea consta decît numai din dorul acesta.

— Atît de mult mă iubeşti? — murmură ea mişcată şi uimită. Şi ea avea lacrimi în ochi. Îi povesti că-l văzuse pe stradă, palid şi slăbit, cu urmele evidente ale suferinţei pe faţă şi i se strînsese inima de milă.

— De ce n-ai venit mai de mult? — îl întrebă cu reproş.

Se sprijini de el ca să coboare de pe zid. El nu înţelegea de ce ea întrerupsese această explicaţie dulce, care ar fi vrut să continue o veşnicie. — Să mergem acasă la mine — zise ea, hotărîtă.

Îl cuprinse ameţeala şi o îmbrăţişă şi o sărută, neştiind cum să-şi arate recunoştinţa. Dar casa Angiolinei era departe şi, mergînd, Emilio îşi regăsi, întregi, îndoielile şi neîncrederea. Dacă clipa de faţă îl lega pentru totdeauna de femeia aceasta? Urcă scările încet şi deodată o întrebă : — Şi Volpini?

Ea şovăi şi se opri : — Volpini? — Apoi, hotărîtă, urcă puţinele trepte care o despărţeau de Emilio. Se rezemă de el, îşi ascunse faţa în umărul lui cu o pudoare afectată, care o reaminti pe vechea Angiolina şi seriozitatea ei de melodramă, şi-i spuse : — Nimeni nu ştie, nici mama. — Într-un fel apăru pe rînd tot vechiul bagaj, chiar şi dulcea mamă. Ea i se dăduse lui Volpini ; acesta o voise, ba chiar pusese această condiţie pentru continuarea raporturilor lor. — Simţea că nu era iubit — murmură Angiolina — şi a vrut o dovadă de iubire. — Ea nu obţinuse în compensaţie altă garanţie decît o promisiune de căsătorie. Rosti, cu obişnuita nesocotinţă, numele unui tînăr avocat care o sfătuise să se mulţumească cu această promisiune pentru că legea pedepsea seducerea în asemenea forme. Aşa înlănţuiţi, scările nu se mai terminau. Fiecare treaptă o făcea pe Angiolina tot mai asemănătoare cu femeia de care el fugise. Pentru că acum flecărea, începînd să uite de sine. Acum putea fi în sfîrşit a lui fiindcă — lucrul acesta fusese spus şi răspus — tocmai pentru el, ea se dăduse croitorului. De această răspundere nu mai putea scăpa, nici chiar renunţînd la ea.

Ea deschise uşa, şi, prin coridorul întunecat, îl conduse spre odaia ei. Din alta se auzi vocea nazală a mamei : — Angiolina ! Tu eşti?

— Da — răspunse Angiolina ţinîndu-se să nu pufnească în rîs. Mă culc imediat. Noapte bună, mamă.

Aprinse o lumînare şi-şi scoase pelerina şi pălăria. Apoi i se lăsă în pradă, mai bine zis, puse stăpînire pe el.

Emilio putu să-şi dea seama cît de importantă este posedarea unei femei dorite vreme îndelungată. În această memorabilă seară el putea crede că se schimbase de două ori în firea lui intimă. Dispăruse inerţia neconsolată care-l împinsese s-o caute iar pe Angiolina, dar se anulase şi entuziasmul care-l făcuse să suspine de fericire şi de tristeţe. Masculul era acum satisfăcut, dar, în afara acestei satisfacţii, el nu simţise într-adevăr o alta. Avusese femeia pe care o ura, nu aceea pe care o iubea. Ah, înşelătoarea ! Nu era nici prima, nici — cum voia să-i dea de înţeles — a doua oară cînd trecea printr-un alcov. Nu merita osteneala să se supere, fiindcă ştiuse asta de mult timp. Dar posesiunea îi dădu o mare libertate de gîndire asupra femeii care i se supusese. — N-am să mai visez niciodată — gîndi ieşind din casa aceea. Şi puţin mai tîrziu, privind-o, luminată de palide reflexe ale lunii : — Poate n-am să mă mai întorc niciodată aici. — Nu era o hotărîre. De ce ar fi trebuit s-o ia? Totul era lipsit de importanţă.

Ea îl însoţise pînă la uşa casei. Nu băgase de seamă răceala lui pentru că Emilio s-ar fi ruşinat să i-o arate. Dimpotrivă, prevenitor, îi ceruse pentru seara următoare o altă întîlnire, pe care ea trebui să i-o refuze, fiind ocupată pînă noaptea tîrziu la doamna Deluigi, care-i comandase o rochie de bal. Se înţeleseră să se vadă după două zile : — Dar nu în casa asta — zise Angiolina repede, roşie de mînie.— Cum poţi să-ţi închipui un astfel de lucru? Nu vreau în nici un caz să mă expun primejdiei de a fi omorîtă de tatăl meu. — Emilio o asigură că avea să se îngrijească el de camera viitoarei întîlniri. Avea să i-o indice a doua zi printr-un bilet.

Posesia, adevărul? Minciuna continua neruşinată ca mai înainte, şi el nu vedea nici un mijloc de a ieşi din ea. Cu ultimul sărut, dulce, ea îi recomandă discreţie, mai ales faţă de Balli. Ţinea la propria ei reputaţie.

Cu Balli, Emilio nu fu numaidecît indiscret, în seara aceea. Vorbi într-adins, cu intenţia de a reacţiona la minciunile Angiolinei, fără să ţină seama de recomandările ei, menite, desigur, să-l înşele pe el, iar nu să-i ţină în neştiinţă pe alţii. Dar apoi simţi o mare satisfacţie de a-i putea povesti lui Balli că o avusese pe femeia aceasta. Fu o satisfacţie intensă, importantă, care-i alungă orice umbră de pe frunte.

Balli îl ascultă ca un medic care vrea să pună un diagnostic:

— Mi se pare că pot fi chiar sigur că te-ai vindecat.

Atunci însă Emilio simţi nevoia de a i se mărturisi, şi-i povesti despre indignarea stîrnită de atitudinea Angiolinei, care încă mai voia să-i dea de înţeles că-i cedase lui Volpini numai pentru a-i putea aparţine lui. Se aprinse pe loc : — Şi acum vrea să mă înşele. Durerea pe care mi-o provoacă văzînd-o mereu egală cu ea însăşi e atît de mare, încît îmi alungă şi dorinţa de-a o revedea.

Balli îl ghici cu totul și-i spuse: — Și tu rămîi egal cu tine însuți. Nici un cuvînt de-al tău nu dovedește indiferență. — Emilio protestă înflăcărat. Dar Balli nu se lăsă convins. — Ai făcut rău, foarte rău că te-ai apropiat iarăși de ea.

În timpul nopții, Emilio se putu convinge că Balli avea dreptate. Indignarea, o ură neliniștită care ar fi cerut o grabnică ușurare, îl ținea treaz. Nu se mai putea amăgi că era indignarea omului cinstit, rănit de obscenitate. Cunoștea prea bine această stare sufletească.Căzuse din nou în ea și era foarte asemănătoare cu cea încercată înainte de întîmplarea cu negustorul de umbrele și înainte de-a o avea. Tinerețea se întorcea ! Nu mai dorea să ucidă, dar s-ar fi vrut nimicit de rușine și durere.

Vechii dureri i se adăugase o povară pe conștiință, părerea de rău de a se fi legat mai mult de această femeie, și teama de a-și vedea compromisă pînă și propria lui viață. Într-adevăr, cum ar fi putut să explice îndîrjirea cu care ea arunca asupra lui vina legăturii cu Volpini, dacă nu prin gîndul de a se agăța de el, de a-l compromite, de a-i suge puținul sînge pe care-l avea în vine? El era legat pentru totdeauna de Angiolina printr-o ciudată anomalie a propriei inimi, prin simțuri — în patul singuratic, dorința renăscuse — și prin indignarea pe care el o atribuia urii.

Această indignare era mama celor mai dulci vise. Spre dimineață, adînca lui tulburare se domolise în duioșia față de propriul destin. Nu adormi, ci căzu într-o stare specială de mîhnire, care-i răpi noțiunea timpului și locului. I se părea că e bolnav grav, fără leac, și că Angiolina alergase să-l îngrijească. Îi vedea modestia și seriozitatea de bună infirmieră, blîndă și dezinteresată. O simțea plimbîndu-se prin odaie și de fiecare dată cînd se apropia de el, îi aducea alinare, atingîndu-i cu mîna rece fruntea înfierbîntată sau sărutîndu-l, cu ușoare sărutări care nu voiau să fie simțite, pe ochi sau pe frunte. Știa oare Angiolina să sărute așa? Se întoarse greoi în pat și își reveni. Împlinirea acestui vis ar fi fost adevărata posesie. Deși cu cîteva ore înainte, crezuse că și-a pierdut capacitatea de-a visa. Vai, tinerețea revenise, se întorsese la el ! Alerga prin vinele lui mai impetuoasă ca niciodată, și anula orice hotărîre luată de mintea senilă.

Se sculă devreme și ieși. Nu putea să aștepte ; voia s-o revadă imediat pe Angiolina. Alerga nerăbdător s-o îmbrățișeze din nou, dar își propunea să nu flecărească prea mult. Nu voia să se umilească prin declarații care ar fi falsificat legăturile lor. Posesia nu dădea adevărul, dar ea însăși, neînfrumusețată de vise sau de cuvinte, era adevărul însuși, pur și bestial.

În schimb, cu o încăpățînare admirabilă, Angiolina nu vru să știe de el. O găsi îmbrăcată și gata să iasă, și de altfel îl prevenise că nu înțelegea să-și dezonoreze casa.

Între timp, el făcuse o observaţie prin care crezu că o poate abate de la intenţiile ei. Băgă de seamă că ea îl examina curioasă pentru a înţelege dacă în el dragostea scăzuse sau crescuse prin posesie. Ea se trăda cu o naivitate mişcătoare. Cunoscuse, pesemne, bărbaţi care simţeau repulsie faţă de femeia avută. Îi fu foarte uşor să-i arate că nu era dintre aceia. Resemnat cu postirea pe care ea i-o impunea, se mulţumi cu sărutările din care trăise atîta timp. Dar curînd, sărutările nu mai ajunseră şi se trezi murmurîndu-i la ureche toate dulcile cuvinte învăţate în îndelungata lui dragoste: — *Ange! Ange!*

Balli îi dăduse adresa unei case unde se închiriau camere. El i-o arătă. Ca să nu greşească, Angiolina ceru să i se descrie pe larg casa şi poziţia camerei, ceea ce îl încurcă destul de mult pe Emilio, care nu o văzuse. Sărutase prea mult pentru a mai putea să observe, dar cînd fu singur pe stradă, îşi dădu seama, spre marea lui uimire, că abia acum ştia unde trebuie să caute camera, nu exista nici o îndoială! Fusese îndreptat de Angiolina. Se duse numaidecît acolo. Proprietara camerei se numea Paracci, şi era o bătrînică respingătoare, cu o rochie murdară sub care se ghiceau formele pieptului abundent, un rest de tinereţe în mijlocul unei bătrîneţi veştejite, capul cu puţin păr cîrlionţat sub care strălucea pielea poroasă şi roşie. Îl primi cu mare amabilitate şi, numaidecît de acord, îi spuse că nu închiria decît acelora pe care-i cunoştea foarte bine, deci lui da.

Emilio vru să vadă camera şi intră în ea urmat de bătrînă, prin uşa de pe scări. O altă uşă — totdeauna închisă — zise bătrîna Paracci cu tonul celui care jură, o lega de restul apartamentului. Mai mult decît mobilată, era încărcată cu un pat enorm ce părea curat şi de două dulapuri mari; o masă la mijloc, o sofa şi patru scaune. N-ar mai fi fost loc pentru nici o altă mobilă.

Văduva Paracci îl privea, cu mîinile pe şoldurile mari, proeminente, cu faţa zîmbitoare — o strîmbătură urîtă ce scotea în evidenţă gura fără dinţi — a aceluia care aşteaptă un cuvînt de satisfacţie.

Într-adevăr, în cameră se vedeau şi oarecari încercări de înfrumuseţare. La capul patului stătea înfiptă o umbrelă chinezească, iar pe perete — şi aici — erau atîrnate diferite fotografii.

Îi scăpă un strigăt de surprindere văzînd lîngă fotografia unei femei pe jumătate goală, pe aceea a unei fetişcane pe care o cunoscuse, o prietenă a Amaliei, moartă de cîţiva ani. O întrebă pe bătrînă de unde luase acele fotografii, şi i se răspunse că le cumpărase pentru a împodobi pereţele. Emilio privi îndelung chipul blînd al bietei copile, care poza ţeapănă în faţa aparatului de fotografiat, poate singura dată în viaţa ei pentru a servi ca ornament acestei jalnice odăi.

Şi totuşi, în această jalnică odaie, în prezenţa bătrînei soioase, care-l privea bucuroasă că şi-a cîştigat un client nou, el visă la dragoste. Tocmai în asemenea condiţii, era cît se poate de excitant să şi-o închipuie pe Angiolina, care venea să-i aducă dragostea dorită. Cu un fior de patimă, se gîndi:

— Mîine o voi avea pe femeia iubită!

O avu, deşi niciodată n-o iubise mai puţin ca în ziua aceea. Aşteptarea îl făcuse nefericit; i se păru că îi e cu neputinţă să se bucure. Aproape cu o oră înainte de a se duce la întîlnire, se gîndi că dacă n-ar fi găsit bucuria aşteptată, i-ar fi spus Angiolinei că nu voia s-o mai vadă, şi anume în următoarele cuvinte: — Eşti atît de necinstită, încît mă dezguşti. — Gîndise aceste cuvinte lîngă Amalia, invidiind-o pentru că o vedea înfrîntă, dar liniştită. Şi se gîndise că dragostea, pentru Amalia, rămînea pură şi marea dorinţă divină: în împlinire, mica natură umană era urîţită, înjosită.

Dar în seara aceea se bucură. Angiolina îl făcu să aştepte peste o jumătate de oră, un secol. I se păru că simte doar furie, o furie neputincioasă care sporea ura pe care Emilio spunea că o simte pentru ea. Se gîndea s-o bată cînd avea să vină. Nu existau scuze posibile, pentru că ea însăşi spusese că în ziua aceea nu se ducea să lucreze şi că deci putea să fie punctuală. Oare nu pentru certitudinea de a nu întîrzia, ea nu voise să accepte seara trecută? Şi acum îl făcea să aştepte întîi o zi întreagă şi apoi atîta, atîta vreme.

Dar cînd Angiolina sosi, el care îşi luase nădejdea de-a o mai vedea, fu surprins de propriu-i noroc. Îi murmură pe buze şi pe gît cuvinte de reproş, cărora ea nici măcar nu le răspunse, fiindcă aveau tonul unei rugăciuni, al unei adoraţii. În penumbră, camera văduvei Paracci deveni un templu. Mult timp, nici un cuvînt nu tulbură visul. Angiolina dădea desigur mai mult decît promisese. Ea îşi desfăcuse părul bogat şi Emilio se trezi cu capul pe o pernă de aur. Ca un copil, îşi scufundă faţa în şuviţele blonde spre a le simţi culoarea. Era o amantă care-i făcea pe plac şi — în patul acela, el nu se putea plînge — îi ghicea cu o inteligenţă foarte fină dorinţele. Acolo totul devenea mulţumire şi plăcere.

Abia mai tîrziu amintirea acestei scene îl făcu să scrîşnească din dinţi de furie. Patima îl eliberase pentru o clipă de dureroasa deprindere a observatorului lucid, dar nu-l împiedicase să-şi imprime în memorie fiecare amănunt al scenei. Abia acum putea spune că o cunoaşte pe Angiolina. Pasiunea îi dăduse amintiri de neşters, şi prin acestea reuşea să reconstruiască sentimente pe care Angiolina nu le exprimase, ci dimpotrivă le tăinuise cu grijă. Cu judecata rece, el n-ar fi reuşit atît de bine. Astfel, el ştia, ştia cu certitudine apodictică de parcă i-ar fi spus-o limpede şi răs-

picat, că ea a cunoscut bărbaţi care o satisfăcuseră mai bine. Spusese de mai multe ori: — Dar acum destul. Nu mai pot. — Căutase un ton de exclamaţie pe care nu-l găsise. El ar fi putut să împartă seara în două părţi. În prima, ea îl iubise; în a doua, se silise să nu-l respingă. Cînd părăsi patul, îşi trăda oboseala de-a mai sta cu el. Atunci, fireşte, pentru a o ghici toată, n-a mai trebuit o mare putere de observaţie, pentru că văzîndu-l şovăitor, ea îl împinse afară din pat, spunîndu-i în glumă: — Să mergem, frumosule. — Frumosule! Cuvîntul ironic trebuie să fi fost gîndit de vreo jumătate de oră. I-l citise pe faţă.

Ca întotdeauna, el ar fi avut nevoie să rămînă singur pentru a avea timpul să-şi ordoneze propriile observaţii. Pentru moment, înţelese confuz că ea nu-i mai aparţine, aceeaşi impresie pe care o avusese în seara cînd se întîlnise cu Angiolina la Grădina publică pentru a-i aştepta pe Balli şi pe Margherita. Era o durere cumplită de amor propriu rănit şi de gelozie din cele mai amare. Vru să se elibereze de un asemenea sentiment şi nu putu s-o lase fără încercarea de-a o recuceri.

O însoţi pe stradă, apoi, deşi ea spuse că e grăbită, o făcu să se întoarcă acasă pe strada străbătută de el în seara cînd o văzuse cu negustorul de umbrele. Via Romagna era tocmai aceea din seara memorabilă, cu arborii ei dezgoliţi, care se proiectau pe cerul senin, şi pămîntul inegal acoperit de noroi gros. Marea deosebire era că o avea alături pe Angiolina. Dar atît de îndepărtată! Pentru a doua oară, pe aceeaşi stradă, el o căută.

Îi descrise alergătura de atunci. Îi povesti cum dorinţa de-a o vedea îl făcu s-o zărească de mai multe ori în faţa lui, apoi cum o uşoară rană produsă în cădere, îl făcuse să plîngă pentru că era picătura ce umpluse paharul. Ea îl ascultă măgulită că inspirase o astfel de dragoste şi cînd el se înduioşă plîngîndu-se că atîta suferinţă nu-i adusese toată dragostea la care se credea îndreptăţit, ea protestă cu tărie: — Cum poţi să spui aşa ceva? — Îl sărută pentru a protesta eficace. Apoi însă o scrînti, ca de obicei, după ce se gîndise bine: — Nu m-am dat lui Volpini ca să fiu a ta? — Şi Emilio lăsă capul în jos, convins.

Acest Volpini, fără s-o ştie, îi otrăvea bucuriile pe care, după spusele Angiolinei, i le dăruise chiar el. În loc să sufere pentru indiferenţa Angiolinei la pomenirea numelui lui Volpini, Emilio se temu de ea şi de planurile pe care i le ghicea. La următoarea întîlnire, încă de la primele cuvinte, o întrebă ce garanţii avusese de la Volpini pentru a i se dărui. — Oh, Volpini nu mai poate fără mine, spuse ea zîmbind. Pentru moment, Emilio se linişti şi i se păru că garanţia aceea era suficientă. El însuşi, cu mult mai tînăr decît Volpini, nu putea fără Angiolina.

De-a lungul celei de a doua întîlniri, observatorul nu aţipi în el nici o clipă. Fu răsplătit printr-o descoperire foarte dureroasă: în timpul

cînd, cu atîta efort, el se ţinuse departe de Angiolina, cineva trebuie să-i fi ocupat locul. Un altul, care nu semăna cu nici unul dintre bărbaţii pe care îi cunoscuse şi îi temea. Nu Leardi, nici Giustini, nici Datti. Trebuie că acest bărbat îi împrumutase accente noi, bruşte, nu lipsite de spirit şi în jocuri de cuvinte grosolane. Pesemne că era un student, fiindcă ea mînuia cu mare dezinvoltură cîteva cuvinte latineşti cu înţeles ruşinos. Răsări din nou nenorocitul acela de Merighi, care cu siguranţă nu putea să bănuiască că se abuza de el în continuare ; el o învăţase şi cele cîteva vocabule latineşti. Ca şi cum ea ar fi fost în stare să miroasă latina fără să facă din asta, atîta timp, un titlu de mîndrie ! Dimpotrivă, cel care o învăţase latineşte trebuie să fie acelaşi care o învăţase şi nişte canţonete veneţiene foarte deochiate. Cîntîndu-le, ea distona, dar chiar şi aşa trebuie că le auzise de mai multe ori, întrucît ea n-ar fi fost în stare să reproducă o singură notă din canţonetele auzite de la Balli. Trebuie că era un veneţian, fiindcă ea se complăcea adesea să imite pronunţia veneţiană pe care înainte, probabil, o ignorase. Emilio îl simţea lîngă el, petrecăreţ şi zeflemitor ; izbutea să-l reconstituie pînă la un anumit punct, dar apoi îi scăpa şi nu reuşi niciodată să-i cunoască numele. În colecţia de fotografii a Angiolinei nu era nici o figură nouă. Trebuie că noul rival n-avea năravul să-şi dăruiască fotografia, sau poate că Angiolinei i se părea o politică mai abilă să nu mai expună fotografiile, din strîngerea cărora ea îşi făcuse un scop în viaţă. Astfel, de pe perete lipsea şi aceea a lui Emilio. Nu avu nici o îndoială că dacă s-ar fi întîlnit din întîmplare cu individul acela, l-ar fi recunoscut după anumite gesturi pe care ea trebuie să le fi împrumutat de la el. Lucrul cel mai rău era că numai din întrebarea repetată de la cine învăţase cutare gest sau cutare cuvînt, ea îi ghici gelozia : — Gelosule ! — zise cu o intuiţie surprinzătoare, văzîndu-l serios şi trist. Da, era gelos. Suferea cînd după o ezitare ea îşi vîra cu un gest bărbătesc mîinile în păr, sau striga a mirare : — Ah, balena ! — sau atunci cînd, văzîndu-l trist, îl întreba : — Eşti cătrănit astăzi ? — Suferea de parcă s-ar fi găsit faţă în faţă cu inaccesibilul său rival. Mai mult, cu închipuirea aţîţată de îndrăgostit ce era, crezu că descoperă în tonul vocii Angiolinei còpii ale cuvintelor serioase şi oarecum poruncitoare ale lui Leardi. Chiar şi Sorniani trebuie s-o fi învăţat ceva şi pînă şi Balli lăsase o urmă, fiind imitat cu grijă într-o anumită afectare a lui, de uimire sau de admiraţie prostească. Emilio însuşi nu se recunoştea în nici un cuvînt sau gest al ei. Cu amară ironie se gîndi o dată :

— Poate că pentru mine nu mai este loc.

Cel mai detestat rival rămînea necunoscutul. Era ciudat cum nu reuşise să-l pomenească pe bărbatul acela, care trebuie să fi trecut recent prin viaţa Angiolinei, căreia îi plăcea atît de mult să se laude cu propriile succese, pînă şi cu admiraţia pîndită în ochii bărbaţilor întîlniţi o singură dată pe

stradă. Toţi erau îndrăgostiţi de ea nebuneşte. — Cu atît mai mult merit am avut — afirma ea — rămînînd tot timpul acasă, în timpul lipsei tale, şi asta după ce te-ai purtat aşa cum te-ai purtat cu mine. — Da ! Voia să-l facă să creadă că, în timpul îndepărtării sale, nu făcuse altceva decît să se gîndească la el. În fiecare seară, în familie, vînturase întrebarea dacă trebuie să-i scrie sau nu. Tatăl ei, care ţinea mult la demnitatea familiei, nici nu voise să audă de aşa ceva. Dat fiind că, la gîndul unui asemenea consiliu de familie, Emilio începuse să rîdă, ea strigă:

— Întreab-o pe mama dacă nu-i adevărat !

Era o mincinoasă îndărătnică, deşi, la drept vorbind, nu cunoştea arta de-a minţi. Era uşor s-o faci să se contrazică. Dar, cînd o astfel de contrazicere îi era demonstrată, ea se întorcea cu fruntea senină la primele afirmaţii, pentru că, în fond, nu credea în logică. Şi poate că era de ajuns o asemenea simplitate pentru a o salva în ochii lui Emilio.

Nu se poate spune că era prea rafinată în rele, şi-apoi lui i se părea că ori de cîte ori îl înşela, avea grijă să-l înştiinţeze.

Nu-i era însă cu putinţă să afle motivele pentru care se simţea atît de indisolubil legat de Angiolina. Orice alt mic necaz ce survenea în viaţa lui neînsemnată, împărţită între casă şi birou, se anula imediat lîngă ea. Dintre toate durerile pe care ea i le provoca, cea mai adîncă era aceea de a nu o putea găsi atunci cînd Emilio simţea nevoia să fie împreună. Nu rareori, alungat din casa lui de chipul trist al surorii sale, alerga la familia Zarri, deşi ştia că Angiolinei nu-i plăcea să-l vadă prea des în casa aceea, pe care o apăra cu atîta tărie de prihănire. Foarte rar o găsea acolo, iar mama ei, cu multă amabilitate, îl invita s-o aştepte, pentru că Angiolina avea să vină numaidecît. Fusese chemată acum cinci minute de nişte doamne care locuiau aproape — un gest vag arăta spre răsărit sau spre apus — ca să probeze o rochie.

Aşteptarea era pentru el nespus de dureroasă, dar rămînea vrăjit ore întregi să cerceteze cu atenţie faţa aspră a bătrînei, fiindcă ştia că întorcîndu-se acasă fără să-şi fi văzut amanta, nu şi-ar mai fi găsit liniştea. Într-o seară, scos din răbdări, deşi mama, curtenitoare ca întotdeauna, voia să-l reţină, sfîrşi prin a pleca. Pe scări trecu pe lîngă el o femeie, în aparenţă o femeie de serviciu, cu capul acoperit într-o broboadă, în care-şi ascundea şi o parte a feţii. El o lăsă să treacă, dar, cînd ea vru să se strecoare mai departe, o recunoscu, bănuind-o întîi după intenţia de a-i scăpa, apoi după mişcări şi statură. Era Angiolina. Întîlnind-o, se simţi pe dată mai bine şi dădu atenţie faptului că vorbind de vecinele acelea care o chemaseră, ea arăta cu totul în altă direcţie decît cea indicată de mama sa, precum şi faptului, surprinzător, că nu-l mustra de a fi venit, încă o dată în casa ei s-o compromită. În seara aceea fu dulce, blîndă, ca şi cum ar fi vrut să i se ierte o vină ;

dar el nu se pricepu să ghicească vreo vină în această drăgălășenie, de care se bucura.

O bănui numai cînd veni îmbrăcată la fel și la întîlnirile lor. Ea spuse că, întorcîndu-se tîrziu după ce fusese cu el, a fost văzută de niște cunoscuți și-i era teamă să nu fie surprinsă chiar în clipa cînd ieșea din casa aceea, care nu se bucura de cel mai bun renume ; de aceea se masca în felul acesta. O, sfîntă naivitate ! Ea nu-și dădea seama, dar flecărind astfel mărturisea că și în seara în care o întîlnise pe scările casei ei, avusese temeinice motive de a se travesti.

Într-o seară ea sosi la locul întîlnirii cu peste o oră întîrziere. Pentru ca ea să n-aibă nevoie să bată riscînd să trezească atenția celorlalți chiriași, Emilio obișnuia s-o aștepte pe scările întortochiate și murdare, rezemat de balustradă și chiar aplecat pentru a zări punctul cel mai îndepărtat în care trebuia să apară. Cînd vedea venind vreun străin, se refugia în cameră și printr-o asemenea agitație continuă, neliniștea lui creștea enorm. De altfel, i-ar fi fost cu neputință să stea nemișcat. În seara cînd a trebuit să stea închis în odaie, ca să lase lumea să treacă pe scări, se trînti de mai multe ori în pat, pentru a se scula numaidecît și a-și petrece timpul într-o frămîntare pe care o complica cu dibăcie. Mai tîrziu, gîndindu-se din nou la starea în care se găsise în acea lungă așteptare, i se păru de necrezut. Trebuie că și țipase, de necaz.

Cînd Angiolina veni, în cele din urmă, apariția ei nu fu de ajuns pentru a-l liniști, și-i făcu reproșuri violente. Ea nu le luă în seamă și crezu că-l poate liniști cu o dezmierdare. Asvîrli repede basmaua și-și încolăci brațele pe după gîtul lui ; mînecile largi i le dezgolea cu totul și el le simți fierbinți. Avea ochii strălucitori și obrajii înflăcărați. O bănuială înspăimîntătoare îi trecu prin minte : — Tu vii chiar acum de la altul — urlă. Ea îl îndepărtă cu un protest relativ slab : — Ești nebun ! — zise și, nu prea jignită, începu să explice motivele întîrzierii. Doamna Deluigi n-o lăsase să plece, ea trebuise să dea fuga pînă acasă pentru a-și schimba rochia și maică-sa o pusese la treabă înainte de a ieși. Erau motive destule pentru a motiva chiar și zece ore de întîrziere.

Dar Emilio nu mai avea nici o îndoială : ea ieșea din brațele altuia și îi străfulgeră prin minte — singura cale de a se salva din atîta murdărie — un gest, un gest de tărie supraomenească. Nu trebuia să se culce în patul acela ; trebuia s-o respingă imediat și să n-o mai revadă niciodată. Dar el știa acum ce însemna *niciodată:* o durere, o părere de rău continuă, ore interminabile de neliniște, altele de vise dureroase și apoi inerția, golul, moartea imaginației și a dorinței, o stare mai dureroasă decît oricare alta. Îi fu teamă. O trase spre el și, drept singură răzbunare îi spuse :

— Nu fac nici eu mai multe parale decît tine.

Atunci se revoltă ea și, eliberîndu-se, spuse cu hotărîre: — N-am permis niciodată nimănui să se poarte așa cu mine. Plec! — Vru să-și ia basmaua, dar el o împiedică. O sărută și o îmbrățișă, rugînd-o să rămînă. Nu săvîrși lașitatea de a-și renega cuvintele printr-o declarație, dar văzînd-o atît de hotărîtă, el, care era încă răscolit numai de faptul că se gîndise să ia o asemenea hotărîre, o admiră. Simțindu-se perfect reabilitată, ea cedă. Treptat, însă.Rămase, spunînd că avea să fie ultima dată cînd se mai vedeau și, doar în clipa despărțirii, consimți să fixeze ca de obicei ziua și ora viitoarei întîlniri. Simțindu-se pe deplin victorioasă, ea nu mai pomeni motivul certei și nu încercă să-l facă să-și schimbe părerea. El tot mai spera că o posesie atît de deplină ar fi sfîrșit prin a înlătura violența sentimentului său. Dar, dimpotrivă, se ducea la întîlniri cu aceeași dorință cumplită și în mintea lui nu se potolea tendința de a reconstitui pe aceea *Ange*, care era nimicită în fiecare zi. Nemulțumirea îl împingea să se refugieze în visele cele mai dulci. Angiolina îi dădea deci totul: posesia cărnii sale și — fiindu-i izvor — visul poetului.

O visă atît de des infirmieră, încît încercă să continue visul și lîngă ea. Strîngînd-o în brațe cu violenta dorință a visătorului, îi spuse: — Aș vrea să mă îmbolnăvesc ca să fiu îngrijit de tine. — O, ar fi foarte frumos! — zise ea, care în anumite ore s-ar fi pretat la toate dorințele lui. Firește, fu deajuns această frază pentru a anula orice vis.

Într-o seară, fiind cu Angiolina, îi veni o idee care, pentru seara aceea, îi alină mult starea sufletească. Fu un vis pe care-l avu și-l desfășură alături de Angiolina și în pofida acestei apropieri. Ei erau cît se poate de nefericiți din cauza relei stări sociale existente. El era atît de convins, încît se închipui în stare chiar de o acțiune eroică pentru triumful socialismului. Toată nenorocirea lor era cauzată de sărăcie. Cuvintele lui presupuneau că ea se vindea și că era împinsă s-o facă din pricina sărăciei familiei sale. Dar ea nu le dădu atenție și vorbele i se păreau o mîngîiere, și-apoi se părea că el voia doar să se mustre pe sine.

Într-o altă societate, el ar fi putut s-o facă să fie a lui, public, imediat, fără să-i impună întîi să se dea croitorului. Își atribuia pînă și minciunile Angiolinei, numai ca s-o îmbuneze și s-o determine să intre pe făgașul ideilor sale, pentru a visa în doi. Ea ceru explicații și el o lămuri, fericit că poate da glas visului. Îi povesti ce luptă înspăimîntătoare izbucnise între bogați și săraci, între cei mulți și cei puțini, nu exista îndoială asupra deznodămîntului luptei care avea să le aducă tuturor libertate, și lor înșile. Îi vorbi despre distrugerea capitalului și despre munca pașnică, neistovitoare, ce va fi obligația tuturor. Femeia egală cu bărbatul, iar dragostea un dar reciproc.

Ea ceru alte lămuriri care-i tulburară visul şi apoi încheie: — Dacă totul va fi împărţit, n-ar exista nimic pentru nimeni. Muncitorii sînt nişte invidioşi, nişte trîntori şi nu vor reuşi nimic. — El încercă să discute, apoi renunţă. Fiica poporului ţinea cu bogaţii.

I se păru că ea nu-i ceruse niciodată bani. Ceea ce Emilio nu-şi putu tăgădui nici măcar lui însuşi, era că atunci cînd, conştient de nevoile Angiolinei, el o obişnui să primească bani în loc de obiecte sau dulciuri, ea se arătă foarte recunoscătoare, afectînd totuşi mereu o mare jenă. Şi această recunoştinţă se reînnoia la fel de vie cu fiecare dar pe care el i-l făcea; de aceea, cînd simţea nevoia s-o întîlnească dulce şi drăgăstoasă, ştia foarte bine cum trebuie să se poarte. O astfel de nevoie era simţită de el atît de des, încît punga i se goli repede. Primind, ea nu uita niciodată să protesteze şi, dat fiind că acceptarea nu comporta decît un simplu gest, acela de a întinde mîna, pe cînd protestul se compunea din multe cuvinte, lui îi rămaseră întipărite mai mult acestea decît celălalt, şi continuă să creadă că şi fără asemenea daruri, legătura lor ar fi rămas aceeaşi.

Nevoile trebuie să fi fost mari în familia Angiolinei. Ea făcuse toate eforturile pentru a-l împiedica să vină pe neaşteptate la ea acasă. Vizitele neanunţate nu-i plăceau de loc. Dar ameninţările că n-o va găsi, că va fi zvîrlit jos de pe scări de mamă, de fraţi şi de tată, nu ajutară la nimic. Era sigur că atunci cînd avea timp, seara tîrziu şi pica pe neaşteptate, i se întîmpla s-o găsească, deşi de multe ori se mulţumea să ţină tovărăşie bătrînei Zarri. Visele îl tîrau într-acolo. Spera mereu s-o găsească pe Angiolina schimbată şi venea grăbit să şteargă impresia — totdeauna tristă — a ultimei întîlniri.

Atunci ea făcu o ultimă încercare. Îi povesti că tatăl ei nu-i dădea pace şi că izbutise cu mare trudă să-l oprească de la un mare tămbălău. Tot ceea ce putu să obţină era promisiunea că se va abţine să folosească violenţa; bătrînul voia să-i spună părerile lui în faţă. După cinci minute, intră bătrînul Zarri. Lui Emilio i se păru că bătrînul, un bărbat înalt, slab, şubred de picioare, care abia intrat simţi nevoia să se aşeze, ştia că intrarea lui fusese anunţată. Primele lui cuvinte păreau pregătite să impună. Vorbea încet şi încurcat, dar răspicat. Spuse că pretindea să-şi poată îndruma şi ocroti fata, care avea nevoie de asta, fiindcă dacă n-ar fi avut el grijă, n-ar fi avut nimeni, deoarece ceilalţi fraţi — el nu voia să-i vorbească de rău — nu se ocupau de treburile familiei. Angiolina păru că se complace în lunga introducere; deodată spuse că merge să se schimbe în camera de alături, şi ieşi.

Bătrînul pierdu imediat orice solemnitate. Privi în urma fiicei sale, ducînd la nas o priză de tabac; făcu o pauză lungă, în timpul căreia Emilio chibzuia cuvintele cu care ar fi răspuns acuzaţiilor ce i-ar fi fost aduse.

Tatăl Angiolinei privi apoi în fața lui și, îndelung, la propriile-i ghete. Doar întîmplător își ridică ochii și-l văzu din nou pe Emilio. — A, da — făcu, ca o persoană care regăsește un obiect pierdut. Îi repetă introducerea, dar cu mai puțină tărie ; era foarte distrat. Apoi se concentră, cu o sforțare vădită, pentru a continua. Se uită la Emilio de mai multe ori, evitînd mereu să-i întîlnească privirea și nu vorbi decît în clipa cînd se hotărî să privească tabachera uzată pe care o ținea în mîini.

Existau oameni răi care persecutau familia Zarri. Angiolina nu-i spusese? Făcuse rău. Existau deci oameni care stăteau la pîndă pentru a prinde familia Zarri pe picior greșit. Era nevoie să se păzească ! Domnul Bretani nu-l cunoștea pe *Tic*? Dacă l-ar fi cunoscut n-ar fi venit atît de des în casa lor.

Aici predica degeneră într-un îndemn dat lui Emilio să nu se expună — așa de tînăr — atîtor primejdii. Cînd bătrînul înălță ochii pentru a-l privi din nou pe Emilio, acesta ghici. În ochii aceia ciudat de albaștri, sub un păr cărunt argintat, strălucea nebunia.

De data aceea nebunul izbuti să înfrunte privirea lui Emilio. — E adevărat că *Tic* stă sus pe Opcina, dar de acolo trimite lovituri în picioarele și spinările dușmanilor lui. — Adăugă posomorît : — Aici în casă o ciomăgește pînă și pe mititica. — Familia mai avea un dușman : *Toc*. Acesta locuia în centrul orașului. Nu bătea cu bățul, dar era mai rău. Îi luase familiei toate meseriile, toți banii, toată pîinea.

În culmea furiei, bătrînul striga. Veni Angiolina, care ghici imediat despre ce era vorba. — Pleacă — îi spuse tatălui cu mare supărare și-l împinse afară.

Bătrînul Zarri se opri în prag, șovăitor : — El, spuse arătîndu-l pe Emilio — nu știa nimic nici despre *Tic*, nici despre *Toc*.

— Am să-i povestesc eu — zise Angiolina, rîzînd acum din inimă. Apoi strigă : — Mamă, vino să-l iei pe tata. — Închise ușa.

Emilio înspăimîntat de ochii nebuni care-l priviseră atît de îndelung, întrebă : — E bolnav?

— Vai — făcu Angiolina cu dispreț — e un trîntor care nu vrea să muncească. Într-o parte e *Tic*, în cealaltă *Toc* și așa dumnealui nu iese din casă și ne face să trudim pe noi femeile. — Deodată izbucni în rîs și-i povesti că toată familia, spre a-i face pe plac bătrînului, se prefăcea că aude lovituri de ciomag care răzbăteau în casă dinspre *Tic*. Cu ani în urmă, cînd ideea fixă a bătrînului abia se născuse, ei stăteau la etajul cinci în Lazzaretto Vecchio, iar *Tic*, stătea în Campo Marzio și *Toc* pe Corso. Se mutară, sperînd că într-un alt cartier al orașului bătrînul ar fi îndrăznit să iasă din nou pe stradă, dar iată că imediat *Tic* se stabilise în Opcina și *Toc* pe via Stadion.

Lăsîndu-se sărutată, ea spuse: — Ai avut noroc. Vai de capul tău, dacă, tocmai în clipa aceea, nu şi-ar fi amintit de duşmanii lui.

Astfel, deveneau tot mai intimi. El descoperise acum toate misterele casei. Şi Angiolina simţea că nimic din ea nu-l mai putea dezgusta pe Emilio şi la un moment dat găsi o expresie foarte frumoasă: — Ţie îţi povestesc tot, ca unui frate. — Îl simţea cu totul al ei, chiar dacă nu abuza de el, fiindcă nu-i stătea în fire să profite de forţă şi să şi-o încerce, ci să se bucure de ea pentru a trăi mai bine şi mai fericită, astfel că renunţă la orice formă de respect. Întîrzia la întîlniri, deşi îl găsea de fiecare dată cu ochii scoşi, înfierbîntat, violent. Deveni tot mai grosolană. Cînd era sătulă de mîngîierile lui, îl respingea cu atîta violenţă, încît Emilio, rîzînd, îşi arăta teama că, mai curînd ori mai tîrziu, ea are să-l ciomăgească.

Nu se putu încredinţa întru totul, dar i se păru că Angiolina şi Paracci, femeia care-i dădea camera cu chirie, se cunoşteau dinainte. Bătrîna o privea pe Angiolina cu un anumit aer matern, îi admira părul blond şi ochii frumoşi. Angiolina spunea apoi desigur că o cunoscuse zilele acelea, dar se trăda că îi cunoştea casa, cel mai ascuns ungher al ei. Într-o seară în care ea sosi mai tîrziu ca de obicei, bătrîna îi auzi certîndu-se şi interveni cu hotărîre în favoarea Angiolinei. — Cum se poate să dojeneşti cu atîta asprime un îngeraş ca ăsta? — Angiolina, care nu refuza omagiile din orice parte ar fi venit, o ascultă, numaidecît zîmbitoare: — Auzi? ar trebui să înveţi. — El ascultă, într-adevăr, uluit de vulgaritatea femeii iubite.

Convins acum că n-o mai poate înălţa în nici un fel, simţea uneori, foarte violent, nevoia de a coborî pînă la ea, sub ea. Într-o seară, ea îl respinse. Se spovedise şi în ziua aceea nu voia să păcătuiască. Simţi mai puţin vie dorinţa de-a o avea decît de a fi, măcar o singură dată, mai grosolan decît ea. O sili cu brutalitate, luptînd pînă la capăt. Cînd, cu răsuflarea tăiată începea să se căiască de atîta brutalitate, fu încurajat de o privire admirativă a Angiolinei. De-a lungul întregii seri, ea fu cu totul a lui, femeia cucerită care-şi iubeşte stăpînul. El îşi propuse să obţină, în acelaşi mod, şi alte seri asemănătoare, dar nu se pricepu s-o mai facă. Era greu de găsit, a doua oară, prilejul de a-i apărea brutal şi violent Angiolinei.

XI

Era hărăzit de soartă ca Balli să intervină mereu pentru a face mai dureroasă situaţia lui Emilio faţă de Angiolina. Căzură de mult de acord că iubita lui Emilio ar fi trebuit să-i pozeze sculptorului. Pentru a începe lucrul nu mai era nevoie decît ca într-o bună zi Emilio să-şi amintească s-o înştiinţeze pe Angiolina.

Întrucît era ușor de înțeles motivul unei asemenea slăbiri a memoriei, Stefano își propuse să nu mai vorbească despre asta. I se părea că deocamdată nu poate face decît o figură după închipuire a Angiolinei și numai ca să-și omoare timpul, complăcîndu-se doar cu ideea, montă armătura de sprijin și-o acoperi cu argilă, schițînd figura nudă. Înfășură totul în cîrpe ude și gîndi:—Un giulgiu , In fiecare zi privea nudul, îl visa îmbrăcat, îl acoperea apoi din nou cu zdrențele lui și-l uda cu grijă.

Cei doi prieteni nu vorbiră deschis în această privință. Încercînd să-și atingă scopul fără s-o ceară formal, într-o seară Balli îi spuse lui Emilio:

— Nu mai știu să lucrez. Aș dispera, dacă n-aș avea în minte figura ei.

— Iar am uitat să-i vorbesc Angiolinei despre asta — zise Emilio fără să mai simuleze surprinderea celui care-și dă seama de o greșală involuntară, — Știi ce? Cînd o întîlnești, vorbește-i tu; ai să vezi cum o să se grăbească să-ți facă pe plac.

Era atîta amărăciune în această din urmă frază, încît lui Balli îi stîrni mila, și pentru moment părăsi subiectul. Știa că apariția lui între cei doi amanți nu fusese prea fericită și nu voia să se amestece în treburile lor. Nu putea să se strecoare între ei cum făcuse, naiv, cu cîteva luni în urmă, pentru binele prietenului, iar vindecarea lui Emilio trebuia să fie opera timpului. Frumoasa lui imagine atît de mult visată, singura care pentru moment l-ar fi putut împinge la lucru, era ucisă de incurabila dobitocie a lui Emilio.

Încercă să termine lucrarea cu un alt model, dar după cîteva ședințe, desgustîndu-se, lăsă totul baltă. De fapt, asemenea părăsiri bruște ale unor idei pe care le visase îndelung, se produseseră des în cariera lui. De data aceasta, și nimeni n-ar fi putut spune dacă pe drept sau pe nedrept, el dădea vina pe Emilio. Nu exista nici o îndoială că dacă ar fi avut modelul visat și-ar fi putut relua cu toată vigoarea lucrul, fie chiar pentru a-l distruge după cîteva săptămîni.

Se abținu să-i povestească toate astea prietenului și fu ultimul menajament pe care i-l rezervă. Nu trebuia să-l facă pe Emilio să înțeleagă cît de importantă devenise și pentru el Angiolina: ar fi însemnat să agraveze boala nenorocitului. Cine ar fi putut să-l facă să înțeleagă pe Emilio că fantezia artistului se oprise asupra acelui obiect, tocmai fiindcă în atîta puritate de linii descoperise o expresie inefabilă, care nu era creată de aceste linii, ceva vulgar și nepotrivit, pe care un Raffaello l-ar fi suprimat și pe care el cu atîta plăcere l-ar fi reprodus, l-ar fi scos în relief?

Cînd se plimbau împreună pe străzi, nu vorbea despre dorința lui, dar Emilio n-avea nici un avantaj de pe urma unui asemenea menajament, pentru că dorința pe care prietenul nu îndrăznea s-o exprime, i se părea mai mare decît în realitate, și era cumplit de gelos din pricina asta. Acum

Balli o dorea pe Angiolina la fel de mult ca și el. Cum să se apere de un astfel de dușman?

Nu putu să se apere! Își dezvăluise gelozia, dar nu voia să vorbească despre ea; ar fi fost stupid să se arate gelos pe Balli după ce îndurase concurența negustorului de umbrele. Această pudoare îl dezarmă. Într-o zi, Stefano se duse să-l ia de la birou, cum făcea deseori, spre a-l însoți acasă. Se plimbau de-a lungul falezei, cînd o văzură înaintînd în direcția lor pe Angiolina, scăldată toată în soarele amiezii, care i se juca în buclele blonde și pe fața puțin contractată de efortul de a ține ochii în atîta lumină. Astfel Balli se găsi față-n față cu capodopera sa pe care, uitîndu-i conturul, o văzu în toate amănuntele. Ea înainta cu pasul ei ferm, care nu-i răpea nimic din grația staturii drepte. Tinerețea întruchipată și înveșmîntată s-ar fi mișcat la fel în lumina soarelui.

— Ascultă! — exclamă Stefano hotărît. — Nu mă împiedica să fac o capodoperă din pricina geloziei tale prostești. — Angiolina le răspunse la salut, cum obișnuia de la o vreme, foarte serioasă; toată seriozitatea ei se concentra în salut și probabil că și această manifestare de seriozitate o deprinsese de curînd. Balli se opri și așteptă un semn de aprobare de la celălalt. — Fie, spuse Emilio mașinal, șovăitor și sperînd ca Stefano să bage de seamă cu cîtă durere încuviințează. Dar Balli nu vedea altceva decît modelul care-i scăpa; alergă după el îndată ce Emilio rosti cuvîntul de aprobare.

Astfel Balli și Angiolina se reîntîlniră. Cînd Emilio îi ajunse din urmă îi găsi perfect de acord. Balli nu se pierduse în mofturi și Angiolina, roșie de plăcere, întrebase numaidecît cînd trebuia să vină. A doua zi, la nouă. Ea comsimți cu observația că, din fericire, în ziua următoare nu trebuia să meargă la familia Deluigi. — Am să fiu punctuală — făgădui despărțindu-se. Avea obiceiul să rostească multe cuvinte, primele care-i veneau pe buze, și nu se gîndi că promisiunea de a fi punctuală, putea să-i displacă lui Emilio fiindcă opunea astfel întîlnirile cu Balli celor cu Emilio.

Păcatul odată făptuit, Balli se întoarse cu gîndul la prieten. Își dădu imediat seama că era vinovat față de el, și-i ceru afectuos iertare lui Emilio:
— Nu mă puteam lipsi de ea, deși știam că-ți fac un necaz. Nu vreau să profit de faptul că te prefaci nepăsător. Știu că suferi. Greșești, greșești, dar știu că nici eu n-am avut dreptate.

Cu un zîmbet forțat, Emilio răspunse: — Atunci n-am absolut nimic să-ți spun.

Balli găsi că Emilio se purta mai aspru cu el decît știa că merită: — Așadar, pentru ca să mă ierți, nu-mi rămîne altceva decît s-o înștiințez pe Angiolina să nu vină? Ei bine, dacă dorești, fac și asta.

Propunerea nu era de acceptat fiindcă acea biată femeie — Emilio o cunoştea de parcă ar fi făcut-o el ! — îl îndrăgea pe cel care o respinge şi el nu voia să-i fie date noi motive să-l iubească pe Balli. — Nu — spuse, mai blînd. — Să lăsăm lucrurile cum sînt. Mă bizui pe tine, mai mult — adăugă rîzînd — numai pe tine.

Cu multă căldură, Stefano îl asigură că merită această încredere. Făgădui, jură că în ziua în care şi-ar fi dat seama că uită, în şedinţele cu Angiolina, chiar pentru o singură clipă, arta, ar fi dat-o afară pe fată. Emilio avu slăbiciunea să accepte promisiunea, ba chiar să i se repete.

A doua zi, Balli veni la Emilio să-i dea raportul asupra primei şedinţe. Lucrase îndrăcit şi nu se putea plînge de Angiolina, care în poziţia ei nu prea comodă, rezistase cît putuse. Nu reuşea încă să înţeleagă ce o să iasă, dar Balli trăgea nădejdea de a reuşi. Era mai îndrăgostit ca oricînd de ideea lui. Timp de opt sau nouă şedinţe n-avea să aibă nici măcar timpul să schimbe un cuvînt cu Angiolina. — Cînd o să am ezitări din pricina cărora va trebui să mă opresc, îţi promit că n-o să flecărim decît despre tine; pariez că va sfîrşi prin a te iubi din toată inima.

— Cel mult, şi n-o să fie rău, vorbindu-i despre mine ai s-o plictiseşti într-atît, încît n-o să te iubească nici pe tine.

În acele două zile el nu putu s-o vadă pe Angiolina şi de aceea se întîlni cu ea doar duminică după amiază, în atelierul lui Balli. Îi găsi în plin lucru.

Atelierul nu era altceva decît o magazie mare. I se lăsase toată grosolănia vechii destinaţii, pentru că Balli nu-l voia elegant. Pardoseala de lespezi rămăsese desfăcută ca atunci cînd se depozitau acolo baloturile cu mărfuri; doar la mijloc, iarna, un covor mare salva picioarele sculptorului de contactul cu pămîntul. Pereţii erau văruiţi grosolan şi ici şi colo, pe postamente, se odihneau figurine de argilă sau de ghips, fireşte nu pentru a fi admirate, deoarece erau mai mult îngrămădite decît grupate. Confortul nu era, totuşi, trecut cu vederea. O sobă în chip de piramidă încropea aerul. O sumedenie de scaune şi jilţuri de formă şi mărime diferită, cu siluetele lor elegante, înlătura înfăţişarea de magazie a atelierului. Scaunele se deosebeau unele de altele pentru că Balli spunea că trebuie să se odihnească în conformitate cu visul care-i ocupa mintea. Ba chiar găsea că-i lipseau şi alte forme, de scaune, cărora le simţea uneori nevoia. Angiolina poza pe un trepied căptuşit cu perne albe pufoase; în picioare, pe un scaun, lîngă un alt trepied rulant, Balli lucra la figura lui abia schiţată.

Văzîndu-l pe Emilio sări jos pentru a-l saluta cu însufleţire. Şi Angiolina îşi părăsi poza şi se aşeză pe pernele albe; părea că se odihneşte într-un cuib. Îl salută pe Emilio cu multă amabilitate. Nu se mai văzuseră de atîta vreme. Îl găsea cam palid. Nu cumva se simţea prost? Brentani nu reuşi

să-i fie recunoscător pentru atîtea manifestări de dragoste. Ea voia probabil să-i arate gratitudinea pentru că o lăsa atît de singură cu Balli.

Stefano se opri în fața operei sale. — Îți place? — Emilio privi. Pe o bază informă se înălța îngenunchiată o figură aproape umană, cu umerii înveliți, vădit ai Angiolinei ca formă și atitudine. Lucrată pînă la acest punct, figura avea ceva tragic. Părea că e îngropată în lut, că face sforțări uriașe să se elibereze. Și capul pe care cîteva tușe puternice scobiseră tîmplele și neteziseră fruntea, apărea ca o țeastă anume acoperită cu pămînt, ca să nu strige. — Vezi cum se naște o operă — spuse sculptorul aruncînd o privire, o mîngîiere asupra întregii lucrări. — Ideea este toată în ea; lipsește doar forma. — Dar ideea n-o vedea decît el. Ceva fin, aproape inefabil. Din lutul acela trebuia să se înalțe o rugăciune, rugăciunea unei făpturi care pentru o clipă crede și care poate n-ar mai fi crezut niciodată. Balli explică și forma pe care o dorea. Baza ar fi rămas necizelată și figura s-ar fi desăvîrșit în sus, pînă la păr, care trebuia să fie aranjat cu cochetăria coaforului de cel mai modern rafinament, Părul era destinat să nege rugăciunea pe care chipul ar fi exprimat-o.

Angiolina reveni la poză și Balli la lucru. Timp de o jumătate de oră ea pozå cu toată conștiinciozitatea, închipuindu-și că se roagă, cum îi poruncise sculptorul, pentru a avea o expresie de implorare pe față. Lui Stefano nu-i plăcea această expresie, și, observat doar de Emilio, avu un gest de dispreț. Bigota aceasta nu știa să se roage. În loc să și le îndrepte cucernic, ea își azvîrlea cu neobrăzare privirile în sus. Cocheta cu Domnul Dumnezeul.

Oboseala Angiolinei începu să se trădeze prin răsuflarea grea. Balli nu-și dădea de loc seama de asta, deoarece ajunsese la un punct important al lucrării sale: apleca acest biet cap pe umărul drept, fără cruțare. — Foarte obosită? — o întrebă Emilio pe Angiolina și, întrucît Balli n-o vedea, îi mîngîie și-i sprijini bărbia. Ea mișcă buzele pentru a-i săruta mîna, dar nu-și schimbă poziția. —Pot să mai rezist puțin. — O, cît de minunată era, sacrificîndu-se astfel pentru o operă de artă. Dacă el ar fi fost artistul, ar fi considerat acest sacrificiu ca pe o dovadă de iubire.

Puțin mai tîrziu, Balli îngădui o scurtă odihnă. El nu-i simțea nevoia, desigur, și între timp își făcu de lucru în jurul postamentului. În lunga lui mantie de pînză avea o înfățișare sacerdotală. Angiolina, așezîndu-se lîngă Emilio, îl privea pe sculptor cu o admirație abia stăpînită. Era un bărbat frumos, cu barba elegantă, căruntă, dar cu străluciri aurii; sprinten și puternic, sărea dintr-o parte în alta fără ca statuia să se clatine și era întruchiparea muncii inteligente, în veșmîntul acela grosolan al lui, din care se ivea gulerul elegant al cămășii. Și Emilio îl admira, suferind.

Reîncepură în curînd lucrul. Sculptorul turti încă puţin capul, fără să-i pese că în felul acesta îl făcea să-şi piardă şi puţina formă dobîndită. Adăugă lut într-o parte, luă din cealaltă. Era de presupus că reproduce, dat fiind că privea des modelul, dar lui Emilio nu i se păru că argila ar reda vreuna din trăsăturile Angiolinei. Cînd Stefano termină de lucrat i-o spuse, şi sculptorul îl învăţă să privească. Deocamdată asemănarea nu exista, decît dacă priveai capul dintr-un singur punct. Angiolina nu se recunoscu şi chiar îi displăcu faptul că Balli credea a-i fi reprodus chipul în lucrarea aceea informă. Emilio văzu însă această asemănare foarte evidentă. Chipul părea adormit, imobilizat de o faşă legată strîns, ochii, neschiţaţi, păreau închişi, dar se înţelegea că adierea vieţii era pe punctul de-a însufleţi totul.

Balli acoperi figura cu o pînză udă. Era satisfăcut de munca lui, şi în acelaşi timp era neliniştit din pricina ei.

Ieşiră împreună. Arta lui Balli era într-adevăr singurul punct de contact între cei doi prieteni; vorbind despre ideea sculptorului, se simţiră apropiaţi, şi, în după amiaza aceea, legătura lor avu o duioşie, pe care n-o mai avusese de multă vreme. De aceea, cea care dintre ei, se distră mai puţin, fu Angiolina, care se simţea aproape o intrusă. Balli, căruia nu-i plăcea să fie văzut într-o asemenea companie pe străzile încă scăldate de lumina zilei, ţinu ca ea să le-o ia înainte, ceea ce Angiolina şi făcu, înţepată, cu năsucul în vînt. Balli vorbi tot timpul despre statuie, în timp ce Emilio urmărea cu ochii mişcările fetei. În toate orele acelea, nu fu loc pentru gelozie. Balli visa, iar cînd se ocupa de Angiolina, era numai pentru a o ţine la distanţă, fără să glumească şi fără s-o jignească.

Era frig şi sculptorul propuse să intre într-o cîrciumă să bea vin fiert. Pentru că în local era lume multă şi un miros acru de mîncare şi tutun, hotărîră să rămînă în grădină. La început Angiolina, speriată de frig, protestă, dar apoi, cînd Balli spuse că era un lucru foarte original, ea se înfăşură în mantila ei şi se distră, văzîndu-se admirată de cei care ieşeau din sala încălzită şi de chelnerul care-i servea alergînd. Balli nu se sinchisea de frig şi privea paharul de parcă şi-ar fi descoperit în el ideea: Emilio era ocupat să încălzească mîinile pe care Angiolina i le încredinţase. Era prima dată cînd ea îi permitea s-o mîngîie în prezenţa lui Balli şi el se bucura intens. — Făptură dulce ! — murmură şi ajunse chiar să-i sărute obrazul, pe care ea îl apăsă pe buzele lui.

Era o seară senină, albastră; vîntul şuiera deasupra casei înalte de care ei nu erau apăraţi. Ajutaţi de băutura caldă şi aromată pe care o sorbiră pe nerăsuflate din belşug, rezistară aproape o oră în aerul acela aspru. Fu pentru Emilio un alt episod de neuitat al dragostei sale. Curtea aceea întunecată, albastră, şi grupul lor la un capăt al mesei lungi de lemn.

Angiolina lăsată definitiv lui de către Balli, şi mai mult decît supusă, iubitoare.

La înapoiere, Balli spuse că în seara aceea trebuia să se ducă la carnaval; era sătul pînă-n gît de el, dar se obligase faţă de un prieten, un doctor în medicină, care ca să se distreze acolo zicea că are nevoie de tovărăşia respectabilă a unui bărbat ca sculptorul, pentru ca astfel clienţii să-i scuze mai uşor prezenţa într-un asemenea loc.

Stefano ar fi preferat să se culce devreme ca să se întoarcă a doua zi la lucru cu mintea clară. Se înfiora la gîndul că trebuia să petreacă atîtea ore în mijlocul hărmălaiei.

Angiolina îl întrebă dacă avea loja închiriată pentru tot sezonul şi vru apoi să ştie exact în ce loc. — Sper — zise Balli rîzînd — că dacă te maschezi ai să vii să mă cauţi.

— N-am fost niciodată la un bal mascat — dădu asigurări Angiolina cu multă energie. Apoi adăugă, după ce se gîndi la asta de parcă ar fi descoperit chiar atunci că existau baluri mascate: — Mi-ar plăcea mult să merg. — Se stabili cît ai bate din palme: aveau să meargă la balul mascat care se dădea săptămîna viitoare în scop de binefacere. Angiolina sări în sus de bucurie şi păru atît de sinceră că pînă şi Balli îi zîmbi prietenos, ca unui copil de care ne bucurăm că i-am oferit cu un efort mic o mare plăcere.

Cînd cei doi bărbaţi rămaseră singuri, Emilio recunoscu că şedinţa nu-i displăcuse. Balli, despărţindu-se, transformă în fiere bucuria trăită în ziua aceea, spunîndu-i: — Ai fost mulţumit de noi? Recunoşti că am făcut tot posibilul ca să te satisfac.

El datora deci afabilitatea Angiolinei recomandărilor lui Balli, şi asta îl umili. Era un nou, puternic motiv de gelozie. Îşi propuse să-l facă pe Balli să înţeleagă că nu-i place să datoreze sentimentul Angiolinei, voinţei altcuiva. Cu aceasta din urmă, de altfel, la prima ocazie, avea să se arate mai puţin recunoscător pentru manifestările de dragoste care-l făcuseră fericit cu puţin înainte. Era, aşadar, limpede de ce se lăsase cu atîta docilitate mîngîiată în prezenţa lui Balli. Cît de subjugată îi era sculptorului! Pentru el ştia să renunţe la afectarea cinstei şi la toate minciunile de care Emilio nu ştia să se elibereze. Cu Balli era cu totul alta. Cu Balli care nu o poseda, ea îşi scotea masca, cu el nu!

A doua zi, dis-de-dimineaţă, dădu fuga la Angiolina, nerăbdător să vadă cum ar fi tratat cînd nu e Stefano de faţă. Excelent! După ce se încredinţă că era el, însăşi Angiolina îi deschise uşa. Dimineaţa era mai frumoasă. Odihna unei singure nopţi era deajuns pentru a-i reda înfăţişarea senină de fecioară neprihănită. Capotul alb de lînă, cu dungi albastre, cam tocit, urmărea supus formele precise ale trupului ei şi-i lăsa gol gîtul alb.

— Deranjez? — întrebă el, posomorît, abţinîndu-se s-o sărute, pentru a nu-şi peirde posibilitatea de-a găsi o uşurare în cearta pe care o punea la cale.

Ea nici nu băgă de seamă această îmbufnare. Îl primi în odaia ei: — Mă duc să mă îmbrac fiindcă la nouă trebuie să fiu la doamna Deluigi. Între timp, tu citeşti scrisoarea asta — şi scoase cu nervozitate dintr-un coş o scrisoare — citeşte-o cu atenţie şi apoi sfătuieşte-mă. — Se întristă şi i se umplură ochii de lacrimi: — Ai să vezi ce se-ntîmplă. Ţie am să-ţi povestesc tot. Eşti singurul om care mă poate sfătui. I-am povestit totul şi mamei, dar ea, sărăcuţa, n-are decît ochii ca să plîngă. — Ieşi, dar se reîntoarse imediat: — Ia seama, în caz că mama vine aici şi-ţi vorbeşte: ea ştie tot, în afară de faptul că m-am dat lui Volpini. — Îi aruncă o bezea cu mîna şi plecă.

Scrisoarea era de la Volpini, o scrisoare formală de despărţire. Începea prin a-i spune că se purtase tot timpul cinstit, în timp ce ea — acum o ştie — îl trădase de la bun început. Emilio începu să citească mai grăbit scrisul acela ilizibil, temîndu-se să nu găsească motivată părăsirea prin numele lui. În scrisoare nu se vorbea despre el. Volpini fusese încredinţat că ea n-a fost logodnica, ci amanta lui Merighi. Nu voise să creadă asta, dar de vreo cîteva zile, ştia cu deplină siguranţă că ea fusese la cîteva baluri mascate în compania unor domnişori. Urmau apoi fraze grosolane care, prost legate, dădeau impresia desăvîrşitei sincerităţi a omului de treabă şi te făceau să rîzi doar de cîte un radical, care trebuia să fi fost copiat dintr-un dicţionar.

Intră bătrîna Zarri. Cu mîinile la locul obişnuit, sub şorţ, se rezemă de pat şi aşteptă răbdătoare ca el să termine de citit scrisoarea. — Ce părere aveţi? — întrebă cu glasul ei nazal. — Angiolina zice că nu, dar mie mi se pare că s-a terminat cu Volpini.

Emilio rămăsese uimit de o singură afirmaţie de-a lui Volpini. — E adevărat — întrebă — că Angiolina a fost aşa des la baluri mascate? — Tot restul, că ea fusese amanta lui Merighi şi a multor altora, era pentru el absolut adevărat şi i se părea chiar că pentru faptul că un altul fusese înşelat ca şi el, ba chiar mai mult decît el, lui trebuia să-i pese mai puţin de asemenea minciuni pe care le socotise totdeauna jignitoare. Angiolina ştia să se prefacă mai bine decît bănuise el. Ieri îl înşelase pînă şi pe Balli cu expresia de bucurie arătată la gîndul că merge pentru prima oară la un bal mascat.

— Toate sînt minciuni — spuse bătrîna Zarri cu calmul cu care se spun lucruri pe care le consideri crezute de cel care le ascultă. — Angiolina vine în fiecare seară acasă direct de la lucru, şi se culcă numaidecît. O văd eu cînd se bagă-n pat. — Vicleană, bătrîna! Ea nu se lăsase cîtuşi de puţin amăgită şi nu admitea să se creadă că minte.

Mama ieşi îndată ce intră fiica. — Ai citit? — întrebă Angiolina aşezîndu-se lîngă el. — Ce zici de toate astea?

Supărat de-a binelea, Emilio spuse cu asprime că Volpini avea dreptate, pentru că unei logodnice nu-i era îngăduit să se ducă la baluri mascate.

Angiolina protestă. Ea la baluri mascate? Nu văzuse bucuria pe care o simţise aseară, la gîndul că se va duce la un bal mascat, primul din viaţa ei?

Introdus în felul acesta în discuţie, argumentul pierdea orice tărie. Bucuria ei, citată ca o dovadă, trebuie să-i fi cerut un mare efort, dacă şi după aceea i se întipărise atît de bine în memorie. Ea mai aduse şi multe alte dovezi: fusese cu el în toate serile cînd nu era nevoită să se ducă la doamna Deluigi; n-avea nicio zdreanţă care să-i poată folosi să se mascheze, şi chiar conta pe ajutorul lui ca să facă rost de cele trebuincioase pentru mascarada plănuită. Nu-l convinse pe Emilio, sigur acum că ea fusese în tot timpul carnavalului o frecventatoare asiduă a balurilor mascate, dar atîtea dovezi aduse cu o însufleţire încîntătoare îl îmbunară. Ea nu se supără pentru jignirea de a se fi îndoit de ea. Ea se agăţă de el, încerca să-l convingă şi să-l înduioşeze, şi Balli nu era acolo!

Apoi îşi dădu seama că ea avea nevoie de el. Nu voia încă să-l lase liber pe Volpini şi, pentru a-l păstra, conta pe sfaturile lui Emilio, în care avea încrederea enormă pe care o au inculţii în oamenii cu carte. Această observaţie nu-i răpi lui Emilio satisfacţia sentimentului care-i era dăruit pentru că era mai bine decît să i-l datoreze lui Balli. Voi chiar să fie demn de aceste efuziuni şi începu să studieze cu toată seriozitatea problema care i se punea.

Trebui să-şi dea seama numaidecît că ea o înţelegea mai bine decît el. Cu mare isteţime ea observă că pentru a şti cum trebuia să se poarte, era nevoie să afle întîi dacă Volpini credea în informaţiile pe care le dădea drept sigure sau scrisese acea scrisoare încercînd să verifice cu ea nişte zvonuri vagi adunate de ici, de colo; şi-apoi, o scrisese cu hotărîrea fermă de a se despărţi sau ca o ameninţare şi gata să cedeze la primul pas pe care Angiolina l-ar fi făcut spre el? Emilio trebui să recitească scrisoarea şi nu-i fu greu să admită că Volpini amesteca prea multe argumente pentru ca să aibă unul singur foarte bun. Ca nume nu-l pomenea decît pe acela al lui Merighi. — În ce-l priveşte pe ăsta, ştiu eu foarte bine cum să răspund, — zise Angiolina cu multă mînie. — Va trebui să recunoască, totuşi, că el m-a avut primul.

Apucînd pe calea aceasta, Emilio făcu o observaţie care întări felul de-a vedea al Angiolinei. În încheierea grandilocventă, Volpini declara că o părăseşte, înainte de toate pentru că îl înşela, şi-apoi fiindcă o găsea foarte rece şi simţea că ea nu-l iubeşte. Era oare momentul să se plîngă de un defect, poate singurul de caracter, dacă celelalte acuzaţii aveau gravitatea

atribuită de cel care scrisese? Angiolina îi fu foarte recunoscătoare pentru această observaţie, care confirmă pînă la evidenţă temeinicia propriei interpretări şi nu aminti că îl îndreptase chiar ea într-o asemenea direcţie. O, ea nu era o femeie cu carte şi nici nu ţinea să i se aducă laude. Dădea o bătălie şi apuca orice armă ce i se părea bună, cu aceeaşi tărie, fără să se sinchisească de cel care a construit-o.

Ea nu voia să-i scrie imediat lui Volpini, deoarece trebuia să se grăbească, fiind aşteptată de doamna Deluigi; dar la amiază avea să fie acasă şi-l ruga pe Emilio să vină şi el. Îl aştepta, şi pînă atunci, atît el, cît şi ea urmau să se gîndească numai la acest lucru. Mai mult chiar, el o să ia scrisoarea la birou, pentru a o studia pe îndelete.

Ieşiră împreună, dar ea îl preveni că trebuiau să se despartă înainte de a intra în oraş. Nu mai avea nici o îndoială că în Triest existau persoane însărcinate s-o spioneze în numele lui Volpini: — Mîrşavul! — exclamă cu emfază. — M-a nenorocit! — Îl ura pe vechiul ei logodnic, de parcă într-adevăr el ar fi nenorocit-o. — Acum, fireşte, el ar fi bucuros să scape de obligaţii, dar o să-i arăt eu lui. — Mărturisi că îl ura cumplit. Îi era silă de el, ca de un animal murdar. — Tu eşti de vină că m-am dat lui Volpini.

Văzîndu-l surprins de o asemenea învinovăţire, rostită pentru prima oară cu violenţă, ea se corectă: — Dacă nu din vina ta, cu siguranţă din dragoste pentru tine.

Cu aceste dulci cuvinte îl părăsi şi el rămase convins că învinovăţirea nu fusese adusă pentru alt motiv decît pentru a-l determina s-o sprijine din răsputeri în lupta pe care Angiolina era pe punctul s-o înceapă împotriva lui Volpini.

Emilio o urmări un timp şi văzînd-o în mijlocul străzii, oferindu-se cu neruşinare privirilor tuturor trecătorilor, fu cuprins din nou de boala care-i domina orice alt sentiment. Uitînd de teama că ea se va agăţa de el, se bucură nespus de cele întîmplate. Abandonul lui Volpini o făcea să-i simtă nevoia şi, la amiază, timp de o oră întreagă, ar fi putut s-o ţină toată pentru el şi s-o simtă trup şi suflet a lui.

În oraşul laborios, în care la ora aceea nimeni nu umbla de florile mărului, figura Angiolinei, graţioasă şi expresivă, cu acel pas liniştit şi cu ochiui atent la orice numai la drumul ei nu, atrăgea atenţia tuturor. Emilio simţi că, văzînd-o, te gîndeai imediat la alcovul pentru care era făcută. Nu scăpă toată dimineaţa de tulburarea pe care o stîrnise în el această imagine.

Îşi propuse s-o facă pe Angiolina să simtă, la amiază, valoarea ajutorului său şi să se bucure de toate avantajele oferite de această situaţie excepţională. Fu primit de bătrîna Zarri, care cu multă amabilitate îl invită să ia loc în camera fetei. El, obosit de scările urcate repede, se aşeză, sigur că o va vedea apărînd pe Angiolina.— N-a venit încă — zise bătrîna privind

spre coridor, ca şi cum şi ea s-ar fi aşteptat s-o vadă apărînd pe Angiolina.

— N-a venit? — întrebă Emilio încercînd o deziluzie atît de dureroasă, încît nu-i veni să-şi creadă auzului.

— Nu înţeleg de ce întîrzie — continuă bătrîna, privind mereu afară.

— O fi fost reţinută de doamna Deluigi.

— Pînă la ce oră ar putea să întîrzie? întrebă el.

— Nu ştiu, răspunse cealaltă cu o mare naivitate. — Ar putea să pice dintr-o clipă în alta, dar dacă a luat masa la doamna Deluigi, ar putea să întîrzie pînă diseară. Tăcu o clipă, căzînd pe gînduri, apoi, mai sigură, adăugă: — Nu cred însă să mănînce în oraş, fiindcă masa ei e gata dincolo.

Observator pătrunzător, Emilio îşi dădu foarte bine seama că toate aceste îndoieli erau simulate şi că bătrîna trebuia să ştie că Angiolina n-avea să vină prea curînd. Dar, ca întotdeauna, spiritul lui de observaţie îi fu de mic folos. Reţinut de dorinţă, aşteptă îndelung, în timp ce mama Angiolinei îi ţinea tovărăşie, tăcută, atît de serioasă, încît amintindu-şi-o mai tîrziu, Emilio o descoperi o ironică. Cea mai mică dintre fete venise să stea lîngă maică-sa şi se freca de şoldul ei ca o pisicuţă de canatul uşii.

Plecă de acolo mîhnit, salutat foarte politicos la despărţire de bătrînă şi de fetiţă. Mîngîie părul acesteia din urmă, de aceeaşi culoare cu al Angiolinei. În general, în afară de sănătatea înfloritoare, fetiţa semăna cu sora ei.

Se gîndi că poate ar fi fost o hotărîre înţeleaptă să se răzbune pentru festa Angiolinei, neducîndu-se la ea pînă cînd nu l-ar fi chemat. Acum că avea nevoie de el, ar fi venit să-l caute foarte curînd. Dar seara, imediat după birou, bătu din nou drumul înapoi, propunîndu-şi între timp să cerceteze pricina inexplicabilei absenţe. Era foarte posibil să fie vorba de un caz de forţă majoră.

O găsi pe Angiolina încă îmbrăcată ca atunci cînd o însoţise de dimineaţă. Se întorsese în clipa aceea. Ea se lăsă sărutată şi îmbrăţişată cu tandreţea pe care o manifesta atunci cînd avea nevoie să obţină o iertare. Obrajii erau aprinşi şi gura îi puţea a vin.

— Într-adevăr am băut mult — zise ea numaidecît, rîzînd. Domnul Deluigi, un bătrîn de cincizeci de ani, şi-a propus să mă îmbete; dar n-a reuşit, vezi !? Şi totuşi trebuie că izbutise mai bine decît credea ea, o dovedea veselia ei nestăpînită. Se strica de rîs. Era foarte frumoasă, cu o roşeaţă neobişnuită în obraji şi cu ochii strălucitori. El o sărută pe gura căscată, pe gingiile roşii, şi ea îl lăsă, pasivă, de parcă nu era în cauză. Continua să rîdă şi povestea cu fraze ciuntite, că nu numai bătrînul, dar toată familia se străduise s-o facă să-şi piardă capul şi că deşi erau atîţia, nu izbutiseră. El încercă s-o aducă la realitate, vorbindu-i de Volpini. — Lasă-mă-n pace cu neisprăvitul ăla ! strigă Angiolina şi, văzînd că el stăruie, fără să răspundă, îl sărută şi îl îmbrăţişă cum făcuse el pînă atunci cu

ea, pe gură şi pe gît, agresivă ca niciodată şi sfîrşiră în pat, ea cu pălăriuţa încă pe cap şi cu pardesiul pe ea. Uşa rămăsese larg deschisă şi era greu ca zgomotele acestei bătălii să nu ajungă pînă în bucătărie, unde se găseau tatăl, mama şi sora Angiolinei.

O îmbătaseră de-a binelea. Ciudată casă a acestor domni Deluigi. Plecă fără nici un resentiment faţă de Angiolina fiindcă satisfacţia lui, în seara aceea, fusese de-a dreptul desăvîrşită.

A doua zi se întîlniră la amiază, amîndoi foarte bine dispuşi. Angiolina îl asigură că mama nu observase nimic. Apoi spuse că-i părea rău că se lăsase surprinsă în starea aceea. Vina nu era a ei: — Blestematul acela de bătrîn Deluigi !

El o linişti, încredinţînd-o că, dacă ar fi depins de el, ea s-ar fi îmbătat o dată pe zi. Apoi compuseră scrisoarea către Volpini, cu o grijă de care n-ar fi părut capabilă în starea sufletească în care se afla.

Angiolina avea să pară superioară în interpretarea scrisorii lui Volpini; răspunsul curgea în întregime din pana expertă a lui Emilio,.

Ea ar fi vrut să scrie o scrisoare plină de insolenţe; voia să reverse în ea doar indignarea unei fete cinstite, bănuită pe nedrept. Ba chiar — adăugă cu o ură mărinimoasă — dacă Volpini ar fi aici, i-aş da o palmă, fără să aduc nici o justificare. S-ar convinge imediat că a greşit.

Nu era rău, dar Emilio ţinea să procedeze cu mai multă băgare de seamă. Cu o mare naivitate şi fără ca ea să se considere jignită din pricina asta, îi povesti că el, spre a studia cu mai multă uşurinţă problema, îşi pusese întrebarea: cum s-ar fi comportat o fată cinstită în locul Angiolinei? Nu spuse că întruchipase femeia cinstită în Amalia şi că se întrebase cum s-ar fi comportat sora lui în cazul cînd ar fi trebuit să răspundă la scrisoarea lui Volpini; îi comunică doar rezultatele obţinute. Femeia cinstită ar fi încercat întîi o mare, enormă surprindere; apoi, presupunerea că era vorba de o neînţelgere şi în cele din urmă, dar abia în cele din urmă, bănuiala înspăimîntătoare că toată scrisoarea era de atribuit dorinţei amantului de a se sustrage îndatoririlor sale. Angiolina fu încîntată de toată această reconstituire a unui proces psihologic, şi el se apucă imediat de lucru.

Ea se aşeză lîngă el tăcută. Se muncea pentru ea şi, rezemată cu o mînă de genunchiul lui, cu capul foarte aproape de al lui, pentru a putea urmări ceea ce scria el, se făcea simţită fără să-l incomodeze deloc la scris. Apropierea aceasta răpi scrisorii aspectul de pregătire rigidă şi— dacă n-ar fi fost destinată unui bărbat ca Volpini — şi eficacitatea, deoarece pierdu măsura demnă pe care el se gîndise că trebuie să i-o dea. Îi ieşeau din pană cuvinte grosolane şi el le lăsa să se înşire, fericit că o vede topită de admiraţie, cu aceeaşi expresie cu care îl privise în urmă cu cîteva zile, în atelier, la Balli.

Apoi, fără s-o recitească, ea începu să copieze proza aceea, foarte satisfăcută că-şi poate aşterne propria semnătură. Păruse mult mai inteligentă cînd chibzuise asupra felului de a se purta, decît acum prin aprobarea ei necondiţionată. Copiind, nu se pricepu să acorde scrisorii atenţia cuvenită, deoarece caligrafia îi dădea mult de furcă.

Privind plicul închis, ea întrebă pe neaşteptate dacă Balli nu mai vorbise de balul mascat la care promisese că o va duce. Moralistul ce dormita în Emilio nu se trezi, dar el o sfătui să nu se ducă la balul mascat, de teamă să nu afle Volpini. Ea însă avea răspunsuri care înlăturau orice îndoială.

— Ba nu, am să mă duc la balul mascat. Pînă acu, din respect pentru mîrşavul ăla, n-am fost, dar acum ! Măcar de-ar afla.

Emilio stărui s-o vadă în aceeaşi seară. După amiază ea trebuia să-i pozeze lui Balli, apoi să dea fuga, o clipă, pînă la doamna Deluigi, de aceea nu se puteau întîlni decît tîrziu. Ea acordă întîlnirea dat fiindcă — aşa cum declară — pentru moment, nu putea să-i refuze nimic; dar nu în odaia văduvei Paracci, fiindcă voia să fie devreme acasă. Ca în vremurile cele mai bune ale dragostei lor, aveau să se plimbe împreună la Sant'Andrea, şi apoi el avea s-o conducă acasă. Era încă istovită — băuse atîta vin cu o zi înainte — şi avea nevoie de odihnă. Lui Emilio nu-i displăcu de loc propunerea. Una dintre caracteristicile lui esenţiale era de a se complăcea în evocarea sentimentală a trecutului. În seara aceea, el avea să analizeze din nou culoarea mării, şi a cerului, şi a părului Angiolinei.

Ea îl lăsă să plece şi, ca ultim salut, îl rugă să pună la cutie scrisoarea pentru Volpini. Astfel, el se trezi în mijlocul străzii cu scrisoarea în mînă, semn palpabil al acţiunii celei mai josnice pe care o săvîrşise în viaţa lui, dar de care îşi dădu seama numai atunci cînd Angiolina nu mai era lîngă el.

XII

Se întoarse acasă, şi, în bucătărie, cu pălăria în mînă, stătea şovăitor, nehotărît dacă să evite plictiseala de a rămîne o oră faţă în faţă cu sora lui mută. În clipa aceea auzi din odaia Amaliei murmurul a două sau trei cuvinte confuze, apoi o frază întreagă: — Pleacă de-aici, spurcăciune. Tresări. Glasul era foarte schimbat de oboseală şi emoţie, încît semăna cu acela al surorii sale numai aşa cum un urlet scos fără voie din gît poate semăna cu vocea modulată a celui care vorbeşte. Ea dormea şi visa, acum şi ziua?

Deschise uşa, evitînd să facă zgomot şi avu în faţa ochilor un spectacol de a cărui amintire nu se mai putu elibera niciodată. Toată viaţa lui fu deajuns ca simţurile să-i fie izbite de unul sau altul din amănuntele scenei aceleia, pentru a şi-o aminti numaidecît în întregime, pentru a-l face să

simtă spaima, oroarea față de ea. Cîțiva țărani treceau cîntînd pe o stradă apropiată și cîntecul lor monoton aduse apoi mereu lacrimile în ochii lui Emilio. Toate sunetele care ajungeau la el erau monotone, fără căldură și fără sens. Într-un apartament vecin, un diletant stîngaci cînta la pian, distonînd, un vals vulgar. Cîntat așa — și îl mai auzi de nenumărate ori — valsul acela îi părea un marș funebru. Iar ceasul vesel, deveni trist pentru el. Amiaza trecuse de curînd și ferestrele dinspre stradă reflectau în odaia singuratică atîta soare, încît te orbea. Și totuși, amintirea momentului aceluia fu mereu legată de o senzație de întuneric și de frig înfiorăor.

Veșmintele Amaliei zăceau împrăștiate pe jos și o fustă împiedecase ușa să se deschidă de tot; cîteva rufe zăceau sub pat, bluza era închisă între cele două geamuri ale ferestrei și cele două cizme, cu vădită grijă, erau așezate chiar în mijlocul mesei.

Așezată pe marginea patului, acoperită doar de cămașa scurtă, Amalia nu-și dăduse seama de sosirea fratelui și continua să-și frece cu mîinile picioarele subțiri ca niște scobitori. În fața acestei goliciuni, încercă surprinderea și durerea de a o găsi asemenea unui copil prost hrănit. Nu-și dădu seama numaidecît că se afla în fața unei delirante. Nu observă gîfîiala; atribui răsuflarea zgomotoasă și atît de chinuitoare încît îi mișca pînă și șoldurile, poziției obositoare. Primul său sentiment fu de mînie: lăsat liber de Angiolina, o găsea gata pe cealaltă să-l sîcîie și să-l îndurereze.

— Amalia! ce faci? o întrebă mustrător.

Ea nu-l auzi, în timp ce părea că ascultă acordurile valsului, pentru că îi marca ritmul prin truda intensă și concentrată dedicată picioarelor.

— Amalia! repetă el slab, înspăimîntat de evidența acelui delir. Îi atinse umărul cu mîna. Atunci ea se întoarse. Întîi privi mîna a cărei atingere o simțise, apoi pe el în față; în ochii însuflețiți de febră, nimic altceva decît efortul de a vedea, obrajii aprinși, buzele vinete, uscate, informe ca o rană veche care nu se mai poate cicatriza. Apoi ochii se îndreaptă spre fereastra inundată de soare și, îndată, stingheriți poate de atîta lumină, se întoarseră spre picioarele goale asupra cărora se opriră cu multă curiozitate.

— Of, Amalia! strigă el, lăsînd ca spaima lui să se manifeste prin strigătul acesta, care ar fi reușit s-o facă să-și revină. Omul slab se teme de delir și de nebunie, ca de boli molipsitoare; sila pe care o încercă Emilio fu atît de mare, încît trebui să se stăpînească pentru ca să nu părăsească odaia. Învingîndu-și repulsia cumplită, atinse din nou umărul surorii sale: — Amalia! Amalia! strigă. Cerea ajutor.

Se simți puțin ușurat, observînd că ea îl auzise. Îl privise a doua oară, ingîndurată, ca și cum ar fi încercat să înțeleagă motivul acestor strigăte

și a apăsării repetate pe umărul ei. Își atinse pieptul, ca și cum în clipa aceea își dădea seama de gîfîiala care o chinuia — Apoi uită iar de Emilio și de gîfîială: Of, lighioane și iar lighioane! și vocea schimbată părea că vestește apropierea plînsului. Își frecă picioarele cu amîndouă mîinile; printr-o mișcare bruscă se aplecă de parcă ar fi vrut să surprindă un animal gata să fugă. Se pomeni cu un deget de la picior în mîna dreaptă; îl acoperi cu palma pe care apoi o ridică închisă de parcă ar fi prins ceva. Era goală, însă, și ea o privi de mai multe ori; apoi se întoarse la picior, gata să se aplece din nou pentru a reveni la această ciudată vînătoare.

Un fior de frig care o scutură, îi aminti lui Emilio că trebuie s-o determine să se culce în pat. Se pregăti s-o ajute, cu freamăt de durere la gîndul că ar fi trebuit să folosească forța. Reuși însă foarte ușor, fiindcă Amalia se supuse la cea dîinti apăsare puternică a mîinii sale; vîrî fără rușine un picior după altul în pat și se lăsă învelită. Dar printr-o inexplicabilă ezitare se rezemă cu un braț de pat, ca și cum n-ar fi vrut să se întindă toată. Foarte curînd nu mai putu rezista în această poziție și se lăsă pe pernă, scoțînd pentru prima oară un geamăt inteligibil de durere: — Vai! Doamne Dumnezeule!

— Dar ce ți s-a întîmplat? întrebă Emilio, care datorită acestui geamăt conștient, crezu că-i poate vorbi ca unei persoane lucide.

Ea nu răspunse, ocupată din nou să caute ceea ce o neliniștea sub pat. Se ghemui toată, duse mîinile la picioare și păru că, pentru a face să reușească capcana pe care o întindea lucrurilor sau animalelor care o chinuiau, reușea chiar să-și facă mai puțin zgomotoasă respirația. Își trase apoi mîinile spre ea, pe care cu o surprindere plină de îndoială, le găsi din nou goale. Un timp, sub pături, fu cuprinsă de o neliniște care o făcea să uite de cealaltă, atît de cumplită, a respirației grele.

— Te simți mai bine? o întrebă Emilio, rugător. Voia să se consoleze la auzul propriului glas, pe care-l modulă cu blîndețe, încercînd să uite amenințarea de violență ce plutise asupra lui. Se aplecă spre ea pentru a se face înțeles mai bine.

Ea îl privi îndelung, suflîndu-i în față aburul precipitat și slab al respirației ei. Îl recunoscu. Căldura patului trebuie că-i trezise simțurile. Deși ea aiura, Emilio nu uită că fusese recunoscut. Evident ea se simțea mai bine. — Acum să plecăm repede din casa asta— spusese ea, făcînd să se înțeleagă fiecare silabă. Întinsese chiar picioarele, ca să iasă din pat, dar fiindcă el o reținu cu mai multă putere decît era necesar, se resemnă îndată și uită intenția care o împinsese la gestul acela.

Il repetă puțin mai tîrziu, dar nu cu aceiași energie, și păru că-și amintește că i se impusese să se culce și i se interzisese să se dea jos din pat. Vorbea, acum. I se părea că se mutase și că era multă

treabă de făcut, pînă peste cap de multă, pentru a pune atîtea lucruri în rînduială. — Dumnezeule! Totul e murdar aici. Mi-am dat seama de asta, dar tu ai vrut să vii aici. Şi acum? Nu plecăm?

El încercă s-o liniştească, secondînd-o. O mîngîie, spunîndu-i că nu vedea că totul ar fi atît de murdar, şi că acum, deoarece tot se aflau în casa aceea, ar fi fost mai bine să rămînă în ea.

Amalia auzi cele spuse de el, dar auzi şi cuvinte pe care el nu le rostise; apoi zise: — Dacă vrei tu, eu trebuie să fac aşa cum spui. Să rămînem, dar. . . atîta murdărie. . . I se prelinseră doar două lacrimi din ochii pînă atunci uscaţi: se rostogoliră ca două perle pe obrajii în văpaie.

Puţin mai tîrziu uită durerea aceea, dar delirul îi provocă altele noi. Fusese la pescărie şi nu găsise peşte: — Nu-nţeleg! De ce ţin pescăria dacă nu au peşte? Te face să umbli atîta, încolo şi-ncoace pe frigul ăsta. Îl expediaseră tot şi nu mai era peşte pentru ei. Întreaga ei durere şi gîfîiala păreau provocate de faptul acela. Cuvintele ei stinse şi ritmate din cauza gîfîielii erau mereu întrerupte de cîte un scîncet de spaimă.

El n-o mai asculta: trebuia să iasă într-un fel din situaţia aceea, trebuie să găsească posibilitatea de a chema un medic. Toate ideile sugerate de disperare fură examinate, ca şi cum ar fi fost cu putinţă să le realizeze. Privi în jurul lui pentru a găsi o frînghie cu care să lege bolnava de pat şi s-o poată lăsa singură: făcu un pas spre fereastră, pentru a striga de acolo după ajutor şi, în cele din urmă, uitînd că nu era posibil să se facă înţeles de Amalia, începu să vorbească pentru a obţine promisiunea că o să stea liniştită în timpul absenţei lui. Apăsîndu-i uşor păturile pe umeri pentru a o face să înţeleagă că trebuie să rămînă culcată, îi spuse : — Ai să rămîi aşa, Amalia? Îmi promiţi?

Ea vorbea acum despre îmbrăcăminte. Aveau pentru un an şi de aceea nu mai era nevoie să cheltuiască un an întreg. — Nu sîntem bogaţi, dar avem de toate. Doamna Birlini, însă, putea să-i privească de sus, fiindcă avea mai mult. Dar Amalia era mulţumită că doamna aceea avea mai mult, pentru că o iubea. Bolborosirea continua, copilărească şi calmă, şi era sfîşietor s-o auzi declarîndu-se atît de fericită în mijlocul atîtor suferinţe.

Trebuia să ia urgent o hotărîre. Delirul Amaliei nu-i provocase nici un gest, nici un cuvînt violent şi, revenindu-şi din uluirea de care fusese cuprins încă din clipa în care o găsise în starea aceea, Emilio ieşi din cameră şi dădu fuga la poarta casei. Avea să-l cheme pe portar, apoi să alerge la un doctor sau la Balli, să se sfătuiască. Nu ştia încă ce avea de făcut, dar trebuia să alerge pentru a o salva pe nenorocita aceea. Vai, ce durere să-ţi aminteşti de goliciunea ei, care-i stîrnea mila!

Pe palier se opri șovăitor. Ar fi vrut să se reîntoarcă la Amalia, să vadă dacă nu profitase de lipsa lui pentru a săvîrși vreun act nesăbuit .Se rezemă cu pieptul de balustradă să vadă dacă nu venea cineva. Se aplecă să vadă mai bine și pentru o clipă, o clipă doar, gîndul lui se perverti; își uită sora care, poate, agoniza acolo aproape, și-și aminti că, exact în aceeași poziție, obișnuia s-o aștepte pe Angiolina. Acest gînd fu atît de puternic în clipa aceea scurtă, încît, silindu-se să vadă cît mai departe, căută să întrezărească, în loc de ajutorul invocat, fața îmbujorată a iubitei.

Se scutură scîrbit.

O ușă se deschise și se închise la etajul de sus.

Cineva — ajutorul — cobora la el. Urcă dintr-o singură săritură mai multe trepte și se pomeni în fața unei figuri feminine înalte și puternice. Înaltă, puternică și brună; altceva nu văzu, dar găsi îndată cuvintele potrivite: — O, doamnă ! — o rugă. — Ajutați-mă ! Aș face pentru oricine ceea ce vă cer dumneavoastră.

— Dumneavoastră sînteți domnul Brentani? întrebă un glas dulce și figura brună care de fapt făcuse un gest de evitare, se opri.

El povesti că, întors acasă cu puțin mai înainte, o găsise pe sora lui în prada unui asemenea delir, încît nu îndrăznea s-o lase singură, cum ar fi fost nevoie, pentru a chema un doctor.

Doamna coborî treptele: — Domnișoara Amalia? Sărăcuța ! Vin cu dumneavoastră imediat, bucuros. Era îmbrăcată în doliu. Emilio crezu că era o călugăriță și, după o ușoară ezitare, zise: — Dumnezeu să vă răsplătească.

Doamna îl urmă în camera Amaliei. Emilio făcu cîțiva pași cu o teamă nespusă. Cine știe ce spectacol nou îl mai așteaptă. În camera de alături nu se auzea un zgomot, în timp ce lui i se păru că răsuflarea Amaliei trebuia să se audă în toată casa.

O găsi cu fața la perete. Vorbea acum despre un incendiu; vedea flăcări care nu puteau să-i facă alt rău decît să răspîndească, pînă la ea, o căldură înspăimîntătoare. Se aplecă asupra ei și, pentru a-i atrage atenția o sărută pe obrajii înfierbîntați. Cînd Amalia se întoarse spre el, el dori să asiste, înainte de a pleca, la impresia pe care avea s-o facă asupra fetei vederea însoțitoarei pe care i-o lăsa. Amalia privi pe noua venită, o singură clipă, cu toată indiferența.

— V-o încredințez, îi spuse Emilio doamnei. Putea s-o facă. Doamna avea o înfățișare blîndă, de mamă; ochii ei mici își așterneau privirile asupra Amaliei, plini de milă. — Domnișoara mă cunoaște — zise ea și se așeză lîngă pat. Sînt Elena Chierici și stau aici, la etajul trei, Vă amintiți ziua în care mi-ați împrumutat termometrul pentru a-i lua temperatura băiatului meu?

Amalia o privi: — Da, dar arde şi o să ardă mereu.

— N-o să ardă mereu — spuse doamna Elena, aplecîndu-se spre ea cu un zîmbet de încurajare şi cu ochii umezi de compătimire. Îl rugă pe Emilio să-i dea, înainte de-a pleca, o cană de apă şi un pahar. Pentru Emilio fu o treabă grea să găsească aceste lucruri într-o casă în care el locuise cu nepăsarea celui care stă la hotel.

Amalia nu înţelese imediat că în paharul acela i se oferea o alinare; apoi sorbi cu înghiţituri mici, cu lăcomie. Cînd se lăsă să cadă din nou pe pernă, simţi o nouă uşurare: braţul moale al Elenei era întins pe pernă şi căpşorul ei se odihnea acum susţinut cu milă. Un val de recunoştinţă umflă pieptul lui Emilio şi, înainte de-a ieşi, îl tălmăci Elenei printr-o strîngere de mînă.

Alergă la atelierul lui Balli şi se întîlni cu prietenul care tocmai ieşea. Îşi închipui că poate o va întîlni pe Angiolina acolo; respiră uşurat găsindu-l pe Balli singur. Asupra propriei atitudini din timpul scurtei părţi din ziua aceea, în care îşi închipuise că se mai putea întreprinde ceva pentru Amalia, el nu avu niciodată remuşcări. În orele acelea el nu se gîndi decît la sora lui, şi dacă s-ar fi întîlnit întîmplător cu Angiolina, ar fi tresărit dureros numai pentru că apariţia aceea i-ar fi amintit propria vină.

— O, Stefano ! Mi se întîmplă lucruri atît de groaznice ! Intră în atelier, se aşeză pe scaunul cel mai apropiat de uşă şi, ascunzîndu-şi faţa în mîini, izbucni în suspine disperate. N-ar fi putut să spună de ce tocmai atunci izbucnise în plîns. Începea să-şi revină din înspăimîntătoarea lovitură primită şi dobîndise din durerea răsfrîntă, uşurarea necesară, sau poate era apropierea lui Balli — care-şi avea contribuţia sa la boala Amaliei — cauza acelei emoţii atît de puternice? Cert e că el însuşi observă mai tîrziu că se complăcuse în a da durerii sale o expresie violentă; pentru el însuşi şi pentru Balli. Totul se domolea şi se îndulcea prin plîns; se simţea uşurat şi reconfortat. Chiar dacă — aşa cum credea el — ea ar fi fost nebună, ar fi ţinut-o lîngă el nu ca pe o soră, ci ca pe o fiică. Şi se complăcu în plînsul acela atît de mult, încît uită cît de urgentă era nevoia de a chema un medic. Acolo era locul lui, acolo trebuia să acţioneze în folosul Amaliei. În tulburarea în care se afla, orice acţiune îi părea uşoară, şi numai prin simpla manifestare a propriei dureri, crezu că avea să-l facă şi pe Balli să uite tot trecutul. În sfîrşit avea să-l facă s-o cunoască pe Amalia, blîndă, bună şi nenorocită cum era.

Povesti în toate amănuntele scena întîmplată puţin mai înainte: delirul, resuflarea grea a Amaliei şi îndelungul răstimp în care el, fiind singur, nu se putuse mişca din camera aceea, pînă la intervenţia providenţială a doamnei Chierici.

Balli reacţionă ca un om surprins de o nouă nenorocire — desigur nu aşa cum sperase Emilio — şi cu tăria caracteristică acestei stări sufleteşti, îl sfătui să alerge la doctorul Carini. Îi fusese prezentat ca un medic bun; mai mult, era prietenul său intim şi el ar fi ştiut să-l facă să se îngrijească de soarta Amaliei.

Emilio plîngea şi nu dădea semne că are de gînd să se urnească. I se părea că nu terminase încă; nu se dădea învins, şi căuta o frază cu care să-şi înduioşeze prietenul. Găsi una care-l făcu pe el însuşi să se înfioare: — Nebună sau muribundă! — Vai, moartea! Era prima dată cînd şi-o închipuia pe Amalia moartă, dispărută şi el, care îşi dădu seama pe loc că n-o mai iubeşte pe Angiolina, se vedea singur, ros de remuşcări de a nu fi ştiut să se bucure de fericirea ce-i fusese la îndemînă pînă în ziua aceea, de a-şi închina viaţa unei fiinţe care avea nevoie de ocrotire şi de sacrificiu. O dată cu Amalia dispărea din viaţa lui orice speranţă de duioşie. Spuse cu glas profund: — Nu ştiu ce simt mai mult: durere sau remuşcare.

Îl privi pe Balli pentru a vedea dacă fusese înţeles. Pe chipul lui Stefano se întipări o uimire sinceră: — Remuşcare? Socotise întotdeauna că Emilio e un frate model, şi o spuse. Aminti însă că Amalia fusese puţin neglijată din pricina Angiolinei şi adăugă: — Desigur că nu merita osteneala să te ocupi atît de mult de o femeie ca Angiolina; dar sînt nenorociri care se întîmplă. . . Balli îl înţelesese pe Emilio atît de puţin, încît declară că nu-şi dă seama de ce pierd atîta timp. Trebuia să dea fuga la Carini şi să nu desnădăjduiască înainte de a afla ceea ce avea să spună acesta despre starea Amaliei. S-ar fi putut ca simptomele care-i sperie pe profani, să-l impresioneze mai puţin pe medic.

Era o speranţă şi Emilio se lăsă în întregime în voia ei. Pe stradă se despărţiră. Lui Balli i se păru necesar să n-o lase pe Amalia prea mult singură cu o străină; Emilio să se întoarcă acasă: se va duce el să-l caute pe medic.

Amîndoi începură să alerge. Graba lui Emilio era pricinuită de marea speranţă care se furişase cu puţin înainte în sufletul lui. Nu era de loc exclus ca acasă, s-o poată găsi pe Amalia revenită în simţiri, salutîndu-l recunoscătoare pentru dragostea pe care i-ar fi citit-o pe faţă. Pasul lui grăbit însoţea şi înaripa visul îndrăzneţ. Niciodată Angiolina nu-i insuflase un astfel de vis, dictat de o dorinţă atît de puternică.

Nu suferi din pricina vîntului aspru ce sufla de puţin timp, făcîndu-l să uite ziua călduţă, aproape de primăvară, care i se păruse în izbitoare contradicţie cu durerea lui. Străzile se întunecau repede: cerul era acoperit de nori mari, tîrîţi de un curent de aer, care, la sol, nu se înregistra decît prin neaşteptata scădere a temperaturii. În depărtare, Emilio văzu pe cerul întunecat vîrful unui dîmb galben de lumina muribundă.

Amalia aiura ca mai înainte. Auzindu-i din nou glasul obosit, cu același timbru dulce, cu aceeași modulație copilărească întreruptă de gîfîială, își dădu seama că în timp ce afară el sperase nebunește, în patul acela bolnava nu-și găsise o clipă de liniște.

Doamna Elena era legată de pat deoarece capul bolnavei se sprijinea pe brațul ei. Povesti însă că la puțin timp după plecarea lui, Amalia împinsese perna devenită supărătoare. Acum o acceptase. iar.

Într-adevăr, sarcina bunei doamne se terminase, și el i-o spuse exprimîndu-și infinita recunoștință.

Ea îl privi cu ochii ei buni și nu mișcă brațul pe care căpșorul Amaliei se agita neliniștit. Întrebă: — Și cine mă va înlocui? Aflînd că el avea intenția să se adreseze doctorului pentru o infirmieră cu plată, ea îl rugă cu căldură: — Atunci permiteți-mi să rămîn aici. — Și îi mulțumi cînd el mișcat, îi spuse că nu se gîndise cîtuși de puțin s-o înlocuiască pe loc, dar că se temuse să n-o deranjeze reținînd-o. O întrebă apoi dacă nu trebuie să înștiințeze pe cineva de motivul absenței ei. Cu simplitate ea răspunse: — N-am pe nimeni acasă, care să poată fi surprins de absența mea. Închipuiți-vă că servitoarea a intrat în serviciu la mine chiar azi.

Puțin mai tîrziu, Amalia puse capul pe pernă și brațul doamnei fu eliberat. Atunci își putu scoate în sfîrșit pălăria de doliu și, așezînd-o deoparte, Emilio îi mulțumi din nou, fiindcă i se părea că gestul acesta întărea hotărîrea ei de a rămîne lîngă patul bolnavei. Ea îl privi mirată, fără să-l înțeleagă. Nici nu s-ar fi putut comporta mai simplu decît în felul acesta.

Amalia începu să vorbească iară, fără să se agite, fără să strige, ca și cum ar fi crezut că-și spusese mereu cu glas tare tot visul. Rostea începutul unor fraze, sfîrșitul altora; bolborosea cuvinte de neînțeles, altele le silabisea clar. Întreba agitată, niciodată mulțumită de răspuns, pe care, poate, nici nu-l înțelegea pe deplin. Pe doamna Elena, care se aplecase asupră-i, pentru a-i ghici mai bine dorința pe care părea că vrea să și-o manifeste, o întrebă: — Dar tu nu ești Vittoria? — Eu, nu — spuse doamna, surprinsă. Acest răspuns fu înțeles și fu deajuns pentru un timp ca să liniștească bolnava.

Puțin după aceea tuși. Se sili să nu mai tușească și fața ei căpătă expresia de tristețe a unui copil; pe semne, încercase o suferință cumplită. Doamna Elena îi atrase atenția lui Emilio asupra acestei expresii, apărute în timpul absenței sale. — Va trebui s-o semnalăm doctorului; se înțelege după tuse că domnișoara trebuie să fie bolnavă de piept. — Amalia avu mai multe accese de tuse slabă, sufocată. — Nu mai pot — gemu și plînse.

Dar plînsul îi mai scăldă încă obrajii cînd ea și uitase durerea. Gîfîind, vorbi din nou despre casa ei. Exista un nou mijloc pentru a face cafeaua

ieftin. — Acum se fac de toate. În curînd se va putea trăi fără bani. Dă-mi puţină cafea din aceea, să-ncerc. Am să ţi-o dau înapoi. Mie-mi place dreptatea. I-am spus-o şi lui Emilio. . .

— Da, mi-aduc aminte — spuse Emilio, ca s-o liniştească. — Ţie ţi-a plăcut întotdeauna dreptatea. — Se aplecă asupra ei, s-o sărute pe frunte.

Emilio nu uită nici o clipă din delirul acela. — Da, noi doi — făcu ea privindu-l, cu acel glas al delirанţilor, care nu ştii dacă e exclamativ sau întrebător. — Noi doi, aici, liniştiţi, uniţi, numai noi doi. — Seriozitatea neliniştită a chipului însoţea gravitatea cuvîntului şi răsuflarea grea părea expresia unei suferinţe cumplite. Puţin mai tîrziu, însă, ea vorbea despre ei doi, singuri într-o casă ieftină.

Cineva sună. Erau Balli şi doctorul Carini. Emilio îl cunoştea pe acesta din urmă, un băiat la vreo patruzeci de ani, brunet, înalt, slab. Se spunea că anii lui de universitate fuseseră mai bogaţi în distracţii decît în studii, în timp ce acum, fiind înstărit, nu căuta clienţi şi se mulţumea cu o situaţie subalternă la spital pentru a putea continua studiile neîmplinite înainte. Iubea medicina cu ardoarea diletantului; dar alterna studiul ei cu distracţii de tot felul, aşa că avea mai mulţi prieteni printre artişti decît printre medici.

Se opri în sufragerie şi, remarcînd că Balli nu-i putuse spune despre boala Amaliei decît că era vorba probabil de un acces puternic de febră, îl rugă pe Emilio să-i vorbească el ceva mai mult.

Emilio începu să povestească despre starea în care-şi găsise sora cu cîteva ore în urmă, în casa singuratecă, în care ea săvîrşise pe semne ciudăţenii încă de dimineaţă. Descrise cu exactitate de amănunt delirul, manifestat întîi prin neliniştea care o făcea să caute insecte pe picioare, apoi printr-o pălăvrăgeală necontenită. Amintind şi analizînd cu emoţie toată neliniştea din ziua aceea, vorbi, plîngînd, despre răsuflarea grea, apoi despre tuse, despre sunetul acela slab şi fals, care părea produs de un vis spart, şi despre durerea puternică pe care fiecare acces de tuse i-o provoca bolnavei.

Doctorul încerca să-l încurajeze cu cîte un cuvînt prietenesc, dar apoi, revenind la subiect, puse o întrebare care-i pricinui lui Emilio multă nelinişte: — Şi înainte de dimineaţa aceasta?

— Sora mea a fost totdeauna slabă, dar totdeauna sănătoasă. — Se compromisese prin această frază şi numai după ce o rosti fu cuprins de îndoieli. Nu fuseseră, desigur, semne de sănătate acele vise cu glas tare pe care le surprinsese. N-ar fi trebuit oare să vorbească despre ele? Dar cum s-o facă în faţa lui Balli?

— Înainte de ziua de azi, domnişoara s-a simţit întotdeauna bine? — întrebă Carini cu aer neîncrezător. — Chiar şi ieri?

Emilio se încurcă şi nu putu răspunde. Nu-şi amintea nici măcar dacă o văzuse pe sora sa în zilele precedente. Într-adevăr, cînd o văzuse ultima

oară? Poate cu luni în urmă, în ziua cînd o zărise pe stradă îmbrăcată în felul acela atît de ciudat. — Nu cred să fi fost bolnavă înainte. Mi-ar fi spus-o.

Doctorul şi Emilio intrară în odaia bolnavei, în timp ce Balli, după o scurtă ezitare, se opri în sufragerie.

Doamna Chierici, care se aşezase la căpătîiul bolnavei, se sculă şi se duse la picioarele patului. Bolnava părea aţipită dar, ca deobicei, vorbi ca şi cum s-ar fi aflat mereu într-o conversaţie şi ar fi avut de răspuns la întrebări sau de adăugat cuvinte la observaţii făcute înainte: — Peste o jumătate de oră. Da, dar nu mai înainte. — Holbă ochii şi-l recunoscu pe Carini; spuse ceva care trebuia să fie un salut.

— Bună ziua, domnişoară — răspunse doctorul cu voce tare, cu intenţia vădită de a intra în starea delirului ei. — Am vrut să viu să vă văd mai de mult, dar mi-a fost cu neputinţă. — Carini fusese în casa lor o singură dată şi Emilio se bucură că ea îl recunoscuse. Probabil că Amalia se întremase mult în cele cîteva ore, pentru că la amiază nu-l recunoscuse nici pe el. Comunică această observaţie doctorului încet.

Acesta era atent să examineze pulsul bolnavei. Apoi îi acoperi pieptul şi-şi aşeză urechea în diferite puncte. Amalia tăcea cu ochii îndreptaţi spre tavan. Apoi doctorul se lăsă ajutat de doamna Elena pentru a ridica bolnava şi a supune şi spatele aceleaşi examinări atente. Amalia se împotrivi o clipă, dar cînd înţelese ce voiau de la ea, încercă chiar să se susţină singură.

Ea privea acum spre fereastră, care se întunecase repede. Uşa era deschisă şi Balli, care se oprise în prag, fu văzut de bolnavă. — Domnul Stefano — spuse ea fără nici o mirare şi fără să se mişte, deoarece îşi dăduse seama că voiau să stea nemişcată. Emilio care se temuse de o scenă, îi făcu lui Balli un semn poruncitor să se retragă, şi doar gestul lui sublinie importanta întîlnire.

Balli însă nu se mai putea retrage şi înaintă, în timp ce ea îl încuraja şi-l chema prin semne repetate din cap: — De atîta vreme — bolborosi, vrînd desigur să dea de înţeles că trecuse mult timp de cînd nu se mai văzuseră.

Cînd îi îngăduiră să se întindă din nou, îl privi mai deparete pe Balli, pe care ea, şi în delir, continua să-l considere persoana cea mai importantă din camera aceea. respiraţia se îngreuiase şi mai mult din pricina oboselii provocate de mişcare, un uşor acces de tuse o făcu să-şi contracte faţa de durere, dar continuă să-l privească pe Balli. Chiar bînd cu voluptate apa oferită de doctor, ea îşi ţinu ochii aţintiţi asupra lui Balli. Închise ochii şi păru că vrea să adoarmă. — Aşa, totul e bine — spuse cu glas tare şi pentru cîteva clipe se linişti.

Cei trei bărbaţi ieşiră din odaia Amaliei şi se opriră în cea alăturată. Emilio întrebă nerăbdător: — Cum e, doctore?

Carini, care nu prea era deprins să se poarte cu clienţii, îşi exprimă cu simplitate părerea: o pneumonie. Considera starea bolnavei foarte gravă.

— Fără speranţă? — întrebă Emilio, şi aşteptă cu nelinişte răspunsul.

Carini îi aruncă o privire compătimitoare. Spuse că tot mai e speranţă şi că el văzuse chiar cazuri asemănătoare rezolvîndu-se pe neaşteptate printr-o sănătate deplină: un fenomen care-l surprindea şi pe medicul cel mai încercat.

Atunci Emilio se înduioşă. O, de ce să nu se adeverească şi în cazul Amaliei, fenomenul acela surprinzător? Ar fi fost deajuns ca să-l facă fericit pentru toată viaţa. Nu era bucuria neaşteptată, darul generos al providenţei pe care şi-l dorise? Speranţa fu deplină pentru o clipă; dacă ar fi văzut-o pe Amalia mergînd, dacă ar fi auzit-o vorbind cu judecată, n-ar fi putut nădăjdui mai mult.

Dar Carini nu spusese totul. El nu admitea că boala izbucnise chiar în ziua aceea. Prea violentă, ca să nu se fi manifestat cu o zi sau chiar cu două, în urmă.

Din nou Emilio trebuia să se dezvinovăţească pentru trecutul acela care zăcea atît de departe de el. — Se poate — admise — dar mi se pare puţin probabil. Dacă a izbucnit ieri, trebuie să fi fost într-un fel atît de uşor, încît eu nu mi-am dat seama. — Apoi, jignit de privirea plină de reproş a lui Balli, adăugă: — Nu mi se pare cu putinţă.

Aspru, cu tonul pe care toţi i-l tolerau, Balli îi spuse doctorului: — Ştii, noi de medicină habar n-avem. Febra asta va dura mereu, pînă se termină boala? Nu vor fi şi pauze?

Carini răspunse că asupra evoluţiei bolii nu putea spune nimic. — Mă aflu în faţa unei necunoscute, a unei boli căreia nu-i cunosc decît momentul actual. Se va produce o criză? Cînd? Mîine, în seara asta, peste trei sau patru zile, nu ştiu?

Emilio crezu că toate acestea îndreptăţeau cele mai îndrăzneţe speranţe şi-l lăsă pe Balli să continuie interogatoriul medicului. El o vedea lîngă el pe Amalia vindecată, lucidă, capabilă să simtă dragostea lui.

Cel mai rău simptom pe care Carini îl observase la Amalia nu era febra, nici tusea; era forma delirului, acea flecăreală agitată şi continuă. Adăugă încet: — Nu pare un organism în stare să suporte temperaturi ridicate.

Ceru cele trebuincioase pentru scris, dar, înainte de a scrie reţeta, zise: — Pentru a combate setea i-aş da vin cu sifon. I-aş permite să bea un pahar de vin tare la fiecare două sau trei ore. Da — făcu, şovăitor

— domnișoara trebuie să fie obișnuită cu vinul. — Din două trăsături hotărîte de peniță, scrise rețeta.

— Amalia nu-i obișnuită cu vinul — protestă Emilio. — Ba chiar nu-l poate suferi, n-am fost niciodată în stare s-o fac să se deprindă cu el.

Doctorul făcu un gest de uimire și-l privi pe Emilio ca și cum n-ar crede că i se spusese adevărul. Și Balli îl privi pe Emilio cu ochi iscoditori. El își dăduse seama că doctorul trăsese concluzia că din simptomele prezentate de boala Amaliei, avea de a face cu o alcoolizată, și-și amintea că Emilio era în stare de cele mai false pudori. Voia să-l determine să spună adevărul, pe care doctorul trebuia să-l cunoască.

Emilio ghici semnificația acestei priviri. — Cum poți crede așa ceva? Ea să bea! Nici apă nu poate să bea pe săturate. Îi trebuie o oră pentru un pahar de apă.

— Dacă dumneavoastră mă asigurați — spuse doctorul — cu atît mai bine, fiindcă un organism, oricît de slab, poate rezista la temperaturi ridicate, atunci cînd nu e istovit de alcool. — Privi rețeta puțin șovăitor, dar apoi o lăsă intactă și Emilio își dădu seama că nu fusese crezut. — La farmacie au să vă dea un lichid din care va trebui să-i administrați bolnavei o lingură la fiecare oră. Chiar aș vrea să vorbesc cu doamna care o îngrijește.

Emilio și Balli îl urmară pe doctor și-l prezentară doamnei Chierici. Carini declară că dorea să i se pună bolnavei comprese reci pe piept și adăugă că aceasta ar fi fost foarte folositor pentru tratament.

— Oh, dar o să le suporte! — zise Elena cu o ardoare care-i uimi pe cei trei bărbați.

— Domol — făcu doctorul, zîmbind fericit că vede bolnava pe mîini atît de binevoitoare. — Nu vreau s-o siliți, iar dacă va manifesta o repulsie prea puternică la rece, va trebui să renunțăm la o asemenea încercare.

Carini plecă făgăduind că se va întoarce a doua zi, devreme. — Cum e doctore? — întrebă încă odată Emilio cu glas rugător. În loc de răspuns, doctorul rosti un cuvînt de încurajare, arătînd că vrea să-și amîne diagnosticul pentru ziua următoare. Balli ieși cu Carini, promițînd că se va întoarce îndată; voia să stea de vorbă cu doctorul, între patru ochi și să afle dacă-i vorbise lui Emilio cu sinceritate deplină.

Emilio se agăță cu toate puterile de speranța lui. Doctorul se înșela crezînd că Amalia era o bețivă; întreaga sa prognoză putea deci să fie greșită. Necunoscînd limita speranțelor, Emilio crezu chiar că sănătatea Amaliei mai putea să depindă de el. Era bolnavă, în primul rînd, pentrucă el își călcase îndatorirea de-a o ocroti; acum, însă, el era acolo pentru a-i aduce toate satisfacțiile, toate alinările, și asta doctorul n-o știa. Se

duse la patul Amaliei, ca şi cum ar fi vrut să-i mulţumească şi s-o mîngîie, dar se simţi repede dezarmat. O sărută pe frunte, şi o privi îndelung cum răsuflă din greu pentru a lua puţin aer, în bieţii ei plămîni.

Balli, revenit, se aţinu într-un colţişor cît mai îndepărtat de patul Amaliei. Doctorul nu putuse decît să-i repete ceea ce spusese şi lui Emilio. Doamna Elena ceru voie să plece o clipă în micul ei apartament, unde avea de dat o dispoziţie; urma să trimită servitoarea ei la farmacie. Nu era nevoie să-i dea bani fiindcă, după o veche obişnuinţă, Brentanii aveau cont deschis la farmacie.

Balli murmură: — Bunătatea atît de simplă mă mişcă mai mult decît genialitatea cea mai înaltă.

Emilio luase locul lăsat liber de Elena. De la o vreme, bolnava nu mai rostea niciun cuvînt inteligibil; bîiguia nedesluşit de parcă voia să deprindă pronunţarea unor cuvinte dificile. Emilio îşi rezemă capul pe mînă şi ascultă gîfîiala aceea mereu egală, foarte repede. O auzea de dimineaţă şi i se părea că devenise o însuşire a urechii lui, un sunet de care n-ar fi putut să se elibereze. Îşi aminti că, într-o seară, în ciuda frigului, se sculase din pat în cămaşă pentru a-i face o surpriză bietei sale surori, pe care o simţise că suferă alături de el : se oferise s-o însoţească la teatru în seara următoare. Simţise o mare mîngîiere, remarcînd recunoştinţa din glasul Amaliei. Apoi uitase clipa aceea, şi nu mai încercase s-o repete. O, dacă ar fi ştiut că în viaţa sa exista o misiune atît de gravă ca aceea de-a ocroti o viaţă încredinţată numai lui, n-ar mai fi simţit nevoia să se apropie de Angiolina. Acum, prea tîrziu poate, se lecuise de această dragoste. Plînse în tăcere, în umbră, amarnic.

— Stefano — chemă în şoaptă bolnava. Emilio tresări şi-l privi pe Balli care se afla în partea odăii încă slab luminată de razele ce pătrundeau prin fereastră. Stefano nu auzise, pe semne, fiindcă nu se mişcase de la locul lui.

— Dacă vrei tu, vreau şi eu — zise Amalia. Renăşteau o dată cu aceste cuvinte vechile vise, pe care brusca îndepărtare a lui Balli le înăbuşise. Bolnava deschisese acum ochii şi privea peretele din faţă: — Eu sînt de acord — spuse — fă-o, dar repede. — Un acces de tuse o sili să-şi contracteze faţa de durere, dar numaidecît spuse: — O, ziua cea frumoasă ! Atît de mult aşteptată ! — Închise din nou ochii.

Emilio gîndi că ar fi trebuit să-l îndepărteze pe Balli din cameră, dar n-avu curajul. Făcuse atîta rău odinioară, cînd se interpusese între Balli şi Amalia.

Bîiguiala bolnavei deveni, pentru un timp, de neînţeles, dar cînd Emilio începu să se liniştească, după un nou acces de tuse, ea spuse limpede: — Vai, Stefano, mă simt rău.

— Pe mine mă strigă? — întrebă Balli, sculîndu-se şi venind pînă la pat.

— N-am auzit — spuse Emilio tulburat.

— Nu înţeleg, doctore — spuse bolnava, adresîndu-i-se lui Balli — stau liniştită, mă îngrijesc şi mă simt tot timpul rău.

Mirat că nu fusese recunoscut, deşi fusese strigat, Balli vorbi ca şi cum ar fi fost el doctorul; o rugă să continue să fie cuminte şi o încredinţă că în curînd se va simţi bine.

Ea continua: — Ce nevoie aveam eu de toate astea. . . de toate astea. . . şi îşi lovi pieptul şi şoldul — de astea. . . — Gîfîiala se auzea doar în răstimpuri, dar acestea erau produse de ezitări, nu de lipsa de aer.

— De suferinţele astea — adăugă Balli sugerînd cuvîntul pe care ea îl căuta în zadar.

— De suferinţele astea — repetă ea recunoscătoare. Dar puţin mai tîrziu o cuprinse din nou îndoiala de a se fi exprimat greşit şi, gîfîind, spuse: — Ce nevoie aveam eu de astea. . . Astăzi! Ce-o să facem cu ele. . . cu ele. . . într-o asemenea zi?

Numai Emilio înţelese. Ea se visa la nuntă.

Amalia însă nu exprimă un astfel de gînd. Repetă că ea n-avea nevoie de suferinţă, pe care socotea că nimeni n-o dorise şi tocmai acum. . . tocmai acum. Adverbul însă nu era precizat în nici un fel şi Balli nu-l putea înţelege. Cînd ea se lăsa pe pernă şi privea înaintea ei sau închidea ochii, se adresa cu o absolută familiaritate obiectului visurilor ei; cînd îi deschidea din nou, nu-şi dădea seama decît că obiectul acela se afla în carne şi oase lîngă patul ei. Singurul care putea înţelege visul era Emilio, care cunoştea toate faptele reale şi toate visele de dinaintea acestui delir. Se simţi mai inutil ca oricînd lîngă patul surorii sale. Amalia nu era a lui în delir; îi aparţinea şi mai puţin decît atunci cînd era lucidă.

Doamna Elena se înapoie, aducînd cu ea compresele gata pregătite, şi toate cele necesare pentru a le izola şi a le împiedica să ude patul. Desgoli pieptul Amaliei şi-l apără de ochii celor doi bărbaţi, aşezîndu-se în faţa lor.

Amalia scoase un uşor ţipăt de spaimă la senzaţia aceea neaşteptată de rece. — O să vă facă bine — spuse doamna Elena, aplecată asupra ei.

Amalia înţelese, dar întrebă neîncrezătoare şi gîfîind: — Face bine? — Vru să scape însă de senzaţia aceea chinuitoare, spunînd: — Dar nu azi, nu azi.

— Te rog, surioară — se rugă Emilio cu căldură, găsind în sfîrşit ceva de făcut — încearcă să ţii pe piept compresele astea. Au să te vindece.

Răsuflarea Amaliei păru că devine şi mai grea; din nou ochii i se umplură de lacrimi. — E întuneric — spuse — întuneric de tot. — Era într-adevăr întuneric, dar cînd doamna Elena se grăbi să aprindă o lumînare, bolnava nici nu-şi dădu seama şi continuă să se plîngă de întuneric. Încerca să exprime, astfel o cu totul altă senzaţie apăsătoare.

La lumina palidă a luminării, doamna Elena observă că fața Amaliei era îmbrobonată de sudoare; și cămașa era udă pînă spre spate. — Să fie un semn bun? — exclamă bucuroasă.

Între timp însă Amalia, care în delir era supunerea întruchipată, pentru a scăpa de apăsarea de pe piept și a nu se împotrivi ordinului pe care-l simțise răsunîndu-i în ureche, împinse compresa spe spate. Dar și acolo îi provoca o senzație neplăcută și atunci, cu o îndemînare surprinzătoare, o împinse sub pernă, bucuroasă că găsise un loc unde putea s-o țină fără să aibă de suferit din pricina ei. Apoi cercetă cu ochiul neliniștit fețele celor doi infirmieri, de care simțea că are nevoie. Cînd doamna Elena îndepărtă compresele din pat, ea avu o senzație și un strigăt nedeslușit de surprindere. În timpul nopții, acesta fu răgazul în care manifestă cea mai mare luciditate, dar chiar și atunci nu avu decît inteligența unui animal blînd și supus.

Balli se îngrijise să aducă, ajutat de Michele, diferite sticle de vin alb și negru. Întîmplarea vru ca prima sticlă destupată să fie de vin spumos; dopul sări cu un zgomot puternic, atinse tavanul și căzu în patul Amaliei. Ea nici măcar nu băgă de seamă, pe cînd ceilalți, speriați, urmăriră cu privirile zborul proiectilului.

Apoi bolnava bău vinul oferit de doamna Elena, dînd însă semne de silă. Emilio remarcă semnele acestea cu adîncă satisfacție.

Balli oferi un pahar doamnei Elena, care primi cu condiția ca el și Emilio să bea împreună cu ea. Balli bău urîndu-i întîi, cu glas profund, sănătate Amaliei.

Dar sănătatea era foarte departe de biata Amalia: — Vai, vai, pe cît văd! — făcu ea puțin după aceea, cu voce clară privind în fața ei — Vittoria e cu el! Nu poate să fie, fiindcă mi-ar fi spus-o. — Era pentru a doua oară cînd o numea pe aceasta Vittoria, dar acum Emilio înțelese, pentrucă ghicise pe cine-l indicase bolnava prin acest *el* accentuat. Ea visa un vis de gelozie. Continuă să vorbească, dar mai puțin deslușit. Numai după bîiguială Emilio putu să urmărească visul, care dură mai mult decît cele de dinainte. Cele două personaje plăsmuite de aiureala ei se apropiaseră, iar biata Amalia spunea că e bucuroasă să le vadă și să le vadă împreună. — Cine spune că nu-mi face plăcere? Mie-mi face plăcere. — Urmă, apoi, un răstimp mai lung, în care murmură doar cuvinte nedeslușite. Poate că visul pierise de mult, iar Emilio căuta încă în aceste sunete surde, durerea geloziei.

Doamna Elena se așezase din nou pe locul ei obișnuit, la căpătîiul bolnavei. Emilio se apropie de Balli care, sprijinit de pervaz, privea spre stradă. Furtuna ce amenința de cîteva ceasuri, continua să se întețească. Pe stradă nu căzuse încă nici o picătură de ploaie. Ultimele reflexe ale asfințitului,

îngălbenite de aerul tulbure, trimeteau pe caldarîm și peste case reverberații ce păreau vîlvătăile unui incendiu. Cu ochii întredeschiși, Balli privea și gusta ciudata culoare.

Emilio încercă din nou să se apropie de Amalia, ocrotind-o, apărînd-o în ciuda faptului că, pînă și în delirul ei, aceasta îl respingea. Îl întrebă pe Balli: — Ai observat cu ce strîmbături de scîrbă a băut vinul? Așa arată fața unui om obișnuit cu băutura?

Balli îi dădu dreptate, dar, dorind să-l apere pe Carini, spuse cu obișnuitul său mod naiv de a se exprima: — S-ar putea, totuși, ca boala să-i fi alterat gustul.

De mînie, Emilio simți un nod în gît: — Tot mai crezi în vorbele dobitocului ăluia?

Dîndu-și seama de starea prietenului său, Balli se scuză: — Nu pricep nimic; siguranța cu care a vorbit Carini mi-a trezit bănuiala.

Emilio plînse din nou. Mărturisi că nu atît boala sau moartea Amaliei îl făceau să dispere, cît gîndul că ea a trăit mereu neglijată și umilită. Acum, destinul implacabil se juca denaturînd blînda, dulcea, virtuoasa fizionomie printr-o agonie a viciului. Balli căută să-l liniștească: gîndindu-se bine, găsea și el că e cu neputință ca Amalia să fi avut vreun viciu. De altfel, n-a vrut cîtuși de puțin s-o jignească pe sărmana fată. Cu o milă profundă, privind spre pat, zise: — Chiar dacă presupunerea lui Carini ar fi exactă, n-aș fi disprețuit-o pe sora ta.

Rămaseră multă vreme, în tăcere, la fereastră. Culoarea galbenă de pe stradă începea să se șteargă din pricina nopții ce înainta repede. Numai cerul pe care norii continuau să se îngrămădească, rămînea limpede și galben.

Emilio se gîndi, că poate, nici Angiolina nu s-ar fi dus la întîlnire. Dar, dintr-odată uitînd, de la o clipă la alta ceea ce hotărîse încă disdedimineață, zise: — Acum, mă duc la ultima întîlnire cu Angiolina. — La drept vorbind, de ce nu? Vie sau moartă, Amalia avea să-l despartă pentru totdeauna de iubita lui, și de ce să nu se ducă să-i spună Angiolinei, că vrea să rupă definitiv orice legătură cu ea? Inima i se umplu de bucuria acestei ultime înfruntări. Prezența sa în camera bolnavei nu servea nimănui, în timp ce, întîlnindu-se cu Angiolina, el aducea, imediat, un ultim olocaust Amaliei.

Lui Balli, care, mirat de asemenea cuvinte, căuta să-l convingă să renunțe, Emilio îi spuse că se duce la întîlnire deoarece voia să profite de starea lui sufletească pentru a se elibera pentru totdeauna de Angiolina.

Stefano nu-l crezu; i se părea că-l aude vorbind pe veșnicul slab de înger Emilio și vru să-l îmbărbăteze povestindu-i că în aceeași după amiază

fusese nevoit s-o alunge pe Angiolina din atelier. Spuse asta în cuvinte ce nu lăsau nici o îndoială asupra motivului.

Emilio păli. O, aventura lui nu murise încă. Renăștea chiar acolo, la patul surorii sale. Angiolina îl trăda din nou și încă într-un fel nemaipomenit. I se păru că intră în prada aceluiași gîfîit de care suferea și Amalia; chiar în clipa cînd își dădea seama că pentru Angiolina își uitase toate îndatoririle, ea îl înșela cu Balli. Singura deosebire între mînia care-l cuprinsese în alte rînduri și cea care-i tăia acum răsuflarea, era că nu putea gîndi altă răzbunare împotriva acestei femei decît părăsirea. În mintea lui prăbușită nu mai încăpea ideea răzbunării violente. Lucrurile aveau să se desfășoare ca și cum Balli nu i-ar fi mărturisit nimic. Nu izbutise să-și ascundă surprinderea dureroasă. — Te rog — spuse cu un avînt pe care nu încercă să-l stăpînească — povestește-mi ce s-a întîmplat.

Balli protestă: — În afară de rușinea de-a fi făcut prima oară în viața mea figura neprihănitului Sfînt Iosif, nu țin deloc s-o încerc și pe aceea de-a încredința istoriei toate amănuntele pățaniei mele. În schimb, tu ești definitiv pierdut, dacă într-o zi ca asta te mai gîndești la o asemenea femeie.

Emilio se apără. Spuse că încă în dimineața aceea hotărîse s-o părăsească pe Angiolina, astfel că vorbele lui Balli îi pricinuiseră o nouă durere numai pentru regretul de-a fi închinat femeii aceleia o parte însemnată din viață. Stefano nu trebuia să creadă că s-ar fi dus la întîlnire cu gîndul de-a face o scenă Angiolinei. Zîmbi ușor. O, departe de el astfel de gînduri ! Dimpotrivă, cuvintele lui Balli avuseseră un efect atît de slab asupra lui, încît nu se simțea mai hotărît ca înainte să rupă această legătură. — Toate mă emoționează numai pentru că mă duc cu gîndul la trecut.

Mințea. Prezentul se înflăcărase în el în chip uimitor. Unde era durerea care pusese stăpînire pe el în timpul îndelungatei, zadarnicei asistențe pe care i-o acordase Amaliei ? Tulburarea aceea nu constituia un sentiment nedorit. Ar fi vrut să alerge repede ca să ajungă cît mai curînd clipa aceea în care i-ar fi spus Angiolinei că nu vroia să o mai revadă. Simțea însă nevoia de a obține întîi consimțămîntul lui Balli. Nu-i fu greu, pentru că Stefano încercă în ziua aceea o compasiune atît de vie pentru el, încît nu avu curajul să se opună vreunei dorințe de a lui.

După o ușoară șovăire, Emilio îl rugă pe Balli să rămînă să-i țină tovărășie doamnei Elena. Spera să se întoarcă degrabă. Așadar, încă o dată, Angiolina îi apropiase pe Stefano și pe Amalia.

Balli îl povățui pe Emilio să nu se înjosească făcîndu-i scene Angiolinei. Brentani schiță un zîmbet calm de om superior. Chiar dacă Balli nu i-o cerea, îi dădea asigurarea că nici n-avea măcar să-i pomenească Angiolinei despre acea ultimă trădare aflată atunci. Și asta îi era, sincer, intenția.

Își închipuia cea din urmă întîlnire cu Angiolina, liniștită, poate chiar duioasă.

Avea nevoie să fie așa. Avea să-i spună că Amalia murea și că el renunța la ea fără reproșuri. Nu o mai iubea, dar nu iubea pe nimeni pe lumea asta.

Cu pălăria în mînă se duse la patul Amaliei. Ea îl privi îndelung: — Vii la prînz? — îl întrebă. Apoi încercă să se uite în spatele lui și-l întrebă iar: Ați venit la masă? — Îl căuta mereu pe Balli.

O salută pe doamna Elena. Avu o ultimă șovăire. Destinul se complăcuse să alăture mereu în chip cuidat nenorocirea Amaliei de dragostea sa pentru Angiolina; de aceea nu se putea întîmpla oare ca sora să-i moară tocmai cînd el se afla pentru ultima dată cu amanta? Se-ntoarse la patul bolnavei și biata de ea i se păru întruchiparea însăși a spaimei. Căzuse într-o parte, cu capul jos de pe pernă, în afara patului. Zadarnic capul acela, cu puținu-i păr umed și ciufulit, căuta un punct unde să se aștearnă. Era limpede că starea aceea putea prevesti numaidecît agonia; totuși Emilio o părăsi și ieși.

Răspunsese noilor recomandări ale lui Balli printr-un nou zîmbet. Aerul rece al serii îl izbi, îl înghețǎ pînă în fundul sufletului. El să se poarte brutal cu Angiolina! Dar oare era ea pricina morții Amaliei? O astfel de învinuire nu-i putea fi adusă. Vai, nenorocirea dăduse peste ea din întîmplare, nu era un rău săvîrșit. Un om inteligent nu putea să fie violent, pentru că aici nu era loc pentru ură. Din vechea deprindere de a-și cerceta sufletul și de a se analiza, îi veni bănuiala că poate starea sa sufletească era rezultatul nevoii de a se scuza și de a se ierta. Rîse ca de un lucru foarte comic. Cît de vinovați fuseseră — el și Amalia — că luaseră viața în serios atît de mult!

Pe țărm, după ce își privi ceasul, se opri. Aici timpul părea mai urît decît în oraș. Cu suflarea vîntului se unea vuietul impunător aîl mării, un urlet cumplit compus din unirea a diferite voci mai slabe. Noaptea era adîncă; din mare nu se vedeau decît cîteva valuri înspumate ici și colo, pe care haosul le vroise înfrînte înainte de a ajunge la țărm. Pe vaporașe, la mal, oamenii erau la datorie și se vedea cîte o figură de marinar, sus, pe catargele acelea care dansau obișnuitul dans în cele patru vînturi, lucrînd în noapte și în primejdie.

Lui Emilio i se păru că agitația aceea se potrivea cu durerea lui. În fața ei, dobîndea mai mult calm. Deprinderea literară îl făcu să compare spectacolul acela cu cel al vieții lui. Și acolo, în vîrtej, în valurile care-și transmiteau unul celuilalt mișcarea dobîndită din inerție — o încercare de a se înălța care sfîrșea într-o deplasare orizontală, el vedea nepăsarea destinului. Destinul nu era de vină, deși exista atîta suferință.

Lîngă el un marinar zdravăn, bine proptit pe picioarele vîrîte în niște cisme mari, strigă înspre mare un nume. După puțin timp îi răspunse un alt strigăt; atunci el se aruncă spre un stîlp apropiat, deslegă un odgon înfășurat pe el, îl slăbi și îl strînse din nou. Încet, aproape imperceptibil, unul dintre vasele de pescuit cele mai mari se îndepărtă de țărm și Emilio își dădu seama că fusese legat de o geamandură din apropiere ca să nu se izbească de mal.

Marinarul voinic luă acum o cu totul altă atitudine; se rezemă de stîlp, își aprinse pipa și în hărmălaia aceea se bucură de odihnă.

Emilio se gîndi că nenorocirea lui era inerția propriului destin. Dacă, măcar o dată în viață, el ar fi avut de dezlegat și de reînnodat la timp un odgon; dacă destinul unui vas pescăresc, oricît de mic, i-ar fi fost încredințat lui, grijii lui, energiei lui; dacă i s-ar fi impus să domine cu propria-i voce vuietele vîntului și ale mării ar fi fost mai puțin slab și mai puțin nefericit.

Se duse la întîlnire. Durerea avea să revină numaidecît după aceea; pentru moment însă el iubea, în ciuda bolii Amaliei. Nu exista durere în ceasul acela în care el putea să facă tocmai ceea ce firea sa cerea. Încerca sentimentul acela calm de resemnare și iertare, cu voluptate. Nu avea în gînd nici o frază prin care să-i arate Angiolinei starea sa sufletească; dimpotrivă, ultima lor întîlnire trebuia să fie pentru ea absolut inexplicabilă, iar el avea să acționeze ca și cum o ființă mai inteligentă ar fi fost de față să-i judece pe amîndoi.

Vremea se schimbase, bătea un vînt rece și puternic, dar continuu și egal; în aer nu mai era nici o luptă.

Angiolina îi ieși în întîmpinare dinspre via Sant'Andrea. Văzîndu-l, exclamă furioasă deabinelea — disonanță dureroasă în starea sufletească a lui Emilio: — Sînt aici de o jumătate de oră, Eram gata să plec.

Cu blîndețe, el o trase sub un felinar și-i arătă ceasul care indica exact ora stabilită pentru întîlnire.

— Atunci m-am înșelat — spuse ea, nu cu mai multă blîndețe. În timp ce el studia felul în care să-i spună ceea ce avea să facă la cea din urmă întîlnire a lor, ea se opri și-i spuse: — În seara asta ar trebui să mă lași să plec. O să ne vedem mîine; e frig și apoi. . .

El fu smuls din examenul pe care-l continua mereu asupra lui însuși și o privi, o observă; își dădu seama că nu frigul o făcea să dorească să plece. Îl izbi și mai mult faptul de a o găsi îmbrăcată cu mai multă îngrijire decît de obicei. O rochie închisă cu care nu o mai văzuse niciodată, foarte elegantă, părea îmbrăcată pentru o mare ocazie; și pălăria i se păru nouă, și observă pînă și pantofiorii nepotriviți pentru a umbla cu ei pe Sant'-Andrea pe o vreme ca aceea. — Și apoi? — repetă el oprindu-se lîngă ea și privind-o în ochi.

— Ascultă, vreau să-ți spun tot — spuse ea luînd o înfățișare de confidență hotărîtă, cu totul nepotrivită, și continuă nepăsătoare, fără să bage de seamă că privirea lui Emilio devenea tot mai piezișe: — Am primit o depeșă de la Volpini în care îmi vestește sosirea. Nu știu ce vrea de la mine; dar la ora asta, cu siguranță, se află acasă la mine.

Mințea, nu exista nici o îndoială. Iată că Volpini, căruia de dimineață el îi scrisese scrisoarea aceea, venea, plin de remușcare, înainte de a o primi, ca să-și ceară iertare.

Răscolit, rîse trist: — Cum? Cel care ți-a scris ieri scrisoarea aceea, pică azi pe neașteptate în persoană și chiar îți anunță sosirea lui telegrafic. Lucruri mari! Lucruri mari! Să recurgi la telegraf și nu alta! Și dacă te înșeli și în locul lui Volpini ar fi altul?

Ea zîmbi sigură pe sine: — A, ți-a povestit Sorniani că m-a văzut acum două seri, tîrziu, pe stradă, însoțită de un domn? Tocmai părăsisem casa Deluigi în clipa aceea, și fiindu-mi frică să merg singură noaptea, tovărășia aceea mi s-a părut binevenită. — El n-o auzea, dar ultima frază din ceea ce credea ea că era o justificare, o auzi și, prin ciudățenia ei, o reținu: — Ala era un *Deo gratias* oarecare. — Apoi continuă: — Păcat că am uitat acasă depeșa. Dar dacă nu vrei să crezi, cu atît mai rău. Nu vin oare întotdeauna punctuală la toate întîlnirile? De ce-ar trebui azi să născocesc baliverne pentru ca să lipsesc?

— E ușor de înțeles! — spuse Emilio rîzînd furios. — Azi ai o altă întîlnire. Pleacă imediat! Cineva te așteaptă.

— Ei bine, dacă crezi despre mine asta, e mai bine să plec! Vorbea hotărîtă, dar nu se mișcă.

Cuvintele avură pentru el același efect de parc-ar fi fost însoțite de actul imediat. Ea vroia să-l părăsească! — Așteaptă întîi o clipă să ne explicăm! — Chiar și în furia cumplită care-l cuprinsese, el se gîndi o clipă dacă nu era totuși cu putință să revină la starea de calm resemnat în care se aflase cu puțin înainte. Dar n-ar fi fost drept să o trîntească la pămînt și să o calce în picioare? O apucă de mînă ca s-o împiedice să plece, se rezemă de felinarul din spatele lui și-și apropie chipul răvășit de cel trandafiriu și liniștit al ei. — E ultima dată cînd ne mai vedem! — urlă.

— Bine, bine — zise ea preocupată numai să scape din strînsoarea aceea care îi făcea rău.

— Și știi pentru ce? Pentru că ești o . . . Șovăi o clipă, apoi urlă acel cuvînt care pînă și în furia lui i se părea excesiv, îl urlă victorios, biruindu-și propria îndoială.

— Lasă-mă — strigă ea, desfigurată de furie și de spaimă — lasă-mă sau strig ajutor.

— Ești o. . . — repetă el, care în cele din urmă, văzînd-o enervată, putea renunța să o bată. — Crezi oare că eu nu mi-am dat seama de mult cu cine am avut de-a face? Cînd te-am întîlnit îmbrăcată ca o servitoare, pe scările casei tale — aminti el seara aceea în toate amănuntele — cu șalul acela colorat grosolan pe cap, cu mîinile calde încă de amor, mi-a venit în gînd numaidecît cuvîntul pe care ți l-am spus acum. N-am vrut să ți-l spun și m-am distrat cu tine așa cum făceau toți ceilalți, Leardi, Giustini, Sorniani și. . . și. . . Balli.

— Balli ! — rîse ea urlînd ca să domine vuietul vîntului și vocea lui Emilio. — Balli se laudă; nu-i adevărat nimic.

— Pentru că n-a vrut, prostul, din considerație pentru mine, ca și cum pe mine m-ar mai putea interesa că te-a posedat un bărbat mai puțin, pe tine. . . — și pentru a treia oară, îi spuse vorba aceea. Ea își dublă sforțările ca să scape, dar efortul de a o ține era acum pentru Emilio cea mai bună ușurare; îi înfigea cu voluptate degetele în brațele moi.

Știa că în clipa în care ar fi lăsat-o liberă, ea avea să plece și totul s-ar fi sfîrșit, totul într-un chip atît de diferit de cel pe care el îl visase. — Și te-am iubit—spuse, poate încercînd să se liniștească, dar adăugă numaidecît: — Am știut însă totdeauna ce ești. Știi ce ești? — Vai, găsise în sfîrșit o satisfacție; trebuia s-o silească să mărturisească ce era: — Hai, spune ! Ce ești?

În aparență sfîrșită, ei îi era acum teamă; cu chipul palid, îl fixa cu o privire care cerea compătimire. Se lăsa zgîlțîită fără rezistență, și lui i se păru că era gata să cadă. Slăbi strînsoarea și o sprijini. Deodată ea scăpă și începu să fugă disperată. Așadar, iar mințise ! El n-ar fi putut s-o ajungă; se aplecă, căută o piatră, și negăsind, adună pietricele, pe care le aruncă după ea. Vîntul le duse, și una probabil că a lovit-o, fiindcă ea scoase un strigăt de spaimă; altele fură oprite de crengile uscate ale arborilor și produseseră un zgomot cu totul disproporționat față de mînia cu care fuseseră aruncate.

Ce să facă acum? Ultima satisfacție după care tînjise, îi fusese refuzată. Cu toată resemnarea lui, totul rămînea dur, lipsit de delicatețe în jurul lui; el însuși era brutal ! Arterele îi băteau din pricina furiei nemaipomenite; în frigul acela, ardea de mînie, de febră, nemișcat, pe picioarele paralitice, și în el renăscuse observatorul calm care îl mustra.

— N-am s-o mai revăd niciodată — spuse ca pentru a răspunde unui reproș. — Niciodată ! Niciodată ! — Și cînd putu merge, acest cuvînt îi răsună în urechi în zgomotul propriilor lui pași, în șuieratul vîntului, în priveliștea tristă. Zîmbi singur trecînd din nou prin locurile pe unde venise și amintindu-și gîndurile care-l însoțiseră în timpul întîlnirii ! Ce surprinzătoare rămînea realitatea !

Nu se duse imediat acasă. I-ar fi fost cu neputinţă să ia un aer de infirmier în acea stare sufletească. Visul îl stăpînea cu totul, într-atît încît n-ar fi ştiut să spună pe ce străzi s-a reîntors apoi acasă. Vai ! Dacă întîlnirea cu Angiolina ar fi fost aşa cum o dorise el, s-ar fi putut duce direct la patul Amaliei fără să-şi altereze măcar expresia feţii.

Descoperi o nouă analogie între legătura sa cu Angiolina şi cea cu Amalia. Se despărţea de amîndouă fără să poată rosti ultimul cuvînt care ar fi îndulcit cel puţin amintirea celor două femei. Amalia nu putea să-l mai audă; Angiolinei nu ştiuse să i-l spună.

XIII

Petrecu întreaga noapte la căpătîiul Amaliei, într-un vis neîntrerupt. Nu pentru că s-ar fi gîndit mereu la Angiolina, dar între el şi lucrurile din jur exista un văl care-l împiedica să vadă limpede. O mare oboseală îi înfrîna atît speranţele îndrăzneţe, pe care din cînd în cînd le avusese în timpul după amiezii, cît şi disperările cumplite care-i aduseseră alinarea plînsului.

Acasă i să părea că totul se găsea în starea de mai înainte. Doar Balli îşi părăsise ungherul şi se aşezase la picioarele patului, alături de doamna Elena. O privi îndelung pe Amalia, sperînd să poată plînge din nou. O cercetă, pentru a-i simţi întregul chin, pentru a suferi împreună cu ea. Apoi se uită în altă parte, ruşinîndu-se; îşi dădu seama că tot căutînd să se înduioşeze, ajunsese să făurească imagini şi metafore. Simţi din nou dorinţa să facă ceva şi-i spuse lui Balli că-i dă voie să plece, mulţumindu-i pentru ajutor. Dar Balli, care nici măcar nu se gîndise să-l întrebe cum a fost despărţirea de Angiolina, îl trase deoparte ca să-i spună că nu voia să plece. Părea încurcat şi trist. Mai avea de spus un lucru ce i se părea atît de delicat, încît nu îndrăznea să-l rostească fără o introducere pregătitoare. Erau prieteni de mulţi ani şi orice durere care-l putea atinge pe Emilio, el o simţea ca pe a sa. Apoi, hotărît, spuse: — Sărmana, mă pomeneşte foarte des, rămîn! — Emilio îi strînse mîna, fără să arate o prea mare recunoştinţă; acum — era atît de sigur, încît se liniştise cu totul — pentru Amalia nu mai exista nici o posibilitate de vindecare.

Îi povesti că de cîteva minute, Amalia vorbea într-una de boala ei. Nu era un indiciu că febra a scăzut? El ascultă, convins că se înşelau. Ea delira: — E vina mea că mă simt rău? Întoarce-te mîine, doctore, şi-o să mă simt bine. — Nu părea că suferă; avea faţa mică, mizeră, chiar faţa ce se potrivea trupului ei. Tot privind-o, el se gîndi: — O să moară ! — Şi-o închipui moartă, liniştită, fără răsuflarea aceea grea şi nedeli-

rînd. Suferi la gîndul acesta puţin afectuos. Se depărtă puţin de pat şi se aşează la masă, unde se aşezase şi Balli. Elena rămase lîngă pat. La lumina slabă a lumînării, Emilio îşi dădu seama că aceasta plînge. — Parcă sînt la patul fiului meu — zise ea, observînd că lacrimile îi fuseseră văzute.

Amalia spuse pe neaşteptate că se simte foarte, dar foarte bine, şi ceru să mănînce. Timpul nu se scurgea normal la căpătîiul acestui pat, pentru cel care urmărea, pentru cel care trăia delirul bolnavului.Ea acuza în fiece clipă o altă stare sufletească sau noi întîmplări, şi-i făcea pe infirmieri să treacă împreună cu ea prin faze a căror desfăşurare în viaţa obişnuită durează zile şi luni.

Doamna Elena — amintindu-şi o prescripţie a medicului — îi pregăti şi oferi cafea, care fu băută cu voluptate. Imediat, delirul o purtă din nou cu gîndul la Balli. Numai pentru un observator superficial, delirul acela era lipsit de noimă. Gîndurile se amestecau, unul lua locul celuilalt, dar cînd se ivea din nou, reieşea că era tocmai cel care fusese abandonat. Ea născocise o rivală, pe Vittoria; o primise cu vorbe bune, apoi — aşa cum povesti Balli — între cele două femei se iscase o ceartă, care-i dezvăluise lui Balli că tocmai el e gîndul dominant al bolnavei. Acum Vittoria revenea, Amalia o vedea apropiindu-se şi era îngrozită. — Eu n-am să-i spun nimic ! Am să tac, ca şi cum n-ar fi aici. Eu nu vreau nimic, să mă lase în pace. — Apoi îl strigă pe Emilio cu glas tare. — Tu care eşti prietenul lui, spune-i că ea născoceşte totul. Eu nu i-am făcut nimic.

Balli crezu că o poate linişti : — Ascultă, Amalia ! Sînt aici şi n-aş crede nimic, dacă mi s-ar spune ceva rău pe seama dumitale.

Ea îl auzi şi-l examină îndelung : — Tu, Stefano? — nu-l recunoscu : — Spune-i-o, atunci ! — Sfîrşită, lăsă iar să-i cadă capul pe pernă, şi, din experienţa dobîndită, toţi ştiau, că pentru moment, episodul era încheiat.

În timpul acestui răgaz, doamna Elena îşi împinse scaunul spre masa la care şedeau cei doi bărbaţi şi-l rugă pe Emilio, pe care-l vedea frînt, să se culce. El refuză, dar aceste cuvinte făcură loc, între cei trei infirmieri, unei conversaţii ce reuşi pentru cîteva clipe să-i distreze.

Doamna Chierici, căruia Balli cu curiozitatea lui indiscretă îi puse cîteva întrebări, povesti că atunci cînd o întîlnise Emilio, ea se ducea la liturghie. Acum — spuse — i se părea că se află de dimineaţă în biserică, şi simţea aceeaşi linişte a conştiinţei ca acela care s-a rugat cu fervoare. O spuse fără şovăire, cu tonul unui credincios care nu se teme de îndoielile altora.

Apoi începu o poveste ciudată, a ei înseşi : pînă la vîrsta de patruzeci de ani, trăise lipsită de orice afecţiune, deoarece îşi pierduse, foarte tînără, părinţii; fără dragoste îi trecuse zilele solitare şi senine. La vîrsta

aceea dăduse peste un văduv, care o luă în căsătorie, pentru a dărui o mamă băiatului și fetei, din prima căsnicie. De la bun început, cei doi copii s-au uitat chiorîș la ea, dar cu toate acestea simțea că-i iubește atît de mult, încît era sigură că va sfîrși prin a se face iubită. Se înșelă. Ei au considerat-o și au urît-o întotdeauna, ca pe o mamă vitregă. Rudele primei neveste se amestecau în relațiile dintre copii și noua lor mamă, și-i făceau prin minciunile lor s-o urască, îndemnîndu-i să creadă că umbra mamei lor bune ar fi fost geloasă pe noua dragoste. — Eu, dimpotrivă, mă devotam tot mai mult, pînă am ajuns chiar s-o iubesc pe rivala care mi-i dăduse. Poate — adăugă cu o observație de analiză obiectivă—disprețul care se citea atît de bine pe frumoasele lor fețișoare trandafirii, mă făcea să-i iubesc și mai mult. — Fetița îi fu luată, la puțin timp după moartea tatălui, de o rudă care se încăpățina s-o creadă oropsită.

Băiețelul îi rămase ei, dar și cînd rudele nu mai erau în viață pentru a întreține ura, acesta continuă, cu o încăpățînare surprinzătoare pentru mintea lui fragedă, să-i păstreze aceeași ostilitate arogantă, manifestată prin dispreț și mojicie. Se îmbolnăvi de scarlatină, dar și în timpul febrei îi rezista pînă cînd, sfîrșit, cu cîteva ore înainte de a muri, o îmbrățișă, strigînd-o mamă și rugînd-o să-l salveze. Apoi, doamna Elena se complăcu îndelung în descrierea copilului care o făcuse să sufere atît de mult. Îndrăzneț, vioi, inteligent; înțelegea orice, numai dragostea ce i se dăruia, nu. Acum, viața doamnei Elena se consuma între casa pustie, biserica unde se ruga pentru cel care o iubise o singură clipă și mormîntul unde erau întotdeauna atîtea de făcut. Da ! A doua zi, negreșit, trebuia să se ducă acolo, să vadă cum izbutise încercarea de-a sprijini un arbore ce nu voia să crească drept.

— Am să plec eu, dacă Vittoria rămîne aici — strigă Amalia și se sculă în capul oaselor. Emilio, înspăimîntat, ridică lumînarea ca să vadă mai bine. Amalia era lividă; fața ei avea culoarea pernei pe care se proiecta. Flacăra galbenă a lumînării se reflecta luminoasă pe fața umedă a Amaliei, încît părea însăși luminozitatea acesteia; goliciunea, atît de strălucitoare și de suferindă, striga. Părea întruchiparea plastică a unui strigăt de durere cumplit. Fața aceea mică pe care pentru o clipă se întipărise o hotărîre fermă, amenința poruncitor. Fu o clipită: bolnava căzu din nou, liniștită de cuvintele pe care nu le înțelesese. Începu apoi să bolborosească iar molcom, de una singură, însoțind cu cîte un cuvînt cursa vertiginoasă a viselor ei.

Balli spuse: — Părea o furie bună și blîndă. N-am văzut niciodată așa ceva. — Se așezase și privea în gol, cu ochiul lui de visător cu care își căuta ideile. Era evident, și Emilio simți o mulțumire: Amalia murea iubită cu dragostea cea mai nobilă pe care Balli i-o putea dărui.

Doamna Elena reluă conversaţia de la punctul unde o lăsase. Poate că, liniştind-o pe Amalia, ea nu se despărţise nici o clipă de gîndul cel mai drag. Chiar şi resentimentul faţă de rudele soţului era un element din viaţa ei. Povesti că ele o dispreţuiseră pentru că era fiica unui negustor de articole de fierărie. — În orice caz — adăugă — numele Deluigi e un nume onorabil.

Emilio rămase uimit de soarta care făcea să se nimerească în casă un membru al familiei atît de des pomenită de Angiolina. O întrebă îndată pe Elena dacă avea şi alte rude. Ea spuse că nu, şi negă faptul că în oraş ar mai putea fi şi altă familie cu acest nume. Negă cu atîta tărie, încît el se văzu nevoit s-o creadă.

Astfel, şi în timpul acestei nopţi, gîndul lui fu atras de Angiolina. Ca pe vremea ce i se părea atît de îndepărtată, cînd Amalia, sănătoasă, nu era pentru el decît o fiinţă chinuitoare, a cărei apropiere trebuia evitată, Emilio fu copleşit de o dorinţă fierbinte de a da fuga la Angiolina, pentru a-i reproşa o trădare atît de cumplită, cea mai cumplită pe care ea o urzise. Acei Deluigi se iviseră pe neaşteptate, de la începutul legăturii lor, şi fuseseră născociţi — fiecare în parte — ca membri ai familiei, după nevoie. Cea dintîi fusese inventată bătrîna doamnă Deluigi, care o iubea pe Angiolina ca o mamă, apoi fata care o considera prietenă, şi în cele din urmă bătrînul care încercase s-o îmbete. O minciună repetată la fiecare întîlnire a lor, şi din pricina căreia pierise orice duioşie la amintirea Angiolinei. Chiar şi acele rare semne de dragoste pe care ea ştiuse să le simuleze, se dovediră cu o evidenţă clară drept ceea ce erau, nişte minciuni. Şi totuşi, şi această nouă trădare, el o simţi curînd ca pe o nouă legătură. Amalia se mişca în zadar, chinuitor, în patul ei de suferinţă; mult timp el n-o mai văzu. Cînd recîştigă puţin calm, încercă durerea de-a trebui să recunoască adevărul: îndată ce ar fi dispărut boala Amaliei sau Amalia însăşi, ei ar fi alergat din nou la Angiolina. Îndelung, pentru a exercita asupră-şi o apăsare, încremeni pe locul lui şi jură să nu mai cadă iar în această capcană: — Niciodată, niciodată.

Iar această interminabilă noapte, cea mai chinuitoare în care veghease vreodată, şi care totuşi putea să devină motivul unor amarnice păreri de rău, se scurgea. Un orologiu bătu ceasurile două.

Doamna Elena îl rugă pe Emilio să-i dea o batistă, ca să şteargă faţa Amaliei. Pentru a nu trebui să părăsească odaia — după ce găsi cheile — el descuie dulapul surorii sale. Fu izbit numaidecît de un parfum ciudat de medicamente parfumate. Puţina lenjerie era aranjată în sertarele mari, umplute ochi cu flacoane de diferite mărimi. El nu înţelese imediat şi, ca să vadă mai bine, luă lumînarea. Cîteva sertare erau

pline vîrf de sticluţe strălucind vesel cu licăriri galbene, misterioase, de comoară închisă; în alte sertare mai era loc, şi aranjarea era făcută astfel încît se ghicea intenţia de-a completa cu rînduială strania colecţie. O singură sticluţă era nelalocul ei, şi în ea mai era un rest de lichid străveziu. Mirosul lichidului nu lăsă loc îndoielilor; pe semne că era eter aromat. Doctorul Carini avusese dreptate: Amalia căutase uitarea în beţie. Nu simţi niciun resentiment pentru sora lui, deoarece concluzia la care ajunse imediat fu una singură: Amalia era pierdută. Această descoperire îi fu de folos pentru că îl aduse, în sfîrşit, din nou la ea.

Închise dulapul cu grijă. Nu fusese în stare să ocrotească viaţa surorii sale; avea să încerce acum să-i păstreze neştirbită reputaţia.

Aurora înainta sumbră, şovăielnică, tristă. Albea fereastra, dar lăsă neatinsă noaptea dinăuntrul odăii. Păru totuşi că pătrunsese o singură rază, fiindcă pe cristalele de pe masă, lumina zilei se frînse colorîndu-se azurie şi verde, delicată şi blîndă. Pe stradă sufla încă vîntul, cu aceleaşi vîjîituri uniforme, triumfale, cu care bătea cînd Emilio o părăsise pe Angiolina.

În odaie era, dimpotrivă, o linişte adîncă. De cîteva ore, delirul Amaliei nu se mai traducea decît prin cuvinte trunchiate. Se liniştise, întorcîndu-se pe partea dreaptă, cu faţa foarte aproape de perete, cu ochii mereu deschişi.

Balli se duse să se odihnească în camera lui Emilio. Îi rugă să nu-l lase să doarmă mai mult de-o oră.

Emilio se aşeză din nou la masă. Se scutură îngrozit: Amalia nu mai respira. Şi doamna Elena băgase de seamă şi se sculase. Bolnava privea într-una peretele cu ochii holbaţi şi după cîteva clipe începu din nou să răsufle. Primele patru sau cinci răsuflături părură de om sănătos, iar Emilio şi Elena se priviră zîmbind plini de speranţă. Dar foarte curînd surîsul le muri pe buze, fiindcă respiraţia Amaliei se acceleră, pentru a se îngreuna şi pentru a se opri pe urmă din nou. Pauza dură de data aceasta atît de mult, pentru scurt timp calmă, şi imediat după aceea foarte precipitată. Se scurse un răstimp foarte dureros pentru Emilio. Deşi, după o oră de atenţie încordată, se putu încredinţa că acea oprire momentană a respiraţiei nu însemna moartea şi că răsuflarea regulată care-i urma nu prevestea sănătatea, Emilio de spaimă, îşi ţinea în el răsuflarea cînd înceta aceea a Amaliei, se lăsa pradă speranţei nebuneşti cînd auzea că reîncepe respiraţia calmă şi ritmică, şi suferea pînă la lacrimi la dezamăgirea de a o vedea pe bolnavă gîfîind din nou.

Zorii luminau acum şi patul. Ceafa încărunţită a doamnei Elena — care, mulţumindu-se cu o odihnă superficială de bună infirmieră, ţinea

capul lăsat pe piept — părea toată de argint. Pentru Amalia, noaptea n-avea să mai înceteze niciodată. Capul se distingea acum pe pernă cu trăsăturile precise. Părul negru nu avusese niciodată atîta importanţă pe acest cap, ca în timpul bolii. Părea un profil de om energic, cu pomeţii proeminenţi şi bărbia ascuţită.

Emilio îşi rezemă braţele de masă şi îşi îngropă fruntea în mîini. Ora la care el o maltratase pe Angiolina i se părea foarte departe, fiindcă nu se mai simţea în stare de o asemenea acţiune. Nu mai găsea în el nici energia, nici brutalitatea de care fusese nevoie spre a o săvîrşi. Închise ochii şi adormi. I se păru apoi că auzise mereu, chiar şi în somn, răsuflarea Amaliei şi că simţise în continuare, ca mai înainte, spaimă, speranţă şi dezamăgire.

Cînd se trezi era ziuă de-abinelea. Amalia cu ochii holbaţi privea fereastra. Emilio se sculă şi, simţindu-l că se mişcă, ea îl privi. Ce privire ! Nu de febră, ci de om mort de oboseală, care nu mai e pe delin stăpîn pe ochii lui şi are nevoie de efort şi încearcă din nou să-i aţintească. — Dar ce e cu mine, Emilio? Mor !

Redevenise lucidă şi el, uitînd observaţia făcută cu privire la ochii aceia, îşi căpătă din nou speranţa. Îi spuse că a fost rău bolnavă, dar că acum — bineînţeles — se însănătoşea. Sentimentul pe care-l simţea în inimă se revărsă şi începu să plîngă de bucurie. Sărutînd-o, strigă că de acum înainte vor trăi amîndoi uniţi, unul pentru celălalt. I se părea că toată această noapte chinuitoare nu existase decît pentru a-l pregăti în vederea unei astfel de neaşteptate şi fericite rezolvări. Mai tîrziu — îşi aminti cu ruşine această scenă. I se părea lui însuşi că voise să profite de singurul licăr de înţelegere al Amaliei, ca să-şi împace propria conştiinţă.

Doamna Elena veni în grabă să-l liniştească şi să-l îndemne să nu tulbure bolnava. Din nenorocire, Amalia nu înţelegea. Părea atît de mult fixată într-o idee unică, de parcă toate simţurile îi erau stăpînite de ea : — Spune-mi, te rog, ce s-a întîmplat? Mi-e frică ! Te-am văzut pe tine şi pe Vittoria şi . . . Visul se amestecase cu lumea reală şi biata ei minte istovită nu putea să dezlege un ghem atît de încurcat.

— Caută să înţelegi ! — o rugă Emilio cu căldură. — Ai visat într-una de ieri. Odihneşte-te, acum, şi pe urmă ai să te gîndeşti. — Ultima frază fusese rostită ca urmare a unui nou gest al doamnei Elena, care atrase astfel atenţia Amaliei asupra ei. — Nu e Vittoria — spuse sărmana fată, vădit liniştită. Vai, aceasta nu era priceperea care putea fi considerată vestitoare a sănătăţii; se manifesta doar prin fulgere care ameninţau să lumineze şi să facă simţită durerea. Emilio se temu la fel de mult ca înainte de delir.

Intră Balli. Auzise vocea Amaliei și venea și el, surprins de nesperata ameliorare. — Cum te simți, Amalia? — o întrebă afectuos.

Ea îl privi cu o expresie de surprindere neîncrezătoare: — Așadar n-a fost un vis? — Îl privi îndelung pe Stefano; își privi apoi fratele și apoi din nou pe Balli, ca și cum ar fi vrut să compare cele două trupuri și să cerceteze dacă unul din ele nu era decît o părere. — Emilio — exclamă — eu nu-nțeleg !

— Știindu-te bolnavă — explică Emilio — a vrut să-mi țină tovărășie astă noapte. A rămas același vechi prieten al casei noastre.

Ea nu auzea bine: — Și Vittoria ? — întrebă.

— N-a fost niciodată aici, femeia asta — zise Emilio.

— El are dreptul să facă așa. Rămîi și tu cu ei, bîigui ea și avu în ochi un licăr de ură. Apoi uită tot și pe toți, privind lumina din fereastră.

Stefano îi spuse: — Ascultă-mă, Amalia ! N-am cunoscut-o niciodată pe Vittoria aceasta de care vorbești dumneata. Sînt prietenul dumitale devotat și am rămas aici să te îngrijesc.

Ea n-asculta. Privea lumina din fereastră cu un vădit efort de a-și ascuți privirea pe jumătate stinsă. Privea absorbită, admirînd. Făcu o strîmbătură urîtă, care semăna totuși a zîmbet.

— Vai, zise, ce de copii frumoși. — Admiră îndelung. Delirul revenise. Era însă o pauză între visele nopții și imaginile luminoase îmbrăcate în culoarea aurorei. Vedea copii trandafirii, dansînd în soare. Un delir cu puține cuvinte. Numea obiectul văzut și nimic altceva. Propria viață era uitată. Nu-l pomeni pe Balli, nici pe Vittoria, nici pe Emilio. — Ce multă lumină — spuse, fermecată. Și ea se ilumină. Sub pielea diafană se văzu urcîndu-se sîngele roșu și colorîndu-i obrajii și fruntea. Ea se schimba, dar nu-și mai dădea seama de ea. Privea lucrurile care se îndepărtau tot mai mult de ea.

Balli propuse să cheme medicul — E în zadar — spuse doamna Elena care, după roșeața aceea, își dăduse seama în ce stadiu era bolnava

— În zadar? — întrebă Emilio, înspăimîntat să audă repetat de altcineva propriul său gînd.

Într-adevăr, puțin mai tîrziu, gura Amaliei se contractă în acea stranie opintire, prin care în clipele ultime, chiar și mușchii, nepotriviți pentru așa ceva, sînt siliți să lucreze în folosul respirației. Ochii priveau încă. Amalia nu mai rosti nici o vorbă. Foarte curînd, respirației i se adaugă horcăitul, un sunet care părea o tînguire, însăși tînguirea acelei ființe blînde care murea. Părea născută dintr-o jale domoală; părea voită, un umil protest. Era, într-adevăr, tînguirea materiei care părăsită, dezorganizîndu-se, emite sunetele deprinse în lunga durere conștientă.

XIV

Imaginea morţii e suficientă pentru a ocupa o minte întreagă. Eforturile de a o păstra sau de a o respinge sînt titanice, fiindcă fiecare fibră a noastră îngrozită şi-o aminteşte după ce a simţit-o aproape, fiecare moleculă a noastră o respinge prin însuşi gestul de a întreţine şi a produce viaţa. Gîndul ei e ca o însuşire, ca o boală a organismului. Voinţa nu-l cheamă, nici nu-l respinge.

Emilio trăi vreme îndelungată cu acest gînd. Primăvara trecuse şi el nu-şi dăduse seama, decît văzînd-o înflorind pe mormîntul surorii sale. Era un gînd de care nu se lega nici o remuşcare. Moartea era moartea; nu mai îngrozitoare prin împrejurările care o însoţiseră. Trecuse moartea, marea nelegiuire, şi el simţea că propriile-i greşeli şi nelegiuiri fuseseră uitate în întregime.

În această perioadă, cît putu de mult, trăi solitar. Îl ocoli chiar şi pe Balli, care după ce se comportase atît de bine la căpătîiul Amaliei, uitase cu desăvîrşire scurtul entuziasm pe care ea izbutise să i-l inspire. Emilio nu putea să-i ierte faptul că nu-i semăna mai mult în privinţa asta. Era, acum, singurul lucru pe care i-l reproşa.

Cînd jalea lui se domoli, i se păru că-şi pierde echilibrul. Alergă la cimitir. Drumul plin de praf îl făcu să sufere şi, nespus de mult, căldura. La mormînt, luă o atitudine de contemplator, dar nu se pricepu să contemple. Senzaţia lui cea mai puternică era usturimea pielii iritate de soare, de praf şi de sudoare. Acasă se spălă şi, răcorindu-şi faţa, pierdu orice amintire a plimbării. Se simţi singur, singur de tot. Ieşi cu vaga intenţie de-a întîlni pe cineva, dar pe palierul unde într-o zi găsise ajutorul invocat, îşi aminti că foarte aproape putea găsi pe cineva care l-ar fi învăţat aducerile aminte, pe doamna Elena. El — şi-o spunea în timp ce urca scările — el n-o uitase pe Amalia, şi-o amintea prea mult chiar, dar uitase zguduirea morţii ei. În loc s-o vadă horcăind în ultima încleştare, şi-o aducea aminte cum, îndurerată, sfîrşită, cu ochii trişti, îi reproşa că o uită, sau cum, mîhnită, punea la loc ceaşca pregătită pentru Balli sau, în sfîrşit, îşi amintea gestul ei, cuvîntul ei, plînsul ei de furie şi de disperare. Erau toate amintiri ale propriei sale vinovăţii. Trebuia acoperit totul cu moartea Amaliei; doamna Elena avea să i-o evoce. Amalia însăşi fusese neînsemnată în viaţa lui. Nu-şi amintea nici măcar că ea îşi manifestase dorinţa de-a se apropia din nou de el atunci cînd, pentru a scăpa de Angiolina, el încercase să strîngă legătura dintre ei. Moartea Amaliei fusese importantă pentru el; cel puţin îl eliberase de ruşinoasa lui pasiune.

— Doamna Elena e acasă? — o întrebă pe femeia de serviciu, care venise să deschidă. În casa aceea pe semne, nu era obiceiul să se primească multe vizite. Femeia de serviciu — o blondă amabilă — îi ţinu calea şi începu s-o strige cu voce tare pe doamna Elena. Aceasta intră în coridorul întunecos pe o uşă laterală şi se opri în lumina care venea din cameră.

« Ce bine am făcut c-am venit! », gîndi Emilio bucuros, simţindu-se mişcat la vederea părului cărunt al Elenei, luminat slab, trimiţînd aceleaşi reflexe care-l izbiseră în dimineaţa morţii Amaliei.

Doamna Elena îl primi cu multă afecţiune. — De mult speram să vă văd. Îmi face mare plăcere.

— Ştiam — zise Emilio cu lacrimi în glas. Prietenia dăruită lui de această femeie lîngă patul de moarte al Amaliei, îl mişca. — Ne cunoaştem de curînd, dar am petrecut împreună o asemenea zi, încît ne simţim mai legaţi decît după ani întregi de prietenie.

Doamna Elena îl pofti în camera din care ieşise, de forma sufrageriei lui Brentani, deasupra căreia era aşezată. Mobilă simplă, chiar săracă, dar totul ţinut în perfectă curăţenie; nu se simţea nevoie de alte mobile. Simplitatea părea cam excesivă pe pereţii lăsaţi în întregime goi.

Femeia de serviciu aduse o lampă de petrol aprinsă, spunînd cu glas tare bună seara. Apoi ieşi.

Doamna privi în urma ei cu un zîmbet bun: — Nu pot s-o dezbar de obiceiul cam ţărănesc de a spune bună seara cînd aduce lampa. De altfel, e un obicei care nu displace. Giovanna e atît de bună. Prea naivă. E ciudat să găseşti în vremurile noastre o fiinţă naivă. Simţi nevoia s-o vindeci de o boală atît de adorabilă. Cînd îi povestesc ceva despre obiceiurile noastre, cască nişte ochi . . . — Rîse din inimă. O imita pe cea despre care era vorba, holbîndu-şi ochii mici şi buni; părea că o studiază, ca să se bucure mai mult de ea.

Biografia servitoarei pusese capăt emoţiei lui Emilio. Pentru a-şi spulbera o îndoială care îl cuprinse, povesti că fusese în ziua aceea la cimitir. Îndoiala îi fu imediat spulberată, pentru că, fără nici o ezitare, doamna spuse: — Eu la cimitir nu mă duc niciodată. N-am mai fost din ziua morţii surorii dumneavoastră. — Spuse apoi că ştie acum că nu te poţi înfrunta cu moartea. — Cine a murit, a murit, şi mîngîierea nu poate veni decît de la cei vii. — Adăugă fără pic de amărăciune: — Din păcate, dar aşa e. — Spuse apoi că fusese smulsă din vraja amintirilor de scurta îngrijorare dată Amaliei. Mormîntul băiatului nu-i mai stîrnea acea zguduire care răscoleşte şi regenerează. Rostea într-adevăr gîndurile lui Emilio; desigur nu şi atunci cînd încheie printr-o axiomă morală: — Viii sînt aceia care au nevoie de noi.

Vorbi din nou despre Giovanna. Spre norocul ei, Giovanna fusese lovită de o boală și Elena o îngrijise și o salvase. S-au întîlnit în timpul bolii. Cînd fata se însănătoși, doamna își dădu seama că băiatul ei retrăia în Giovanna. — Mai blînd, mai bun, mai recunoscător, o, atît de recunoscător ! — Dar și acest nou sentiment îi pricinuia griji și dureri : — Giovanna era îndrăgostită . . .

Emilio n-o mai asculta. Era absorbit de rezolvarea unei probleme grave. La plecare o salută respectuos în ușă pe femeia de serviciu, pe aceea care găsise modul de-a salva de la disperare pe un semen al ei. — Ciudat — se gîndi, — s-ar părea că o jumătate din omenire există pentru a trăi, iar cealaltă pentru a fi trăită. — Se întoarse numaidecît cu gîndul la cazul său concret : — Angiolina există poate numai pentru ca eu să trăiesc.

Merse liniștit, renăscut, în noaptea răcoroasă care urmase zilei înăbușitoare. Pilda doamnei Elena îi dovedise că și el își putea găsi încă în viață pîinea lui cea de toate zilele, rațiunea de a fi. Această speranță îl însoți cîtva timp; uitase elementele din care se alcătuia viața lui mizeră, și credea că în ziua în care ar fi vrut, ar fi putut s-o înnoiască.

Primele încercări nu izbutiră. Încercase din nou să se apropie de artă și nu simțise nicio tulburare. Cunoscu femei și le găsi puțin interesante. — O iubesc pe Angiolina ! — gîndi.

Într-o zi, Sorniani îi povesti că Angiolina fugise cu casierul necinstit al unei bănci. Întîmplarea stîrnise scandal în oraș.

Fu o surpriză foarte dureroasă pentru el. Își spuse : — S-a dus viața mea. — Dimpotrivă, pentru un timp, fuga Angiolinei îl aruncă în plinul vieții, în cea mai vie durere și indignare. Visă răzbunări și dragoste, ca prima dată cînd o părăsise.

Se duse la mama Angiolinei, cînd resentimentul i se domolise, așa cum se dusese la Elena cînd amintirea Amaliei amenița să se șteargă Și această vizită îi fu impusă de o stare sufletească specială, care cerea, în acel moment, un nou impuls, încît o făcu în orele de birou, incapabil s-o amîne nici măcar cîteva minute.

Bătrîna îl primi cu vechea amabilitate. Odaia Angiolinei își schimbase puțin înfățișarea, golită de toate nimicurile pe care fata le adunase în lunga ei carieră. Dispăruseră și fotografiile, și pesemne că împodobeau acum pereții vreunei camere din altă țară.

— Așadar a fugit? — întrebă Emilio cu amărăciune și ironie. Gusta clipa aceea de parcă ar fi vorbit chiar cu Angiolina.

Bătrîna Zarri tăgădui că Angiolina ar fi fugit. Plecase la niște rude care locuiau la Viena. Emilio nu protestă, dar puțin mai tîrziu, cedînd dorinței lui puternice, reluă tonul de acuzator la care încercase să re-

nunțe. Spuse că el prevăzuse totul. Încercase s-o îndrepte pe Angiolina și să-i arate calea cea bună. Nu reușise, și rămînea cu inima îndurerată; dar era și mai rău de Angiolina, pe care el n-ar fi părăsit-o niciodată, dacă ea s-ar fi purtat altfel cu el.

N-ar mai fi putut să repete apoi cuvintele pe care le rosti în clipa aceea, atît de importantă, dar pe semne că au fost foarte potrivite, fiindcă bătrîna Zarri începu să plîngă cu niște hohote ciudate, aspre; îi întoarse spatele și plecă. Suspinele erau adevărate: o zguduiau toată, împiedicîndu-i mersul.

— Bună ziua, domnule Brentani, — îi spuse, intrînd cu o frumoasă plecăciune și dîndu-i mîna, sora Angiolinei. — Mama a plecat de aici fiindcă nu se simte bine. Dacă dumneavoastră doriți, reveniți în altă zi.

— Nu! spuse Emilio solemn, de parcă era gata s-o părăsească pe Angiolina. — N-am să mai revin niciodată. — Mîngîie părul copilei, mai rar, dar de aceeași culoare ca al Angiolinei. — Niciodată! — repetă, și cu o compătimire puternică o sărută pe frunte.

— De ce? întrebă ea, îmbrățișîndu-l. Uimit, el se lasă copleșit de sărutări cu totul necopilărești.

Cînd reuși să se smulgă din strînsoarea aceasta, scîrba distrusese în el orice compătimire. Nu simți deloc nevoia să continuie predica începută și plecă după ce o mîngîie patern, cu îngăduință, pe fata, pe care nu voia s-o lase mîhnită.

O mare tristețe îl năpădi cînd se află singur pe stradă. Simțea că mîngîierea acordată din bunătate acelei copile, marca sfîrșitul aventurii sale.

El însuși nu știa ce perioadă importantă din viața lui se încheiase cu această mîngîiere.

Multă vreme, aventura lui îl lăsă dezechilibrat, nemulțumit. Trecuseră prin viața lui dragostea și durerea și, lipsit de aceste elemente, se întîlnea acum cu sentimentul aceluia căruia îi fusese amputată o parte importantă din trup. Golul sfîrși însă prin a fi umplut. Renăscu în el setea de liniște, de siguranță, și preocuparea de sine îi înlătură orice altă dorință.

După ani de zile, rămase mișcat la amintirea acelei perioade din viața lui, cea mai importantă, cea mai luminoasă. Trăi ca un bătrîn din amintirea tinereții. În mintea lui de literat oțios, Angiolina suferi o metamorfoză stranie. Își păstra nealterată frumusețea, dar dobîndi și toate calitățile Amaliei, care muri în ea a doua oară. Deveni tristă, nemîngîiat de inertă și căpătă ochi limpezi și intelectuali. El o văzu înaintea lui ca pe un altar, întruchipare a gîndirii și a durerii și o iubi mereu, dacă iubire

însea mnă admirația și dorința. Ea reprezenta tot ceea ce gîndise sau observase mai nobil în acea perioadă.

Figura aceasta deveni chiar un simbol. Ea privea mereu din aceeași direcție, zarea, viitorul dinspre care țîșneau licăriri roșii ce se reflectau pe chipul ei trandafiriu, palid și alb. Ea aștepta ! Imaginea întruchipa visul pe care el îl visase odată lîngă Angiolina și pe care această fată din popor nu-l înțelesese.

Acest simbol înălțător, măreț, se reînsuflețea uneori pentru a redeveni femeie iubitoare, dar întotdeauna femeia tristă și gînditoare. Da ! Angiolina se gîndește și plînge ! Se gîndește, ca și cum i-ar fi fost lămurită taina universului și a propriei existențe; plînge, ca și cum în lumea largă n-ar mai fi găsit nici măcar un *Deo gratias* oarecare.

În românește de FLORIAN POTRA și ȘTEFAN DELUREANU

Sfîrșit

Romanul secolului 20

Romanul secolului 20

Teritorii redescoperite

NINA FAÇON

ITALO SVEVO în tradiția realismului european

Pentru a atrage atenția publicului francez, critica literară l-a definit pe Italo Svevo un « Proust italian »; caracterizarea măgulitoare era mai mult de ordinul publicității decît al exactității istoric-literare. *Conștiința lui Zeno*, care apărea la un an după moartea scriitorului francez, era asimilată, schematic și superficial, unei opere prestigioase, dar esențial diferite; cititorul nepregătit, care nu cunoștea opera anterioară a lui Svevo, putea să creadă că romanul scriitorului italian, pînă atunci necunoscut, își merita faima numai pentru că amintea, în tehnica narațiunii, modelul francez; dar istoricul literar constată în primul rînd unitatea operii lui Svevo, așadar continuitatea tematică din primele romane, *Una vita* și *Senilità*, și romanul care, definindu-l prin apropierea de Proust, îl consacră și în același timp îl mărginește, aproape înstrăinîndu-l de propria sa operă.

Apărute în 1892 și 1898, primele două romane ale scriitorului italian nu puteau datora nimic influenței lui Proust care, după cum observă Svevo, nu era încă la acea dată « acel Proust pe care noi îl cunoaștem » [1]; început spre sfîrșitul războiului și publicat în 1923, *Conștiința lui Zeno* amintea tehnica narativă a romancierului francez, dar nu se inspira din ea, căci Svevo citește opera majoră a scriitorului francez de abia în 1926. Svevo l-a precedat pe Proust, dar a devenit celebru în momentul cînd opera sa a coincis cu orientările noi ale romanului european, în speță francez, atunci cînd, după zguduirile războiului, omul apărea drept o ființă încă necunoscută, inaccesibilă pe căile investigației psihologice tradiționale. Modernitatea lui Svevo, și ca atare locul său singular în literatura italiană a acelorași ani, caracterul european al operei lui, care marca un început în procesul de « desprovincializare » a acesteia, își găsește în tehnica « proustiană » a ultimului său roman nu un punct de plecare, venit din afară,

---

[1] I. SVEVO, Profilo autobiografico, in Livia Veneziani Svevo, Vita di mio marito; con altri inediti di Italo Svevo, nuova edizione, Trieste, Edizioni dello Zibaldone, 1958, p. 216.

ci o modalitate expresivă născută cu necesitate dintr-o viziune a omului. Tematic, toate cele trei romane amintesc lumea cenuşie şi tristă a lui Emilio De Marchi şi nu rareori a lui Priandello narator, scriitori formaţi în tradiţia realismului italian, şi sînt din acest punct de vedere, romane « provinciale »; dar în evoluţia operei lui Svevo de la *Una Vita* la *Coscienza di Zeno*, personajul central îşi pierde treptat consistenţa. Construit din acumulări succesive care îi determină structura, personajul din *Una vita* este eroul unei naraţiuni de tip tradiţional; autorul urmăreşte procesul de eroziune morală pe care lumea înconjurătoare îl provoacă asupra lui, pînă la finalul întunecat al sinuciderii, dar această viziune a raportului individ-societate se exprimă încă în cadrul naraţiunii continue, proprie realismului. În momentul cînd, sub impulsul zguduirilor recente ale războiului, viziunea omului devine tragică, întrucît dincolo de raportul dintre individ şi societate, apare fără soluţie, ca obsesie a morţii, contradicţia dintre om şi univers, personajul nu mai poate fi eroul unei întîmplări exemplare şi protagonistul unei naraţiuni cronologic desfăşurate; el nu mai este personajul închis sub clopotul de sticlă al convenţiei literare, ci este însăşi experienţa de trăire a scriitorului, proiectarea ei directă; transpunerea ei nemijlocită impune discontinuitatea în timp a naraţiunii care mimează faptul de viaţă, şi unitatea apriorică sau preconstituită a personajului dispare făcînd loc dezvoltării lui imprevizibile, rod al timpului interior sau al « libertăţii » creatoare, în sensul psihologiei lui Bergson. Naraţiunea discontinuă adoptată de Svevo în ultimul său roman era concluzia unei concepţii despre om şi lume, dezvăluind consecinţele ultime ale acelei « condiţii tragice » a omului pe care în primul roman o găsim abia indicată în izvorul ei limitat social, şi care atinge, în *Conştiinţa lui Zeno*, proporţiile tragicului de izvor cosmic, omul apărînd singur nu numai între semenii lui, dar în mijlocul « tăcerii eterne a spaţiilor infinite ».

Într-o operă de proporţii şi complexitate infinit superioare, Proust apărea apropiat de Svevo prin tehnica naraţiunii discontinue impusă de construcţia personajului care se naşte pentru cititor de-a lungul procesului de introspecţie-memorie, pe firul discontinuu al fluxului conştiinţei. În *Conştiinţa lui Zeno*, asistăm la aceeaşi « căutare a timpului pierdut » care dirijează creaţia lui Proust, dar în romanele anterioare ale scriitorului italian, timpul este încă tiparul tradiţional în care faptele omului se înscriu în ordinea lor cronologică, deşi în aventura lui dramatică personajul atinge deja conştiinţa condiţiei tragice a omului, conştiinţa care la rîndul ei va impune creatorului modalitatea nouă a naraţiunii discontinue, echivalentă în absurditatea (aparentă) a succesiunilor ei, cu absurditatea însăşi a existenţei omului în univers.

În viziunea lor despre lume, cei doi scriitori porneau însă de la o experienţă de viaţă cu totul diferită, şi nu găsim nimic comun între lumea cehoviană a lui Svevo şi fresca de amploare balzaciană a lui Proust. Opera lui Svevo era, ca şi a lui Proust, un exemplu de analiză psihologică aplicată cu precizie şi luciditate, dar dovedea o formaţie intelectuală şi umană diferită: în romanul lui Proust sînt prezente în fiecare pagină, o civilizaţie şi o cultură care au guvernat lumea cu orgoliu şi conştiinţă de sine, iar autorul este, integrat unei tradiţii, un intelectual uşor monden şi uşor estet, cu toate bucuriile pe care i le dă admiraţia frumosului corect şi rafinat; lumea lui Svevo nu poartă nici o urmă de mondenitate sau de intelectualism : Svevo este, în comparaţie cu Proust, un dascăl trist şi amar, lipsit de strălucire şi de subînţelesuri rafinate sau erudite. Comparaţia şi chiar filiaţia sugerată de criticii francezi dovedea pînă la un punct neînţelegerea lumii lui Svevo şi în primul rînd necunoaşterea acelui Triest austriac şi evreiesc, de funcţionari şi artişti rataţi, de bancheri şi familii burgheze închise şi dispreţuitoare, o lume de clan închis, pe care numai cineva din lăuntrul ei, cum era Svevo, o putea zugrăvi fără stridenţe şi fără îngăduinţă.

Prezentarea primelor două romane ale lui Svevo confirmă cele de mai sus; ea ne permite să vedem în opera sa nu în primul rînd tehnica lui Proust, ci germenul, viziu-

nea despre om şi lume care a generat această tehnică, dar s-a manifestat iniţial, în naraţiunea de tip tradiţional despre oameni şi fapte care, prin contemporaneitatea lor, prin dureroasa şi lucida lor experienţă aveau să spargă la un moment dat tiparul tuturor modalităţilor tradiţionale.

Primul roman al lui Svevo, *Una vita* (1892), se numise iniţial *L'inetto*, « Incapabilul » sau « Nătîngul ». Scriitorul îl oferise spre publicare lui Mondadori la Milano, dar editorul fusese neplăcut impresionat de titlul operei; acesta fusese schimbat cu un titlu identic, aceluia al romanului vestit al lui Maupassant, *Une vie*, pe care Svevo, la data respectivă, nu îl cunoştea [1]. Roman « stendhalian şi gogolesc », îl va numi Vittorini, socotindu-l drept romanul cel mai profund şi mai sincer care s-a scris în Italia, al « vieţii unui om » [2]; iar Crémieux precizînd, îl va privi drept « paralela italiană a *Educaţiei sentimentale* a lui Flaubert » [3].

Apropierile sînt juste şi lămuritoare. Primul titlu al romanului definea personajul, un « înfrînt », asemenea erollor lui Verga; al doilea titlu îndrepta atenţia asupra mediului care îl formase, şi arăta răspunderea celorlalţi pentru finalul trist al « ineptului ». Roman psihologic, *Una vita* era implicit un roman de perspectivă socială. Istoria lui Alfonso Nitti, tînărul funcţionar de bancă cu veleităţi literare şi sentimentale care-l depăşesc, este istorla unei « educaţii sentimentale » greşite; mediocru, în înţelesul literal al termenului, lipsit de relieful intelectual şi de puritatea morală, funcţionar conştiincios, fiu iubitor, tînăr timid şi respectuos dar uşor dezamăgit, « viaţa » lui este istoria unei false cuceriri sentimentale care, odată descoperită ca atare, îl doboară şi-l împinge la sinucidere. Nitti se lasă atras de capriciul tinerei orgolioase şi răsfăţate care este fiica patronului său, bancherul Maller; iar cînd aceasta, care-i promisese să obţină de la tatăl ei îngăduinţa de a fi soţia lui, îl îndepărtează cu dispreţ, el vede năruindu-se încrederea în sine pe care această iubire i-o dăduse, se vede batjocorit în ceea ce fusese mîndria lui, şi se pedepseşte singur pentru amăgirea în care trăise; moartea voluntară a lui Nitti dovedeşte curajul raţiunii limpezi şi îşi cîştigă în final admiraţia noastră. Numindu-l « nătîng » Svevo îi mărturisea mila dispreţuitoare pentru pătimirile lui; povestindu-i « viaţa », indica, prin titlu, răspunderile celor care l-au constrîns pe Nitti la o existenţă veleitară şi nesinceră; viaţa glorioasă pe care şi-o visase, de mare scriitor şi de iubit al unei femei frumoase, se reduce la o biată existenţă de salariat, mediocră, aproape mizeră; tot ceea ce a încercat să-şi construiască prin forţe proprii, cultura literară pe care şi-o face în lungile ore de bibliotecă, după slujbă, sacrificînd timpul liber la care firesc avea dreptul total, se năruie sub privirea rece a fetei frumoase şi bogate care nu are nevoie de căsătoria cu el şi îl dispreţuieşte cu răceală şi consecvenţă. « Ineptul », care crezuse cu fermitate că munca lui statornică îi va aduce cu siguranţă succesul, nu se revoltă cînd se vede umilit; moartea lui voluntară dovedeşte luciditate neputincioasă, nu revoltă.

Istoria personajului este cuprinsă în aceea a lumii lui şi Svevo ne-a dat aici, mai mult decît oriunde, tabloul lipsit de îngăduinţă al unui mediu social; romanul dobîndeşte astfel o semnificaţie critic polemică, ecou al preocupărilor pe care autorul le manifestase, ocazional, în articole de critică literară, cu privire la soarta individului în colectivitatea apăsătoare a lumii contemporane. El a înfăţişat lumea cenuşie a funcţionarilor, şi a adus aici trăsături care-l amintesc pe Gogol; în acelaşi timp, ne-a introdus în casa bogată a bancherului care-şi primeşte regulat salariaţii nou-angajaţi într-o vizită protocolară, destinată a le preciza dependenţa umilă faţă de patron. Şi, cuprinzînd aceste existenţe neerolce, ne-a arătat oraşul « cenuşiu şi trist », un « stup în care

[1] I. SVEVO, Profilo autobiografico, în op. cit., p. 14.
[2] E. VITTORINI, Italo Sveavo. Una vita în Antologia di Solaria, Milano, Lerici, 1958, p., 173.
[3] I. SVVEVO, Profilo autobiografico, cit., p. 213.

oamenii se agitau pentru aur »[1]. Există un moment de cotitură în viaţa lui Nitti, cînd el ar fi putut să se salveze: este primul moment de luciditate atunci cînd, după ce a cucerit-o pe Annetta, îşi dă seama că nu o iubeşte şi că ea însăşi nu urmase decît un impuls al curiozităţii; decide aşadar să o părăsească, şi, odată cu ea, lumea acelor oameni « răi sau nenorociţi în care fusese constrîns să trăiască », şi a cărei mediocritate morală o vede limpede: este aşadar decis să părăsească acesată lume falsă, în care el însuşi fusese constrîns la falsitate, şi, revenind acasă, să trăiască « cu dorinţe simple, sincere şi deci durabile »[2]. Hotărîrea îi este zădărnicită de un fapt exterior şi întîmplător: moartea mamei îl obligă să revină în oraş şi, reluîndu-şi slujba, înţelege treptat şi neaşteptat nu numai dispreţul Annettei, dar teama de şantaj a tatălui ei. Nitti ar fi putut să se salveze dacă şi-ar fi păstrat încrederea în propria lui cinste; gestul generos prin care îi oferă Luciei, tînăra fată a gazdei, banii necesari pentru a se căsători, face parte din programul nou de viaţă pe care şi-l propune, de izolare şi de meditaţie; în momentul însă cînd înţelege teama lui Maller, teamă care include o judecată înjositoare despre el, pierde încrederea în ceea ce făcuse, cu trudă şi perseverenţă, pentru a se cultiva şi a fi demn de atenţia celorlalţi, chiar a celor mai bogaţi şi deci astfel mai inaccesibili pentru el. Nitti se sinucide din dispreţ faţă de propria incapacitate de a fi luat drept ceea ce este: un tînăr, nu un căutător de zestre prin şantaj. Tînărul modest atinsese la un moment dat echilibrul interior al mulţumirii de sine; reuşise să vadă limpede micimea Anetei, şi capacitatea acestei priviri lucide îi era o garanţie a propriei lui superiorităţi morale; se simţea acum în posesia adevăratei ştiinţe a vieţii şi ştia că vanitatea nu-l mai putea atrage nici înşela. Aventura de dragoste îi fusese o lecţie, şi capacitatea acestei priviri lucide îi era o garanţie a propriei lui superiorităţi morale; se simţea acum în posesia adevăratei ştiinţe a vieţii şi ştia că vanitatea nu-l mai putea atrage nici înşela. Aventura de dragoste îi fusese o lecţie, şi era acum atît de sigur de experienţa cîştigată încît ar fi dorit s-o împărtăşească şi celorlalţi care continuau să fie înşelaţi de iluzii şi false străluciri; ştia acum că « echilibrul vieţii noastre » constă într-o « existenţă de muncă », în scopuri modeste, în obiceiuri simple, în bunătate, « şi nimic altceva. »[3] În această clipă a existenţei lui, personajul îşi cîştigă adeziunea autorului, devine purtătorul lui de cuvînt; « limpezimea sentimentelor », luciditatea ideilor apare a fi semnul superiorităţii morale, şi atîta timp cît Nitti le-ar fi păstrat, el s-ar fi salvat. Dar Nitti era pregătit să suporte persecuţia lui Maller, nu dispreţul lui, pentru că pe acesta nu-l merita; încrederea în el cedează sub apăsarea triplului dispreţ, al Annettei care nu l-a iubit niciodată, al lui Maller care îl crede un şantajist, al fratelui ei care îl crede tot astfel şi este dispus să-l suprime pentru evita şantajul; ceea ce îl doare şi îl duce la sinucidere este această finală acumulare de dispreţ nemeritat, prin care tot ceea ce se străduise să fie, un om de gîndire şi un spirit moral, modelat şi înălţat prin lectură, se dovedea a fi fost, pentru ceilalţi, inexistent; atras în urzeala de capricii a Annettei, de interesele şi intriga Francescăi, iubita lui Maller, Nitti îşi vede zădărnicită şi năruită propria educaţie prin cultură, pe care şi-o impusese; iar pentru această nereuşită, se pedepseşte, luîndu-şi viaţa.

Este desigur în Nitti un « veleitar » şi deci un viitor ratat; îşi propune un ideal abstract, nu ştie să-şi măsoare realist posibilităţile[4]; dar acest personaj modest şi timid ştie să evite ratarea pentru că se pedepseşte singur în momentul cînd îşi dă seama că nu a reuşit. Această nereuşită îi este imputabilă, ea provine din idealul abstract

[1] Italo Svevo *Una vita*, terza edizione, Milano, Corbaccio, 2938, p. 233. Cu privire la caracterul critic-polemic al romanului, cf. Eduardo Saccone, *Dati per una storia del primo Svevo (1880 — 1889)* in „Rassegna della letteratura italiana", nr. 3/1962.
[2] Ibidem- p. 281.
[3] Ibidem, p. 323.
[4] Cf. A. Leone De Castrisi *Italo Svevo*, Nistri- Lischi, 1959, p. 76.

pe care și-l propusese. Luciditatea, deci cunoașterea propriei măsuri, Nitti o dobîndește tîrziu, și atunci știe ce va trebui să facă de aci înainte; este însă prea tîrziu, căci greșala inițială își exercită pînă la capăt efectele; Maller îl crede un șantajist, pentru că numai un asemenea om s-ar fi putut lăsa antrenat într-o aventură cu fiica lui; Maller nu înțelege că pot exista și ambițioși naivi ca Nitti, pentru care dragostea Annettei era o verificare a propriei ridicări morale, și se iubea el pe sine, întrucît era mulțumit de cel ce se dovedea a fi cîștigînd dragostea ei. Năruirea iluziei îl duce la moarte; vina lui fusese de a crede că munca îi va aduce firesc izbînda, și că îi va fi deci îngăduit să pătrundă în lumea Annettei și să fie la rîndul său un om demn de stimă; dar vina morții lui o poartă ceilalți — lumea lui Maller — care nu concep intruși în cercul lor, pătrunderea unui om sărac și umil; convingerea lui Maller, că Nitti este un șantajist, dezvăluie ideea lui despre cei săraci și umili și disprețul acesta imens îl zdrobește pe tînăr, îl constrînge la sinucidere.

Istoria lui Nitti este aceea a unei încercări de ascensiune morală, pornită din convingerea că lumea celor bogați este totodată a celor buni și înalți; Nitti nu este un cinic, un Rastignac, un Julien Sorel, ci un naiv format de abstracțiunile filozofice. Condamnîndu-l, Svevo condamnă pe de o parte ignoranța lumii reale, deci naivitatea oricît de autentică și, pe de altă parte, insensibilitatea morală; ignoranți și amăgiți sînt cei care se hrănesc din false idealuri, ca Nitti, iar insensibili și răi sînt cei care au totul, bogăție și onoruri materiale. Romanul lui Svevo condamnă romantismul tardiv și nociv al lui Nitti, și totodată duritatea orgolioasă a Annettei și disprețul de castă al lui Maller.

Romanul unei înfrîngeri individuale avea deci o dimensiune socială: el caracteriza o lume pe care autorul o cunoștea îndeaproape, și putem măsura maturitatea operei lui Svevo numai dacă o comparăm cu ceea ce dăduse pînă la acea dată romanul verist în prezentarea aceleiași lumi. Pirandello, în nuvele, îi înfățișează pe micii funcționari drept ființe libere; caricatura sau schema, care amintește pe Maupassant, înlătură analiza în adîncime; micul funcționar al lui Svevo nu descinde din Maupassant; amărăciunea lui este necruțătoare, nu sentimentală, iar autorul îl judecă și îl condamnă, nu îl compătimește. Svevo își dovedea superioritatea prin această analiză lucidă și consecventă.

Senilitate, al doilea roman al lui Svevo, apare în 1898 în ziarul *L'Indipendente* și, simultan, la editura Vram din Trieste, tiparul fiind plătit de autor. Cîteva capitole fuseseră scrise cu șase ani înainte, fiind destinate să pregătească « educația Angiolinei », protagonista povestirii, pe numele ei adevărat Giuseppine Zergal, o tînără din mediul popular al orașului, ajunsă mai tîrziu călăreață de circ[1]. Nimeni nu a semnalat apariția acestei opere; citită cîțiva ani mai tîrziu, în 1909, de Joyce care o admiră, trimisă mult mai tîrziu, în 1924, lui Crémieux și Valery Larbaud și apărută în fine în a doua ediție în 1927, este socotită de Eugenio Montale, cel care descoperise cel dintîi « ardoarea de adevăr uman » din opera lui Svevo, drept cel mai bun roman al acestuia. Titlul de data aceasta a surprins, pentru că Emilio Brentani, personajul central, este un bărbat în pragul maturității, de 35 de ani. « Senilitate », exact tradus « bătrînețea», nu indică însă aici o vîrstă biologică; Svevo va spune mai tîrziu că adevărata bătrînețe nu se manifestă prin exuberanța sau excesul în dragoste pe care l-a atribuit personajului[2]; a păstrat totuși titlul original pentru că « bătrînețea » lui Brentani era un fapt psihologic, și ea definea personajul. Literat prin vocație, dar fără a mai scrie de multă vreme, funcționar la o mică societate de asigurări, triestin, Emilio Brentani amintește schematic pe tînărul Svevo. Personajului său, autorul îi atribuie însă aventura neobișnuită a unei iubiri în care este trădat fără încetare și la care totuși multă vreme nu

[1] L. V. Svevo, *Vita di mio marito*, ed. cit., 47
[2] Italo Svevo, *Senilità*, prefață la ed. a II-a, Milano, Corbaccio, 1938, p. 5.

oamenii se agitau pentru aur »[1]. Există un moment de cotitură în viaţa lui Nitti, cînd el ar fi putut să se salveze: este primul moment de luciditate atunci cînd, după ce a cucerit-o pe Annetta, îşi dă seama că nu o iubeşte şi că ea însăşi nu urmase decît un impuls al curiozităţii; decide aşadar să o părăsească, şi, odată cu ea, lumea acelor oameni « răi sau nenorociţi în care fusese constrîns să trăiască », şi a cărei mediocritate morală o vede limpede: este aşadar decis să părăsească acesată lume falsă, în care el însuşi fusese constrîns la falsitate, şi, revenind acasă, să trăiască « cu dorinţe simple, sincere şi deci durabile »[2]. Hotărîrea îi este zădărnicită de un fapt exterior şi întîmplător: moartea mamei îl obligă să revină în oraş şi, reluîndu-şi slujba, înţelege treptat şi neaşteptat nu numai dispreţul Annettel, dar teama de şantaj a tatălui ei. Nitti ar fi putut să se salveze dacă şi-ar fi păstrat încrederea în propria lui cinste; gestul generos prin care îi oferă Luciei, tînăra fată a gazdei, banii necesari pentru a se căsători, face parte din programul nou de viaţă pe care şi-l propune, de izolare şi de meditaţie; în momentul însă cînd înţelege teama lui Maller, teamă care include o judecată înjositoare despre el, pierde încrederea în ceea ce făcuse, cu trudă şi perseverenţă, pentru a se cultiva şi a fi demn de atenţia celorlalţi, chiar a celor mai bogaţi şi deci astfel mai inaccesibili pentru el. Nitti se sinucide din dispreţ faţă de propria incapacitate de a fi luat drept ceea ce este: un tînăr, nu un căutător de zestre prin şantaj. Tînărul modest atinsese la un moment dat echilibrul interior al mulţumirii de sine; reuşise să vadă limpede micimea Anetei, şi capacitatea acestei priviri lucide îi era o garanţie a propriei lui superiorităţi morale; se simţea acum în posesia adevăratei ştiinţe a vieţii şi ştia că vanitatea nu-l mai putea atrage nici înşela. Aventura de dragoste îi fusese o lecţie, şi capacitatea acestei priviri lucide îi era o garanţie a propriei lui superiorităţi morale; se simţea acum în posesia adevăratei ştiinţe a vieţii şi ştia că vanitatea nu-l mai putea atrage nici înşela. Aventura de dragoste îi fusese o lecţie, şi era acum atît de sigur de experienţa cîştigată încît ar fi dorit s-o împărtăşească şi celorlalţi care continuau să fie înşelaţi de iluzii şi false străluciri; ştia acum că « echilibrul vieţii noastre » constă într-o « existenţă de muncă », în scopuri modeste, în obiceiuri simple, în bunătate, « şi nimic altceva. »[3] În această clipă a existenţei lui, personajul îşi cîştigă adeziunea autorului, devine purtătorul lui de cuvînt; « limpezimea sentimentelor », luciditatea ideilor apare a fi semnul superiorităţii morale, şi atîta timp cît Nitti le-ar fi păstrat, el s-ar fi salvat. Dar Nitti era pregătit să suporte persecuţia lui Maller, nu dispreţul lui, pentru că pe acesta nu-l merita; încrederea în el cedează sub apăsarea triplului dispreţ, al Annettei care nu l-a iubit niciodată, al lui Maller care îl crede un şantajist, al fratelui ei care îl crede tot astfel şi este dispus să-l suprime pentru evita şantajul; ceea ce îl doare şi îl duce la sinucidere este această finală acumulare de dispreţ nemeritat, prin care tot ceea ce se străduise să fie, un om de gîndire şi un spirit moral, modelat şi înălţat prin lectură, se dovedea a fi fost, pentru ceilalţi, inexistent; atras în urzeala de capricii a Annettei, de interesele şi intriga Francescăi, iubita lui Maller, Nitti îşi vede zădărnicită şi năruită propria educaţie prin cultură, pe care şi-o impusese; iar pentru această nereuşită, se pedepseşte, luîndu-şi viaţa.

Este desigur în Nitti un « veleitar » şi deci un viitor ratat; îşi propune un ideal abstract, nu ştie să-şi măsoare realist posibilităţile[4]; dar acest personaj modest şi timid ştie să evite ratarea pentru că se pedepseşte singur în momentul cînd îşi dă seama că nu a reuşit. Această nereuşită îi este imputabilă, ea provine din idealul abstract

---

[1] Italo Svevo *Una vita*, terza edizione, Milano, Corbaccio, 2938, p. 233. Cu privire la caracterul critic-polemic al romanului, cf. Eduardo Saccone, *Dati per una storia del primo Svevo (1880 — 1889)* în „Rassegna della letteratura italiana", nr. 3/1962.

[2] Ibidem- p. 281.

[3] Ibidem, p. 323.

[4] Cf. A. Leone De Castrisi *Italo Svevo*, Nistri- Lischi, 1959, p. 76.

pe care şi-l propusese. Luciditatea, deci cunoaşterea propriei măsuri, Nitti o dobîndeşte tîrziu, şi atunci ştie ce va trebui să facă de aci înainte; este însă prea tîrziu, căci greşala iniţială îşi exercită pînă la capăt efectele; Maller îl crede un şantajist, pentru că numai un asemenea om s-ar fi putut lăsa antrenat într-o aventură cu fiica lui; Maller nu înţelege că pot exista şi ambiţioşi naivi ca Nitti, pentru care dragostea Annettei era o verificare a propriei ridicări morale, şi se iubea el pe sine, întrucît era mulţumit de cel ce se dovedea a fi cîştigînd dragostea ei. Năruirea iluziei îl duce la moarte; vina lui fusese de a crede că munca îi va aduce firesc izbînda, şi că îi va fi deci îngăduit să pătrundă în lumea Annettei şi să fie la rîndul său un om demn de stimă; dar vina morţii lui o poartă ceilalţi — lumea lui Maller — care nu concep intruşi în cercul lor, pătrunderea unui om sărac şi umil; convingerea lui Maller, că Nitti este un şantajist, dezvăluie ideea lui despre cei săraci și umili şi dispreţul acesta imens îl zdrobeşte pe tînăr, îl constrînge la sinucidere.

Istoria lui Nitti este aceea a unei încercări de ascensiune morală, pornită din convingerea că lumea celor bogaţi este totodată a celor buni şi înalţi; Nitti nu este un cinic, un Rastignac, un Julien Sorel, ci un naiv format de abstracţiunile filozofice. Condamnîndu-l, Svevo condamnă pe de o parte ignoranţa lumii reale, deci naivitatea oricît de autentică şi, pe de altă parte, insensibilitatea morală; ignoranţi şi amăgiţi sînt cei care se hrănesc din false idealuri, ca Nitti, iar insensibili şi răi sînt cei care au totul, bogăţie şi onoruri materiale. Romanul lui Svevo condamnă romantismul tardiv şi nociv al lui Nitti, şi totodată duritatea orgolioasă a Annettei şi dispreţul de castă al lui Maller.

Romanul unei înfrîngeri individuale avea deci o dimensiune socială: el caracteriza o lume pe care autorul o cunoştea îndeaproape, şi putem măsura maturitatea operei lui Svevo numai dacă o comparăm cu ceea ce dăduse pînă la acea dată romanul verist în prezentarea aceleiaşij lumi. Pirandello, în nuvele, îi înfăţişează pe micii funcţionari drept fiinţe libere; caricatura sau schema, care aminteşte pe Maupassant, înlătură analiza în adîncime; micul funcţionar al lui Svevo nu descinde din Maupassant; amărăciunea lui este necruţătoare, nu sentimentală, iar autorul îl judecă şi îl condamnă, nu îl compătimeşte. Svevo îşi dovedea superioritatea prin această analiză lucidă şi consecventă.

Senilitate, al doilea roman al lui Svevo, apare în 1898 în ziarul *L'Indipendente* şi, simultan, la editura Vram din Trieste, tiparul fiind plătit de autor. Cîteva capitole fuseseră scrise cu şase ani înainte, fiind destinate să pregătească « educaţia Angiolinei », protagonista povestirii, pe numele ei adevărat Giuseppine Zergal, o tînără din mediul popular al oraşului, ajunsă mai tîrziu călăreaţă de circ [1]. Nimeni nu a semnalat apariţia acestei opere; citită cîţiva ani mai tîrziu, în 1909, de Joyce care o admiră, trimisă mult mai tîrziu, în 1924, lui Crémieux şi Valery Larbaud şi apărută în fine în a doua ediţie în 1927, este socotită de Eugenio Montale, cel care descoperise cel dintîi « ardoarea de adevăr uman » din opera lui Svevo, drept cel mai bun roman al acestuia, Titlul de data aceasta a surprins, pentru că Emilio Brentani, personajul central, este un bărbat în pragul maturităţii, de 35 de ani. « Senilitate », exact tradus « bătrîneţea», nu indică însă aici o vîrstă biologică; Svevo va spune mai tîrziu că adevărata bătrîneţe nu se manifestă prin exuberanţa sau excesul în dragoste pe care l-a atribuit personajului [2]; a păstrat totuși titlul original pentru că « bătrîneţea » lui Brentani era un fapt psihologic, şi ea definea personajul. Literat prin vocaţie, dar fără a mai scrie de multă vreme, funcţionar la o mică societate de asigurări, triestin, Emilio Brentani aminteşte schematic pe tînărul Svevo. Personajului său, autorul îi atribuie însă aventura neobişnuită a unei iubiri în care este trădat fără încetare şi la care totuşi multă vreme nu

---

[1] L. V. Svevo, *Vita di mio marito*, ed. cit., 47
[2] Italo Svevo, *Senilità*, prefaţă la ed. a II-a, Milano, Corbaccio, 1938, p. 5.

renunță, pentru că socotește minciună tot ceea ce i se spune, și preferă adevărului, iluzia de a fi iubit. Angiolina nu este la prima ei aventură, și, încurajată de părinți în abilitățile prefăcătoriei, îi întreține din cîștigul ei; cu o calculată candoare, ea îl înșală pe Brentani continuîndu-și celelalte legături. Acțiunea romanului este susținută aproape exclusiv de aceste două personaje; dar dincolo de fiecare dintre ele există lumea din care ei vin și pe care Svevo o indică prin puține personaje caracteristice: sora și prietenul lui Brentani, părinții Angiolinei. Cele două medii contrastante, al micii burghezii intelectuale și al unui subproletariat de oraș comercial, comunică între ele prin legătura de dragoste pasionată din partea lui Brentani, mincinoasă din partea Angiolinei.

Sînt la Brentani trăsăturile ratatului conștient, și aceasta înseamnă « bătrînețea » lui: « La 35 de ani își regăsea în suflet rîvna nesatisfăcută de plăceri și de iubire, și amărăciunea de a nu se fi bucurat de ele. . . »[1]; fusese, mulți ani înainte, un literat promițător, al cărui roman fusese lăudat de ziarele locale; pe urmă, nu mai scrisese « din inerție, nu din neîncredere »; acum, conștient « de nulitatea propriei opere », trăia în așteptarea evenimentului care să-i marcheze existența: arta, norocul, succesul. Se va arunca în aventura de dragoste încredințat că era așteptata și marea ocazie a vieții lui. Ficțiunea ei o întreține interesat Angiolina, dar tot atît de interesat și el: ea își extrage de aci mijloacele de existență pentru ea și părinții ei, pe cînd el găsește în iluzie bucuria mult așteptată, evenimentul. Personajul produce milă și dispreț; milă pentru că despărțirea la care este în sfîrșit constrîns este pentru el sfîrșitul definitiv, este bătrînețea; dispreț, pentru că în egoismul lui inconștient prilejuiește indirect boala și nenorocirea surorii lui. Svevo a pus în acest personaj trăsătura comună lui și altor personaje ale operei lui: teama de mediocritate și de ratare. Alfonso Nitti prevenea această teamă printr-o inițială, naivă și școlărească încredere în posibilitățile sale de muncă: el era școlarul silitor, nu îngîmfat dar nici atins de îndoieli, pînă ce orgoliul și disprețul Annettei îl doboară; rezolvarea tragică a existenței lui este efectul unui șoc; el descoperă pe neașteptate iluzia în care trăise, și se pedepsește pentru această amăgire. Brentani, în schimb, trăiește obsedat în mod obscur de mediocritatea care îl pîndește; sucesul primei lui cărți îi permite să aibă încredere în el, totuși nu continuă să scrie: inerția este o frînă mai profundă decît neîncrederea; pe aceasta o poți combate prin sofisme, dar cealaltă se instalează în tine și te paralizează; în dragostea pentru Angiolina., Brentani se preface față de el însuși, pentru a se elibera de obsesia mediocrității; vrea să-și dovedească sieși că este capabil de a inspira o mare iubire; va dovedi astfel că nu el este cel mediocru, nu el poartă răspunderea existenței sale goale de pînă atunci, ci împrejurările, condițiile[2]. Brentani va supraviețui ficțiunii, păstrînd din acea aventură sentimentul unei iremediabile amărăciuni; șocul descoperirii nu îl ucide însă, cum este cazul lui Nitti, și cum este acela al Amaliei, sora lui; se salvează din mediocritate numai aceștia doi, care, atingînd deplina conștiință a propriei lor incapacități, se rup brusc de ei înșiși, prin moarte sau nebunie.

Fondul social al dramei este indicat în trăsăturile lui esențiale: inerția lui Brentani reflectă inerția unei categorii sociale; este mica burghezie intelectuală care sau se cheltuiește zgomotos și gratuit ca prietenul lui Brentani, sculptorul Balli, « sceptic și rebel », în care contemporanii l-au recunoscut ușor pe sculptorul renumit la acea dată, Veruda[3] sau își consumă existența mediocru, uneori cu izbucniri false de elanuri și generozități ca tristul Brentani. Abulia și ratarea lui indică impasul tuturor celor din categoria lui; bunele intenții și avînturile întîmplătoare nu sînt suficiente pentru a-i salva.

---

[1] Ibidem, p. 5.
[2] Cf. A. Leone de Castris, op. cit., p. 128, și Alberto Consiglio, Italo Svevo, in Antologia di Solaria, ed. Wit., pp. 149—150.
[3] Italo Svevo, Profilo autobiografico, in op cit., p. 212

Cîteva pagini ale romanului aduc aici o lămurire prețioasă. Svevo vorbește la un moment dat despre socialismul de tinerețe al eroului său, care susținuse ideile respective desigur fără a mișca vreodată un deget pentru înfăptuirea lor[1], și care acum privea nostalgic și acest semn al tinereții lui trecute. La un moment dat, cînd ficțiunea dragostei este pentru el mai puternică decît oricînd, își construiește și o explicație, evident falsă, a greutăților acestei iubiri, și vede în socialism posibilitatea salvării: Angiolina nu putea să fie numai a lui pentru că prejudecățile sociale îl împiedicau de a o lua de soție, iar ea, fiind săracă, trebuia totuși să se vîndă pentru a trăi; într-o societate altfel construită, adică socialistă, prejudecățile nu ar fi existat, și ea ar fi putut deveni îndată soția lui[2]. Expunerea pe care i-o face Angiolinei, vorbindu-i de lupta actuală dintre bogați și săraci și de lumea viitoare, a muncii și a egalității, caracterizează încă o dată, în acest context, mediocritatea personajului care nu-și vede propria mediocritate și își scuză lașitatea prezentă așteptînd ca socialismul să fie instaurat de alții, iar el să poată atunci să devină cinstit față de Angiolina. Nu socialismul este aici ironizat, ci folosirea ideilor lui de către oameni mediocri și lași; lumea paradisiacă a viitorului apare, în acest context, ridiculă pentru că numai un interes propriu și meschin îi impune lui Brentani imaginea ei salvatoare; mediocritatea lui se dovedește în această folosire a ideilor pentru nevoile proprii, căci Brentani își așteaptă demnitatea și fericirea de la acea nouă orînduire a lumii pe care el de pe acum ar fi putut s-o pregătească impunînd propriei sale vieți de azi demnitate și curaj. Această deformare a socialismului apare proprie intelectualului micii burghezii, și Svevo a știut să-și caracterizeze personajul și pe această latură. Angiolina, la rîndul ei, nu este receptivă față de ideile socialismului, și la expunerea înflăcărată a lui Brentani, ea reacționează prin întrebări precise, de ordin practic, declarînd la sfîrșit că nu așteaptă nici o fericire de la socialism (« Dacă totul va fi împărțit, nimeni nu o să aibă nimic ») și că muncitorii de altfel nu merită o viață mai bună pentru că sînt « niște indivioși, niște leneși »[3]: « Fiica poporului ținea cu bogații », gîndește, ascultînd-o, Brentani și evident greșește, pentru că Angiolina, își revendică dreptul la fericire altfel decît prin muncă onestă, și din lumea ei de mici meșteșugari ea evadează prin minciună. Este și ea o mediocră, și, pe alt plan, la fel de lașă în existența ei ca și Brentani.

Romanul este, prin aceasta, mărturia unei profunde amărăciuni. În ultimele pagini, Brentani, rămas singur, nu renunță la ficțiunea în care trăise, și păstrînd-o în amintire, o folosește pentru a întrupa în ea și speranțele viitorului: Angiolina rămîne pentru el atît de pură și de perfectă încît dobîndește atribute noi; devine pentru el un simbol care vestește lumea viitoare a socialismului; și arătînd această nouă maltratare a ideilor, Svevo reușește să definească încă o dată mediocritatea fără speranță și fără iertare a personajului.

La primirea cărții, Paul Heyse îi răspunsese lui Svevo exprimîndu-și aprecierea pentru arta lui de analiză psihologică, și rezerva față de subiectul « atît de respingător », adăugînd: « Este oare viața atît de săracă în probleme de pasiune, în naturi puternice și sănătoase, încît poetul să trebuie să-și caute subiectele de preferință în întîmplări patologice? »[4] Obiecția era a unui moralist în artă, nu a unui critic literar; sau era a unui clasicist, pentru care obiectul artei trebuie să fie numai frumosul. Svevo însă

---

[1] Italo Svevo, Senilita, ed. cit., p. 52. Pentru atitudinea politică a lui Svevo, cf. observația soției sale Livia Veneziani Svevo, in *Vita di mio marito* (ed. cit., p. 146) arătînd că scriitorul nu s-a ocupat de politică decît « ca observator curios », ușor sceptic: pentru ideea sa asupra socialismului, « puțin obscură sau chiar ambiguă », cf. Bruno Maier, Un racconto poco noto di Italo Svevo, în « Rassegna della letteratura italiana », nr. 3—4/1957.

[2] Italo Svevo, *Senilita*, ed. cit., p. 170.

[3] Ibidem, p. 170.

[4] L. V. Svevo, Vita di mio marito, ed. cit., p. 48.

înfăţişa o lume neplăcută, aproape jenantă, pentru că era lumea cititorilor lui; o arăta lipsită de curaj şi deci de sinceritate; nu admira, dintre personajele lui, decît pe cei capabili de aceste două trăsături, pe Nitti, cînd se sinucide, pe Amalia care se salvează pedepsindu-se la rîndul ei în boală. Ceva din propria lui hotărîre de viaţă se explică poate în lumina acestei judecăţi a personajelor lui: pentru a fi sincer cu el însuşi, şi deci cinstit faţă de ceilalţi, s-a resemnat a fi un industriaş pentru că prin căsătoria pe care o făcuse, consimţise implicit la aceasta. Surprindem în opera lui reflexul unei profunde şi intransigente corectitudini morale care îl obligă să dezvăluie pînă la capăt amestecul de laşitate şi iluzie care constituie existenţa nemărturisită a personajelor lui. Din nou, originalitatea lui Svevo faţă de contemporanii săi era evidentă: nimeni, pînă la acea dată, nu dăduse o imagine atît de lipsită de iluzii a micii burghezii. Cînd D'Annunzio zugrăveşte, în *Giovanni Episcopo*, personaje din aceeaşi lume, aventura de dragoste duce la crimă; micile personaje din nuvelele lui Pirandello sau ale lui Panzini sînt hilare şi sentimentale; Svevo pătrunde în adîncime, arată mecanismul de laşitate şi teamă, grefat pe o esenţială mediocritate, şi nu atribuie eroilor lui nici izbucnirea de ură care poate genera crima; pe cei mai buni, doar, îi salvează de la dispreţ obligîndu-i să moară. Sîntem într-o lume cenuşie în care gesturile mari ascund o minciună mai mult sau mai puţin conştientă. La sfîrşitul secolului, în Italia, erau prea puţini aceia care să fi ajuns la această stare de dezamăgire lucidă şi lipsită de patetism; Svevo era evident singur şi neînţeles. Maturizată de experienţa războiului, această viziune întunecată a lumii avea să revină, în *Conştiinţa lui Zeno;* dar aici, tehnica nouă a naraţiunii se conformează trăirii lui, este expresia ei nemediată. În contrast cu consistenţa compactă a romanelor de tip tradiţional, romanul acesta se prezenta la prima vedere, ca un joc spiritual şi inteligent, lipsit de fiorul tragic al compasiunii şi solidarităţii umane prezente în *Una vita;* se adăuga la aceasta, pentru a facilita succesul, tentaţia apropierii de opera lui Proust. Citind primele romane ale lui Svevo, înţelegem că alegerea unei tehnici anumite corespunde unei necesităţi, că ea reflectă o concepţie, dar constatăm totodată că drumul care duce la această concepţie nu este cu necesitate acelaşi, că experienţa de viaţă care impune o concepţie egală asupra ei diferă de la un creator la altul: Svevo porneşte de la viziunea amară a unei lumi reduse la platitudine; Proust dirijează cu bagheta sa o lume somptuoasă şi pentru cei mai mulţi inaccesibilă; la Svevo, viziunea amară se rezolvă în viziunea absurdului comic şi a tragicului final; la Proust, dincolo de strălucirea saloanelor, sînt pasiunile care consumă şi ucid; în ambele cazuri, omenirea apare tristă şi demnă de milă. Tehnica naraţiunii, egală la un moment dat la ambii scriitori, corespunde unor concluzii egale rezultate din cunoaşterea vieţii în planuri diferite, a lumii cenuşii a lui Svevo, a lumii strălucitoare a lui Proust.

GALLIMARD
la
BUCUREȘTI

FONDATORUL casei de editură pariziene Gallimard, tatăl actualului proprietar și director, a fost întrebat cîndva de ce a ținut să creeze tocmai o astfel de întreprindere. Răspunsul: « Ca să-mi pot alcătui o bibliotecă ». Ceea ce înseamnă că la baza ei a stat, de la început, o concepție de structură bine definită, o intenție intelectuală nu mai puțin importantă decît cea materială. Presupunînd că tocmai aceasta asigură continuitatea unui succes devenit celebru în întreaga lume, am ținut să avem confirmarea chiar de la Claude Gallimard care, la invitația Uniunii Scriitorilor, a făcut o vizită în țara noastră, împreună cu colaboratorul său François Erval, directorul uneia dintre cele mai importante colecții ale editurii, colecția Idées.

CLAUDE GALLIMARD: Ce este caracteristic casei noastre de editură? Literatura. Oricum, nimeni n-ar putea afirma contrariul. Dar literatura este un fenomen foarte vast și, dacă mă gîndesc bine, cred că multă vreme caracteristica editurii noastre a fost poezia, căutarea poeziei, continuarea acțiunii de promovare a poeziei pe care a reprezentat-o Mercure de France. De atunci încoace am publicat mulți poeți și sîntem poate, ba cu siguranță chiar, principala editură franceză care publică poezie. Desigur, mulți alți editori publică de asemeni poezie, dar noi sîntem dintre aceia, mai puțin numeroși, care o caută în mod constant. Publicăm în medie două cărți de poezie pe lună. Pentru o țară ca Franța e mult.

Mai avem și alte puncte de interes: romanul și eseul. Și de cîțiva ani încoace, alături de preocupările noastre literare, s-a dezvoltat preocuparea pentru științele umane. Avem acum o secție pentru științele umane, care erau prezentate la noi și mai înainte, dar nu prea sistematic. Am căutat să dăm acestei preocupări un caracter sistematic, care de altfel, corespunde unei aspirații, unei necesități resimțite în țară. Cel puțin aceasta este, după cîte știu, convingerea lui François Erval, care conduce colecția *Idées*. Cu toții am dorit să conferim o mai mare popularitate eseului în Franța și să umplem astfel un gol: practic, nu exista o colecție accesibilă a cărții de idei, o « carte de buzunar » a acestui domeniu. Tocmai de aceea am și ales acest titlu: *Idei*. Este principalul instrument prin care putem contribui la dezvoltarea vieții ideilor, la circulația lor.

FRANÇOIS ERVAL: Cred că există acum în Franța un public, alcătuit mai ales din studenți (căci avem enorm de mulți studenți, mult mai mulți decît în alte țări occidentale), care vrea să se informeze. Desigur, sînt mai multe nivele

de cerinţe. Le oferim în primul rînd cărţi de informare filozofică, sociologică, psihologică — în colecţia *Idées* care este foarte ieftină şi, în al doilea rînd, o colecţie de *Ştiinţe umane*, în care sînt publicate studii originale, uneori dificile, ca de pildă studiile de etnografie — prin definiţie adresate unui public restrîns. Avem însă mereu surprize cu aceste cărţi. Astfel, o carte de lingvistică, din colecţia *Sciences humaines*, a avut un mare succes. A fost retipărită de două sau de trei ori. Tot în colecţia *Idées*, cărţi aşa zis dificile au avut mult succes la public. Iată deci că nu cărţile facile au succes. Oamenii caută informaţia globală.

GALLIMARD — Am avut surprize asemănătoare cu scriitori români de limbă franceză, ca Mircea Elide şi Emil Cioran. Ezitasem înainte de a-i publica, deoarece consideram că sînt scriitori dificili, dar în cele din urmă cărţile lor au avut un succes real, şi mai mare decît al anumitor cărţi de imediată actualitate, pentru diverse categorii de public.

G. D. — Există metode valabile de investigare a succesului posibil al unei cărţi, înainte de publicare?

GALLIMARD: Nu. Şi practic vorbind, nici nu ne preocupăm chiar atît de mult de succesul comercial al unei cărţi cînd ne hotărîm dacă s-o publicăm sau nu. Avem, evident, şi colecţii făcute pentru scopuri comerciale. De pildă romanele poliţiste, care asigură un anumit succes. Ele ne permit să finanţăm cărţi care poate sau nu se vor vinde. E un fel de sistem de compensare, necesar. De altfel, se observă adesea că tocmai acele cărţi de calitate pe care a trebuit să le susţinem la început din vînzarea altora sînt acelea care de-a lungul anilor ne aduc mari succese, permiţîndu-ne la rîndul lor să favorizăm autori noi, tineri scriitori.

G. D. — Cum îi găsiţi, cum îi selectaţi şi îi lansaţi pe noii autori?

GALLIMARD: Lansarea nu comportă nici un secret. De găsit îi găsim citind foarte mult. Primim vreo două sau trei mii de manuscrise într-un an. Reţinem două sau trei dintr-o mie, ceea ce e foarte puţin. Dar primim destule manuscrise selectate de proprii noştri autori. Aceşti autori ai casei ne recrutează alţii noi. Multă vreme Albert Camus era acela care ne aducea cărţi ale unor debutanţi. Sartre ne trimite mereu, Simone de Beauvoir ne trimite şi ea. *Străinul* lui Camus ne-a fost trimis de André Malraux în timpul războiului. Păstrez şi acum o scrisoare a lui Malraux, scrisă pe o carte poştală interzonală, purtînd stampila cenzurii germane. Pe ea — doar cîteva cuvinte: « Iată un tînăr autor care merită atenţie. Va scrie fără îndoială lucruri foarte interesante ». Şi Jean Paulhan avea, prin La *Nouvelle Revue Française*, un mijloc de recrutare a multor tineri autori. La fel Sartre, prin *Les Temps Modernes;* şi revista NRF recrutează astăzi mulţi poeţi.

G. D. — Colecţiile dv. dovedesc o mare diversitate de preocupări. Şi totuşi, citind unele din cărţile pe care le editaţi, consultînd cataloagele pe care ni le trimiteţi şi buletinul critic al cărţii, publicat de « Asociaţia pentru difuzarea gîndirii franceze », observăm o anume unitate. Cum se asigură această unitate?

GALLIMAND: Aş spune că există un criteriu fundamental — de calitate artistică, să spunem, chiar dacă această expresie este destul de compromisă în Franţa din cauza decepţiilor pe care le-a adus. Pentru noi ea înseamnă claritate a scriiturii, o claritate artistică. Desigur, nu cerem neapărat calitate artistică unui document, dar e cert că n-am publica o carte-document prost scrisă. Ştiţi că avem o colecţie de « documente » care se numeşte *Témoins*, în care am publicat de pildă ancheta lui Oscar Lewis despre viaţa portoricanilor, după succesul răsunător al primei sale cărţi, despre viaţa mexicanilor.

G. D. — Copii lui Sanchez.

GALLIMARD: Exact. Sînt mai mult decît simple investigaţii de gazetar, Oscar Lewis nefiind numai un analist obişnuit curent, ci un scriitor.

G. D — Contestat de numeroşi critici.

GALLIMARD: Pe nedrept, vă asigur.

ERVAL: Aş vrea să adaug ceva la ceea ce a spus Claude Gallimard cu privire la unitate. Cred că echipa editurii noastre este alcătuiră din oameni caracterizaţi de cel puţin o trăsătură comună: interesul pentru ceea ce e nou, căutarea a ceea ce poate fi nou. Se manifestă la noi un fel de simpatie pentru căutări, pentru experimente. Ceea ce nu înseamnă că preluăm toate experimentele, căci există şi experimente foarte proaste. Dar privim cu o deosebită simpatie pe un scriitor care caută ceva, chiar dacă ceea ce a scris nu e perfect. Deoarece este mult mai greu să scrii un bun roman experimental care nu-i absolut perfectdecît un roman clasic perfect.

G. D. — Vreţi să citaţi cîteva exemple de reuşite în acest sens?

ERVAL: Cred că reuşitele se manifestă încă de la început. André Gide era un scriitor experimental în 1910. Kafka era un scriitor experimental în 1925. Faulkner făcea literatură experimentală în 1925. Toţi au devenit clasici în cele din urmă. Se poate spune că pentru scriitorii buni clasicismul vine abia peste un sfert de secol.

GALLIMARD: Reuşita unui experiment depinde şi de măsura în care ea răspunde unei preocupări mai vaste în public, în ţară sau în lume. Un exemplu care poate să vă amuze: Raymond Queneau se interesa foarte acut, acum vreo opt luni, de un manuscris primit prin poştă de la un « provo » olandez care se numeşte Veinegen. Am ezitat: mi-am spus că prea are de toate cartea asta, că e prost făcută. Dar n-am putut să nu recunoaştem că are *un ton* al ei, şi că de fapt e interesantă. Aşa că am publicat cartea lui Veinegen care trata despre ştiinţa de a trăi pentru uzul tinerei generaţii. Şi apoi au avut loc evenimentele din mai-iunie: Veinegen a devenit un fel de ideolog al unei părţi din grupările studenţeşti, în asemenea măsură încît puteau fi văzute citate din Veinegen pe pereţii Sorbonei. Şi astăzi cartea lui continuă să fie citită. Şi nu numai pentru că e o modă, dar pentru că are şi unele formule artistic interesante în exprimarea ideilor. El este, de pildă, creatorul formulei « nu vrem să murim de foame, dar nici de plictiseală nu vrem să murim ». Cît despre noi, noi nu l-am publicat pentru că era la modă: l-am tipărit cu o jumătate de an înainte . . .

G.D. — Aveţi în vedere vreo colecţie nouă?

GALLIMARD: Pregătim o colecţie ştiinţifică de buzunar. Un elev şi prieten al lui Jean Rostand, un om tînăr, pe nume Ribacq va fi directorul acestei colecţii pe care avem de gînd s-o numim *Recherches* şi care va avea ca obiectiv ceea ce va fi nou în domeniul ştiinţei fără a face vulgarizare, dar nici studii teoretice la nivelul de înaltă specializare.

ERVAL: E un om remarcabil acest Ribacq. Fost ziarist, acum profesor, e la curent cu tot ce ţine de ştiinţă. A publicat în colecţia lui Jean Rostand o uriaşă carte de matematică, recent tipărită.

G.D. — Cîndva, spuneaţi, Malraux vi-l semnala pe Camus. Pe cine aţi semnala dvs. ca editor, azi, dintre speranţele literaturii franceze?

ERVAL: Printre tinerii care au mai puţin de 30 de ani, Le Clézio este azi speranţa cea mai sigură. Există întotdeauna generaţii care reprezintă, rînd pe rînd, speranţa, confirmarea speranţei şi confirmarea confirmării. Din generaţia sub 30 de ani, Le Clézio este singurul care s-a impus cît de cît. Este cel mai limpede, cel mai bun stilist, spiritul cel mai original. Dar aş vrea să vă atrag atenţia şi asupra unui scriitor mai puţin cunoscut, care se numeşte Roger Borderie şi care este fără îndoială o

mare speranţă. Apoi, unii scritori de patruzeci de ani, generaţia lui Michel Butor, a noului roman.

GALLIMARD: Sînt şi mari scriitori, care nu mai sînt tineri, dar care încă n-au cunoscut celebritatea, cum e cazul lui Henri Michaux sau al lui Michel Leiris, talente considerabile. Dar, la urma urmei, la vîrsta lui Michaux (născut în 1889 — n.r.), Claudel încă nu era cunoscut în Franţa: *l'Annonce faite a Marie* nu se vînduse decît în 2000 de exemplare pînă la 1940, adică în 25 de ani de la apariţie. Or, Michaux astăzi, deşi nu e cunoscut decît într-un mediu restrîns, este totuşi un foarte mare poet. Mai sînt şi alţi poeţi remarcabili — cum e Jabert, care nu mai e chiar tînăr. . .

ERVAL: Are 42 de ani.

GALLIMARD: Mai e apoi un poet care îmi place foarte mult şi care mi-e şi bun prieten: Jean Grosjean, prieten şi cu André Malraux. Ştiţi, e ceva foarte original în această prietenie. Malraux e, cum îl ştiţi, un întreg univers uman şi intelectual, o cultură de mare subtilitate, un gînditor rafinat, un mare cunoscător al artelor; — Grosjean este omul cel mai simplu cu putinţă. Pînă nu de mult trăia cu soţia şi copilul într-o casă de ţară, în care n-aveau nici măcar lumină electrică. Acum locuieşte în cartierul Lanterne, aproape de Versailles, alături de Malraux. Lucrează în redacţie la *Nouvelle Revue Française*, face parte din comitetul nostru de lectură, începe să aibă ceea ce se cheamă « o situaţie ». E un om de vîrsta mea.

ERVAL: Printre tineri mai trebuie să semnalăm pe cineva: Jacques Roubaux, care este de asemenea o foarte mare speranţă. A publicat un volum de poezii. Lectură desigur dificilă, o poezie cam maetmatică. Dar e unul din acei scriitori despre care se va auzi pretutindeni. Lumea întreagă va afla de Jacques Roubaux, veţi vedea.

GALLIMARD: Da, e şi părerea lui Aragon. Printre eseişti merită atenţie Belour. A scris un remarcabil studiu despre Michaux.

ERVAL: Îmi place foarte mult şi mie. Studiul lui e tot ce s-a scris mai bun despre Michaux. Belour e un băiat tînăr, are vreo treizeci de ani, dar pare de optsprezece.

GALLIMARD: Pretutindeni, în toate genurile, se observă o mişcare, pretutindeni apare ceva nou. E greu să identifici perspective certe. Cînd cineva a ajuns la treizeci de ani şi a scris o carte sau chiar două cărţi — aceasta este o carieră. Dar uneori poate urma o decepţie. În orice caz e nevoie de răbdare, trebuie să ştii să aştepţi. Vorbesc din punctul nostru de vedere. Un exemplu: canadianul Ducharme, de care toţi am fost impresionaţi, n-a mai scris nimic. Am fost la el, la Montréal. E parcă întruchiparea romancierului izolat şi solitar. Lucrează într-o întreprindere pentru importul portocalelor şi l-am găsit descărcînd fructele dintr-un vapor. Are o maşină de scris şi o motocicletă veche, mai nimic în rest. Dar trebuie să ţinem seama că mai e timp. Trebuie să aşteptăm. Poate va mai urma o carte. Abia atunci vom putea şti ce poate cu adevărat.

Interesul constă tocmai în existenţa multor asemenea izolaţi.

ERVAL: Aş spune mai degrabă singurateci. Ştiţi, în Franţa ne-am obişnuit cu existenţa multor şcoli literare. Şcoala romantică, şcoala realistă, cea naturalistă, suprarealismul, apoi au venit existenţialismul, noul roman. Acum nu există şcoală. Dacă aceşti băieţi tineri ar face o şcoală Roubaux sau o şcoală la Clézio etc, ar deveni brusc mai bine cunoscuţi. Aşa însă, trebuie să aşteptăm să se maturizeze ei înşişi, lipsindu-le cumva suportul colectiv. E un fapt nou în Franţa. Dar se poate ca mîine să fie altfel. Dacă se întîmplă să scrie cineva un manifest, atunci poate apărea şi o şcoală.

GALLIMARD: Am încercat să-i fac pe tinerii cei mai promiţători să se întîlnească. Odată am aflat, de pildă, că Ducharme, canadianul, pleacă în Mexic. Le

Clézio era şi el în Mexic. Ştiam că amîndoi doresc să se întîlnească. Am trimis fiecăruia din ei adresa mexicană a celuilalt. Dar sînt amîndoi într-atîta cu capul în nori, încît n-au reuşit să se găsească. Îşi scriu o grămadă de scrisori.

ERVAL: Adevărul e că dacă azi corespondenţa lui Gide şi Du Gard cunoaşte un atît de mare succes, n-ar fi exclus ca într-un viitor oarecare să vedem publicîndu-se schimbul de scrisori dintre Ducharme şi Le Clézio. Şi cred că ar merita efortul.

G.D. — Consideraţi că o carte de mare succes, un best-seller, poate fi un fenomen remarcabil din punct de vedere sociologic, sau credeţi că best-seller-ul este un pseudofenomen, ceva care se «fabrică».

GALLIMARD: Nu, nu cred că se poate fabrica un best-seller. După apariţie, însă, o carte poate fi transformată, «prelucrată», în best-seller de către o anumită presă. E de observat ceva destul de curios: best-seller-urile americane n-au niciodată succes în Franţa. E o regulă şi, bineînţeles, există şi excepţia care o confirmă: *Pe aripile vîntului*, romanul Margaretei Mitchell, care a avut enorm de mulţi cititori la noi. Dar, în general, nu romanele sînt cele mai frecvente best-sellers. De cele mai multe ori e vorba de o carte-document, un document de actualitate a cărui temă coincide cu un curent de opinie, cu o circumstanţă, şi ale cărei însuşiri sînt foarte adesea exterioare calităţii literare. Ar fi poate de făcut un studiu sociologic despre best-seller. Uneori o asemenea carte are calităţi literare şi best-seller nu înseamnă neapărat o carte care nu e bună. Dar rareori un best-seller e o carte bună cu adevărat. În orice caz, din punct de vedere editorial, cred că trebuie evitată căutarea cu orice preţ a cărţii best-seller, deoarece aceasta poate duce la mari greşeli. Pentru editori poate fi o experienţă prea scumpă, foarte înşelătoare. Există multe exemple de eşec. Americanii au contat mult pe faptul că vor avea, şi în Europa, mare succes cu volumul lui Manchester despre asasinarea lui Kennedy, dar s-au înşelat, cel puţin în ce priveşte piaţa franceză. Şi *Memoriile lui Chaplin*, cumpărate cu bani grei de confraţi de-ai noştri, au constituit o decepţie. Ne fuseseră oferite şi nouă, dar am prevăzut că nu e ceva extraordinar. Am avut însă şi cazul unui best-seller care ne-a costat foarte ieftin şi care s-a vîndut extrem de bine: *Spionul care venea din frig* al lui John Le Caré. Dar a doua carte a acestui scriitor, pentru care agentul său literar american ne-a cerut uriaşe drepturi de autor, nu ne-a convins. Din nou s-a dovedit că am avut dreptate: cartea nu s-a prea vîndut. Iată deci că nu se poate fabrica un best-seller.

ERVAL: Nici presa n-are cu adevărat puterea de a transforma o carte în best-seller. Poate să-i asigure un plus de succes dar nu o soartă excepţională. Best-sellers au existat şi înainte de «a patra putere», care este presa: în secolul al nouăsprezecelea şi chiar în veacul al optesprezecelea. Cărţile lui Sade erau best-sellers, ale lui Hugo tot best-sellers erau la fel cu ale unor autori pe care azi nu-i cunoaştem. Am văzut statistici din 1880: scriitori despre care noi nici nu am auzit plăceau atunci enorm unui anumit public. Cred că best-seller-ul este o chestiune de gust.

GALLIMARD: Şi totuşi presa are un anume rol în această privinţă. Nu presa literară ci aceea de ecouri, presa de scandal, care amplifică elemente biografice şi de existenţă cotidiană a scriitorilor, transformîndu-i într-un fel de vedete de cinema. Cît despre determinanta care este gustul publicului, aceasta acţionează mai ales asupra unei categorii de best-sellers, cum sînt operele lui Saint-Exupéry. După părerea mea, un Henri Michaux este superior lui Saint-Exupéry. Dar autorul *Zborului de noapte* a cucerit un public şi continuă să cucerească mereu alţi cititori, aşa încît operele lui trebuie reeditate din timp în timp, fără ca publicitatea să aibă vreun rol în aceasta.

G.D. — Care sînt totuşi relaţiile între editură şi presă?

GALLIMARD: François Erval poate mai bine decît mine să vă vorbească despre aceste relații.

G.D. — Pentru că reprezintă în același timp și editura și presa?

GALLIMARD: Da, François Erval fiind și director, împreună cu Maurice Nadeau, al revistei *La Quinzaine littéraire*.

ERVAL: Serviciul de presă al editurii este alcătuit din cîteva persoane, mai ales tinere femei, care asigură legătura cu ziariștii. Unele îi informează în legătură cu romanele franceze, altele cu cele străine, altcineva e specializat în eseu ș.a.m.d. E mai mult o datorie ce trebuie să fie îndeplinită. În rest, opiniile rămîn diverse. Îi spui unui critic că romanul cutare e foarre bun, dar dacă lui nu-i place, ce poți să faci? Adesea, reacția publicului este alta decît a criticii. Se întîmplă ca uneori critica să nu se fi arătat interesată de o carte, dar publicul să-i facă o primire foarte bună. Serviciul de presă al editurilor are însă un rol foarte important la noi în Franța, în a atrage atenția ziariștilor asupra scriitorilor din alte țări. E o muncă de detaliu, dar foarte importantă.

GALLIMARD: Nu vreau să vorbesc Franța de rău, dar trebuie să vă spun că cititorii francezi sînt cam xenofobi. E foarte jenant pentru noi. Și nu putem lăsa ca cititorul să nu știe că în lumea de azi literatura este, și nu poate fi altfel, decît din ce în ce mai universală. Or, presa e foarte închisă în general față de literatura din alte țări. Multe reviste se ocupă pe spații ample și insistent de romane franceze de experiment, ceea ce e desigur îmbucurător, dar neglijează scrieri de mare valoare ale unor scriitori străini, germani, cehoslovaci, români, unguri sau japonezi. Pentru ca să se vorbească de Michima, de pildă, care e un scriitor japonez de calitate, a trebuit să așteptăm, zece ani. Pentru ca să se vorbească de Borges, argentinianul, tot vreo zece au trebuit să treacă. Insist asupra acestui fapt deoarece cred că unul din rolurile cele mai importante ale editorului și ziaristului este să ia seama la literatura din alte țări, la o literatură forțamente universală. Or, acest rol nu este încă bine îndeplinit de editurile franceze, deși avem editori buni. Mai ales cu Editions du Seuil ne întîlnim în această preocupare de a găsi și publica cele mai bune cărți străine. De altfel, cred că un merit deosebit are La Quinzaine littèraire prin receptivitatea ei pentru literatura străină. E una din puținele reviste literare franceze care manifestă o asemenea deschidere la ceea ce ne oferă alte literaturi.

G. D. — *Puteți semnala ceva cu totul deosebit din ceea ce veți publica în viitorul apropiat?*

GALLIMARD: Da, în cadrul colecției condusă de Georges Lambrichs, *Le Chemin*, în care au fost publicați Le Clézio, Borderie, Mandiargues, Belour, etc. Lambrichs face acum mult caz de o tînără de 25 de ani, care se numește Dominique Proig și care a scris un roman narabil, romanul unei femei care-și deapănă în gînd propria-i viață. Lambrichs e sigur că a descoperit o scriitoare la fel de valoroasă ca Le Clézio[1].

G. D. — *Sînteți pentru prima oară în România. Ce impresie vă face contactul cu țara noastră?*

GALIMARD: Chiar ieri vorbeam cu François Erval și ne spuneam că este un contact puțin obișnuit. Am găsit aici o populație deschisă, directă, caldă. Poate nu noi sîntem cei care s-o putem numi meridională, dar așa este, primitoare, sociabilă, interesată de tot și de toate. O țară care pare să trăiască fără să-și pună aceleași probleme pe care le avem noi în Franța, dar de care ne-am apropiat extraordinar de mult în cele cîteva zile petrecute aici. Felul în care am fost întîmpinați este excepțional față de primirea ce ni se face în alte țări.

GABRIELA DOLGU

---

[1] Între timp romanul a și apărut.

Acad. G. OPRESCU

Valori româneşti în arta bizantină

Byzantine Tradition in Church Embroidery, adică *Tradiţia bizantină în broderia religioasă*, este titlul celei mai importante cărţi, mai bine scrisă, mai logic compusă, mai plină de informaţii interesîndu-ne îndeaproape, pe care am citit-o în ultimul timp. Autoarea ei, Pauline Johnstone, este soţia unui fost director adjunct al lui British Council, adică a acelei renumite instituţii englezeşti, care ţine legătura cu toate ţările străine, şi pe care l-am cunoscut, cu care am colaborat chiar, cu ani în urmă, cînd eram secretar al Comisiei internaţionale de cooperaţie intelectuală, a Ligii Naţiunilor.

Doamna Johnstone nu este o specialistă în sensul strîmt al cuvîntului. Ca de multe ori la englezi, tot ceea ce cunoaşte doamna Johnstone — şi, după o lectură amănunţită, impresia mea este că ea cunoaşte tot ce trebuie — şi întreaga sa formaţie de bizantologistă a ieşit, nu din dorinţa de a-şi face o profesie în acest sens, ci din dragoste, din interes şi din pasiune pentru strălucita civilizaţie care a stăpînit Europa orientală, o parte din Asia şi din Africa, peste 1000 de ani. Ca şi în cazul lui Ruskin, Kenneth Clark şi atîţi alţi englezi ajunşi la celebritate, studiul de care doresc să vorbesc aici, unic în felul lui, a ieşit din pasiunea adevărată pentru obiect, din dorinţa de a cunoaşte şi a aduce lumină, într-o problemă de cultură şi de interes general uman. Unele din cunoştinţele pe care le cîştigăm după lectura volumului, splendid tipărit şi ilustrat, au mai fost desigur semnalate, sporadic, ici şi colo, şi de alţi bizantologi, din ultimele decenii ; un tratat în amănunt însă, în afară, pînă la un punct, de cel al lui Millet, în care să apară atîtea legături ale Bizanţului cu Europa de azi, mai ales cu cea orientală, cu regiuni din Asia de sud şi cu nordul Africii, nu există, sau mai degrabă, nicăieri n-au fost puse în lumină şi explicate în chip atît de logic şi de clar, ca în opera de care ne ocupăm.

Această operă are în acelaşi timp o importanţă deosebită pentru noi, românii, căci ea documentează evidenţa legăturii noastre strînse, în materie de artă, cu Bizanţul, ceea ce se uită adeseori de cercetătorii români, noi apărînd în ea printre cei mai favorizaţi beneficiari ai artei şi culturii bizantine. Aşa cum rezultă în chip logic şi evident din urmărirea textului doamnei Johnstone, pentru evoluţia noastră ca popor de cultură şi pentru tot ce constituie problemele esenţiale ale formării noastre, această legătură strînsă cu Bizanţul, n-ar egala ca importanţă decît numai faptul că în originea poporului nostru se găsesc ca fondatori triburile dacice şi tracice amestecate cu legiunile romane care colonizaseră Dacia. Nicăieri ca în acest volum, atît de obiectiv scris, n-am văzut cît de aproape de Bizanţ sînt multe din formele de artă medievală ale ţării noastre. Unele dintre cele mai strălucite opere din acea perioadă, numai aici îşi găsesc explicaţia. Şi concluzia la care ajungem nu

acea perioadă, numai aici își găsesc explicația. Și concluzia la care ajungem nu este rezultatul unei înșirări de afirmații vagi și de supoziții, ci rezultă din exemplele analizate, căci în volum, amplu ilustrat, printre cele 121 de planșe, 52 sînt luate din țara noastră. Ele constituie, cu puține excepții mai prețioase din punct de vedere artistic — care se găsesc azi în muzeul Vaticanului, într-un muzeu german ori la Salonic — monumente mai de valoare decît chiar cele din Atena, din frumosul muzeu Benaki, sau din oricare altă parte a Europei orientale influențată de Bizanț. Este adevărat însă că Rusia n-a fost cuprinsă în acest tablou. Ea singură, după părerea autoarei, ar putea constitui un alt volum.

Deci, fără să ne mîndrim ca alții cu opere de artă făcute de străini, numai fiindcă aceștia se găseau din întîmplare într-o țară, în care ei intraseră ca emigranți, veniți cu cultura lor, noi putem proba cu exemplare de mare artă, ieșite din mîinile strămoșilor noștri, cît de prețuită de popor era arta ce se practica în țările românești, cu toată vitregia vremurilor și dușmănia ce ne înconjura din atîtea părți. În admirabile ilustrații, cu care se termină studiul doamnei Johnstone, găsim astfel numeroase exemple de remarcabile opere de artă, ieșite din darul și din îndeletnicirea noastră în execuția artistică, altoite pe o cultură de importanța celei bizantine.

•

Broderii și ornamente pentru decorarea bisericii și a palatului imperial, ca și pentru costumul împăratului și al marilor demnitari, au existat în Constantinopol de la început, culminînd în epoca lui Justinian. Broderia însă, în sensul celei discutate în volumul ce ne preocupă, adică redînd figuri și scene alese din Vechiul și Noul Testament, lucrate într-un stil unic și particular, cu fire de aur și argint înconjurate uneori cu subțiri fire de mătase, ca să sugereze o anumită nuanță de lumină, din ceea ce ne-a rămas astăzi nu posedăm decît în secolele XIII și XIV. Se pune atunci întrebarea: sînt oare presupunerile noastre asupra vechimii acestui gen de ornament brodat nefundate, sau care este cauza că avem atît de puține exemplare azi, dinainte de secolul XIII și XIV?

Să nu uităm, este vorba de o tehnică cu totul specială, de o cusătură care nu are deloc a face cu broderia cu acul obișnuită. Răspunsul la care ajungem este că, probabil, acest gen de artă, atît de prețuit de noi astăzi, atunci constituia un fel de succedaneu mai sărac al țesăturilor de mătase și de lînă, — acela de origine mai veche și cerînd mult mai multă știință și îndemînare în execuție, ceea ce evident le mărea valoarea. O scenă ieșită dintr-o întrețesere meșteșugită a unor fire multicolore de mătase, în vederea unei compoziții perfecte din punct de vedere al desenului și al coloritului, era mai greu de realizat, decît una executată cu acul, și mai la îndemîna multora. Este pricina pentru care, cum ne explică autoarea, aceste broderii religioase mai aveau însușirea că interesau mai puțin pe străini, pentru care bizantinii organizaseră un comerț intens, erau deci aducătoare de mai puține venituri decît celelalte, alese sau țesute.

Pentru un motiv sau altul, fapt este că broderiile religioase au ajuns din Bizanț pînă la noi într-o mai mică măsură ca țesăturile și picturile manuscriselor, cărora li se acordă deci o mai mare atenție ca celorlalte. Totuși, înainte de căderea Constantinopolului, și tocmai din pricina faptului că broderiile erau mai frecvente și se găseau în mai mare număr în viața de toate zilele, executîndu-se relativ mai ușor decît cele țesute, ele au fost adoptate de către locuitorii din Balcani, și continuate și după cucerirea peninsulei balcanice de către turci, mai ales de sîrbi și de noi, noi mai independenți oarecum să facem ceea ce voiam, chiar sub turci, decît grecii și bulgarii.

Vestmintele preoţeşti şi arhiereşti la Bizanţ derivau mai toate din cele romane, din secolele III şi mai ales IV. Odată însă devenite vestminte de caracter religios, ele conservă forma în care se găseau, nu se mai schimbă după modele şi împrejurările următoare, ca vestmintele civile, devin un fel de uniformă, la care se adaugă treptat inscripţii şi imagini de ierarhie eclesiastică, din ce în ce mai complicate, mai încărcate de ornamente, dar rămînînd fidele în aspect general şi croială, modelelor secoleleor anterioare. Este de remarcat apoi, că între Apus şi Răsărit, în ce priveşte haina preoţească, în primele timpuri existau puţine deosebiri. Cu cît trece vremea, părţile de îmbrăcăminte, la început comune societăţii în mijlocul căreia apar, încep să aibă o însemnătate simbolică, care le dă treptat mai multă valoare, mai ales la ortodocşi. Capitolul doamnei Johnstone este deosebit de interesant pentru noi, fiindcă fiecare piesă de îmbrăcăminte eclesiastică este descrisă şi explicată în semnificaţia ei, cu diferenţele ce există între cele două biserici, de Apus şi de Răsărit.

Interesantă în special este descrierea mitrei, copie la începutul ei a gătelei capului împăratului şi destinată atunci exclusiv pentru patriarhi şi unii ierarhi mitropoliţi. După căderea Constantinopolului, împăratul creştin dispărînd, mitra devine comună la toţi episcopii, ca un simbol al reprezentării divine de către purtătorul ei.

Unul după altul, vestmintele cu care o personalitate eclesiastică apare în viaţa de toate zilele sau în diverse ocazii solemne, oficiind, sînt în diferite stofe particulare şi proprii gradului eclesiastic căruia îi sînt destinate. Cele mai preţioase sînt stofele ţesute sau pictate.

Un capitol de un interes mai rar, este acela despre « broderii şi ateliere ». De aici aflăm că, pe brodeurii de scene religioase, femei şi mai ales bărbaţi, nu-i găsim printre corporaţiile meşteşugăreşti ale Bizanţului. Este probabil că importanţa lor nu era destul de mare pentru a forma singuri o corporaţie. Ei depindeau probabil de o corporaţie mai importantă, de cea a ţesătorilor, de pildă, ori de cea a lucrătorilor cu aur şi cu argint, sau încă de cea a croitorilor de vestminte eclesiastice.

Donatorii de vestminte şi de broderii religioase au adesea obiceiul, în inscripţiile ce însoţesc donaţia, să o redacteze în aşa fel, încît s-ar putea înţelege că ei ar fi şi autorii broderiei, adică ar şti să brodeze în aur şi în argint. De cele mai multe ori această informaţie este inexactă, autorii operei nefiind deloc identici cu donatorii ei. Cazul acesta se întîmplă şi cu splendida broderie ce acoperă mormîntul Mariei de Mangop, deci în prima perioadă a domniei lui Ştefan cel Mare, reprodusă la paginile 59 şi 62 ale monografiei doamnei Johnstone.

Capitolul destinat tehnicii este, natural, unul din cele mai interesante pentru cercetători, dar şi mai greu de lămurit, din pricina dificultăţii de a reda în termeni moderni pe cei întrebuinţaţi de autorii bizantini ce ne informează. Aceştia, aproape toţi, pentru a descrie broderiile de aur la care se gîndeau, descriind o piesă acoperită de imagini, nu sînt niciodată conştienţi de tehnica pe care o descriu şi confundă epitetele, ceea ce evident încurcă şi pe comentatorii unei broderii. În general, faţa şi părul personajelor, erau executate în broderie de mătase, în timp ce restul operei era în fir de aur sau de argint. Mai este de observat că adesea mai tot materialul pe care se făcea broderia dispărea sub ea, nu se mai vedea, decît în mici porţiuni. El era, cum am mai spus, de mătase, sau, mai rar, de catifea, obişnuit de culoare roşie sau albastră închisă. Coloritul roşu şi albastru, în secolele următoare devine mai deschis, iar mai tîrziu în loc de a se broda şi fondul pieselor în aur sau argint, fond pe care se desprindea apoi scena reprezentată, se renunţă la această broderie mai greu de lucrat şi mult mai costisitoare şi se pune ca fond o stofă de culoarea aurului.

Firul de aur sau cel de argint avea de multe ori în jurul lui răsucit un foarte subţire fir de mătase de o culoare care, de la oarecare distanţă, nu se mai distingea, ci avea numai însărcinarea să producă privitorului o senzaţie luminoasă, slab colorată, care mărea intensitatea impresiei lăsată de broderie. De aici se vede cît de conştienţi erau bizantinii de pregătirea unor detalii în execuţie, cît de mult totul era exprimat, atît cînd era vorba de mozaic, cît şi cînd este vorba de broderie, în vederea efectelor de lumină ce vor produce şi impresie în privitor. Este poate locul să adaug că ornamentul, care se practică şi la noi pe o destul de întinsă scară, are la bază o tehnică mult mai complexă, ce are nevoie de o educaţie cît se poate de desăvîrşită, mult mai mult decît îşi închipuie autorii noştri de mozaic şi de broderii, căci altfel rezultatul este cel pe care-l vedem, cînd unele mozaicuri au început să se deslipească după numai cîţiva ani de existenţă.

Capitolul al IX-lea este intitulat BRODERIA ŞI ISTORIA. Aici se tratează în amănunt despre ţările în care, în Orientul Europei, s-au practicat şi s-au produs cele mai frumoase exemplare de broderie religioasă. Printre ele avem surpriza să vedem că ţările româneşti sînt tratate în mod cu totul special, ceea ce are ca urmare numărul mare de ilustraţii, jumătate din totalitatea celor din volum, cum am spus la începutul acestui articol, care ne privesc pe noi. Analiza broderiilor româneşti presupune o cunoaştere în amănunt, pe care autoarea studiului a cîştigat-o din călătorii în ţara noastră. Rezultatul acestor călătorii este la baza paginilor din monografie, care privesc broderia din ţările româneşti, imediat după căderea Constantinopolului şi mai tîrziu pînă la începutul secolului al XIX-lea.

În prima parte a perioadei în care românii practică broderia şi care ţine pînă la Movileşti, influenţa turcă care exista în Constantinopol, capitala Imperiului Otoman, într-o măsură atît de mare, încît caracterele bizantine ale broderiei aproape dispăruseră, nu se exercită la noi decît într-o foarte mică măsură. Abia după Movileşti — şi mai ales sub Vasile Lupu, broderia românească, ca şi alte arte, se deschide mai vizibil influenţei musulmane.

Ultimul capitol al acestei interesante cercetări este destinat explicaţiilor amănunţite ale ilustraţiilor. Din nou sîntem nevoiţi să recunoaştem seriozitatea cunoştinţelor autoarei, spiritul ei ştiinţific în tratarea unui subiect dificil, modestia cu care îşi exprimă impresiile şi analizele. O astfel de lucrare merită cu prisosinţă să fie cunoscută şi tradusă în limba română.

SIMONA DRĂGHICI

The Rolling Stones

Tot uitîndu-mă în dreapta şi în stînga, ajunsesem la capătul celălalt al străzii cu magazine luxoase din Londra: Regent Street. Şi astfel dintr-o dată m-am pomenit în Oxford Circus unde m-am oprit descumpănită, neştiind încotro s-o apuc. La vreo doi metri depărtare, pe aceeaşi parte a trotuarului staţiona un *bobbie* înalt, atletic, blond, în uniforma neagră şi elegantă a vardiştilor englezi, încoronat cu o capelă imensă ca un clopot, ce-i ascundea pe jumătate faţa rubicondă şi-i oblitera maxilarele inferioare cu o bridă de celuloid negru. De chipeşul *bobbie* se apropie o fată, o străină după traista mare şi aparatul de fotografiat pe care le purta. Fata scoase din traistă un carneţel şi un pix şi, oprindu-se lîngă poliţist, i le întinse cu rugămintea să-i dea un autograf:

— *I ain't no Rollin' Stones !* răspunse jignit apărătorul ordinei britanice, după care se înclină scurt şi îi întoarse fetei spatele.

Era pe vremea cînd, înnobilaţi, the Beatles începuseră să piardă prestigiul de care se bucuraseră în mase cu atîta zgomot vreme destul de îndelungată, dacă ţinem seama de caracterul efemer al melodiilor şi cîntecelor din repertoriul muzicii uşoare. Poate îşi pierduseră această popularitate pentru că avuseseră proasta inspiraţie să se fotografieze împreună cu oficialităţile şi astfel să-şi afirme deschis poziţia în viaţa socială. Din urmă îi ajungea însă o altă formaţie, the Rolling Stones, de care amintea poliţistul. Prestigiul incipient al acestei formaţii se datora, cred, dorinţei de a vitaliza muzica « pop » prin adaptarea şi prelucrarea unei largi game de cîntece populare ale negrilor din America (de altfel şi numele ansamblului provine de la titlul compoziţiei americanului Muddy Waters, *Rolling Stones Blues*). După cum remarca muzicologul Alan Beckett vorbind despre această formaţie condusă de Mick Jagger, interpret şi compozitor, the Rolling Stones au pornit prin a include în repertoriul lor, pe o scară foarte amplă, muzică neagră americană aparţinînd atît genului denumit *rythm-and-blues*, cît şi celui spiritual *(soul music)*, compoziţii semnate de Muddy Waters, Chuck Berry, Ray Charles etc. Totuşi influenţa muzicii negre n-a rămas exclusivă, deoarece ansamblul a mai admis un izvor, de data aceasta de formaţie engleză, grupul The Crickets, şi el tributar genului *rythm-and-blues*. De fapt intenţia lui Mick Jagger şi a colegilor lui nu era de a reproduce aidoma maniera de interpretare specifică negrilor şi cîntecelor lor, ci mai degrabă de a o sugera, de-ai reduce potenţialul la posibilităţile proprii de execuţie.

Riscul unei asemenea atitudini este întotdeauna mare, mai ales atunci cînd compozițiile tratate astfel nu aparțin aceluiași gen. The Rolling Stones au izbutit doar atunci cînd au recurs la prelucrări în spirit englezesc, fără ca să mai încerce să reproducă manierismele formale ale originalelor americane.

Ceea ce însă a dus la consacrarea formației sînt cîntecele spirituale aparținînd genului *soul music*, deoarece prin natura lor aceste cîntece i-au îngăduit o mai mare libertate în improvizație, mai ales în cea vocală, și în nuanțarea interpretării atît a textului cît și a acompaniamentului muzical, realizînd un contrast dinamic între cuvinte și muzică. Dar ca orice improvizație, interpretarea acestui gen de cîntece variază în raport cu publicul, cu starea de spirit a formației într-un moment sau altul, într-un cuvînt este spontană și deci greu de analizat. Totuși cîntecele lor cele mai bune pot fi remarcate mai cu seamă printr-o fluiditate ritmică și undulatorie, impresionantă tocmai prin sobrietate, prin evitarea oricăror asperități. Printre ele cele mai prețuite rămîn *Everybody Needs Somebody To Love* (« Toți au nevoie să iubească pe cineva ») și *Going Home* (« Mergînd acasă »). Interesant este că, prinzînd rădăcini în solul britanic, muzica lor a ajuns să se reflecte înapoi printre formațiile negre de pe continentul american, ajungînd chiar să le servească drept izvor de inspirație.

Cu timpul orientarea lor s-a modificat, îndreptîndu-se tot mai mult spre muzica « pop », de factură britanică, dar fără să înregistreze nimic din caracterul inovator pe care îl manifestase în prelucrarea muzicii negre. Formația și-a păstrat simplitatea, dar în ciuda faptului că și-a extins posibilitățile instrumentale, nu a izbutit cu adevărat (și lucrul acesta este valabil și pentru prezent) decît atunci cînd au apelat, în interpretarea lor, la influențele inițiale și au recurs la dialogul între text și muzică. Apropierea de muzica « pop » a dat un impuls creației componistice proprii, a cărei funcțiune pare să fie intensificarea realismului muzicii: « Muzica Rolling Stones, susține același Alan Beckett, este acum foarte legată de viața londoneză. Deși muzica lor se adresează oricui, se prea poate ca intențiile lor să nu fie apreciate pe deplin decît de către acei care au experiența mediului metropolei ». Această precizare este necesară, deoarece numai ținînd seama de ea, putem aprecia mai deplin de ce asemenea cîntece ca *Playing with Fire* (« Jucîndu-se cu focul »), *The 19th Nervous Breakdown* («Al 19-lea atac de nervi ») sau *Yesterday's Papers* (« Ziarele de ieri ») nu sînt osanale ridicate drogurilor sau cinismului raporturilor dintre sexe, ci înfierarea lor. Rupte de muzică și de spontaneitatea improvizației în interpretare, prin care excelează grupul, textele cîntecelor pot genera tot felul de interpretări. Iată de pildă versurile cîntecului « Ziarele de ieri »:

Cui îi trebuie ziarele de ieri
Cui îi trebuie fata de ieri
Cui îi trebuie ziarele de ieri
Nimănui pe lume[1]

sau ale cîntecului intitulat *Backstreet Girl* (« Fata de pe strada dosnică »):

Nu vreau să fii sus
Nu vreau să fii jos
Nu vreau să te mint
Vreau doar să fii aproape

---

[1] Who wants yesterday's papers/Who wants yesterday's girl/Who wants yesterday's papes/ Nobody in the world.

Te rog vino pînă la urechea mea
Ai să poţi auzi ce-am de spus
Nu vreau să fii parte din lumea mea
Doar fata mea din strada dosnică să fii . . .[1]

Unii văd în aceste versuri narcisism şi aroganţă, dar ele par mai degrabă un fel de parodii ale cîntecelor erotice şablonizate, o satiră a desuetelor cuplete de music-hall, ironic şi inteligent punctate de acompaniamentul muzical, care de fapt le răstălmăceşte în sensul dorit de interpreţi. Chiar şi în exprimarea lirică a disperării din cîntecul *Paint It Black* (« Vopseşte-o în negru ») răzbate o uşoară ironie, care ne face să zîmbim în faţa infantilismului implicat de o asemenea poză:

Văd fetele trecînd îmbrăcate în rochii de vară
Trebuie să întorc capul pînă ce bezna mi se destramă
Văd o uşă roşie şi aş vrea să fie neagră
Nici o altă culoare, le vreau pe toate negre . . .[2]

Dacă repertoriul formaţiei the Beatles, aristocraţii muzicii « pop » din Anglia de azi se limitează la un erotism convenţional, asezonat cu nostalgii şi capricii, promovînd prin cîntecele lor o anumită facilitate în satisfacerea legăturilor erotice, the Rolling Stones, fără a ajunge la originalitatea componistică şi orchestrală a celor de mai sus, evită temele prin excelenţă erotice ale tradiţionalei muzici « pop »: ironia este arma la care recurg pentru a da la iveală destrămarea spirituală, promiscuitatea raporturilor dintre sexe, ce se ascunde în spatele convenţionalismului muzicii uşoare britanice. Într-un fel, mai mult prin intenţii, se apropie de un alt gen de muzicieni care au apărut în deceniul al VI-lea de o parte şi de cealaltă a Atlanticului. Este vorba de interpreţii de song-uri, compuse de ei înşişi sau doar interpretate de ei, cu acompaniament de ghitară, care subliniază doar cuvintele. De inspiraţie brechtiană, şi Brecht a cunoscut în ultimii ani o mare popularitate în Anglia în urma turneului lui Berliner Ensemble şi ale recitalurilor date de actorii germani cu piese din repertoriul lui Kurt Weill, cîntecele lor sînt tributare şi vechilor cîntece muncitoreşti, baladelor populare şi cîntecelor imigranţilor din S.U.A. Ele au apărut aproape simultan în Statele Unite şi în Anglia influenţîndu-se reciproc şi abordînd teme comune legate de critica făţişă a războiului din Vietnam, a segregaţiei rasiale, inegalităţii sociale, primejdiei ciupercii atomice, a trădării idealurilor şi valorilor umane, încercînd totodată să contribuie la reafirmarea aspiraţiilor care au animat întotdeauna lumea spre mai bine. La Londra am avut prilejul să ascult un recital televizat susţinut de doi tineri ziarişti americani care vizitaseră Vietnamul pentru a culege cîntece revoluţionare şi de luptă, căutînd în acelaşi timp teme pentru compoziţii proprii. Simplu şi firesc, acompaniindu-se la ghitară, cei doi au izbutit să transmită mai grăitor decît orice reportaj starea de spirit de pe frontul şi din spatele frontului vietnamez, gîndurile soldaţilor din armata de eliberare precum şi ceea ce se află în sufletul soldaţilor americani trimişi să moară pe pămînt străin. Există în cîntecul lui Peter Seeger *Where Have All The Flowers Gone ?* (« Unde s-au dus

---

[1] I don't want you to be high/I don't want you to be down/Don't want to tell you no lie/Just want you to be around/Please come right up to my ear/You will be able to hear what I say/Don't want you part of my world/Just you be my backstreet girl.

[2] I see the girls walk by dressed in their summer clothes/I have to turn my head until darkness goes/I see a red door and I want it painted black/No colours any more, I want them all turned black . . .

toate florile ») ca şi în cele ale Lornei Campbell, subţirică, scundă, smeadă, cu ochii imenşi de lemuriană, îmbrăcată simplu, cu o ghitară prea mare pentru ea, o căldură, o sinceritate şi o seriozitate care te cuceresc, deşi, poate, cuvintele lor nu sînt poezia ideală:

Acum soarele coboară
Copii jucîndu-se ştiu că e timpul să plece.
Sus se iveşte o scînteie, un mugure se desface şi se apropie
Şi soarele coboară.
Acum soarele a atins pămîntul
Învelit în norul de ciupercă-al morţii.
Moartea vine ca un fulger orbitor de arşiţă de iad şi lasă o dîră de cenuşă
Şi soarele a atins pămîntul.
Acum soarele a dispărut
Totul e beznă, furie, durere şi spaimă
Sfîrtecate, epave oarbe omeneşti bîjbîie în genunchi şi ţipă de durere
Şi soarele a dispărut.[1]

Deşi americani, Bob Dylan (numele şi l-a luat de la cunoscutul poet englez Dylan Thomas al cărui admirator este) şi Joan Baez, nu de mult reţinută de poliţia americană pentru că a participat la o manifestaţie împotriva agresiunii din Vietnam, prin turneele lor în Anglia, prin discurile şi programele la televiziune au fost adoptaţi în întregime de către tinerii englezi, tot aşa cum trio-ul Peter, Paul şi Mary a devenit atît de popular în America:

. . . De cîte ori trebuie să privească omul în sus
Înainte de a vedea cerul?
Cîte urechi trebuie să aibă omul
Înainte de a-i auzi pe cei care plîng?
De cîte morţi va fi nevoie pînă să afle
Că au murit prea mulţi oameni?
Răspunsul, prietene, pluteşte în vînt
Răspunsul pluteşte în vînt.[2]

Tot aşa Cleo Laine a devenit una dintre actriţele cele mai îndrăgite ale tineretului britanic şi american pentru cîntecele interpretate în dinamicul film *Freedom Road* (« Calea libertăţii »).

Cîntecul lor este un strigăt sfidător de luptă împotriva unei lumi care li se împotriveşte amarnic, este un cîntec trist şi pătimaş, lipsit de străluciri şi virtuozităţi vocalice, dar cuceritor prin sinceritatea şi gravitatea lui.

Este o altă faţă a frămîntărilor şi trăirilor tineretului britanic.

---

[1] Now the sun is sinking low/Children playing know its time to go./High above a spark appears, a little blossom blooms and then draws near/ And the sun is sinking low.//Now the sun has come to earth/Shrouded in the mushroom cloud of death./Death comes in a blinding flash of hellish heat and leaves a smear of ash/And the sun has come to earth. /Now the sun has disappeared/ All is darkness, anger, pain and fear/Twisted, sightless wrecks of men go groping on their knees and cry in pain/ And the sun has disappeared.

[2] How many times must a man look up/Before he can see the sky?/How many ears must man have/Before he can hear people cry?/How many deaths will it take till he knows/ That too many people died?/The answer my friend is blowing in the wind/The answer is blowing in the wind.

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

PREZENTAREA TEHNICĂ
S. CIUBOTARU

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA KISELEFF, 10 — TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804